

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Магістерський науковий вісник

Випуск № 27

Тернопіль — 2017

ББК 74.480.278
С.88

Магістерський науковий вісник. — Випуск № 27. — 2017. — 127 с.

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за поданням Ради молодих вчених і спеціалістів.
Протокол № 10 від 25 квітня 2017 р.*

Видрук оригінал-макету у науковому відділі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ББК 74.480.278
С.88

© Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

Катола В.

Науковий керівник – проф. Поплавська Н. М.

УКРАЇНЬСЬКА КАРИКАТУРА ЯК ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ

Під карикатурою розуміють спосіб художньої типізації, використання засобів шаржу і гротеску для критичного цілеспрямованого, тенденційного перебільшення і підкреслення негативних сторін життєвих явищ або осіб [3, с. 426]. Як зауважує А. Айнутдінов, з одного боку, карикатура є самостійним видом графічного мистецтва, що не має прикладного значення. З практичної точки зору, на сьогодні карикатура у ЗМК є однією зі складових елементів інфографіки, значення якої зростає в епоху візуалізації інформації [1, с. 21]. У цьому контексті карикатуру як специфічний, синтетичний вид творчості доцільно розглядати у складі системи журналістики, адже їй притаманні ознаки художньо-публіцистичних жанрів.

Головна особливість карикатури, на відміну від інших жанрів журналістики, полягає у передачі суті повідомлення у графічному сюжеті, комічна інтерпретація факту в ілюстративному оформленні. У цьому жанрі несподівані зіставлення і протиставлення опираються на лаконічний текст, що підсилює асоціації візуального образу [7, с. 60]. На перший погляд, карикатура є більше розважальним елементом преси, аніж серйозним матеріалом, однак професійна робота карикатуриста полягає саме у перенесенні за допомогою художніх прийомів (метафора, гіпербола, алегорія тощо) суті актуального повідомлення в лаконічний малюнок з метою акцентувати увагу на ключовому аспекті (здебільшого негативному) явища, стимулювати виникнення у свідомості реципієнта певних оцінок та ставлення до цього явища.

При ознайомленні читача з карикатурою відбувається візуальна комунікація. Вона передбачає взаємозв'язок між графічним твором, аудиторією, засобами, що передають образ, автором твору і суспільством. Модель Г. Лассвелла пояснює комунікацію як процес, у якому хтось щось комусь повідомляє, використовуючи певні засоби і досягаючи певного ефекту. Аналогію цієї комунікації можна застосувати і для розуміння специфіки донесення повідомлення за допомогою карикатури. Приклад моделі:

Хто? – Художник (автор);

Що каже? – Карикатура (твір мистецтва);

Яким каналом? – Засоби творення образу;

Кому? – Аудиторія;

З яким ефектом? – Суспільний вплив [6, с. 57].

Останній пункт цього комунікаційного процесу має найважливіше значення, коли йдеться про очікувану реакцію на карикатуру. Її зміст закодований у знаках – вербальних і образотворчих, при цьому створюється особливий лінгво-візуальний феномен, у якому вербальний і образотворчий компоненти утворюють одне візуальне, смислове та функціональне ціле, що забезпечує комплексний, прагматичний вплив на адресата [2, с. 73]. Тому карикатура є одним із засобів протистояння у інформаційній війні, що використовується як відповідь однієї сторони на інформаційну агресію іншої.

До визначення терміну «інформаційна війна» застосовують різні підходи, один з яких – це розгляд її як найгострішої форми протистояння в інформаційному просторі, де першочергового значення набувають такі якості взаємодії, як безкомпромісність, висока інтенсивність суперечки та певна тривалість гострого суперництва [11, с. 328]. Вона передбачає використання заходів пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній сферах. Очевидно, що інформаційна війна – складова частина ідеологічної боротьби [4, с. 137]. Її здійснення відбувається за допомогою різних інструментів, в тому числі психо-емоційних, публіцистичних, графічних.

Починаючи з часу революційних подій в Україні наприкінці 2013 р., і до сьогодні, у вітчизняному медіапросторі помітну роль відіграють карикатури на тему російсько-українського конфлікту та політичні карикатури викривального характеру. Інформаційний спротив з боку України відбувається як реакція на агресивну пропагандистську політику російських медіа. Серед маніпулятивних технологій, які використовує держава-агресор: дезінформація, міфологізація, замовчування, інтерпретація фактів тощо. Характерною рисою інформаційного спротиву в Україні є його орієнтація не на населення противника, а на реципієнтів всередині держави. Іншою особливістю можна вважати те, що така діяльність не є спрямованою державною програмою, а здійснюється з ініціативи і з мотивів громадянської позиції самих авторів.

До відомих художників-карикуристів, чії роботи порушують питання російсько-українського конфлікту, належать Г. Ключник, Ю. Журавель, О. Смаль, В. Казаневський, Д. Скаженик, О. Кустовський та інші. Їхні роботи поширюють у пресі, інтернет-ресурсах, у соціальних мережах. Особливою популярністю користуються карикатури художників, опубліковані у мережі Facebook, про що свідчить кількість їх вподобань, коментувань та поширень користувачами.

Розглядаючи семантично-стильові особливості таких карикатур, можемо виокремити кілька основних об'єктів зображення: президент Росії – В. Путін, інші політичні діячі держави-агресора, лідери ЛНР/ДНР, образ російського солдата, узагальнений образ-символ Росії тощо. Найчастіше у своїх роботах українські карикатуристи застосовують психологічний механізм дегуманізації або морального приниження. Як зазначає експерт з пропаганди Р. Шутов, цей прийом полягає в позбавленні людини її людської сутності, коли вербально, графічно чи іншим чином людині (групі людей) надається образ тварини, речі тощо, таким чином виносячи її за межі категорії «людина» [12]. Наприклад, у деяких карикатурах впізнаємо обличчя В. Путіна з тілом колорадського жука, скорпіона, осла тощо; Московського патріарха Кирила карикатуристи зображують у вигляді сарани, восьминога, чорта; ватажків ЛНР і ДНР ототожнюють з мавпами тощо. У деяких роботах антропоморфізм художники замінюють використанням узагальнених образів Росії: двоголового орла, серпа і молота, ведмеда, Кремлівського палацу та інших символів. Їх вибір створює широкі можливості для ідейно-композиційної побудови карикатури і активізує взаємодію з читачем, якому іноді доводиться замислюватись над прихованою інтенцією автора.

Ще один спосіб зображення – використання шоківих прийомів в образному рішенні карикатури (ілюстрація наготи, статевих органів, крові). Можна говорити про особливу «естетику гидкого», яка носить виражений характер гротеску [9]. Як приклад – малюнки Г. Ключника, в яких В. Путіна зображено голим або з деталями, які натякають на чоловічий статевий орган. Почуття, які виникають під впливом шоківих, нестандартних образів, належать до розряду сильних і здатні активізувати емоційну сферу реципієнта. За результатами проведеного опитування серед читачів друкованої преси, понад 50 % респондентів зазначили, що карикатура спонукає до роздумів над відтвореною темою, отже, активізує когнітивні процеси особистості.

Таким чином, поєднуючи влучність оцінки поточних подій з їх сатиричною інтерпретацією, гумористично обігруючи при цьому зовнішність персонажів, середовище, деталі, карикатура одночасно інформує читача і дає комічний коментар [5, с. 54].

Саме комічний, сатиричний характер карикатури як обов'язкова жанрова ознака, руйнуючи психологічні бар'єри сприйняття, наближує її до реципієнта, знижує рівень критичності, тим самим забезпечує проникнення суті повідомлення у свідомість людини, де вона стає частиною її досвіду та світоглядних орієнтацій. Для досягнення бажаного ефекту – формування критичного ставлення, осуду чи обурення карикатура використовує сильний емоційний фактор – сміх. Довіра і сміх поєднуються в ній як специфічні прояви взаєморозуміння, що базується на колективних смислах та загально визнаних соціокультурних значеннях. Сміх як соціокультурний феномен відображає цілісний погляд на світ, оскільки дозволяє поєднати різноманітні суперечливі елементи в образ, наділений смислом [8, с. 94-95]. Тому мистецтво карикатури вимагає неабиякої художньої та інтелектуальної майстерності автора. На думку О. Кожем'якіної, сміх трактується як розуміння, своєрідна інтерпретація сприйнятого, тому постає не просто як прояв емоцій, а як відповідна реакція на сприйняття світу взагалі (макрокосму) та світу Іншого (мікрокосму), як визнання його позитивної внутрішньої сутності [8, с. 99]. Часто комічність зображуваного у карикатурах підсилюється текстовими підписами чи репліками.

Загальна ідея українських карикатур, що стосуються питання російсько-українського конфлікту, базується на кількох принципах:

1) альтернативність – відображення прихованого змісту політичних та військових ситуацій, подій; зображення ситуації з точки зору, яка відрізняється від загальноприйнятої в державі;

2) безкомпромісність – жорстке, іноді жорстоке викриття фактів, дій, наслідків, що реалізується через використання прийомів художньої виразності;

3) релевантність – відповідність запитам аудиторії, яка потребує оперативної реакції на конкретну ситуацію;

4) абсурдність – висміювання політичних процесів та конкретних дій, що не відповідають реальним соціальним потребам, є популістськими, безглуздими;

5) інтерактивності, діалогічності – передбачає обмін думками з приводу зображуваної проблеми, поширення карикатур на різних медійних платформах, виникнення суспільного резонансу тощо.

Отже, ідейну основу карикатури як інформаційної зброї можна охарактеризувати як боротьбу за свідомість кожного члена суспільства, донесення правди з метою захисту від маніпулятивного впливу ворожої сторони. Очевидно, що можуть виникати питання і щодо маніпуляцій у роботах українських карикатуристів. Однак тут потрібно розставити важливі акценти. У процесі маніпулювання особа, яка здійснює вплив, прагне того, щоб індивід, який є об'єктом впливу, визнав сам той чи інший навіюваний йому вчинок єдино правильним для себе. Щоб досягти цього, пропагандист-маніпулятор удається до засобів не примушення, а переконання, заснованого на навмисному обмані або, ще краще, навіюванні. Він повинен створити у свідомості своїх жертв подвійну ілюзію: по-перше, що дійсність саме така, якою він її зображає, і, по-друге, що реакція на цю дійсність

залежить від самої людини, яка є об'єктом маніпулювання [10, с. 13]. Такі тенденції можемо спостерігати у практиці російських ЗМІ. Навіювання як образний вплив, що викликає некритичне сприйняття та засвоєння певної інформації, має місце також у роботах українських карикатуристів, але в контексті сучасної інформаційної війни йдеться радше про позитивну сутєстію, спрямовану на орієнтацію світогляду задля захисту громадянських та державних інтересів. Художник пропонує читачеві своє бачення проблеми, а погоджуватись з ним чи ні – кожен має право вирішувати сам.

Висновки. Таким чином, українські карикатуристи активно долучаються до російсько-українського протистояння в інформаційній сфері. Їхні роботи пропонують нестандартний, альтернативний погляд на процеси, що відбуваються в сусідній державі, вказують на абсурдність дій влади, і, загалом, служать адекватною відповіддю на агресію Росії проти України. Карикатура в умовах інформаційної війни працює на випередження, тобто, будучи зорієнтованою на аудиторію всередині держави, запобігає поширенню тут російського впливу і сама є однією з чинників формування суспільної думки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айнутдинов А. С. Типология и функции карикатуры в прессе / А. С. Айнутдинов // Вестник Челябинского государственного университета, 2008. – № 21. – С. 20–28. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lib.csu.ru/elbibl/vestn_arh.shtml.
2. Анисимова Е. Е. Паралингвистика и текст (к проблеме креолизованных и гибридных текстов) / Е.Е. Анисимова // Вопросы языкознания, 1992. – № 1. – С. 71–78. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ruslang.ru/doc/voprosy/voprosy1992-1.pdf>.
3. Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. / Гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Советская Энциклопедия, 1973. – Т. 11. : Италия–К варкуш. – 608 с.
4. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / О. Ю. Горбань // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – № 1. – С. 136–141. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/20.pdf.
5. Ефимов Б. Основы понимания карикатуры / Б. Ефимов. – М. : Издательство Академии художеств, 1961. – 70 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://xooby.ru/item1228413.html>.
6. Квіт С. Масові комунікації : підручник / С. Квіт. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 206 с.
7. Ковалева Т. Г. Креолизованный текст как средство развития социокультурной компетенции / Т. Г. Ковалева // Мова і культура, 2013. – Вип. 16, Т. 2. – С. 59–62. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
8. Кожем'якіна О. Сміх як джерело довіри до життя / О. Кожем'якіна // Дόξα / Докса. – 2011. – Вип. 16. – С. 94–100. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://doxa.onu.edu.ua/Doxa16/94-100.pdf>.
9. Порфімович О. Технології візуального впливу (плакатистика) в контексті інформаційної війни / О. Порфімович // Народні блоги. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://narodna.pravda.com.ua/history/547b8e4c43b4f/>.
10. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посібник / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева та ін. ; за ред. С. Д. Скулиша. – 2-ге вид. – К. : ЗАТ «ВППОЛ», 2011. – 248 с.
11. Шпиґа П. С. Основні технології та закономірності інформаційної війни / П. С. Шпиґа, Р. М. Рудник // Проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 8. – С. 326–339. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kytmu.edu.ua/vmv/v/p08/22.pdf.
12. Шутов Р. Дегуманізація як інструмент інформаційної війни / Р. Шутов // Медиаграмотність. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence/degumanizatsiya_yak_instrument_informatsiynoi_viyuni.

Триюда Л.

Науковий керівник – доц. Бабій І.М.

СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНА СТРУКТУРА СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У ЗБІРЦІ ОПОВІДАнь ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ»

Словотворення – одне з найбагатших джерел поповнення лексичного складу мови. Воно органічно пов'язане з живими процесами розвитку лексики. Серед новоутворень складні слова – ці особливі за певними ознаками складні номінації – охоплюють досить об'ємний і всезростаючий шар лексики сучасної української літературної мови. Утворення складних слів в українській мові шляхом складання основ і цілісних слів виявилось особливо продуктивним в останні десятиліття. Це пояснюється тим, що за багатьох комунікативних ситуацій справді з'являється потреба у висловленні двох ідей однією лексемою, словом.

У теорії складного слова й дотепер немало суперечливого, узгодженого. За останні десятиріччя з'явилося немало праць, у яких уточнюється методологія й техніка дослідження складних слів, зокрема, в українській та інших літературних мовах; все повніше кваліфікуються різні типи й засоби формування композитів. Помітне місце в мовленні художнього стилю посідають складні слова. Відомо дослідниця Н.Ф.Клименко зазначала, що такі лексеми становлять 10 відсотків словникового складу української мови [1, с. 9]. Проте нині засвідчується зростання цих одиниць у нашій мові [1, с. 25], а за твердженням О.А.СТИШОВА, «найактивнішим способом словотвору на сучасному етапі розвитку української мови (після суфіксації) є

композиція» [2, с. 25]. Адже назви, утворені шляхом осново-, словоскладання чи скорочення слів, мають кілька вагомих переваг перед іншими номінаціями. По-перше, вони завжди коротші, ніж словосполучення, порівняння чи навіть речення, на основі яких будуються. По-друге, «за багатьох комунікативних ситуацій виникає необхідність у висловленні двох ідей однією лексемою, словом» [2, с. 26]. По-третє, складні слова порівняно з простими мають «більші стилістичні можливості, більшу пізнавально-оцінну силу, більшу понятійну й естетичну місткість» [1, с. 25].

В українському мовознавстві є чимало праць, присвячених вивченню складних слів. Серед них можна виділити ті, в яких розглядається питання історії виникнення та формування композитів (М.Я.Плющ, П.П.Плющ, П.Самійленко, І.Й.Тараненко, В.В.Німчук, В.М.Ліпич), структури, морфемної будови, семантики, процесів творення цих одиниць, статусу юкстапозитів (М.Т.Чемерисов, І.І.Ковалик, Н.Ф.Клименко, Л.Є.Азарова, К.Г.Городенська, Н.С.Родзевич, В.О.Горпинич, Є.А.Карпіловська, А.М.Нелюба та ін.), складної термінології (М.П.Богуцька, В.М.Овчаренко, Е.І.Огар, А.А.Бурячок, І.М.Кочан та ін.), абrevіатур (К.Л.Тронь, М.Г.Середюк, Л.М.Бойченко, Н.Ф.Клименко, Р.Микунчик, с. М.Климович та ін.). Функціонуванням композитів і юкстапозитів у художніх текстах цікавилися М.Т.Доленко, Л.П.Павленко, О.М.Рудь, Н.М.Журавльова, І. М. Бабій, Н.М.Сологуб та ін. Стилiстичні можливості окреслених лексем у різних контекстах фрагментарно описано у розвідках О.Д.Пономарева, С. Я.Єрмоленко, О.С.Шевчук, І.М.Кочан, А.П.Коваль.

Наша наукова розвідка присвячена розгляду складних слів у творах Василя Шкляра.

Василь Шкляр – український письменник, політичний діяч, один із найвідоміших і найбільш «читаних» сучасних українських письменників. Деякі літературні оглядачі називають його «батьком українського бестселера», чії твори здобувають найвищі та найпрестижніші літературні нагороди: гран-прі «Коронації слова», премії «Золотий Бабай», «Золоте перо», «Спіраль століть», Національна премія імені Тараса Шевченка й Народна Шевченківська премія за роман «Залишинець», що сколихнув усю Україну. Витончений психологізм, філософічність, іронія, інтелектуальна та мовна граційність забезпечують творам Василя Шкляра статус яскравого, самобутнього явища в сучасній українській літературі.

Матеріалом дослідження ми обрали збірку «Чорне Сонце». До цієї книжки, окрім оповідання «Чорне Сонце», увійшли твори, різні за тематикою, настроєм, часом написання. Але всі вони – про Україну, якою вона була, якою є і якою ще буде колись – адже в героях Шкляра впізнаємо тих, хто живе поруч із нами, змагаючись, борючись і завжди – навіть ціною власного життя – перемагаючи.

Мета статті: охарактеризувати семантику та проаналізувати способи творення складних іменників у збірці оповідань В.Шкляра «Чорне Сонце».

Творення складних слів у творах Василя Шкляра поки що ніким не досліджено, що надає нашому дослідженню наукової **актуальності** та новизни.

У творах В. Шкляра ми виявили велику групу складних іменників. Основними способами їх творення є осново-, словоскладання (юкстапозиція), абrevіація, складання з афіксацією.

За семантикою твірної бази виявлені складні іменники можна об'єднати в такі семантичні групи:

- назви осіб : *президент-втікач, радикали-аматори, алкаші-хулігани, друзі-нерозлийвода, шайби-здоровила, козаки-петлюрівці, масовик-розважальник, мінери-сапери, друг-волонтер, волхви-жерці, герой-полюбовник, наймит-нетяга, мисливець-невдаха, предки-украї, пращури-язичники, предки-сіромахи, німфитанцівниці, парубки-чубани, хлопці-чорти, артисти-козаки, благодійники-волонтери, дівчата-однокурсниці;*
- назви тварин: *півні-фазани, раки-велетні, пес-вовкодав, друг-кінь, коник-стрибунець;*
- назви зброї, військового обладнання тощо: *гранатомет-підствольник, шаблі-близнюки, горб-паращут;*
- назви предметів: *крісло-гойдалка, шапка-вушанка, машинка-нулівка, родимка-мушка, шапка-невидимка, очі-гудзики, плитка-таганок, , бараболі-американки, тютюн-потеруха;*
- назви природних явищ: *вітер-крутий.*

Складання (осново- і словоскладання) – різновид морфологічного словотворення, при якому нове слово утворюється шляхом об'єднання в одне ціле двох чи більше основ або слів: *жовтогогарячий, зубробізон, лісотундра, світловодолікарня, шахтобудівник.*

Складання належить після афіксації до найпродуктивніших способів творення слів у сучасній українській мові. Способом складання утворюються іменники, прикметники, рідше прислівники та дієслова. Складні слова більш повно виражають нові поняття. У них поєднується стислість і семантична насиченість, проявляється економія мовних засобів.

Способом складання утворюються слова, що мають особливу композиційну будову. Відповідно до цього у межах складання розрізняють осново-, словоскладання та словоскладання.

Осново-, словоскладання – це поєднання кількох основ слів (основи та цілого слова) за допомогою інтерфіксів *о,е* або без них: *вівцеферма, кіноповість, сухофрукти.*

У збірці В.Шкляра «Чорне Сонце» ми виявили велику кількість складних іменників, утворених способом осново-, словоскладання, наприклад: *лісосмуга, металобрухт, тризуб, бронезилет, зомбоящик, кінобудка, кролеферма, а саме:*

- кролеферма* ← кролі, ферма;
- лісосмуга* ← ліс, смуга;

кінобудка ← кіно, будка.

Словоскладання, або юкстапозиція (лат. *juxta* – поряд, *posita* – місце) – це поєднання кількох слів в одному складному слові: *гуси-лебеді, зайчик-побігайчик, дрібно-дрібно*.

Юкстапозити утворюються на базі словосполучень прикладкового типу і виражають одне поняття: *лікар-педіатр, хліб-сіль*.

За характером твірної бази складні слова поділяються на групи.

Нами було виявлено такі приклади юкстапозитів:

Синонімічні зближення: *лаз-перелаз, плітки-побрехеньки*;

Парні зближення сумарної семантики: *батько-мати*;

Повтори, що становлять собою експресивну редуплікацію певного слова: *полечко-поле, сила-силенна, тьма-тьмуца, море-море*.

Абревіація полягає у творенні похідних шляхом скорочення твірних слів, наприклад: *радіостанція – рація, стінна газета – стінгазета*. Твірною базою виступають окремі слова або цілі словосполучення. Абревіація діє у сфері іменника.

В аналізованих творах ми виявили такі типи абревіатур:

Ініціальні:

- звуківі: *АТО (Антитерористична операція), ООН (Організація Об'єднаних Націй), УПА (Українська повстанська армія)*;

- літерні: *СБУ (служба безпеки України), АТС (автоматичні телефонні станції), СГД (Снайперська гвинтівка Драгунова), РПГ (ручний протитанковий гранатомет), БТР (бронетранспортер), МВС (Міністерство внутрішніх справ), ПК (персональний комп'ютер), ЦК (Цивільний кодекс)*;

Комбіновані:

- поскладово-фонемні: *автозак, акаем, беемпе, замполіт, КамАЗ, агееска*;

- поскладові абревіатури: *госпдвір, спецодяг, колгосп, комбікорм, керогаз, автоген, колгосп, райцентр, філфак, завсектора*;

Аброксеми із запозиченими основами: *мікроавтобус, автозаправка, політкоректність*

У сучасній українській мові є чимало слів, утворених складанням з афіксацією.

Найпродуктивнішими є складні іменники, утворені складно-суфіксальним способом.

Ми визначили такі типи складних іменників у збірці «Чорне Сонце»:

1) іменник + дієслово:

сновидіння, зброносець, газорозділювач;

зброносець ← *зброя носити* + *-ець*;

газорозділювач ← *газ розділювати* + *-ач*;

сновидіння ← *сон видіти* + *-нн (я)*.

2) прикметник + іменник:

старшокласник, однокурсник;

старшокласник ← *старший клас* + *-ник*;

однокурсник ← *один курс* + *-ник*;

3) числівник + іменник:

тисячоліття ← *тисяча літ* + *-j(a)*;

4) займенник + іменник

самолюбець ← *сам любити* + *-ець*;

Складання з нульовою суфіксацією – це спосіб творення складних слів, при якому основним словотворчим засобом виступає поєднання основ і нуль-суфікса, наприклад: *сніг + о + пад о, чудо + дій о*.

Ми виявили такі приклади складання з нульсуфіксацією:

тавол ← *тав ловити* + *∅*;

самовар ← *сам варити* + *∅*

Отже, виявлені складні іменники у збірці оповідань В. Шкляра «Чорне Сонце» утворюються основоскладанням, словоскладанням (юкстапозицією), абревіацією, складанням з суфіксацією.

Складні слова – це інформаційний за семантикою та лаконічний за формою мовновиражальний і мовностилістичний засіб образотворення у збірці В.Шкляра «Чорне Сонце».

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К.: Наукова думка, 1984. – 252 с.
2. Городенська К. Г. Структура складних іменників у контексті семантичного синтаксису/ К.Г.Городенська // Мовознавство. – 1988. – №3. – С.27-34.
3. Вакарюк Л., Панцьо Є.С. Українська мова. Морфеміка і словотвір. – Тернопіль, ЛІЛЕЯ, 1999. – 220с.

ЗМІСТ І ФОРМА КОНТРОВЕРСІЙНОГО ТВОРУ: АНАЛІЗ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТ «ЕКСПРЕС» І «УКРАЇНСЬКА ПРАВДА»)

Актуальність дослідження визначається тим, що у журналістському розслідуванні відбивається панорама сучасного життя суспільства: події, процеси, явища, проблеми, вчинки і характери. Останнім часом протиріччя загострюються настільки, що невирішення проблем веде до конфлікту. І тут журналіст найчастіше веде розслідування. Та й взагалі, розслідування конфліктів – соціальних, трудових, моральних, міжособистісних, внутрішньо особистісних – надає журналістиці дуже потрібний прагматичний характер.

Мета дослідження – проаналізувати зміст і форму розслідувальних текстів у газетах «Експрес» та «Українська правда» впродовж 2014–2016 рр.

Методологічну основу вивчення теми становлять праці українських журналістикознавців О. Глушка [5], В. Суценка [12], журналіста О. Шалайського [8], французьких теоретиків і практиків журналістики І. Аньеса [1] і Ж. Мурікана [11].

Активний розвиток «розслідувальної журналістики» у нашій країні становить насамперед захисну реакцію суспільства на негативні явища у всіх сферах життя держави. Необхідність висвітлити, винести на розсуд громадськості всі приховані протиправні дії посадових осіб, випадки негідної діяльності керівників органів державної влади різних рівнів, негативні сторони становлення в країні ринкової економіки, зухвалу протиправну поведінку окремих членів суспільства тощо стало основою мотивації діяльності журналістів-розслідувачів у задоволенні інформаційних потреб суспільства у цій сфері.

З розвитком жанру журналістського розслідування чітко окреслилося коло тем, до яких прикута увага як окремих «журналістів-слідчих», так і ЗМІ загалом. Такими темами є передусім злочинність у всіх її проявах, корупційні діяння можновладців, незаконна приватизація державного і суспільного майна, так звані «темні сторінки» нашого сьогодення [12, с. 26]. Усіх їх об'єднує наявність «кричущих» фактів, аналітичний погляд на те, що відбувається, відкритість авторської позиції, прагнення повідомити правду.

Практично завжди, збираючи інформацію, журналіст стикається з її неповнотою. В абсолютній більшості випадків розслідування прямо чи опосередковано стосується грошей, а якщо точніше – корупції.

ЗМІ, формуючи суспільну думку, можуть ефективно боротися з багатьма проблемами, зокрема з відсутністю відповідальності депутатів, корупцією у їхніх лавах, тіньовою економікою і т. д. Адже журналістське розслідування, проведене невеликою групою репортерів, може виявитись ефективнішим, ніж робота низки підрозділів правоохоронних органів. Тому найбільше розслідувань, що присутні у періодичних виданнях «Експрес» та «Українська правда», стосуються саме політичної та економічної тематики.

У будь-якому разі пошук предмета розслідування завжди повинен бути доцільним, тобто зумовлений метою виступу, яка, відповідно, мусить відтворювати необхідність задоволення актуальної суспільної потреби. А це допускає неодмінне втручання журналіста для з'ясування, як і чому виникло явище, які його наслідки.

Специфіка жанру журналістського розслідування полягає у розкритті й аналізі глибинних процесів реальної дійсності. Враховуючи те, що складні явища не мають простих пояснень, помітних неозброєним оком, завдання журналістів – допомогти читачеві розібратися в них, знайти нову, ще невідому інформацію, яка змушує побачити ситуацію під іншим кутом зору [5, с. 10]. Таким чином, робити розслідування – це передусім обирати проблему, яка буде досліджуватися. Далі йде вибір кута подачі, найнесподіваніших і найперспективніших елементів.

Реалізація творчого задуму вимагає ретельно продуманої композиції журналістського твору, його структури. Елементами композиції можуть бути і незаперечний факт, підкріплений офіційним документом, і авторський коментар до події, що дала поштовх до розслідування, ліричний відступ журналіста, інтерв'ю з учасниками конфліктуючих сторін.

Журналісту насамперед потрібно продумати початок. Він задає тональність усій розповіді. Щоб безпомилково відчувати її, журналіст повинен чітко визначитися, яку стрижневу думку він хоче провести у своєму творі. Його концепція підкаже перші слова. Вдалиий початок народжується, як правило, з поєднання двох складових: багатства зібраного матеріалу й індивідуальності автора. Вже першим реченням необхідно привернути увагу читача [5, с. 118]. О. Шалайський називає два найбільш дієві прийоми: динаміку і парадокс («довга дорога «швидкої допомоги»») [8]. У третьому реченні тексту необхідно викласти його суть, зробивши це чітко, влучно і якісно [3] (наприклад, підозра, що нові кадри на державних підприємствах далі грабують країну, знаходять підтвердження [2] близько 3 млрд. грн. на рік – ось загальна сума втрат зерновиків на «премії» усім інспекціям і державним органам [7]).

Динамічний репортажний початок дозволяє відразу ввести читача в атмосферу тієї надзвичайної ситуації, перипетії якої і взявся розслідувати автор. Іноді можна подати у першому абзаці публікації

кульмінаційний епізод розслідування. Це створить відповідний настрій, дасть читачеві відчутний емоційний заряд уже з перших рядків тексту. Але таким прийомом потрібно користуватися обережно. Медійник повинен мати у своєму запасі достатньо цікавого, інтригуючого матеріалу, щоб до фінальних рядків не понизити заданої напруги й утримати читача в магнітному полі журналістського твору.

Доволі поширеним прийомом є винесення на початок публікації фінального епізоду події [1, с. 364]. Але це здебільшого трапляється в тих випадках, коли автор уже йде шляхом адміністративного чи кримінального розслідування фактів. Потрібно знайти точний, влучний заголовок, адже це ключ до матеріалу, його знаковий код, що приваблює читача. Журналіст повинен пам'ятати, що основна, стисло оформлена думка, внесена в заголовок, може одночасно містити в собі емоційний заряд, який передається людям [5, с. 119]. Водночас прагнення вразити чи приголомшити читача оригінальним, сенсаційним заголовком, не надто турбуючись про його відповідність змістові публікації, здатне послабити інтерес до неї вже після перших абзаців.

Заголовки можуть бути: оповідні («Гроші глави Адміністрації Президента», «Тіньовий імпорту авто. Шість способів не платити митні платежі»); запитальні («Чому МДФ бокує будівництво авіахоу?»), «Мільярди на придушення Майдану?»; іронічні («Як «покрощувався» кум Януковича»); саркастичні («Кримінал вдає із себе героїв революції») й ін. Іноді в заголовках використовують художні образи та засоби, афоризми, фразеологізми, несподівані репліки людей тощо. («Адміністрація морпортів України: вбити своїх, щоб чужі боялися»). Звичайно, в кожного журналіста, залежно від його ерудиції, гостроти і жвавості мислення, спостережливості, вміння слухати людей, творчої винахідливості, можуть бути свої, оригінальні шляхи пошуку заголовків. Головне, щоб назва журналістського твору та його зміст гармонійно узгоджувалися між собою.

Опис розслідування варто викладати в хронологічному порядку: розкривати кожен крок та висновок, до якого вдалося дійти. Тоді читач має змогу сприймати описану історію як детектив та відчути свою безпосередню причетність до подій [8].

Цитування має не менш важливе значення. По-перше, воно робить оповідь жвавішою. Цитати запам'ятовуються тоді, коли вони дають пояснення у зрозумілій формі або засвідчують відповідальність цитованої особи. Такі елементи використовуються часто, оскільки журналістське розслідування – це великий та складний текст, який буває доволі важким для сприймання пересічним реципієнтом. Точність і щільність інформації. Жодних безпідставних заяв, а лише факти, їх накопичення; вони повинні бути максимально точними і зрозумілими.

Потрібно бути «педагогом», тобто все пояснювати просто: використовувати формули й образи, щоб передати технічний термін, поняття; не вживати ефекти стилю та вишукану лексику, яка відволікає увагу читача; усе підтверджувати прикладами; знайти конкретні та візуальні підходи для цифр тощо [1, с. 352].

Варіювання темпу письма: чергувати абзаци пояснень з абзацами описів, вставляти гострі цитати, історії, елементи обстановки або портрети.

Ів Аньєс зазначає, що існують способи, які найчастіше використовують в написанні журналістського розслідування (стиль висвітлення). Один матеріал: більш-менш довгий, зі вставками або без них, висвітлює питання з певного кута зору, дає на нього відповідь. «Серія»: використовується в переважно в щоденних газетах; цей метод публікації послідовних матеріалів (два чи більше) вимагає одного головного кута зору і кількох додаткових кутів зору для книжного тексту «серії» [1, с. 350].

Взірцем серійного журналістського розслідування слугує матеріал А. Гануса «Таємниці глави Адміністрації Президента – 1» в газеті «Експрес» [4]. Дось: одна публікація, що складається з кількох матеріалів (під додатковими кутами зору); потребує довгого викладу змісту, в якому дається відповідь на головне запитання («Кримінал вдає з себе героїв революції» [3]). Розповідь: необхідна для «відновлення», але може використовуватися і в інших випадках, зокрема, для «одкровенень» («QB Finance: черговий обман?» [13]). Дослідження-репортаж: зіставлення малих репортажів з місця події дає потрібну картину. Добре підходить для «соціологічних» досліджень («Кругообіг газу в природі. Порошенко «віджимає» Ахметова?» [10]). Більшою мірою тоді, коли журналіст аналізує через «занурення». Дослідження-портрет: докладне розслідування щодо громадського діяча («Секретний бізнес Юрія Луценка» [10]).

Таким чином, у написанні журналістського розслідування не існує раз і назавжди вироблених шаблонів. Єдине правило, якого має дотримуватися журналіст завше, – не виходити за межі правди, об'єктивності, точності й неупередженості у висвітленні й інтерпретації явища, що розслідується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аньєс Ів. Підручник із журналістики: пишемо для газет / Ів Аньєс. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – 544 с.
2. Вархоляк Т. Кличко не хоче жити по-новому / Т. Вархоляк, Б. Куфрик // Експрес. – 2014. – № 99. – С. 1.
3. Вишинський А. Кримінал вдає з себе героїв революції / А. Вишинський // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/03/20/429427/>
4. Ганус А. Таємниці глави Адміністрації Президента – 1 / А. Ганус // Експрес. – 2014. – № 124. – С. 1.
5. Глушко О. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика: навч. посібник / О. Глушко. – К.: Арістей, 2006. – 144 с.
6. Денков Д. Довга дорога «швидкої допомоги» / Д. Денков // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/04/14/440274/>

7. Денков Д. Як «відмити» гроші селян / Д. Денков // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/03/19/428679/>
8. Журналістське розслідування крок за кроком від Олексія Шалайського // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/3317/>
9. Коваленко І. Секретний бізнес Юрія Луценка / І. Коваленко // Експрес. – 2015. – № 6. – С. 1.
10. Нестеров Д. Кругообіг газу в природі. Порошенко «віджимає» Ахметова? // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/06/24/548120/>
11. Мурікан Ж. Журналістське розслідування / Ж. Мурікан. – К.: ІМІ, 2003. – 74 с.
12. Сущенко В. Журналістське розслідування правопорушень: загальна характеристика та поняття з точки зору правознавства / В. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 116: Юридичні науки. – С. 26–29.
13. Терещенко А. QV Finance: черговий обман / А. Терещенко // Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/10/2/495147/>

Качалуба Н.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т.П.

ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПРИРОДА КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» НА МАТЕРІАЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО ВИДАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ГАЗЕТИ «СВОБОДА»

Концепти є частиною сучасної культури, обов'язковими складниками міжкультурної комунікації. За словами науковців, це важливі елементи картини світу, відображення духовної культури людей, глибини й своєрідності розуміння ними навколишнього світу.

Метою статті є дослідження лінгвокогнітивної природи концепту «війна» в мовній картині світу українців. Матеріалом послужили публікації на тему війни в регіональному виданні Тернопільської області – газеті «Свобода» за 2014 рік. Завдання полягає в тому, щоб виявити відповідний концепт у газетному тексті, визначити засоби його вербалізації та з'ясувати семантику.

Актуальність теми зумовлена насамперед посиленою увагою до концепту «війна» в сучасній періодиці. Тема війни викликає посилений інтерес не тільки з боку політиків і журналістів, а й з боку мовознавців, що передбачає нові аспекти дослідження.

Предметом аналізу стали лінгвосемантичні особливості в газетному тексті. Незважаючи на активний розвиток різних засобів масової інформації, преса, як і раніше, залишається найяскравішим відображенням суспільної думки.

Вивчення особливостей мовної об'єктивізації культурного простору через концепти є одним із пріоритетних досліджень. Зацікавлення подібною проблематикою засвідчують праці таких дослідників, як Н. Арутюнова, Л. Венедиктова, В. Волкова, О. Головань, В. Іващенко, Т. Космеда, С. Нікітіна, В. Маслова, Ш. Рамазанова, В. Хоруженко, М. Скаб, А. Юсупова.

Концепт – це культурно-ментально-мовна одиниця, «... жмут уявлень, понять, знань, асоціацій, хвилювань, які супроводжують слово» [2, с. 38].

Концепти «війна» і «мир» – належать до важливих бінарних опозитивів будь-якого мовного соціуму і окремої мовної особистості. Вони постійно супроводжують один одного, адже мир є наслідком війни, а війна – передумова миру. Протиставлення війни і миру має свою оцінну категоризацію, а саме поляризацію негативного й позитивного в рамках єдиної когнітивної моделі. Оцінна категоризація ситуацій війни й миру здійснюється переважно з орієнтацією на оцінний стереотип: війна – це завжди погано, мир – добре.

Л. Венедиктова стверджує, що концепт «війна – це етнічно, культурно зумовлене, складне, структурно-смісловне, вербалізоване утворення, яке ґрунтується на понятійній основі і включає в свою архітектоніку образ і оцінку. Понятійний складник формується фактуальною інформацією про війну як реальне явище, що слугує основою для утворення концепту. Образний складник культурного концепту «війна» пов'язаний зі способом пізнання дійсності і в нього входять усі ті наївні уявлення, що існують у свідомості різномовних індивідів у зв'язку із цим концептом» [1, с. 18]. Він є одним з ключових міжкультурних концептів. Зазвичай під поняттям війна розуміють збройну боротьбу між державами і народами, між класами всередині держави.

Лінгвістична природа будь-якого культурного концепту передбачає закріпленість за ним певних вербальних засобів, сукупність яких становить план його вираження – номінативне поле, побудоване навколо домінанти (ядра), представленої іменем концепту. В основі номінативного поля аналізованого концепту перебуває основний його мовний репрезентат лексема війна: Україна переживає важку війну 1 [3, №67, с. 3]. Часто вказаний вербалізатор поєднується з такими епітетами, як цинічна, садистська (Цинічна і садистська війна, яку ведуть терористи за повної підтримки режиму Путіна проти України, вимагає рішучих дій органів влади, армії та силових структур щодо зміцнення обороноздатності української держави та повернення миру в українське суспільство [3, №48, с. 1]); гібридна (Гібридна війна ведеться невеликими диверсійними групами [3, №48, с. 3]; відкрита (Напередодні

¹ У дужках зазначаємо номер джерела, номер газети і сторінку.

професійного свята журналістів Надал розпочав відкриту війну проти одного з найтиражніших видань Тернопілля [3, №44, с. 1]); неоголошена (Ось так неоголошена війна забирає молоді життя, цвіт українського народу, хлопців, котрі повинні були будувати майбутнє нашої держави [3, №50, с. 3]). В останньому випадку імплікується докір українській владі за те, що все це відбувається ніби не по-справжньому: Де-факто Росія ще з березня відкрито воює з Україною, і навіть загарбала частину її території, хоч де-юре ця війна так і не була оголошена, і Путін не перестає від неї відхрещуватись [3, №48, с. 2]. Крім того, номінативне поле досліджуваного концепту включає низку синонімічних назв. Однією з таких є лексема борня, що кодифікується як застаріла: Через кров, через жертви, через віру та борню диктатура розвалилася [3, №50, с. 5]. Навпаки, як семантичний неологізм розглядаємо абревіацію АТО (Антитерористична операція): Незважаючи на те, що влада це називає «АТО», ми знаємо, що це війна [3, №48, с. 4]. Номінація АТО сприймається не так «серйозно», ніби применшує значення воєнних дій, що відбуваються в Україні, і не відображає суті конфлікту між державами та ролі Росії як нападника: Тому в жодному випадку не припиняти антитерористичну операцію, на чому наполягає Москва [3, №48, с. 3]).

До вербалізаторів аналізованого концепту зараховуємо і похідні від слова боротися, як-от у словосполученнях боронити край (Здобуті навички та уміння знадобляться їм у разі потреби боронити край на сході України [3, №48, с. 4]); боротьба проти ворога (На завершення міський голова Заліщиків Володимир Бенев'ят закликав об'єднуватися у боротьбі проти нового московського ворога [3, №55, с. 2]); борці за волю (Внизу біля флагштока також буде встановлено меморіальну дошку на честь усіх борців за волю України [3, №67, с. 1]).

Нерідко вербалізатором виступає лексема конфлікт, конкретизована прикметниками внутрішній (Це не внутрішній конфлікт, як намагається подати світові Росія... [3, №67, с. 2]); військовий (Не було ще покоління, на яке не припали б війна чи військовий конфлікт [3, №48, с. 4]); збройний (А найманцем визначається особа, яка діє з метою отримання матеріальної вигоди і не є громадянином держави, що бере участь у збройному конфлікті чи військових діях... [3, №50, с. 1]); іменником зони (Відразу ж починають згадувати про директиви ЄС, які забороняють постачати озброєння в зони конфліктів [3, №53, с. 1]).

У газетних статтях знаходимо й оригінальні авторські позначення війни. Її називають місцем де свистять кулі: Навіть не посилайте їх туди, де свистять кулі... [3, №44, с. 2]; хрещення вогнем: Частини й підрозділи, які пройшли «хрещення вогнем», стануть основою для створення високопрофесійного війська [3, №67, с. 1]. Розглянуті номінації мають негативне забарвлення, а відповідний концепт конотує емоції суму, горя, печалі, оскільки війна назавжди несе за собою кров, смерть, руйнування і розпач.

Як номен концепту трактуємо і лексему схід. Вираз поїхати на схід означає поїхати на війну: А тоді знову зібрався і поїхав на схід [3, №53, с. 4].

Номінативне поле концепту «війна» охоплює також назви на позначення учасників бойових дій, а саме: воїн, вояки, захисники, бійці, добровольці, патріоти, солдати. Причому, коли це оборонці України, то вони змальовуються позитивно, що засвідчують відповідні епітети, метафори, і навпаки: А ніби вчора мужніх вояків на пероні з квітами, синьо-жовтими прапорами та козацьким маршем зустрічали тернополяни [3, №46, с. 6]; 8 червня виповнилося 20 років від дня загибелі відважного воїна [3, №46, с. 6]; Зокрема вони долучилися до підняття бойового духу солдатів у зоні АТО [3, №55, с. 2]; Внизу біля флагштока також буде встановлено меморіальну дошку на честь усіх борців за волю України [3, №67, с. 1]; Молоде покоління отримає не міфологізованих, а реальних героїв війни [3, №67, с. 1]. Нерідко автори газетних матеріалів використовують і складні слова, як-от бійці-добровольці, бійці-побратими: Коли створювався батальйон «Айдар», записався бійцем-добровольцем захищати Україну [3, №55, с. 1]; Скорблять Заліщики, сумують бійці-побратими з батальйону «Айдар», скорблять Наддністров'я, як і вся Україна, за тими синами, котрі поклали життя на вівтар соборності, незалежності [3, №55, с. 1].

Щодо номенів на позначення ворогів, то вони зазвичай мають негативну конотацію. Образ ворога є одним із найстрашніших, з яким у масовій свідомості асоціюються всі біди та нещастя – розпад звичного способу життя людини, суспільства загалом. Здебільшого ворогів номінують так: диверсанти, сепаратисти, бойовики-сепаратисти, нечисть (Чимало депутатів, які засідають або числяться в Раді, – якщо не прямі спонсори та співники, то симпатичні бойовиків-сепаратистів [3, №69, с. 2]); Але для того, щоб наша країна могла перемогти у цій війні, українські вояки мають перевершувати у технічному оснащенні російських диверсантів і сепаратистів, а не відставати від них [3, №53, с. 1]; Усе частіше на окупованому Донбасі навіть ті місцеві, хто вороже зустрічали українських арміїців, сприяють їм, аби швидше розігнати нечисть [3, №46, с. 2]). В останньому контексті лексема-вербалізатор вжита в переносному значенні, що виразноє її аксіологічне забарвлення.

Головним очільником ворогів є головнокомандувач, що віддає накази. Його називають по-різному: Путін-фашист (На жаль, до цієї катастрофи сотні загиблих і тисячі поранених українців не змусили світову спільноту усвідомити небезпеку Путіна-фашиста для цього світу [3, №59, с. 2]), тобто його політику порівнюють із фашистською; шизофренік («Шизофренік живе в іншому світі – і зовсім байдужий до навколишніх цінностей і реалій», – так описують симптоми шизофренії, і хіба це не портрет Путіна? [3, №59, с. 11]).

Агресивність ворога настільки велика, що його номінують зомбі, підсилюючи прикметниками ненажерливі, сучасні: Але нам не потрібні фільми жахів, ми вже реально перебуваємо в умовах, коли нас переслідують мільйони, десятки мільйонів ненажерливих зомбі [3, №59, с. 1]; Сучасні зомбі з Росії озброєні найновішими автоматами, мінометами, системами ракетного вогню, їздять на танках і БТРах, стріляють в усе, що рухається [3, №59, с. 1] або описовими констукціями: З мутними очима, з холодним

серцем, з байдужим виразом обличчя лізуть з однією метою – пити кров з України [3, №59, с. 1].

Вербалізатором концепту «війна» служить і вираз українського пророка Т. Шевченка «врем'я люте»: Їй так хочеться, щоб скінчилося «врем'я люте» і настав «садок вишневий коло хати» [3, №59, с. 2]. Перебіг війни автори газетних текстів, слідом за Шевченком, змальовують так: Та поки що «неначе люди подуріли: самі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть» [3, №59, с. 2], а її кінець асоціюється в них із «новим життям»: І мріють не про те, щоб таке жакіття завершилось й прийшло нове життя [3, №59, с. 2].

Помітно розширюють номінативне поле різні тропеїчні одиниці, наприклад, метафора страшна пелена війни (Схід України огорнутий страшною пеленою війни [3, №50, с. 6]) або епітет братовбивча (Сьогодні вели розмову щодо зупинення братовбивчої війни і стосовно євроінтеграції, адже країна давно заслужила щоб бути в європейській сім'ї [3, №48, с. 2]).

Проаналізувавши газетні тексти про війну в Україні, виокремлюємо такі метафоричні моделі:

1. Війна – це жах, страхіття: Люди йшли на вибори з величезним бажанням якомога швидше отримати главу держави, який повністю і легітимно візьме на себе відповідальність разом зупинити те страхіття, яке важко було навіть уявити у ХХІ ст., зупинити війну, – сказав Іван Кириленко [3, №48, с. 2]. Вона у всі часи була і є страшною, адже забирає життя багатьох, сіє ворожнечу і сльози: Сьогодні суспільство чекає відповідей від влади: коли закінчиться цей жах [3, №59, с. 2].

2. Війна – це злочин, зокрема проти людства: Дії бойовиків на Донбасі треба трактувати як злочини проти людства [3, №57, с. 3].

3. Війна – це політика: Вибірчий бюлетень – це найпотужніша зброя в руках громадян, щоб захистити країну [3, №69, с. 2]. Зауважимо, що будь-яка війна є політичним явищем, оскільки її перебіг, час і масштаб залежать від керівництва держави.

4. Війна – це бізнес, у якому можна вкрасти, нажитися: Більшість генералів не здатні до боротьби, у них мізки зайняті лише тим, як украсти на війні [3, №48, с. 3]; А позитивними сюжетами для наївних криється бажання вчорашні регіоналів будь-якою ціною залишитися в політиці й далі грабувати країну [3, №69, с. 2].

5. Війна – це небезпечна хвороба: Якщо його зараз не зупинити спільними зусиллями, то ракова пухлина російського фашизму може швидко перерости у метастази і спричинити набагато більші втрати для України, Європи і всього світу [3, №59, с. 2].

Зазначимо, що для сучасного суспільства характерна тенденція до стирання граней між війною та миром, адже мир є наче "антивійна", тобто організована боротьба з війною. У ході війни бувають ситуації, коли сторони, що воюють, погоджуються припинити боротьбу. Це не обов'язково є кінцем війни, це може бути лише припиненням вогню з метою провести переговори для встановлення миру: Бойовики кожний день порушують перемир'я, обстрілюють українських силовиків, викрадають, грабують та катують місцевих мешканців [3, №50, с. 3]. Перемир'я чи припинення вогню зазвичай позначає тимчасове припинення ворожих дій на узгоджений проміжок часу на погодженій території (Петро Порошенко припинив перемир'я у зоні дії АТО [3, №53, с. 4]).

Загалом антонімічні концепти «війна» – «мир» традиційно відображають прототипічну оцінку полярних суспільно-політичних явищ. Якщо в першому споконвіку закладена негативна оцінка, яку підсилюють прикметники негативної семантики, метафоричні моделі та словосполучення, що апелюють до негативних асоціативних образів, то в другому – навпаки.

Висновки. Проведений аналіз продемонстрував, що концепт «війна» характеризується багатомірністю і варіативністю, які виявляються як у засобах його вербалізації, так і в семантиці. Автори газетних текстів про війну не лише послуговуються традиційними для української лінгвокультури номінативними засобами, а й використовують власні, нерідко образні конструкції. Лінгвалізація досліджуваного концепту засвідчила симпатії й антипатії журналістів до понять війни і миру, ворогів і захисників тощо. Усе це може стати предметом подальших наукових досліджень у лінгвоконцептології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венедиктова Л. Н. Концепт «война» в языковой картине мира: сопоставительное исследование на материале английского и русского языков: автореф. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительноисторическое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Л. Н. Венедиктова. – Тюмень, 2004. – 18 с.
2. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры (опыт исследования) / Ю. С. Степанов. – М.: Академический проект, 2004. – 992 с.
3. Свобода. – №44-69. – 2014.

Рибка С.

Науковий керівник – доц. Буда В.А.

КОНЦЕПТ «ВІЙНА» У МОВІ СУЧАСНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ПРО АТО

Війна як факт, процес і явище, на жаль, ніколи не втрачає своєї популярності й актуальності у суспільному, а, отже, в мовознавчому аспектах. Це страшне слово завжди є складовою активного словника людей різних національностей, а лексема не перестає з високою частотністю вживатися у художній літературі.

На сьогодні набули шаленого розвитку і популярності наукові і дослідницькі праці, об'єктом яких є концепт війни. За Й. А. Стерніним: «Концепт – одиниця концептосфери, тобто упорядкованої сукупності одиниць мислення народу, яка містить у собі всі ментальні ознаки того чи іншого явища, що відображені свідомістю народу на даному етапі його розвитку і забезпечує осмислення дійсності» [7, с. 65]. Згідно з різними дефініціями, концепт – це «знання людини про дійсність в її елементах і перспективах» [5, с.120]; концепт – «відомості про те, що індивід знає, думає, уявляє про об'єкти» [4, с. 241]; тощо. Досліджено, що концепт *війна* належить до більш актуалізованих об'єктів наукового аналізу на противагу концепту *мир*. Таке явище помітне не лише у мовознавстві, а й у філософії, літературознавстві, психології, соціолінгвістиці тощо.

Війна як суспільно-політичний феномен присутня в будь-якій національно-мовній та індивідуально-мовній картині світу, як правило, ототожнена з такими поняттями: страх, самотність, розпач, біда, смерть, невгамованість, горе, безвихідь... За словами Л. М. Венедиктова: «Війна – це етнічно, культурно зумовлене, складне, структурно-смісловне, вербалізоване утворення, яке ґрунтується на понятійній основі і включає в свою архітектоніку образ і оцінку. Понятійна складова формується фактуальною інформацією про війну як реальне явище, що слугує основою для утворення концепту. Образна складова культурного концепту «війна» пов'язана зі способом пізнання дійсності, і в неї входять усі ті наївні уявлення, які існують у свідомості різномовних індивідів у зв'язку з цим концептом» [2].

Загальновідомо, що лінгвістична природа будь-якого концепту передбачає його закріпленість за певними вербальними засобами реалізації, які в єдності становлять план вираження відповідного лексико-тематичного поля, що знаходиться навколо певної тематичної домінанти (ядра), представленого словом-концептом. В основі лексико-семантичного поля «війна» знаходиться базова лексема *війна*, яка цілком прогнозовано є основним репрезентантом цього концепту. «Словник української мови» тлумачить цю лексему як «1. Організовану збройну боротьбу між державами, суспільними класами тощо. 2. перен. Стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба» [6, I, с. 669]. Зазначимо, що у мові художніх текстів вживаються лексеми як з прямим, так і з переносним значенням. Як правило, переносне значення є похідним, воно створюється на базі бінарних опозицій: добро – зло, фізичне-гіпотетичне, вчинок – реакція тощо. Процес реальної війни є запорукою створення психологічної, що інколи призводить до фатальніших наслідків. Цікавим є військовий сленгізм «*дискотека*», що вживається на позначення війни, але війни не як загального процесу, а конкретного найбільш імпульсивного, трагічного та незабутнього протистояння (*Я думаю, що чоловік на війні мусить бути готовим до смерті в будь-яку хвилину і в будь-якому місці – хай то буде автозаправка, блокпост чи дискотека* [9, с. 75]; *І в мене склалося враження, що вам наші наступи зовсім не потрібні, хіба що для того, аби списати на ці дискотеки якомога більше набоїв, амуніції, техніки, аби, по простому кажучи, нагріти на цьому руки* [9, с. 75]).

Номінативне поле концепту «війна» у досліджуваних текстах вербалізоване передусім такими лексемами: *війна, бій, боєць, доброволець, армія, сепаратист*. На периферії ми простежили лексеми військової/військової тематики: *батальйон, блокпост, передова, полон, бойові дії, амуніція*. Віддаленими від ядра, проте такими, що входять до лексико-семантичної схеми, є: *бліндаж, військові, військова підготовка, військова служба, військова частина, військове формування*.

У творах, які описують ситуацію АТО, лексико-семантичне поле війни представлене різними групами і підгрупами, які презентують всебічну семантико-структурологічну картину описуваних подій. Нетиповим для традиційного розуміння є слот на означення самої суті і причини виникнення та розуміння війни, у текстах він переданий через допоміжні мовні засоби, найчастіше – риторичні запитання (*– Якась химерна війна... З Гітлером було важко, але хоч зрозуміло з ким воюєш. А зараз розмовляємо з ворогом однією мовою, камуфляж зі схожою тканиною, і лише ми носимо розпізнавальні знаки. Як людям знати, хто насправді прийшов визволяти їх від чогось чи когось* [об, с. 155]).

Найбільш уживаною є лексема «війна» з первинним семантичним значенням, тобто як процес боротьби між супротивниками (*Його душили сльози, що скільки хлопців загинули чи залишилися каліками, а тут доморощені патріоти досі не вірять, що в країні триває справжня війна* [8, с. 201]; *Мам, я й після війни не вернуся додому* [9, с. 44]; *Відколи почалася війна, їхні працівники кляли з кожної зарплати внески в ящик, що залишили волонтери* [8, с. 333]; *На кожній війні вбивають жертви, і не вина солдата, де його наздогнала куля* [8, с. 307]; *Покликали війну на свою землю, пустили її до хати* [1, с. 239]; *А війні ще ж не кінець.....* [8, с. 225]).

Також лексема «війна» є носієм не тільки сучасних, але і минулих подій, що знову ж таки підтверджує спільний основний концепт і спільне тематичне ядро (*Після Другої світової війни, думаєш, мало калік вернулося?* ... [8, с. 203]; *Після війни в більшості сіл України панувала розруха, не вистачало робочих рук, техніки, повільно відновлювалося тваринництво* [8, с. 175]; *Вдовам, чиї чоловіки не повернулися з війни, колгосп надавав допомогу* [8, с. 177]; *Після Другої світової війни досі шукають загиблих* [8, с. 277]; *Згадайте хоча б близький нам усім результат Кавказької війни (Росії з Шамілем) і довічні почесні, які надала Росія переможеному Шамілю після закінчення військових дій* [4, с. 77]; *Існує статистика, що після війни в Афганістані понад 63 % вояків потребували психологічної адаптації, 30% із них так і не змогли повернутися до нормального життя* [4, с. 80]; *Такі історії у нас були в Чеченській війні – взяття у полон за замовленням* [4, с. 122]).

На жаль, неминучим і невідступним є післямак війни, що накладає слід на психіку і психосоматику людини. Відповідно утворюється нове значення лексеми, яке по своїй суті є не менш трагічне за попередні (*Слава Богу, що наші залишилися живий, а ми зобов'язані допомогти йому подолати синдром війни...* [8, с. 203]; *Війна жорстока, і кому довелося побувати в ній, той не зможе забути такого ніколи* [8, с. 229]; *– Ні, мамо, я вже трохи інша людина, душею постарів щонайменше на десять років, – заперечив, бо війна змінила його ставлення до життя* [8, с. 302]; *Всі ці блази ми створювали для нього, а тепер, коли його забрала війна, втратили сенс життя* [8, с. 305]; *Після війни, яка рано чи пізно закінчиться, нам доведеться зіткнутися із новим викликом – це так званий «донецький» синдром, – пояснює лікар Андрій Рюмін* [4, с. 79]). Кожен із учасників і посторонніх це розуміє і, водночас, усвідомлює, що уникнути цього практично нереально (*– З війни повертаються або інвалідами, або чокнуті на голову* [8, с. 300]).

З нетиповим тлумаченням зустрічається лексема «війна» на означення невзаємних, насильницьких сексуальних відносин між людьми (*Дівчатка сиділи тихо на печі й боялися поворухнутися, поки між батьками тривала війна, а вранці про все розповідали бабусі* [8, с. 180]). Подібне змаловання «батьківської війни» є результатом психологічної війни чоловіка,

яка, в свою чергу, зумовлена суспільно-політичною картиною тогочасних подій. Тож бачимо, що логічно-причинний ланцюг все ж таки виводить будь-яке значення на первинне, традиційне значення слова *війна*.

У досліджуваних творах про АТО ми чітко простежуємо процес ментального сприйняття людиною дійсності, у якій:

ВІЙНА набуває негативного значення, символізуючи зло, безнадійність, велику ймовірність смерті: *Там же війна, і по-всякому можуть обставини складатися...* [8, с. 6]; *Легко розпалити війну, але важко її закінчити* [8, с. 119]; *Війна – це нещастя у збільшеному масштабі* [4, с. 23]; *Звісно, війна є війна* [4, с. 58];

ВІЙНА символізує печаль, розчарування, спустошення: *Навіщо ця війна, і кому вона потрібна? Зіпсувала людям плани, вигнала з домівок і ще не знати, якого горя людям завдась...* [8, с. 146]; *війна налякала багатьох жінок і вони стали неперемірливими* [8, с. 174]; *Вдома вони не уявляли масштаби людських бід. Які принесла українцям неоголошена війна, яку називають чомусь антитерористичною операцією* [8, с. 190]; *Війна погано впливає на всіх* [8, с. 275]; *Учора слухав бесіду двох ополченців, покалічених війною* [4, с. 42];

ВІЙНА сприймається як справа (хоч і негативна), яка приносить прибуток: *Але хтось хоче війни, стимулює її* [4, с. 44]; *Тут можна довго мізкувати, але зрозуміло одне: такі дії – лише на підтримку війни* [4, с. 45]; *Воно й правда: кому війна, а кому мати рідна* [8, с. 250]. Ця приказка вводиться у контекст декілька разів, знову ж таки підсилюючи гіркоту і абсурдність воєнної сутності.

Отже, концепт війни, інтуїтивно зрозумілий і загальновідомий, насправді виявляється складним і не таким однозначним при спробі позначення конкретних подій, а сучасні суспільно-політичні перипетії, зокрема в зоні АТО, лише загострюють і ускладнюють це явище. На прикладі опрацьованих художніх текстів чітко бачимо багатоваріантність і багатоаспектність лексеми «війна», яка, зважаючи на час, події, ситуації, набуває нових семантичних значень і конотаційних відтінків, що, як правило, є негативно-оцінного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовиченко Галина. Маріупольський процес: Роман / Г. Вдовиченко. – Харків: «Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 288 с.
2. Венедиктова Л. Н. Концепт «война» в языковой картине мира: сопоставительное исследование на материале английского и русского языков: дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно- историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Л. Н. Венедиктова. – Тюмень, 2004. – 180 с.
3. Макеєв Валерій. 100 днів полону. Або позивний «911»: Роман / В. Макеєв. – Черкаси: Видавець Олександр Третяков, 2015. – 128 с.
4. Павиленис Р. И. Проблема смысла современный логико-философский анализ языка / Р. И. Павиленис. – М.: Мысль, 1983. – 286 с.
5. Положин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Положин. – Ужгород: Закарпаття. 1999. – 240 с.
6. Словник української мови: в 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
7. Стернин И. А. Когнитивная интерпритация в лингвокогнитивных исследованиях / И.А. Стернин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – №1. – С. 60-70.
8. Фіалко Ніна. Обірвана струна: Роман / Н. Фіалко. – Тернопіль: Богдан, 2016. – 352 с.
9. Шкляр Василь. Чорне Сонце: збірка / В. Шкляр. – Харків: «Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 304 с.

Брлінська О.

Науковий керівник – проф. Струганець Л. В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЗЕТНІЙ ПЕРІОДИЦІ

Сьогодні ЗМІ завдяки швидкому і широкому охопленню аудиторії здійснюють величезний вплив на свідомість людей, беруть участь у формуванні суспільної думки та активно віддзеркалюють різні сфери діяльності соціуму, у тому числі медичну сферу. С. Єрмоленко зазначає: «За сучасних умов активні процеси слововживання, вибору форми наголошування тощо найбільшою мірою визначаються мовною практикою ЗМІ. Останні здійснюють найвідчутніший вплив на вироблення узвичаєного мовного стандарту, вони формують і певні мовні смаки, моду на слововживання» [1, с. 7–8].

Одне з пріоритетних завдань держави – створення умов для повноцінного життя людини та забезпечення громадян високоякісною медициною. На жаль, в Україні зараз панує високий рівень захворюваності населення, щораз більшого поширення набувають невиліковні хвороби. Завдання ЗМІ полягає в інформуванні населення про проблеми медицини, загрози для здоров'я і життя людини та наданні порад щодо захисту від небезпечних захворювань. З огляду на це у мові загальноукраїнських та регіональних видань активно задіяна медична термінологія. Незважаючи на те, що науковці вивчали семантико-стилістичні особливості медичної термінології в пресі (Д. Сизонов, Н. Місник, Н. Поліщук), проблема функціонування медтермінів залишається **актуальною**. Це детерміновано динамікою лексико-семантичної системи української мови.

Метою статті є аналіз особливостей функціонування медичних термінів української мови у ЗМІ. Джерельною базою послужили періодичні видання «Україна молода» (всеукраїнська газета) і «Вільне життя» (обласна газета) за 2015-2016 рік.

Медична термінологія є змінною системою, що розвивається водночас із новими технологіями, пристосовується до потреб населення. Науковці зазначають, що «клінічна термінологія розвивається і

нормалізується з урахуванням її національних та міжнародних функцій і визначається специфічною рисою – наявністю переважної кількості термінів іншомовного походження» [2]. У нефархових виданнях наукові терміни потрібно вживати доцільно та якомога зрозуміліше для пересічного читача.

У результаті аналізу газетних статей виокремили найчастотніші медичні терміни. Розподілимо їх на семантичні групи, зокрема такі:

- **назви хвороб та хворобливих станів:** *гіперемія, емфізема, атеросклероз, бронхіт, астма, гайморит, синусит, артрит, остеоартрит, інфаркт, інсульт, аритмія, серцева недостатність, діабет, діабетична ретинопатія, сліпота, діабетична нефропатія, ниркова недостатність, діабетична полінейропатія, інгіопатія* (І з часом у легенях виникають **гіперемія, емфізема**, в печінці пошкоджується функція клітин, що призводить навіть до збільшення холестерину, й виникає **атеросклероз** у судинах серця й мозку (ВЖ, 2015, №38, с. 10); Часто на **бронхіт** скаржаться люди, які мають інші захворювання легень (скажімо, **астму**), а також ті, хто страждають від хронічного **гаймориту (синуситу)** (УМ, №004, 13.01.2016); Висока вологість повітря підсилює больові відчуття при **артритах і остеоартритах** (УМ, №004, 13.01.2016); За словами лікарів, **інфаркт** може «відгукнутися» **інсультом, аритмією, серцевою недостатністю** (УМ, №006, 19.01.2016), У дітей з **діабетом** найчастіше розвиваються такі хронічні ускладнення, як **діабетична ретинопатія** (основна причина сліпоти), **діабетична нефропатія** (пусковий механізм **ниркової недостатності**), **діабетична полінейропатія та інгіопатія** – ураження судин та нервових волокон (УМ, №145, 15.11.2016);

- **назви частин тіла, пов'язані із захворюванням:** *ноги, серце* (За словами лікарів, **інфаркт** може «відгукнутися» **інсультом, аритмією, серцевою недостатністю, стати причиною утворення тромбів у ногах або в серці, спровокувати розвиток аневризми** (УМ, №006, 19.01.2016);

- **назви приладів та засобів лікування:** *кардіограф* (Новий **кардіограф** може відразу діагностувати **інфаркти, гострі коронарні стани, патології** (ВЖ, 2015, № 37, с. 6);

- **назви різних медичних явищ, процесів:** *ремісія, рецидив, трансплантація* (Один із підступних прийомів діабету – «показова» фаза **ремісії** (УМ, №145, 15.11.2016); **Гострі рецидиви** хвороб за холодної пори року не тільки важко лікувати – вони можуть обернутися серйозними ускладненнями (УМ, №004, 13.01.2016); У ході зустрічі з лікарями та студентами президент Польщі нагадав, що **трансплантація** не може існувати без донорів (УМ, №012, 29.01.2016);

- **назви медичних препаратів:** *парацетамол, ібупрофен, судинозвужувальні краплі, регідрація, антибіотики, муколітики* (Отже, коли в хаті є дитина, в аптечці має бути тільки **парацетамол** або **ібупрофен, судинозвужувальні краплі та розчини для оральної регідрації** (ВЖ, 2016, №37, с. 5); Найбільша помилка, за словами Зоряни Василювни, – використання **антибіотиків** при вірусних інфекціях (ВЖ, 2016, №37, с. 5); І тому тільки він може призначити **муколітики** (ВЖ, 2016, №37, с. 5);

- **назви осіб за фаховою спрямованістю:** *нейрохірург, лікар-отоларинголог, інфекціоніст* (Після проведення медичного консилиуму, в якому взяли участь **нейрохірурги** з Києва, було прийнято рішення про проведення невідкладної операції (УМ, №145, 15.11.2016); Це одна з найпоширеніших проблем, із якою маленьким пацієнтам доводиться відвідувати кабінет **лікаря-отоларинголога** (УМ, №148, 22.11.2016); Йдеться про затишну лікарняну палату, стурбований погляд **інфекціоніста**, розпачливі зойки «тих, хто не оцінив», увагу, співчуття оточуючих, законний відпочинок із книжкою і банку малинового варення (якщо вона донині актуальна) (УМ, №66, 27.12.2016).

Словниковий склад української мови зазнає постійних трансформацій. У лінгвістиці процес переорієнтації термінологічного статусу лексичних одиниць найчастіше називають детермінологізацією. Закономірно, що частота використання вузькоспеціальних термінів окремої сфери у загальнономовному вжитку залежить від рівня розвитку і поширення галузі. Терміни у текстах неспеціального призначення можуть використовуватись і в прямому, і в переносному значеннях. Первинна номінація притаманна термінам, які не змінюють семантики, співвідносно з дефініцією, тобто реалізують свою пряму функцію. Похідною щодо первинної є вторинна номінація, яка передбачає переосмислення терміна та його вживання в невластивому для нього контексті. Детермінологізовані процеси спостерігаємо перш за все у ЗМІ. У мас-медійних текстах ця якість важлива для так званого «згущення думки та більш точного називання навколишньої реалії» [5, с. 68]. Наприклад: *Категоричний дисонанс: після Ріо спортивні функціонери задумалися над **реанімацією** спорту* (УМ, №168, 30.12.2016).

Здебільшого похідне нетермінологічне значення має статус переносного. Термін «*параліч*» у Словнику української мови в 11 томах зафіксовано як «хвороба, що позбавляє який-небудь орган або органи здатності нормально діяти (робити рухи, розмовляти і т. ін.). При паралічі втрачається рухомість певної частини тіла» [4, т. 6, с. 66]. Також додатково наведено приклад уживання терміна в переносному значенні: «втрата здатності до дії, повна бездіяльність» [4, т. 6, с. 66]. Зразок вторинної номінації репрезентує таке речення: *Тернопільщину **паралізував** аномальний снігопад* (ВЖ, 2016, №89, с. 5).

У текстах ЗМІ для медичного терміна характерною є метафоризація з метою негативного чи позитивного оцінювання явища («від приватизації обленерго народ отримав **«геморой»** (УМ, №005, 16.01.2016). Д. Шмельов підкреслює, що «метафорична експансія в першу чергу спостерігається з боку тих слів, які є позначенням

актуальних для носіїв мови предметів і явищ» [6, с. 279]. Досить частими є випадки, коли медичні терміни слугують засобами іронії: *Серцева недостатність чи недостатність совісті?* (УМ, №005, 15.01.2016)

Побутовують серед медтермінів і перифрази, ознаками яких є вторинність номінації, семантична цілісність, синонімічність щодо первинної назви, оцінність, як-от: *Лікарі називають цей період «медовим місяцем»* (період ремісії цукрового діабету) (УМ, №145, 15.11.2016); *Солодка кров руйнуватиме організм* (кров з надлишком глюкози) (УМ, №145, 15.11.2016); *Адже кожна серцева криза так чи інакше послаблює «головний мотор»* (серце) (УМ, №006, 19.01.2016).

У мові сучасних ЗМІ активно використовуються запозичення з інших мов, переважно з англійської. Цей процес можна розглядати двобічно. Так, завдяки вживанню іншомовних слів мова збагачується новими лексичними одиницями. У той же час необдумане вживання чужомовних слів витісняє питому українську лексику, інколи навіть засмічує рідну мову. Л. Симоненко звертає увагу і на прагнення авторів максимально українізувати сучасну медичну термінологію: *илункокишківник* (нормативно – *гастроентеролог*). Наголошує, що «перш ніж упроваджувати новий термін чи відроджувати старий, потрібно твердо зважити його власні мовні характеристики, що можуть як сприяти, так і перешкоджати нормальному функціонуванню терміна» [3, с. 13].

Висновки. Отже, мова сучасних мас-медіа є середовищем активного функціонування термінологічної лексики, зокрема медичної. Вона віддзеркалює багатофункціональність національної мови, зокрема через поширення термінів із різних галузей знань та їхню загальномовну адаптацію. Медична термінологія, що функціонує в українських мас-медіа, може вживатись як у своїй прямій номінації, так і набувати нової семантики, конотативного забарвлення. У текстах про медицину, здоров'я, косметологію медичні терміни використовуються, як правило, у своїй прямій номінації, а в матеріалах, орієнтованих на іншу тематику (політичну, економічну, культурну) медичні терміни найчастіше набувають образного відтінку. Семантико-стилістична трансформація термінів у загальномовному вжитку потребує подальших наукових студій.

Перелік умовних скорочень

ВЖ – газета «Вільне життя».

УМ – газета «Україна молода».

ЗМІ – засоби масової інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль / С. Я. Єрмоленко // Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, В. М. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. – С. 501.
2. Місник Н. Про «стан здоров'я» мови медицини / Н. Місник, Л. Симоненко // Електронний ресурс. Режим доступу: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk453/TK_wisnyk453_misnyk.htm
3. Симоненко Л. О. Українська термінографія 90-х років ХХ століття / Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – К., 1998. – С.228–232.
4. Словник української мови / [І. К. Білодід (гол. ред.) та ін.]. – Т. 1–11. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980.
5. Солганик Г. Лексика газети / Г. Солганик. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 108 с.
6. Шмелёв Д. Н. Современный русский язык / Д. Н. Шмелёв. – М., 1977. – 335 с.

Костюк Ю.

Науковий керівник – проф. Струганець Л. В.

СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ЛЕКСИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

У сучасному світі, позначеному подією насиченістю, глобалізацією та величезними об'ємами інформації, динамічність мови як основного інструмента комунікації стає найголовнішою її характеристикою. За останні роки українське суспільство пережило знакові, переломні моменти, які детермінували оновлення суспільно-політичної лексики, що об'єднує в собі лексеми, які виражають поняття із галузі соціального, політичного і частково економічного життя народу. Процес неологізації постійно потрапляє у поле зору мовознавців. Лексичні інновації були об'єктом лінгвістичних розвідок К. Городенської, Н. Клименко, Є. Карпіловської, Л. Струганець, О. Стишова, Ж. Колоїз, А. Нелюби, Д. Мазурик, Л. Кислюк та ін. Але неологізація відбувається перманентно, а в суспільно-політичній лексиці у період трансформацій у соціумі – особливо інтенсивно. Тому її вивчення не втрачає **актуальності**.

Мета статті – семантичний та функціональний аналіз неосемантів у суспільно-політичній лексиці сучасної української літературної мови на матеріалі інтернет-видань за 2012–2017 рр. Джерельною базою слугували публікації в електронних виданнях «Українська правда», «Тиждень», «Експрес» та ін. Вибір зумовлено тим, що мова сучасних ЗМІ (особливо електронних) завдяки масовості, здатності швидко реагувати на зміни в соціумі і, відповідно, в лексиці відіграє найважливішу роль у становленні літературної норми.

Дискусія щодо статусу поняття «неологізм» у мовознавстві досі залишається відкритою. Ж. Колоїз зазначає: «У широкому розумінні неологізмом можна вважати все те нове, що характеризує зміни і розвиток мови. У залежності від мовного рівня неологізми доцільно було б диференціювати на лексичні, семантичні, фразеологічні, граматичні тощо» [2, с. 82]. Проте традиційно цей термін трактують як «слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні Н.) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські)» [6, с. 408]. Серед загальномовних виділяють лексичні, або власне неологізми, і семантичні.

Семантичний неологізм, або неосемант, – це вже наявна у мові лексема, яка розвиває нове значення. Продуктивність лексико-семантичного способу словотворення спричинена тенденціями розвитку сучасної української літературної мови, виділеними С. Бибики у монографії «Літературна норма і мовна практика»: 1) зростанням ролі синтаксичної сполучуваності слів; 2) усистемнюванням метафоричних похідних як лексико-семантичних варіантів (далі ЛСВ), 3) підвищенням потенціалу виразності, експресивізацією лексичних одиниць [3, с. 75]. Як справедливо зазначає Л. Струганець, труднощі дослідження семантичних неологізмів зумовлені тим, що не завжди зрозуміло, чи нове значення вже сформоване, чи йдеться про розширення лексичної та синтаксичної сполучуваності слів [5, с. 180]. Тому аналіз неосемантів не можливий без врахування нових синтагматичних зв'язків у лексичній системі.

Часто відбувається зміна значень слів, які раніше належали до пасивного шару лексики. Природність та закоріненість в українську традицію слова *сотня* у значенні «військова одиниця, підрозділ» вилилися в стрімке розширення синтагматичних зв'язків лексеми під час подій Євромайдану й творення ряду двокомпонентних сполучень за моделлю «прикм. + *сотня*». Ця модель була продуктивною для назв структурних одиниць Самооборони Майдану (*львівська сотня, рогатинська сотня, вінницька сотня, гуцульська сотня, бойківська сотня, медична сотня, жіноча сотня, козацька сотня, республіканська сотня*), неформальних (*мистецька сотня, банківська сотня, канцелярська сотня, тилова сотня* тощо) та формальних об'єднань громадян (*жіночий рух «Сестринська сотня», благодійний фонд «Волонтерська сотня», громадянська організація «Юридична сотня»*), у яких прикметник окреслював сферу діяльності. Миттєво розповсюдився і прижився вираз *Небесна сотня* – «назва загиблих учасників Євромайдану, мирних протестувальників, проти яких диктаторський режим застосував тортури та зброю» [4, с. 248]. Ще один новотвір – *диванна сотня*, «люди, які не беруть участі в реальних протестах чи бойових діях, але активно коментують їх віртуально, розповідаючи, що і як слід робити / не робити». Актуальність цього поняття спричинила цілий ряд синонімів: *фейсбучна сотня, диванно-фейсбучна сотня, диванні експерти, диванні війська, диванні стратеги, диванні аналітики* тощо.

Частотність використання пошукових запитів «сотня» та «Небесна сотня» користувачами Google в Україні за період 01.01.2013 – 01.01.2017 рр. демонструє, що максимальна кількість пошукових запитів «сотня» припадає на лютий 2014 р. До подій Майдану їх кількість рідко перевищувала 1%, а після – не опускалася нижче 6%. Пошуковий запит «Небесна сотня» вперше з'явився 21 лютого 2014 року, а вже 24 лютого становив 66% усіх запитів із використанням лексеми *сотня*. Із лінгвістичного погляду – відбувається процес актуалізації цього слова.

Зміни у семантиці охоплюють не лише синтагматичні, але й парадигматичні зв'язки. У сучасній суспільно-політичній лексиці неосеманти утворюють синонімічні ряди (лексеми *ополченець, сепаратист, бойовик, терорист* розвинули ЛСВ «член одного з антиукраїнських військових формувань, що діють в межах самопроголошених ДНР і ЛНР»).

За джерелом появи нового ЛСВ розрізняють два види неосемантів:

1) різновид новотвору в системі української мови, наслідок семантичного словотворення в межах уже відомої одиниці чи наявної в мові формальної структури;

2) різновид неозапозичення-значення в межах наявної лексичної одиниці з іншим значенням [1, с. 24].

До першої групи належать такі суспільно-політичні лексеми: *майдан, перегони, тушка, ватник, донор, радикал, колорадський, совок, злити*, антонімічна пара *зрада – перемога* тощо. Розширення семантики усталених в українському словникові одиниць найчастіше відбувається за допомогою метафоризації або метонімізації – переносу найменування на новий об'єкт на основі їх подібності чи суміжності відповідно.

Метафоризація – найпродуктивніший спосіб творення нових значень слів, що ґрунтується на образності людського мислення. Такі неосеманти можуть бути емоційно й оцінно нейтральними: *перегони* – «вибори» (*Поки чиновники сперечаються в телевізорах, чи проводити перегони на Донбасі, а користувачі соціальних мереж жваво коментують рішення Генадія Корбана балотуватися у мери Києва, без уваги залишаються інші важливі регіони* (pravda.com.ua, 19.08.2015)); *донор* – «держава, фізична або юридична особа, що надає матеріальну підтримку» (*Офіційно зареєстрована організація дозволяє залучати до проекту великих донорів* (pravda.com.ua, 24.11.2015)); містити позитивну оцінку: *кіборг* – «український боєць, що брав участь у захисті Донецького аеропорту» (*Один з уцілілих «кіборгів» розповідав, що коли він потрапив до полону – сепаратисти йому пропонували застрелити когось зі своїх товаришів, аби врятувати своє життя* (tyzhden.ua, 21.12.2016)); чи негативну конотацію: *тушка* – «народний депутат, який відмовився підтримувати зв'язок у парламенті зі своєю політичною силою» [4, с. 462] (*Арсеній Яценюк взяв всю провину за появу двох «тушок» серед народних*

обранців від «Батьківщини» на себе (tyzhden.ua, 12.12.2012)); *діра* – «недоліки законодавства чи управління, які окремі особи можуть використати у власних цілях» (*Індустріальні парки: залучення інвестицій чи податкові діри?* (golos.com.ua, 06.10.2016).

Неосемантів, що виникли на основі метонімії, у сучасній суспільно-політичній лексиці менше. Перенесення назви з місця на подію і її учасників бачимо на прикладі лексеми *майдан*, що розвинула ЛСВ «масовий народний рух, спрямований проти свавілля влади та за громадянський контроль над діями влади» [4, с. 209]: *Соціологія по неокупованих територіях показує, що люди поки в однакових пропорціях звинувачують у негараздах та війні і Януковича, і Майдан* (pravda.com.ua, 01.10.2015). У суспільно-політичну лексику увійшло слово *ватник* з ЛСВ «малоосвічена особа, для якої характерні ностальгія за СРСР, рабський менталітет, ксенофобія, ненависть до всього неросійського» [4, с. 435] (*Якщо є надія на те, що мозок вашого ватника не до кінця перетворився у набивку для плюшевих ведмедиків, спробуйте дати на його репліки наступні аргументи* (expres.ua, 21.06.2015)), а також спільнокореневі *ватний*, *вата*.

Неозапозичені значення мають такі слова української мови, як *агент*, *драйвер*, *троль*, *формат* та ін. Вирішальну роль в їх появі відіграють стійкі словосполучення інтернаціонального суспільно-політичного дискурсу, наприклад *агент змін* (англ. *agent of social changes*) чи *нормандський формат* (фр. *Format Normandie*). В обох випадках маємо розширення семантичної структури слів: *агент* – «людина чи організація, що своєю діяльністю викликає зміни в соціумі», *формат* – «тип дипломатичних зустрічей представників певних країн щодо вирішення конкретної проблеми». Частотність останнього засвідчена в мові інтернет-ЗМІ словосполученнями *мінський формат*, *жєневський формат*.

Неосеманти *драйвер* і *троль* паралельно із розширенням семантики демонструють зміни, зумовлені різним стилістичним статусом вже наявного і нового ЛСВ. Слово *драйвер* (англ. *driver*) засвоєне українською мовою як термін сфери ІТ, але у суспільно-політичному дискурсі останнього п'ятиріччя функціонує нове запозичене значення без термінологічного компонента: «особа чи явище, яке запускає, прискорює, визначає напрям певного суспільного процесу» (*Так, приватизація Одеського припортового заводу повинна була стати зразком роздержавлення і драйвером для залучення інвестицій, але перетворилася в поганий спектакль* (pravda.com.ua, 03.01.2017)). У лексеми *троль* з'явилося запозичене сленгове значення «суб'єкт розміщення на віртуальних комунікативних ресурсах провокаційних повідомлень для нагнітання конфлікту шляхом порушення правил етичного кодексу Інтернет-взаємодії» [4, с. 461]. Частотність вживання цього ЛСВ пов'язана з інформаційною війною: *Російські інформаційні війська – це частина значно більшої системи проектування влади, що охоплює все: від тролів у соцмережах до спецслужб, енергетичних компаній, банків та армії* (Т, 19.11.2015).

Демократичність мови сучасної публіцистики уможливорює зближення літературних і позалітературних елементів. Із сленгу та жаргону приходять нові негативно конотовані ЛСВ загальноновживаних лексем (*совок*, *злити*, *шити*, *віджати*). Емотивність публікацій інтернет-видань підсилюють також неосеманти, утворені від пропріальних одиниць: *тітушки*, *пшонка головного мозку*, *мертві душі*. У мові ЗМІ антономазія досягає особливого ефекту в поєднанні з прийомом інтердепенденції: *Своє «достойне» місце там займуть такі собі білецькі, тягнибоки, яроші, семенченки-грїшшини, соболевси-зіміни, леценки і найєми, керовані «мудрими провідниками нації» – порошенками, аваковими, турчиновими, гройсманами, а може навіть, й януковичами спільно з володимирями-володимировичами...* (<http://i-ua.tv>, 15.03.2017).

Висновки. Отже, інтенсивність змін у соціумі впродовж 2012–2017 рр. зумовила появу численних семантичних неологізмів у суспільно-політичній лексиці завдяки розширенню синтагматичних (сполучуваність, частотність) і парадигматичних (синонімія, антонімія) зв'язків. Здебільшого неосеманти виникли внаслідок метафоризації, рідше – метонімізації чи запозичення з інших мов. Також нові ЛСВ приходять у літературну мову з соціальних діалектів і термінологічних систем. Аксіологічні й емотивні значення неосемантів суспільно-політичної сфери підвищують образність мови інтернет-видань. Загалом динамічні лексико-семантичні процеси в інтернет-комунікації потребують нових студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Видавн. дім Д. Бурого, 2008. – 336 с.
2. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології / Ж. В. Колоїз // Вісник Запорізького ун-ту: Філологічні науки. – Запоріжжя, 2002. – № 3. – С. 78–83.
3. Літературна норма і мовна практика: монографія / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибики, Т. А. Коць та ін.; [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – Ніжин : ТОВ Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 320 с.
4. Новітня політична лексика (неологізми, оказіоналізми та інші новотвори) / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; [за заг. ред. Н. М. Хоми]. – Львів : Новий Світ – 2000, 2015. – 492 с.
5. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття / Л. В. Струганець. – Тернопіль : Астон, 2002. – 352 с.
6. Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Заблок та ін.]. – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЕСЛІВНИХ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У МОВОТВОРЧОСТІ С. САПЕЛЯКА

Характерною ознакою індивідуального стилю багатьох письменників є okazionale словотворення. Тому всебічне вивчення авторських інновацій – актуальний напрямок сучасної лінгвістики. Семантичні, словотвірні та функційні особливості таких лексем викликають інтерес дослідників поетичної мови. Вивченню індивідуально-авторських неологізмів присвячено праці І. Бабій, Г. Вокальчук, Н. Гаврилук, В. Герман, Л. Гливінська, В. Калашник, Ж. Колоїз, І. Лошинова, Д. Мазурик, Р. Ріжко та інших. Проте в українському мовознавстві та неології системний лінгвістичний аналіз дієслівних okazionalizmів у мовотворчості С. Сапеляка ще не був предметом окремого розгляду, що зумовлює **актуальність** нашої розвідки. Тому **метою** статті є з'ясування структурно-семантичних та функційних особливостей вербативних інновацій у поетичних текстах С. Сапеляка. Основну джерельну базу склали такі збірки віршів поета: «Тривалий рваний зойк» (1991 р.), «Журбопис» (1995 р.), «Страсті по любові» (2000 р.), «Во ім'я Слова» (2007 р.).

В останні десятиріччя однією з важливих проблем лінгвістичних досліджень є вивчення індивідуально-авторського новотвору, під яким розуміють «незвичне, здебільшого експресивно забарвлене слово, утворене на основі наявного в мові слова або словосполучення, іноді з порушенням законів словотворення чи норми мовної, що існує лише в певному контексті, у якому воно виникло» [3, с. 432].

Незважаючи на те, що дієслівна система менш рухлива, ніж іменникова чи прикметникова, у ній теж відбувається процес неологізації. Лінгвісти розглядають вербативи як «центральний клас ознакових слів, що виражають дії, процеси та стани, виступають організаційним ядром елементарного простого речення, мають активну й широку валентність, найбільший набір морфологічних категорій і виконують в реченні основні формально-синтаксичні функції – присудка та головного члена односкладного речення» [1, с. 218].

Найчастіше дієслівні новотвори – це інновації з різними формантами (суфіксами, префіксами, постфіксами), мотивовані кодифікованими похідними. Вони характеризуються великим естетичним навантаженням та як носії процесуальної ознаки мають широку семантичну палітру.

Багатою на вербативні інновації є мовотворчість С. Сапеляка, поета, який глибоко відчуває народне слово, якщо потрібно, то доповнює його чимось своїм, індивідуальним, або ж створює щось нове. Дієслівні новотвори письменника вирізняються нестандартністю та оригінальністю. Вони доповнюють кожну картину, створену автором, допомагають влучно описати явище, створити довершений образ, точніше передати почуття ліричного героя, роблять поезію довершеною, наповнюють її різними смислами та додають живого струменю у рядки.

Серед дієслівних неологізмів С. Сапеляка значне місце посідають ті, які утворені префіксальним способом. Вербативи, можливо, не нові, але доданий префікс увиразнює їх, надає слову емоційного забарвлення. Найчастіше поет використовує такі афікси: *на-* (*нащастити*), *со-* (*сораспнути*), *во-* (*воцарювати*), *о-* (*овеселити*), *од-* (*одплакати*), *в-* (*вніміти*). Okazionalizm *одплакати* поет уживає метафорично: «Слово писалось / в пір'ячку одводіла / головочку його на мостику / щаслива годинька *одплакала*» [5, с. 34]. Письменник неживому предмету надає рис і характеристик людини, створюючи образну індивідуально-авторську метафору (*годинька одплакала*). Семантика okazionalizmu є прозорою. Афікс *од-* надає інновації значення закінчення, вичерпності того, що названо мотивуючим словом (*плакати*).

Великі експресивні можливості мають префікси старослов'янського походження. До них належить афікс *со-*, який використовується С. Сапеляком для творення okazionalizmu *сораспнути*. Авторський неологізм цікавий сполучуваністю компонентів, оскільки поет використовує архаїчну форму *распнути* та префікс *со-*, який рідко вживається в українській мові, зазвичай у книгах Святого Письма, у словах на зразок *сотворити*, *согрішити*. Оригінально прочитуємо okazionalizm у контексті: «*Сораспни себе / Серце Варсава / раз глаголю вам / великі сумніви / нестерпної дороги / у свобідне царство / занизькі вежі / ваші стрілецькі*» [5, с. 13]. Новотвір, завдяки компонентам, що його утворюють, а також разом зі словами, які стоять поруч із okazionalizмом (*Варсава, глаголю*), надають мові урочистого звучання та експресії. Подібну функцію виконує індивідуально-авторський неологізм *воцарювати*, який також утворений за допомогою старослов'янського префікса *во-* та дієслова *царювати*. Загалом неодериват створює піднесений, урочистий стиль та неповторний образ: «*Таїн животворчих – вина і води – / Воцарює глас трисвяте Злотоустя. / Готичний олтар під олтарем постивсь / На смерть не пасхальну одиножди суцю*» [4, с. 78]. С. Сапеляк часто вдається до біблійної лексики, застарілих слів, афіксів, які роблять його письмо незвичним та оригінальним. Загалом під час префіксації утворюються авторські дієслова доконаного виду від дієслів недоконаного виду: *доісповідати*, *спіслати*, *визбавити*: «*Простіть мене тату / доісповідатись / голівонька мліє / сивенькая кривця*» [7, с. 135]; «*О часе – не прийшов еси,*

яко Син не *спіслав* його нам» [4, с. 94]; «Во тріє помолімося / тайною святою / від лукавого / хай *визбавить*» [4, с. 97]. Такі інновації додають завершеності поезії та роблять її неординарною.

У поетичних творах письменника конфіксальні оказіоналізми-дієслова продукуються від вербативних, субстантивних та ад'єктивних твірних основ за допомогою формантів *ви- ... - ува(ти)* (*вичахнювати, викрапувати*); *о- ... -ува (-юва)ти* (*опортретнювати, ослезувати, одимлювати, освавільнювати*; *за- ... -і(ти)(заглибиніти)*); *з- ... -ува(ти)* (*ізкрапувати*). Усі авторські дієслова цікаві не лише за структурою, а й з погляду семантики.

Неординарністю з-поміж інших вирізняється оказіоналізм *ослезувати*. За семантикою інновація близька до слова *сльозити*. Чи дійсно це так, можемо простежити у контексті: «Знекровленим голосінням собору / оживляємо іконостас / дарований гетьманом Великим / псалом Йому новий / *ослезуємо* у святім оплакуванні / невольної домовини» [7, с. 34]. Як бачимо, новотвір органічно вписується у текст, допомагає розкрити внутрішній світ ліричного героя, його особисті та патріотичні переживання. Поруч із оказіоналізмом вжито слово *оплакування*, який ніби є синонімом до інновації і ще більше розгортає картину смутку та горя.

Незвичною є інновація *опортретнювати*, оскільки вирізняється складністю структури та затемненою семантикою. Лише у контексті можливо зрозуміти те, про що пише поет: «*Опортретнено* всіх. За квадратом квадрат... / У марнотах доби моє зірване слово...» [7, с. 11]. Табірне життя письменника часто відбивається у його творчості. Інновація *опортретнювати* передає особисте сприйняття автором дійсності, що панувала у тюрмі, яка забрала кращі роки його життя. Новотвір допомагає створити неперевершену динамічну картину, тому слушно видається думка М. Калько та О. Очеретян про те, що «дієслово ж, з одного боку, уже тільки однією своєю присутністю «животворить» решту слів, з іншого ж боку, дієслово концентрує у своєму значенні всю прогнозовану ситуацію, що в художньо-зображальному плані послугує динамізації контексту» [2, с. 31]. Таку ж функцію виконують більшість авторських дієслівних неологізмів.

У поетичній творчості С. Сапеляка вербативи-оказіоналізми, утворені суфіксальним способом, не є поширеним явищем, проте можна виділити декілька. Неординарними є дієслівні утворення, що мотивуються субстантивами (*занозити, чорнобилити*). Вони вирізняються складною структурою та затемненою семантикою, наприклад: «Вздовже ешафоти. Виширки тільки плями / *Занозить* в жмилі сухожиллям віть» [4, с. 83]; «Хіросімою *чорнобилить* / око жіночого суму / по обвугленій долоні / уранового ідола... / прелюбодійними мілірентгенами / блукає сонце без коня й вишневого саду» [7, с. 36]. Щодо оказіоналізму *чорнобилити*, варто зауважити: без контексту абсолютно незрозуміло, що стало його твірною основою – Чорнобиль чи чорнобиль. Прочитавши строфу, у якій функціонує інновація, розуміємо, що хоч і метафоризовано, але йдеться про Чорнобильську катастрофу, про страх та смуток, який заповнив серця людей, про біль, розпач та безпорадність. Тому можемо трактувати значення цього оказіоналізму як *відчуття розпачу, страху та болю*. Не менш цікавими є дієслівні інновації, що мотивуються ад'єктивами (*давніти, чорнобривити*). Оригінально автор використовує їх у своєму поетичному тексті: «В просторі слова і в голосі тіла, / в тім мерехтінні трухлих павутин / пам'ять *давніє*, пригірчена сіллю, / тичиться час із кричин німоти» [4, с. 39]; «І в той же рік слівця Словоньком писалися / писанкою / писанка / *чорнобривилась*» [4, с. 23]. Такі новотвори допомагають більш яскраво охарактеризувати той чи інший предмет.

Неординарністю структури вирізняється оказіоналізм *щодніти*, який мотивується адвербативом. Він цікавий тим, що в українській мові у словах такої моделі здебільшого твірними виступають прикметники та іменники: *ясніти* ← *ясний, дніти* ← *день*. Оригінально С. Сапеляк використовує інновацію у вірші: «*Щодніє* день. Уже один в одному. / Спіткна стежа зійшла в камньототвердь» [4, с. 84].

У поетичному словнику С. Сапеляка менш поширеним є функціонування складних оказіональних вербативів, проте, зафіксовані нами, відзначаються високим ступенем інтерпретаційної складності, незвичністю та оригінальністю структури (*міфотворити, зимостелити, вселукавити, красностелити, чоловікопомазуватися*). Неординарним серед інших інновацій є оказіоналізм *вселукавити*. Його особливість полягає у тому, що важко віднайти твірну основу. Ми можемо припускати, що утворюється дериват за допомогою суфіксального способу від прикметника *вселукавий*, який часто трапляється у біблійних текстах. Оскільки поетичні твори С. Сапеляка перенасичені біблійними мотивами, то ця думка доволі реалістична. Підтверджуємо наші міркування контекстом, у якому вжито інновацію: «І поцілував хрест / і животворилася сила / і пісню в слові поцілував / не *вселукавити* нею / і оченки радостю / Святого Письма / овеселив / і в тім же році / затемнення сонця відбулося / і пил осів на печаль його...» [7, с. 49]. Йдеться про якусь жажливу подію, адже «*затемнення сонця*» не віщує нічого доброго, а лише «*печаль*» та розпач. Тому ліричний герой вирішив покаятись, очиститись, не лукавити. Означальний прикметниковий займенник *все* вказує на щось поширене та неподільне.

Неординарно та метафорично письменник вписує у свої поетичні тексти новотвори *зимостелить* і *красностелить*: «Густі терни / битим шляхом / позаяк барвінок / байдюю віщує / по діброві поголос / *зимостелить* наїжджають воріженьки нашим терноградом...» [4, с. 50]; «Напував сльозою / поцілунок твій / а віночок-колобочок / журу прикотив... / *цезніть* сльози *цезніть* / любов маки *красностелить* /

вуста вихилясом» [4, с. 124]. Незвичне поєднання твірних допомагає створити цікаві та неповторні okazіоналізми, що довершують образ та розкривають почуття ліричного героя.

Як бачимо, авторські дієслівні інновації вражають оригінальністю та аномальністю. Вони насичують текст різними емоціями, роблять його яскравим, сприяють експресивності вислову, оживленню оповіді, допомагають малювати різні картини, почуття, відтворювати весь неповторний світ. Крім того, вербальні інновації відображають світосприйняття, почуття і переживання самого автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматики укр. мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; за ред. І. Р. Вихованця. – К. : «Пулсари», 2004. – 400 с.
2. Калько М. І. Лексичне новаторство поетів українського Ренесансу 20-30-х років ХХ століття (на матеріалі творчості М. Семенка / М. І. Калько, О. В. Очеретяна // Українське національно-духовне відродження 20-х років : освітній, літературний та історичний аспекти. – Черкаси, 1993. – С. 31 – 32.
3. Пустовіт Л. О. Оказіоналізм / Л. О. Пустовіт, Н. Ф. Клименко // Українська мова : Енциклопедія. – 2-е вид. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 432-433. – Бібліогр.: с. 433.
4. Сапеляк С. Є. Во ім'я Слова : Поезії / С. Є. Сапеляк. – Х. : Майдан, 2007. – 154 с. – Серія «Поезія Слобожанщини».
5. Сапеляк С. Є. Журбопис : Вірші, публіцистика / С. Є. Сапеляк. – Х. : Майдан, 1995. – 96 с.
6. Сапеляк С. Є. Страсті по любові : Поезії / С. Є. Сапеляк. – Х. : Майдан, 2000. – 132 с.
7. Сапеляк С. Є. Триваллий рваний зойк : Поезії / С. Є. Сапеляк. – К. : Рад. письменник, 1991. – 189 с.

Бойчук Н.

Науковий керівник – доц. Штонь О. П.

ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК ЕТНОЛІНГВІСТИЧНА ОСНОВА РОМАННОГО ТРИПТИХА Р. ІВАНИЧУКА «ХРЕСНА ПРОЩА»

Одним із основних засобів стилізації розмовності в художньому тексті виступають діалектизми як територіально марковані синоніми слів літературної мови. Тому дослідження особливостей взаємодії та взаємовпливу художньої мови і територіальних діалектів є пріоритетним напрямом сучасної лінгвостилістики.

Роман Іваничук – представник західноукраїнської мовної спільноти, а, як відомо, рідна письменнику мова з усіма її особливостями завжди є невід'ємною частиною його мовотворчості. Тому у романі «Хресна проща» автор використовує діалектизми галицько-буковинської групи, що відображають особливості мовлення персонажів на описуваній території.

Мета статті полягає у з'ясуванні семантико-стилістичних особливостей діалектизмів у романі Р. Іваничука «Хресна проща».

Діалектизми, за визначенням П. Гриценка, – це позанормативні елементи літературної мови, що мають виражену діалектну віднесеність. Вони віддзеркалюють процес адаптації літературною мовою територіально здиференційованих елементів діалектної мови чи регіональних варіантів літературної мови [4, с.146]. С. Бибик акцентує увагу на тому, що територіальний критерій діалектної лексики не є абсолютним, з часом діалектизм починає сприйматися як елемент розмовний, такий, що втратив конкретну локальну маркованість. Дослідниця також додає, що «діалектне слово в словнику – це літературне слово з територіальним і письменницьким «портретом», а діалектне слово в тексті – це стилема, експресема, засіб художньо-образної конкретизації» [1, с.47-49].

Діалектизми є синонімами до слів літературної мови, що відрізняються від них фонетичними, лексичними, граматичними особливостями. Усі ці різновиди, звичайно, яскраво представлені у творі.

Першу групу територіальних діалектизмів становлять фонетичні. У них спостерігаємо відображення таких процесів: сильного «укаання» (*нута* – нота, *робучий* – робочий), наявності приставного *в* на початку слова (*встид* – стид), заміни *ю* на *гу* (*гурма* – юрма) та різних модифікацій голосних і приголосних (*соловій* – соловей, *отуха* – утіха, *гамор* – гамір, *згук* – звук та ін). Наведемо приклади: «Змовкла пісня, стихла музика, й промовив Вацлав Моравський до князя Володимира: / – Яке серце не здригнеться, вчувши такі слізні *нуди* й гіркотою струєні слова, княже? Пісня ця, яка і молитвою, і розпачливим криком єсть...» [2, с.235]; «Ростислав... почував себе в безпеці з огляду на незчисленне угорське військо, й додавав йому *отухи* барон Фільній – тихатий і самовпевнений лицар у блискучій кірасі...» [2, с.160].

Серед словотвірних діалектизмів, що відрізняються від слів літературних певними афіксами, фіксуємо лексеми *вдяка* – вдячність, *полегша* – полегкість, *лавиця* – лава, *струїти* – отруїти, *доста* – достатньо, *оподалік* – неподалік, *ниньки* – нині: «Довга дорога заспокоювала колишнього князя, й коли карета зупинилася перед монастирською брамою, відчув він дивну *полегишу* в душі: то замість погорди й злости вкрадалося в його змучене серце почуття добра і смирення...» [2, с.251]; « – Гріх великий задумав

ти, брате Лево... Й коли ж то стане тобі **доста** тих земель: маси Белз, Берестя, Перемишль, Галич, Ярослав – ніхто їх у тебе не відбирає, навіщо тобі ще й краківська лядська земля?» [2, с.201].

Найбільшу групу утворюють лексичні діалектизми, що служать засобом номінації широкого кола реалій та понять і становлять собою різноманітні лексико-семантичні групи (ЛСГ). Серед них номен на позначення осіб, пов'язаних родинними, дружніми чи іншими стосунками: *стрий* – дядько по батькові, *стриєчний брат* – двоюрідний брат по батькові, *колежанка* – подруга, *любаска* – коханка, як-от: «У Нижньому Замку над рікою резидував князь Лев Данилович – відважний і до походів удатний лицар, а його **стриєчний брат** Володимир Василькович відчужився від Лева, задовольнившись Волинською землею» [2, с.188]; «...в Аркадія проколювався сором від усвідомлення, що Діана годиться йому в матері, а стала **любаскою**...» [2, с.16]. Сюди віднесемо також номінації, що відображають звернення до людини. Це зафіксована у творі лексема *вуйко*, яка вживається як шанобливе звертання до старшого за віком чоловіка на Галичині: « – Хотів би-м знати, хто ви такі, що завше тут збираєтеся, бо всяке буває: час на часі не стоїть, і ніхто не знає, хто що задумав.../ – Якщо ви, **вуйку**, такі вже пильні, то можу вас заспокоїти: ми спелеологи, печери досліджуємо, – пояснив Мирон...» [2, с.38].

Особи за прикметною рисою характеру чи вдачі представлені номенами *батяр* – розбишака, волоцюга; *загарливець* – запопадлива, запальна людина; *поштуркач* – попихач; *газда* – господар: «Славна столиця Галичини очима родовитих львов'яків – ремісників, вуличних **батарів**, базарних сидух, трамвайних кондукторів, скромних домогосподарок, гонорових пань у шубах і віденських капелюшках...» [2, с.47]; «Ігор у думці вперто скликав колишніх друзів... – жадібних до життя **загарливиців**, котрим самого університету, лекцій, ...шелесту книг у бібліотеках було категорично замало...» [2, с.7].

До ЛСГ на позначення предметів одягу, взуття, аксесуарів входять такі лексеми: *кошуля* – сорочка, *обцас* – каблук, *бранзолета* – браслет, *бинда* – стрічка. Наприклад, «Й забачив Пантела, що й до нього підходить рахманин з білою **кошулею** в руці, мов із знаменням смерті» [2, с.157]; «...волинський князь... тронно возсідав на чільному місці за тисовим столом – у каптані з грецького золототканого шовку, з срібним ланцюгом на грудях, з **бранзолетами** на зап'ястях та дорогими перснями на пальцях» [2, с.227-228].

Представлені у творі і номен тваринного та рослинного світу: *готур* – глухар, *бахмат* – бойовий верховий кінь, *ярина* – городина, *шувар*, що за тлумаченням СУМу, є «трав'янистою багаторічною рослиною з довгими мечоподібними листками й гострим запахом; татарське зілля, лепеха» [3, XI, с.555]. У романі читаємо: «...Уже-бо Дністер від материнських сліз повинно взявся, від дитячого плачу ліси посивіли, й оглухли від голосінь чуйні **готури** у надпрутських дібровах...» [2, с.236]; «В монастирському городі... ченці саджали **ярину**, підв'язували до тичок хміль і виноградні лози для осіннього тиснення вина... А про татар і згадувати перестали» [2, с.215-216].

До лексико-семантичної групи на позначення назв приміщень відносимо лексеми *робітня* – майстерня, *сутерини* – підвал, підземелля, *жупа* – солеварня, *почекальня* як «кімната в адміністративній установі, лікарні і т. ін., де відвідувачі чекають на прийом у кого-небудь, на зустріч з якою-небудь особою» [3, VII, с.466]. Просторові ж поняття позначають лексеми *обійстя* – садиба, двір, *зарінок* – рівне місце біля річки, поросле травою, *пляц* – площа, майдан, *яскиня* – печера: « – ...не встигли ми у вісімнадцятому році уві Львові проголосити Україну, як вилізли із **сутеринів** польські батяри в рогатівках...» [2, с.117]; «Пантела... побачив, як хвіртка в мурі відчинилася й крізь неї вийшла на **зарінок** послушниця у білій намітці» [2, с.195].

До групи слів, що є номінаціями ознак та властивостей, належать лексеми *зизуватий* – трохи косоокий, *файний* – гарний, *потульний* – покірний, поступливий, *звинний* – меткий, спритний, *запропалий* – даремний: «... обличчя в людей набрали чужого вигляду, – нікого серед них не впізнавав: мали вони **зизуваті**, вивернуті бильмами очі...» [2, с.193]; « – **Файну** маєш паненку, хлопче» [2, с.146]. А от назви кольорів та відтінків репрезентовані лексемою *черлений*, тобто темно-червоний: «Й не переводячи подиху, просив співець іншого князя...: вступися і ти, господине, за землю Руську! Не почувли, певне, князі молінь півчого, бо заголосила кривдно пісня, в **черленій** крові скупана...» [2, с.235].

Широко представлені у романі діалектні одиниці, що позначають назви дій: *галайкати* – мішати спів з криком, *старати* – добувати, діставати, *гудзуватися* – ставати нерівним, з гулями, з вузлами, *наглити* – квапити, підганяти, *здиміти* – зникнути, щезнути безслідно, *залебедіти* – звернутися до когонебудь ласкавими, ніжними словами, *пучнявіти* – набрякати, *нутрувати* – жити, перебувати всередині когонебудь, чого-небудь тощо: «...чекаючи підмоги зі Львова, ординці **галайкали**, їхні тягучі пісні, схожі на голосіння, долинали аж до Кракова й відлунювалися звідти брязкотом шабел та іржанням гуральських коней» [2, с.210]; «...він запобігливо зазирає ігуменові в очі й, не побачивши в них справжнього гніву, **залебедів**: / – Це ж бо я запрагнув до твоєї мудрості причаститися...» [2, с.146]; «...непогамовне зло **нутрувало** в його душі» [2, с.142].

Коли йдеться про слова, що не мають у літературній мові синонімів-відповідників, маємо на увазі *етнографічні діалектизми*. Це назви місцевих реалій, понять, які не є зрозумілими та не використовуються поза певним говором. У романі такі лексичні одиниці слугують для створення локального колориту зображуваного, а саме відтворення життя і побуту гуцулів: *плай* – стежка в горах,

архар – дикий гірський баран, *бартка* – маленька сокира. Їх у творі вжито в таких контекстах: «Бела надав Ростиславу звання бана й заслав його разом з женою, королювною Анною, у Мачванську волость із селищем Умчари, ...де стугоніло німе безлюддя, й лише болгарські пастухи зрідка переганяли долинами отари білорунних овець, а на гірських **пляях** бляля **архари**» [2, с.197]; «рубачі... приходили із сталевими добре нагостреними **бартками** й рубали насамперед терен, який заважав їм допасти до чистого лісу...» [2, с.177]. У гуцульській кухні поширене випікання хліба з кукурудзяного борошна, який місцеві жителі називають *малаєм*: «...коли заходив до чабанських **стійбищ**, випрошуючи кухля молока й окрайця кукурудзяного **малая**, запитували його угорські пастухи, хто він такий, і Ростислав, викликаючи в людей сміх, називав себе **галицьким князем**» [2, с.213-214]. Натрапляємо у тексті і на лексему *трумбета*, тобто «трембіта», що є місцевим народним музичним інструментом: «...на **толоці** край дороги стояли **підгородецькі парубки** з **гуслями**, **трумбетами**, **цимбалами**...» [2, с.152]. У гуцульській міфології одне з найважливіших місць посідає *арідник* – злий дух, чорт, що править усім. Цей номен автор використовує у складі порівняння для характеристики одного із персонажів: «*Мирон пішов у сажотруси: іноді він уявляється мені таким собі малим **арідником**, який – геть чорний – вилізає з димаря палацу Лоренцовичів на Ринку...*» [2, с.86].

Отже, територіальні діалектизми, представлені у романі різноманітними ЛСГ, вживаються переважно для відтворення уснорозмовного мовлення персонажів, з метою їх типізації або для того, щоб відтворити місцевий колорит, побут, звичаї, подати опис життя людей та навколишнього світу, назвати відповідні реалії довкілля. Такі лексичні одиниці яскраві, виразні і, безперечно, слугують джерелом збагачення мови твору, підсилюють її виражальні можливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бирик С. Діалектне слово у словнику і в тексті / С. Бирик // Семантика мови і тексту : зб. ст. VIII Міжнар. конф. – Ів.-Франківськ : Плай, 2003. – С. 46-50.
2. Іваничук Р. Хресна проща: роман / Р. Іваничук. – Харків : Фоліо, 2011. – 284 с.
3. Словник української мови в 11 томах / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І. К. Білодід. – Київ : Наукова думка, 1970-1980.
4. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

Люлька М.

Науковий керівник – доц. Царик Л.І.

ЛІРИКА ІВАНА МАЛКОВИЧА У ШКІЛЬНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Зміни, зорієнтовані на відродження українського суспільства, сьогодні ставлять нові вимоги до викладання української літератури в школі. Державний стандарт базової і повної середньої освіти визначає такі основні завдання вивчення літератури в школі, як всебічний розвиток умінь і навичок школярів сприймати художній твір у якості явища мистецтва, створення оптимальних умов для формування читацької і мовленнєвої культури, творчих здібностей, самостійного аналізу прочитаного, образного, критичного й логічного мислення. Як показує практика, школярам значно важче тлумачити твори ліричні. Причин цього явища у шкільній практиці є безліч: а) індивідуальне нерозуміння або несприйняття віршів окремими учнями, яке важко усунути; б) наслідки системного неправильного аналізу віршів у початкових і середніх класах, коли від школярів вимагалось переповідати своїми словами твір, навіть якщо він не мав сюжету, а також виписувати наявні в тексті вірша художні засоби без належного осмислення їхньої ролі і естетичного навантаження. Вивчаючи ліричні твори на уроках української літератури, слід враховувати специфіку їх інтерпретації й низку супутніх проблем, зокрема аналіз образу ліричного героя – узагальнений абстрактний образ, який зазвичай є виразником авторського світовідчуття. Іншою, не менш важливою проблемою вивчення поезії, є її віршована форма. Як відомо, в школі дуже мало уваги приділяється формуванню вміння учнів аналізувати віршовану мову. Зазвичай, учні визначають віршовий розмір, стопу, характер римування, не заглиблюючись у те, як саме це впливає на настрої ліричного героя, його почуття.

Відомий методист Є.Пасічник стверджував: «Аналізувати ліричний вірш – означає вчити дітей заглиблюватися у його поетичні образи, спостерігати, як вимальовується одна за одною картини або як змінюються почуття, настрої ліричного героя, чим вони викликані та як усе це безпосередньо виражається в контексті твору. Важливо, що хоче сказати поет, який характер має мова вірша і як вона виражає авторську ідею». Ліричний твір не слід розбирати на деталі, порушуючи при цьому єдність змісту і форми. Ліричний твір є порівняно невеликим за обсягом і внутрішньо неподільним, тому його потрібно сприймати як єдине ціле. Аналіз ліричного твору не зводиться тільки до розкриття авторської позиції. Читач має право на свою точку зору, можливість інтерпретувати твір по-своєму.

Методика інтерпретації ліричних текстів української літератури на уроках у старших класах має враховувати психологію учнів. Базовими є такі особливості юнацького віку: прагнення старшокласників зставляти себе з ліричним героєм, входити в роль ліричного суб'єкта, проявляти аналітичні здібності, емоції, почуття, нав'язні художнім текстом. У ліриці першорядність значення надається виражальним засобам, які формують особливу інтимну атмосферу з виразним емоційним станом, тобто – ліризм, задушевність, неповторна аура переживань і спостережень.

Мета цієї наукової статті з'ясувати найоптимальніші шляхи аналізу провідних мотивів і проблематики лірики Івана Малковича, зокрема вірша «Із янголом на плечі». Твір уведено до чинної шкільної програми для текстуального вивчення у 8-му класі.

Поезія Івана Малковича – це цілюще джерело, яке здатне вилікувати душевні рани. Кожен його твір – це зізнання поета у любові до світу, до людей. Рядки його поезії розкривають перед читачами безмежний світ радості, вчать берегти ту радість, берегти серце від мороку. Любов, ніжність, радість, чистота – духовні оберіги, які насичують кожен поезію Івана Малковича.

У своїй ліриці поет творчо переосмислює багатющі джерела фольклору, наближаючи їх до гострих проблем сучасності. І таким чином, зверненням до фольклору Малкович ревниво і послідовно боронить від зникнення той первісно-буттєвий світ, що на сьогодні такий далекий і незрозумілий для багатьох молодих людей[3;115].

Для поезії Івана Малковича притаманний дивовижний сплав конкретних реалій буття та глибоких філософських узагальнень. Поет порушує актуальні проблеми сьогодення – національної свідомості українців, державності, історичної пам'яті, значення рідної мови у духовному житті особистості, збереження природи.

У процесі роботи над текстами творів поета (а їх треба на уроці зачитати кілька) учні мають усвідомити, що особливістю лірики І.Малковича є широке використання літературних алюзій та ремінісценцій, які органічно вплітаються в художнє осмислення актуальних проблем. Лірика Малковича з мотивами трагізму та національної відчуженості позбавлена похмурого песимізму. Наскрізною ідеєю віршів митця є утвердження віри в духовні сили української людини, яка має пройти болісний шлях прозріння, спокути і, як птах Фенікс, відродитися з попелу.

Ліриці Малковича притаманний складний умовно-асоціативний характер. Поет тяжіє до егоцентричного письма, яке містить глибинний, прихований сенс. Вважаємо, що прийоми методу творчого читання допоможуть учням зрозуміти, що мова Малковича – мова образів, таємничих не завжди чітко окреслених.

Важливою рисою асоціативності художнього часу простору лірики І. Малковича є складне метафоричне мислення, яке стає найважливішим засобом спілкування ліричного героя з навколишньою дійсністю.

Поетична книга І.Малковича « Із янголом на плечі» сприймається, як цілісна поетична система, як велика мандрівка незвіданими дорогами. Вірш «Із янголом на плечі» – старосвітська балада. Темою вірша є зображення чогось невідомого, якого «янгол на плечі» намагається уберегти від зла, жорстокості. Основною думкою є возвеличення янгола, який є охоронцем кожної людини, він спрямовує нас до добра, а не зла. Вірш написаний тристопним хореем. Тут присутні такі художні засоби як: епітети: «вуста гарячі», «господня свіча», «сірий маятник», «вітер вировий», «ірод моровий»; метафори: «брєде самотньо із янголом на плечі», «стогне лєдь живий», «вже не дихає свіча», «маятник життя, жєне його у спину», «віє вітер», «віє Ірод»; порівняння: «йде лєлійно, як дитя»; повтори: «йде і йде», «при Господній при свічі», «із янголом на плечі».

Образами поезії «Із янголом на плечі» є : свіча – місяць, церковна свічка, вогник надії; подорожній – людина самотня, довірлива, яка не має життєвої мети; янгол – охоронець людини, доброта, вірність, чистота; маятник життя – час невблаганний, швидкоплинний; вітер вировий – холод, порожнеча, лихо; Ірод моровий – зло, неприязнь, трагедія, страх[3;139].

Важливу роль при вивченні лірики відіграє зв'язок із суміжними видами мистецтв. Здійснення зв'язків із музикою на уроках вивчення поезії сприяє розвитку асоціативного мислення школярів та особистісній рецензії творів. Вірш І.Малковича « Із янголом на плечі» покладено на музику. Першою виконала пісню Марія Бурмака, її ліричне виконання це передача сумного настрою, ніжності, душевних переживань, яке хочеться слухати в певні моменти в житті. Наступним виконавцем був Тарас Чубай, його виконання більш сучасне в рок-стилі із використанням музичних інструментів, а також передачею колориту Карпат, який Тарас Чубай зміг донести своїм співом до кожного серця. Автори підручника рекомендують прослуховувати твір у виконанні М.Бурмаки. Проте опитування показали, що виконання Тараса Чубая більше подобається молоді.

На творчому шляху І.Малковича не було шквалів негативної критики та творчих невдач, але все ж поет ніколи не шукав легких. Поетична творчість І.Малковича – заклик до людини слухати священну мелодію скрипки, озватися до неї кожним порухом своєї тонкої душі, - тоді янгол охоронець ніколи не покине плеча. Малкович є поетом з широким поетичним світоглядом. У своїй творчості він може поглянути на маленьких комашок, стати частиною природи і поряд з тим його філософія сягає меж

загальнолюдських проблем. У його етнічному світогляді оживає цілісне коло «історії роду», в творче полотно поезії проникають теми поетів-модерністів попередніх десятиліть. В поетичному театрі І.Малковича оживає світ мініатюр, в якому відображається ляльковий театр сучасності, і всесвіт стає маленьким листочком на долоньці дитини.

Творчість письменника високо оцінена – удостоєна Національної премії України імені Тараса Шевченка. З огляду на це, вважаємо, що дослідження його лірики як в теоретичному, так і в методичному аспектах мають великі перспективи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімова Н. П. Театралізована модель світу у поезії Івана Малковича з фольклорно-міфологічними мотивами / Н. П. Анісімова // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. / [відп. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : БДПУ, 2010. – Вип. XXIII. – Ч. II. – С. 36–47.
2. Історія української літератури ХХ століття. –У 2кн. Кн.2:Друга половина ХХ ст./ За ред. В.Дончика.- К.:Либідь,1998.-456с.
3. Малкович І. Із янголом на плечі / Іван Малкович. – К. : Поет. агенція «Княжів», 1997. – 149 с.
4. Москалець К. Улюблені розкоші янголів / Рецензія збірки І. Малковича «Із янголом на плечі» / К. Москалець // Критика. – 2000. – № 6. – С. 18–21.
5. Літературознавчий словник-довідник / [ред. рада: Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І.] – 2-е вид., випр., доп. – К. : Академія, 1997. – 752 с.

Михайлишин І.

Науковий керівник – проф. Палихата Е. Я.

ФОРМУВАННЯ ПУНКТУАЦІЙНИХ УМІНЬ ВОСЬМИКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ РЕЧЕННЯ З ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ

Постановка проблеми. Згідно з Державним стандартом базової і повної середньої освіти «основна школа забезпечує базову загальну середню освіту, що разом із початковою є фундаментом загальноосвітньої підготовки, формує в учнів готовність до вибору і реалізації шляхів подальшого здобуття освіти» [2]. Навчальна дисципліна «Українська мова» посідає особливе місце серед шкільних предметів, який сприяє вивченню самої української мови і засвоєння інших предметів. Тому постає потреба переорієнтування процесу опанування учнями знань про мову, формування мовних та мовленнєвих умінь і навичок, повноцінного засвоєння змістових ліній мовної освіти, визначених Державним стандартом. Саме ці лінії формують комунікативну компетентність особистості, сприяють розвитку національної самосвідомості, патріотичному, морально-етичному та естетичному вихованню учнів [4, с. 2]. У формуванні інтонаційної виразності мовлення та логічного мислення, мовного розвитку школярів, їх культури спілкування важливе місце посідає пунктуація. Аналіз письмових учнівських робіт засвідчує, що серед пунктуаційних помилок найбільше припадає на правила вживання розділових знаків у реченнях із відокремленими членами. Саме ця ситуація спричинила потребу приділення нашої уваги удосконаленню формування пунктуаційних умінь учнів восьмого класу під час вивчення речення з відокремленими членами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування пунктуаційних умінь в загальноосвітній школі досліджували М. В. Будько, Г. П. Величко, О. М. Гочарук, П. С. Дудик, Н. М. Ковальчук, Е. Я. Палихата, інші. Кожен із лінгводидактиків пропонує власну методику вивчення пунктуації та дидактичний матеріал, що допоможе опанувати цю тему в школі.

Виділення не вирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на вказані дослідження, проблема формування пунктуаційних умінь восьмикласників під час вивчення речення з відокремленими членами потребує поглибленого опрацювання, застосування цікавих завдань змагального і творчого характеру, актуалізації уваги школярів на функціональних можливостях видільних розділових знаків у реченнях виховного характеру.

Мета статті – запропонувати методику засвоєння знань і формування пунктуаційних умінь учнів восьмого класу під час вивчення речення з відокремленими членами.

Для досягнення поставленої мети потрібно: 1) подати вимоги чинної програми про відокремлені другорядні члени речення, з якими мають ознайомитися учні восьмого класу; 2) запропонувати правила вживання розділових знаків у реченнях з відокремленими членами; 3) подати завдання для вправ, спрямованих на формування пунктуаційних норм при відокремленні другорядних членів речення – додатків, означень, обставин.

Виклад основного матеріалу. Згідно з програмою з української мови учні восьмого класу повинні ознайомитися з відокремленими другорядними членами речення, а також із розділовими знаками при відокремлених членах речення. Учні вчать знаходити відокремлені члени речення,

правильно розставляти розділові знаки в них; знаходити і виправляти допущені пунктуаційні та граматичні помилки; правильно інтонувати речення з відокремленими членами речення [4, с. 78].

Перш за все, учням потрібно пояснити сутність поняття «відокремлення», його причини та умови. Після цього подати відомості про відокремлені члени речення, які виділяються інтонацією та паузою при вимові. Вони вносять у речення додаткові відтінки, повідомлення, доповнюють основну думку. Наприклад: *Я люблю українське село, повне шуму, повне дум* [5, с. 191]. Учні дізнаються, що відокремленими можуть бути повнозначні слова або їх поєднання. Основною причиною відокремлення членів речення є прагнення виділити їх і наявність елементів додаткового повідомлення. Учні пригадують відомості про дотримання засобів емоційної виразності у реченнях із відокремленими членами – інтонації, мелодики, пауз, ритму, логічного наголосу, про позицію відокремленого елемента в реченні, частиномовну належність синтаксично основного слова, пояснювального відокремленим членом речення.

Учитель повідомляє, що відокремленими можуть бути означення (також прикладки), обставини й додатки. Головні члени речення не відокремлюються, бо вони є носіями основного повідомлення [5, с. 191]. Він подає відомості, що **означення** відокремлюють, якщо вони:

1) стосуються члена речення, вираженого особовим займенником: *Як вона там, бідолашна?*
2) стоять після означуваного слова-іменника, особливо якщо перед ним уже є означення: *В небі, чистім і прозорім, сонце сяє;*

3) виражені дієприкметниковим зворотом, що стоїть після означуваного слова: *Ще спить земля, укутана снігами;*

4) виражені дієприкметниковим зворотом або одиничним дієприкметником, що стоїть перед означуваним словом, але має обставинно-причинне значення: *Скуті кригою страшною, сплять озера і гаї*. Поширені означення, виражені дієприкметниковими зворотами, що стоять перед означуваним іменником і не мають додаткових обставинних відтінків значення, не відокремлюють: *Стоять наліті сонцем дні*. Якщо поширене чи непоширене означення відірване від означуваного слова іншими членами речення, його відокремлюємо, незалежно від місця розташування в реченні: *І ми пішли, палкі, веселозорі* [1, с. 206].

Школярі ознайомлюються з тим, що потрібно відокремлювати **додатки**, виражені іменниками із прийменниками *крім, окрім, опріч, замість, за винятком, зокрема, особливо, на відміну від* тощо. Такі конструкції мають значення виключення, включення або заміщення одного предмета іншим. Наприклад: *Нікого тут нема, крім мене й господині* [3, с. 156].

Учитель повинен пояснити восьмикласникам, що завжди відокремлюються **обставини**, виражені: 1) дієприслівниковими зворотами, завжди відокремлюються, незалежно від місця в реченні: *Вклонившись гречно, повів промову польський посланець*; 2) одиничним дієприслівником, що відноситься до дієслова-присудка: *І я, заплакавши, назад поїхав знову на чужину*. Обставини, що приєднуються до основного речення сполучниками *незважаючи на, наперекір, починаючи з*, також завжди відокремлюються: *Аліна, незважаючи на свій жвавий, веселий характер, читала серйозні книжки*.

Не відокремлюються дієприслівникові звороти фразеологічного типу: *сидіти склавши руки, працювати не покладаючи рук, говорити не переводячи подиху* тощо.

Моделювання уроків із теми «Речення з відокремленими членами» передбачає комбінування різних методів і прийомів навчання української мови, серед яких різні види наочності, електронні презентації, яскраво оформлений ілюстративний матеріал тощо. Школярам потрібно наголосити на важливості розставлення розділових знаків у реченнях з відокремленими членами, адже розуміння комунікативної ролі розділових знаків пробуджує зацікавленість у вивченні пунктуаційних правил [6, с. 141].

Теоретичний матеріал для учнів учитель може запропонувати у вигляді таблиць, які забезпечать доступне та якісне пояснення теми «Відокремлені члени речення». Як показує досвід, такий вид наочності змушує працювати не тільки механічну пам'ять, але й зорову, слухову, словесно-логічну та інші її види, які допомагають розвивати логічне мислення, мову, закріплювати в пам'яті вивчене.

Вважаємо за потрібне запропонувати різні види вправ із завданнями: виявити засоби ускладнення простого речення, дослідити правила їх виділення, скласти речення із власними прикладами відокремлених членів, перебудувати подані речення у відокремлені конструкції тощо, а також вправи на виразне читання та інтонування речень з *відокремленням*, яке тлумачиться як інтонаційне та смислове виділення членів речення для надання їм більшого значення. Щоб розвивати у восьмикласників пунктуаційні навички, можна практикувати різні види вправ, зокрема: пунктуаційний розбір, списування, диктанти, самостійне складання речень, відшукування речень у текстах, складання речень за опорними словами чи словосполученнями, стилістичні вправи на зміну одних синтаксичних конструкцій іншими тощо. Для формування пунктуаційних умінь восьмикласників у процесі вивчення речення з відокремленими членами можна використати нижче подані вправи.

1. Переставляючи місцями слова, переробіть речення так, щоб виділені невідокремлені означення стали відокремленими. Запишіть їх. Поясніть розділові знаки.

1. Самі на себе дивляться *розгублені од власної краси ліси*. 2. І блукають *людьми забуті звечора в лісах луни*. 3. Усі *удень такі привітні* мої ліси схрестились вночі із небом на шаблях. 4. *Омиті музикою згадок* сади ковтають пил міжселищних доріг. 5. Настане *обтяжений плодами* день (З тв. Л. Костенко).

2. Спишіть, поставте пропущені розділові знаки. Знайдіть відокремлені додатки. Визначте, на які питання вони відповідають, чим виражені, що означають.

1. У хліві крім ластів'ячого гнізда під кроквою нічого не було (*Г. Тютюнник*). 2. І замість свічки палахкотіло сонце (*І. Драч*). 3. Чи знав же він куди летить той поїзд голий і холодний? (*М. Рильський*). 4. Опріч усього Сократ не вельми шанує самого себе (*Ю. Мушкетик*). 5. Там замість житечка в теплеє літечко терен зацвів (*І. Чупринка*).

3. Перепишіть, відокремлюючи комами обставини, виражені дієприслівниками й дієприслівниковими зворотами.

1. Під вітром вгинаючи лінії прості повис нерухомий за вікнами дощ... (*Є. Плужник*). 2. Вони стояли мовчазні вдивляючись в далеке минуле своє і своїх батьків і линучи думкою в майбутнє (*О. Довженко*). 3. З людьми буває часто так, що добре знаючи колишнього події вона сучасності ні в зуб не розуміє (*М. Рильський*). 4. Лиш хто народу рідного не любить, піде по світу тихим жебраком і просячи до щастя шлях загубить (*Д. Павличко*). 5. Троянці в човни посідавши і швидко їх поодпихавши по вітру гарно поплили (*І. Котляревський*).

Висновки. Отже, запропонована методика опрацювання пунктуаційних умінь під час вивчення речень з відокремленими членами полягає у використанні теоретичних, теоретично-практичних і практичних методів навчання, що сприятиме формуванню правописної грамотності восьмикласників.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у виробленні методики розставлення розділових знаків у реченнях з іншими видільними конструкціями, зокрема: вставними словами і словосполученнями, порівняльними зворотами, однорідними членами речення, звертаннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазова О. П. Рідна мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов; наук. ред. І. Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2008. – 240 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://mon.gov.ua/content/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/post-derzh-stan-(1).pdf)
3. Заболотний О. В. Рідна мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2008. – 240 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5-9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
5. Олійник О. Українська мова: Підручн. для 8 кл. серед. шк. – К. : Вікторія, 2004. – 288 с.
6. Пентилюк М. І. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За редакцією М. І. Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. – К. : Ленвіт, 2000. – 264 с.

Гавришок О.

Науковий керівник – доц. Бачинська Г.В.

ПОХОДЖЕННЯ ТА МОТИВИ ВИБОРУ ЖІНОЧИХ ОСОБОВИХ ІМЕН СЕЛА КУПЧИНЦІ КОЗІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Власні особові імена займають особливе місце у словниковому складі сучасної української мови. Їх дослідження має прикладне значення для ряду гуманітарних наук. Саме тому предметом сучасних досліджень стають такі питання, як походження, склад, динаміка іменника, екстралінгвальні чинники, що впливають на оновлення репертуару імен, ступінь популярності тих чи інших найменувань.

Посідаючи важливе місце у лексичній системі мови, власні особові імена здавна привертала увагу ономастів.

Питання динаміки іменника, зміни імен в асортименті порушувалися у статтях Чучки П. П. (Закарпаття), Кравченко Т. В. (Донецьк), Касім О. Ю. (Одещини), Свистун Н. О. (Тернопільщина), Скорук І. Д. (Волині). Вони зазначають, що склад особових імен змінюється, збагачується, а тому вивчення динаміки особових імен у різних регіонах залишається актуальним.

Метою статті є характеристика складу, динаміки та походження жіночого іменника села Купчинці Козівського району Тернопільської області.

Особове ім'я – вид антропоніма, що надається людині при народженні, або в рідкісних випадках його обирає для себе доросла особа, коли змінює своє ім'я. Це юридично зафіксоване слово, за допомогою якого здійснюється індивідуалізація особи. [2, с.21]. Воно є різноаспектним мовним знаком, а також має складну семантичну структуру, містить інформацію різного типу та глибини. Ця інформація дифузно взаємодіє в середині антропоніма, утворюючи національний код даного народу і мови. В основі

антропонімічного знака лежить концептуальна програма, оскільки особове ім'я найтісніше пов'язане з людьми і тими соціальними відношеннями, що існують у людському суспільстві [1, с. 317].

Найхарактернішою спільною рисою особового імені, яка тримає його поряд з іншими власними особовими назвами є, звичайно, індивідуалізація. Саме завдяки здатності до індивідуалізації однорідних об'єктів (осіб) власні імена людей так само, як і прізвища, прізвиська та інші типи власних особових назв, є об'єктом спеціальної галузі лексикології – антропоніміки. Проте, виявляючи спільні ознаки зі словами решти антропонімічних класів, імена мають і свої специфічні особливості. По-перше, на відміну від інших назв антропонімічних класів, ім'я – це не спадкове і не родове найменування, а однопоколінна індивідуальна назва, яка надається людині при її народженні і під якою ця людина відома протягом усього життя в суспільстві. По-друге, на відміну від прізвищ та імен по батькові, єдиним призначенням яких є номінативна індивідуалізуюча функція, ім'я нерідко є ще виразником різних емоцій, зокрема, таких, як пестливість, іронія, зневага, що дає право говорити про елементи семантики в ньому. Таким чином, хоч наші власні імена самі лексичного значення не мають, однак вони часто набувають додаткових емоційних значень. Відрізняються власні особові імена від слів інших антропонімічних класів давністю, темпами мінливості та іншими ознаками. Щодо давності, то наші імена, як відомо, набагато давніші, ніж прізвища, але оскільки вибір перших залежить від волі називача (кожному індивідуумові ім'я вибирають і надають), то іменний репертуар весь час оновлюється і цим самим змінюється [2, с. 123].

У наші дні вибір імені для новонародженого є юридично вільним і в усіх випадках залежить винятково від волі найменувачів, тобто батьків. Вони остаточно вирішують, як саме назвати дитину. Мотиви найменування різні, вони пов'язані з естетичними, релігійними, політичними уподобаннями. Як зазначає Л. Скрипник, основними мотивами, які в наш час обирають батьки для найменування немовлят, є:

1. Родинна традиція, за якою сина чи доньку називають за іменем батька, дідуся, матері, бабусі чи когось із близьких родичів.

2. Вшанування іменем дитини видатних осіб, літературних персонажів, кіногероїв, спортсменів тощо. У свій час, зокрема, були поширені імена піонерів космосу: Юрій, Герман, Павло, Андріан, Валентина та ін.

3. Милозвучність імені, його легкість у вимові. Більшість із популярних жіночих імен, наприклад, має «лелійні» сонорні звуки л, н: Алла, Аліна, Ганна (Анна), Наталія (Наталя), Олена, Ольга, Світлана, Юлія, Яніна [4, с. 11-12].

Проте, як зазначає Н. Свистун у праці «Динаміка антропонімікону м.Тернополя XIX-XX ст.», є ще один фактор, який сприяв популярності імен. Це релігійний фактор. При виборі імені батьки користуються церковним календарем і називають дитину іменем того святого, на день якого дитина з'явилася на світ [3, с. 191]. Наприклад, 7 квітня – Марія, 12 липня – Павло, Петро. Крім того, часто без усякого мотиву, батьки керуються модними тенденціями, увага акцентується на запозиченнях, враховуються колективні уподобання.

Іменник села Купчинці цікавий та різноманітний. Основна його частина представлена українськими традиційними іменами, які активно функціонують протягом тривалого періоду. Це дає нам право говорити про власне український іменник. Серед досліджуваних власних назв багато таких, що майже не вживаються, тобто відбувається постійне оновлення іменника села. Антропонімікон зазнає глобалізації, адже на зміну класичним іменам приходять новомодні, а також є випадки вибору батьками імен, які не фіксуються словниками. Структура таких онімів часто суперечить фоновим принципам української літературної мови.

Дослідження антропонімікону за походженням представлено у таблиці 1.

Табл. 1

Характеристика іменника за походженням

Група	Імена та їх кількість
1.Латинські	Ада Андріана Валентина Валерія Вікторія Віта Емілія Лілія Наталія Текля Поліна Тетяна Уляна Юліана
2.Грецькі	Анастасія Анжеліка Василина

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

	Вероніка Галина Зіновія Дарина Євгенія Євдокія 10) Ірина Катерина Лариса Лідія Леся Марія Марта Мар'яна Неля Оксана Олександра Олена Соломія Софія Стефанія Тереза Уляна Файна Христина
3. Давньоєврейські	Ганна Магдалина Юзефа
4. Давньоскандинавські	Ольга Сабіна
5. Слов'янські	Богдана Гелена Зоряна Любомира Людмила Мирослава Надія Світлана Яна Ярослава
6. Давньоруські	Віра Олеся
7. Старослов'янські	Любов Любомира
8. Українські	Зоряна
9. Французькі	Аделія Аліна
10. Давньоримські	Юлія
11. Тюркські	Руслана

Як видно з таблиці найпоширенішими є імена грецької етимології: *Анастасія, Анжеліка, Василина, Вероніка, Галина, Зіновія, Дарина, Євгенія, Євдокія, Ірина, Катерина, Лариса, Лідія, Леся, Марія, Марта, Мар'яна, Неля, Оксана, Олександра, Олена, Соломія, Софія, Стефанія, Тереза, Уляна, Файна, Христина*. Велику групу становлять латинського походження: *Ада, Андріана, Валентина, Валерія, Вікторія, Віта, Емілія, Лілія, Наталія, Поліна, Текля, Тетяна, Уляна, Юліана* та оніми слов'янського походження: *Богдана, Гелена, Зоряна, Любомира, Людмила, Мирослава, Надія, Світлана, Яна, Ярослава*. Найменше чисельні групи становлять давньоєврейські (*Ганна, Гелена, Юзефа*), давньоскандинавські (*Ольга, Сабіна*), старослов'янські (*Любов, Любомира*), французькі (*Аделія, Аліна*), давньоруські (*Віра, Олеся*), українські (*Зоряна*), давньоримські (*Юлія*) і Тюркські (*Руслана*).

Найпоширенішим іменем можна вважати Марія, адже з-поміж 422 жителів жіночої статі, 66 носять це ім'я. На другому місці за частотністю вживання *Ольга (37), Ганна (35), Оксана (31), Наталія та Ірина (22), Галина (15), Софія та Надія (14)*. Серед менш поширених можна виділити імена *Аджеліка (1), Аліна (2), Гелена (1), Віта (2), Лариса (2), Емілія (2), Олександра (1), Андріана (1), Василина (2), Уляна (1), Алла (1), Євгенія (2), Тереза (1), Емелі (1), Юзефа (1), Яна (1), Сабіна (1)*, а також подвійне ім'я *Іванна-Софія (1)*. З аналізу жіночого іменника помітно, що найпопулярнішими є традиційні імена, які на сучасному етапі вживаються поряд із недавно запозиченими та новомодними іменами.

Серед жіночих імен помітна інваріантність. Явище інваріантності - це імена різних людей, варіанти – різновиди імені однієї людини. Основним іменем вважаємо офіційну (документальну) форму, зафіксовану в антропонімічних словниках [3, с. 97-98]. Особові імена мають велику кількість варіантів, створюючи так звані антропонімічні ряди або антропонімічні гнізда. Наприклад, імена *Зеновія (3) і Зіновія (2)*, *Ганна (35) і Анна (1)*, *Дарія (3) і Дарина (1)* – ці дві форми офіційно затверджені та вживаються паралельно для найменування осіб жіночої статі.

Вибір імені для новонародженого є юридично вільним і залежить від волі найменувачів, тобто батьків. Вони керуються цілком конкретними підставами, обираючи те, а не інше ім'я для своєї дитини. Мотиви вибору жіночих імен у с. Купчинці різноманітні. Одні батьки називають дітей виходячи з милозвучності імен. Інші називають дитину без усякого конкретного мотиву. Частина батьків є прихильниками модних тенденцій.

Жіноча підсистема антропонімікону є консервативною. Вона містить майже виключно канонічні імена, які передаються з покоління в покоління. За походженням найпродуктивнішими є імена грецькі та латинського походження.

Відомо, що будь-яке слово несе інформацію, інформація імені – індивідуальна. Вона не понятійна, а номінативна. Жіночий іменник с.Купчинці – великий і цікавий пласт місцевого побутового мовлення.

Отже, склад жіночого іменника с. Купчинці Козівського району Тернопільської області має загальноукраїнський характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довбня І. Власні імена в когнітивно – ономазіологічному аспекті // Гуманітарний вісник : [зб. наук. праць] / Переяслав - Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. - Переяслав – Хмельницький, 2008. – Вип. 16. – С. 316 - 319.
2. Кравченко Л.О. Українська ономастика: антропоніміка: навч. посіб./ Л.О. Кравченко. – К.: Знання, 2014. – 239 с.
3. Свистун Н.О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя XIX – XX ст.: [монографія] / Ніна Олександрівна Свистун. – Тернопіль: Крок, 211. – 308 с.
4. Скрипник Л.Г. Власні імена людей: словник-довідник/ Л.Г. Скрипник, Дзятківська Н. П. 2-е. вид., випр. – К.: Наукова думка, 1996. – 336с.

Савчук Ю.

Науковий керівник – доц. Свистун Н.О.

СКЛАДНІ БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ РЕЧЕННЯ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДАРИ КОРНІЙ «ЗВОРОТНІЙ БІК ТЕМРЯВИ»)

Різні питання синтаксису постійно перебували у колі досліджень багатьох учених. Особливий інтерес становлять різні види речень. Предметом наших наукових зацікавлень стали складні безсполучникові речення, які раніше в мовознавчій науці не розглядали як особливий структурний різновид. Про них говорили лише як про конструкції з пропущеними сполучниками. Проте, з часом вони почали викликати інтерес в багатьох науковців. Ще у працях М. Ломоносова, О. Востокова, О. Потебні, П. Фортунатова розглядалися окремі питання про безсполучниковий зв'язок. В останні півстоліття безсполучникові складні речення виокремилися в помітний напрям семантико-синтаксичних досліджень. Причиною такого зацікавлення стала запропонована в 50-их рр. XX ст. М. Поспеловим концепція про безсполучникові складні речення як особливий структурно-семантичний тип складних речень. Саме ці ідеї згодом продовжили такі українські мовознавці, як Б. Кулик, І. Вихованець, С. Бевзенко, С. Дорошенко та ін. І. Вихованець, наприклад, розглядає безсполучникові складні речення з недиференційованим синтаксичним зв'язком між частинами і виділяє їх семантичні класи [1, с. 350]. Протилежну думку висловила І. Кручиніна, виводячи складні безсполучникові конструкції за межі речень. Ці погляди знайшли підтримку в працях І. Слинька, Н. Гуйванюк та М. Кобилянської [4]. Вони визначають ці конструкції як «безсполучникові комунікати, оскільки в них відсутні основні граматичні ознаки складного речення» [5, с. 346]. Власну класифікацію щодо безсполучникових речень розробили О. Волох, М. Чемерисов та Є. Чернов [2]. Ми ж у своєму дослідженні послуговуємося напрацюваннями К. Шульжука.

Оскільки для нас лінгвістичний інтерес становлять складні безсполучникові речення, зазначимо, що це «речення, частини яких об'єднуються в єдине структурно-семантичне ціле інтонаційно, без допомоги сполучників і сполучних слів» [5, с. 346]. Характерною особливістю таких конструкцій є відсутність сполучників, подовжена пауза між предикативними частинами і відповідна інтонація. Надзвичайно актуальним є детальне дослідження речень з урахуванням структурного, семантичного, комунікативного аспекту.

Особливості функціонування складних безсполучникових речень у художньому тексті роману «Зворотній бік темряви» Дари Корній стали об'єктом нашої наукової розвідки.

Дара Корній – сучасна українська письменниця-прозаїк. Лауреат третьої премії «Коронації слова» за роман «Гонимарник» (2010). Роман «Гонимарник» був удостоєний відзнаки «Дебют року» від видання «Друг читача» та став лауреатом премії асамблеї фантастики «ПОРТАЛ-2011» – «Відкриття себе» імені В. Савченка. Саме після цієї книги творчість Дари Корній набуває все більшої популярності. Авторка отримала відзнаку «Вибір видавців» від «Коронації слова» у 2011 році за роман «Тому, що ти є». Роман «Зворотній бік темряви» – друга частина квадрології про зворотній бік. Варто зазначити, що авторська манера письма Дари Корній вирізняється невимушеністю, зрозумілістю, дотепністю, містичністю. Водночас у художньому тексті переважають складнопідрядні та безсполучникові речення. Це і стало вагомим чинником у виборі джерела дослідження.

Опрацьовуючи художній текст книги «Зворотній бік темряви» Дари Корній, ми вибрали п'ятдесят чотири безсполучникові речення із перших 10 розділів. За К. Шульжуком, складні безсполучникові елементарні речення поділяють на дві категорії: речення з однорідними частинами та речення з неоднорідними частинами. В опрацьованому тексті речення з однорідними частинами становлять біля 15% від усіх безсполучникових конструкцій. Їх поділяють на речення з часовими відношеннями та із зіставно-протиставними відношеннями. «У цих реченнях між складовими частинами існують часові (темпоральні) і зіставно-протиставні семантико-синтаксичні відношення» [5, с. 348]. Переважно у конструкції з часовими відношеннями перелічувальна інтонація, а присудки мають одну категорію часу. Наприклад: *Тут колись було море, тут мешкала вода* [3, с. 93]. Автор мало використовує такий тип, тому їх кількість становить усього 2%.

Речення із зіставно-протиставними відношеннями поділяються на три підвиди: 1) зі значенням зіставлення; 2) зі значенням протиставлення; 3) із зіставно-протиставними відношеннями. Специфіка речень першого підвиду характеризується тим, що у них «виражаються співвідношення двох схожих чи неоднакових явищ» [5, с. 349]. Типовою ознакою компонентів таких конструкцій можна вважати паралелізм. Наприклад: *І не треба було для цього прохати допомоги в Перемінника, вона й так добре все бачила* [3, с. 62]; *Лампочка вгорі перегоріла, штучне світло було назавжди втрачене, темрява занурила світ у безвихідь, земля та небо бунтували* [3, с. 99]; *Недарма вона отримала позначення, має в собі бісова дітка отой справжній стрижень* [3, с. 22]; *Мушля хотіла до моря, мушля хотіла додому* [3, с. 92]. Такі речення становлять 11%. Ще один підвид – речення зі значенням протиставлення. Вони характеризуються вираженням протилежних за змістом явищ. У художньому тексті натрапляємо на такий приклад: *Гарна зустріч – жахлики в голові та розпечене залізо* [3, с. 38], що становить 2% від загальної кількості. Тут помітно виражена контрастна невідповідність слів *гарна* та *жахлики*.

Речення з неоднорідними частинами опрацьовані більше детально. К. Шульжук зазначає, що в цих реченнях «найчастіше виражаються умовні, причинно-наслідкові, часові, допустові, цільові і пояснювальні семантико-синтаксичні відношення» [5, с. 350]. В опрацьованих розділах ми натрапили на 38 таких конструкцій, що становить 70% від усіх безсполучникових речень. Розглянемо кожен із видів на прикладах.

Часто в тексті натрапляємо на умовні речення, а саме зі значенням потенційної умови, в яких головні члени взаємопов'язані і виражаються формами майбутнього часу. Наприклад: *Посіси смерть – вродить смерть, посіси біль – вродять сльози, посіси розпач – народиш горе* [3, с. 94]; *Не розумієш нормальних слів – примусимо* [3, с. 72]. У тексті цей різновид становить 6%. «Речення ірреальної умови утворюються на основі умовного способу» [5, с. 351], однак Дара Корній уникає в своєму романі таких конструкцій.

Особливістю безсполучникових причинно-наслідкових речень є те, що причина і наслідок можуть міститись і в першій, і в другій частині. У зв'язку з цим їх співвідносять з певним типом складнопідрядних речень. Наприклад: *Остан зараз дорікав усім безсмертним – це вони допустили, не вберегли* [3, с. 94]. Це речення можна трансформувати у складнопідрядне із підрядним причини: *Остан зараз дорікав усім безсмертним, бо це вони допустили, не вберегли*. Або ж: *Зреистою, тут і цікавого наче нічого нема – вона була Птахою* [3, с. 27]; *Давай руку і йдемо вже – нас удома зачекалися* [3, с. 19], що можна співвіднести зі складнопідрядними: *Зреистою, тут і цікавого наче нічого нема, оскільки вона була Птахою; Давай руку і йдемо вже, тому що нас удома зачекалися*. Кількість таких речень така ж, як зі значенням умови – 6%. Ще одним різновидом речень з неоднорідними частинами є речення з допустовими відношеннями. У першій частині завжди зазначається умова, всупереч якій відбувається те, про що говориться в другій частині. Оскільки такі речення здебільшого використовуються в розмовному мовленні та фольклорі, то у романі вони відсутні.

Чимало мовознавців виділяють речення з цільовим значенням. Крім К. Шульжука, такий тип безсполучникових конструкцій виділяють І. Слинько, Н. Гуїванюк, М. Кобилянська. Вони зазначають, що «в першій частині конструкції виступають найчастіше дієслова руху чи пересування. Форми наказового способу першої частини супроводжуються переважно формами майбутнього часу в другій частині» [4, с. 653]. Проте в опрацьованому тексті речень цього виду не натрапляємо.

Найбільш уживаними в романі «Зворотній бік темряви» є речення з пояснювальними відношеннями, що становить 48% від усіх безсполучникових речень. У таких конструкціях друга частина пояснює, конкретизує першу. Так трактує не лише К. Шульжук, а й чернівецькі синтаксисти. Розглянемо

декілька прикладів таких речень: *Вони гарно виконують своє призначення – догоджають господарям* [3, с. 47]; *Забув попередити: ні до чого тут не торкайся* [3, с. 37]; *Бо продовжувати бесіду стало безглуздо: вона могла наговорити Мороку чогось не дуже пристойного* [3, с. 76]; *Рать Голів нашого світу довго вагалася: рятувати в ньому людей чи ні* [3, с. 97]; *Ага, ще раз повторюю: втікати з нашого світу не раджу* [3, с. 120]. Бачимо, що у всіх цих реченнях друга частина пояснює першу.

Є підвид безсполучникових речень, які неможливо співвіднести зі сполучниковими. К. Шульжук визначає їх як речення з пояснювально-приєднувальними відношеннями. Наприклад: *Варто тільки згадати еталон досконалості – світлу Птаху з її переконливою манерою висловлюватися, підказувати, втішати, наказувати* [3, с. 76]; *Поставила заслін і пообіцяла собі – жодна зараза віднині не зможе прочитати навіть найменшої її думки* [3, с. 70]; *Місяць метушливої тяганини світами у пошуках ключів від замкнених дверей серця – вони побували не в одному світі* [3, с. 130]; Такі конструкції у тексті становлять біля 7 % від усіх безсполучникових речень.

Крім описаних видів, деякі мовознавці виділяють й інші підвиди. Наприклад, О. Волох, М. Чемерисов, Є. Чернов у своїй класифікації виділяють речення з умовно-наслідковими відношеннями. На таку конструкцію натрапляємо в опрацьованому тексті лише раз, як-от: *Не стане трави – небо впаде на землю та роздавить нас* [3, с. 124].

Отже, проаналізувавши безсполучникові речення перших 10 розділів роману Дари Корній «Зворотній бік темряви», можемо зробити висновок про те, що авторка доволі часто послуговується ними у своїй творчості. Такі конструкції репрезентують різновиди безсполучникових речень, допомагаючи краще сприймати написане. Вона намагається урізноманітнювати текст, використовуючи весь стилістичний потенціал таких конструкцій. Можемо припустити, що при подальшому опрацьованні творів цієї письменниці вдасться знайти ті підвиди безсполучникових конструкцій, які були відсутні у перших розділах. Пропонована стаття відкриває перспективу подальшого дослідження складних безсполучникових речень у романах «Зворотній бік світла», «Зворотній бік темряви», «Зворотній бік сутіні», «Зворотній бік світів» Дари Корній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, Є. І. Чернов. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища шк., 1989. – 334 с.
3. Корній Д. Зворотній бік темряви : роман / Дара Корній; передм. Г. Пагутяк; художн. О. Семякін. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. – 320 с.
4. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання / Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
5. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / К. Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2010. – 408 с.

Навозняк О.

Науковий керівник – проф. Лановик З.Б.

ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ ОСОБИСТОЇ ДРАМИ Е.М.РЕМАРКА У РОМАНІ «ТРИУМФАЛЬНА АРКА»

Література ХХ століття розвивалася під впливом двох світових воєн. Письменники цієї доби у своїх творах закликали суспільство до людяності та гуманності. Більшість із них були не лише свідками, а й учасниками війни, яка ставала точкою відліку нового життя. Яскравими представниками німецької прози цього періоду є Е.М.Ремарк, Г.Белль, Б.Брехт.

Еріх Марія Ремарк відомий в першу чергу як автор антимілітаристських творів, борець за мирне життя. Про це свідчать його романи «На Західному фронті без змін» (1929), «Три товариші» (1937), «Тріумфальна арка» (1946), «Іскра життя» (1952), «Чорний обеліск» (1957) та інші, присвячені темі страждань і важкої долі німецької нації у складних історичних умовах. Проте його твори – це не лише проблема нищівного впливу війни, це також його особисті переживання, які письменник переживав упродовж усього життя і висвітлює у своїх творах.

Творчість Е.М.Ремарка досліджували багато літературознавців з точки зору теми «втраченого покоління», теми війни і миру, проблем післявоєнної адаптації. Д.Затонський написав книгу «Еріх Марія Ремарк, или Двадцать лет спустя» [3], в якій описав долю письменника-емігранта як заручника власних життєвих обставин. Л.Бояджиєва описала пристрасне, але нещасливе кохання Е.М.Ремарка і М.Дітріх [1]. І.Фрадкін досліджував твори письменника, звертаючи особливу увагу на ідейно-тематичну еволюцію його творів [8]. А.Т.Ніколаєва написала книгу «Творчість Ремарка-антифашиста» [5]. Мало досліджуваним досі залишається унікальний феномен Ремарка-автобіографіста: як його життєві шляхи висвітлені у художніх творах письменника.

Метою статті є дослідити творчу інтерпретацію особистої драми Е.М.Ремарка і М. Дітріх у

романі «Тріумфальна арка» та визначити риси автобіографізму у творі.

Багато літературознавців вважають роман «На Західному фронті без змін» автобіографічним і саме тому досліджують жанр автобіографії у творчості Е.М.Ремарка на прикладі цього роману. У доробку письменника є не менш вагомий твір – «Тріумфальна арка». Це роман про життя німця-емігранта, який змушений поневірятися Європою через політичне переслідування у власній країні. Е.М.Ремарк в образі головного персонажа Равіка описав власні життєві драми. Тому аналіз цього твору теж доцільно здійснювати під кутом зору автобіографізму.

Художня автобіографія й художня біографія беруть свій початок з часів античності, проте наукове вивчення автобіографіки та біографіки розпочинається лише з XIX століття, коли до проблем автобіографічного й біографічного письма звернулися Р.Сауті, Д.Стенфілд, Ш.-О.Сент-Бев та ін. XX століття стало часом розквіту художньо-автобіографічної та художньо-біографічної літератури. З'явилося чимало яскравих зразків художніх автобіографій та біографій, що засвідчили їх типологічне та жанрове розмаїття [9, с. 180].

Розвиток автобіографічного жанру активно почався, коли автори стали «списувати» власні твори зі свого життя, надаючи їм власного тлумачення, доповнюючи та ідеалізуючи. Такий тип розповіді вважають мемуарним (тобто зараховують до літератури факту), проте багато дослідників виокремлюють автобіографічний жанр як різновид художньої літератури.

Автобіографія як жанр відокремився від мемуарного письма в умовах нового віку понад сто років тому в процесі самоусвідомлення людини. Як вважає сучасний філософ І.Голубович, зацікавленість людини своєю «ситуацією» здійснювалася у зв'язку з переосмисленням суттєво автобіографічного питання – пізнання людиною самого себе [4, с. 62]. Явище автобіографізму в художній літературі визначається такими рисами:

- фрагментарність;
- ретроспективність;
- тотожність між автором і оповідачем;
- автофікція.

Життя Ремарка ще з молодих років не віщувало нічого хорошого. Слава за роман «На Західному фронті без змін» дала можливість Еріх Марія Ремарку написати своє ім'я на дошці найвизначніших письменників XX століття. Але з приходом до влади нацистів він зрозумів, що його існування під загрозою, втік із Німеччини і переїхав до Швейцарії. Думки про батьківщину не залишали письменника ніколи, адже саме там він зустрів кохання свого життя – Марлен Дітріх. У вересні 1930 року в Берліні вони вперше побачили одне одного, але лише через сім років доля їх зблизила. Різні джерела свідчать про інші дати зустрічі. Наприклад, Венеція 1937 рік [6], Франція 1938 рік [1]. Тим не менше, для Ремарка зустріч з актрисою стала ковтком свіжого повітря, який повернув письменника до життя. Після знайомства з Дітріх Ремарк зрозумів, що зустрів свій ідеал жінки. Дослідниця Л.В.Бояджиєва у монографії «Дітріх и Ремарк» називає Марлен сталеву орхідеєю, для якої «це не перше і не останнє кохання» [1, 29]. Актриса спочатку цікавилася відомим письменником, чії твори розліталися за лічені дні, оскільки він допомагав їй вийти з депресії, в якій вона опинилася, коли її внесли в чорний список і не давали нових ролей. Зв'язок із Ремарком був довгим і тривав аж до смерті письменника. Для нього це була насолода і мука щоразу писати листи до Марлен і не отримувати відповіді. У своїх ранніх листах Еріх Марія просив актрису відповісти йому хоча б кількома словами, але не отримував відповіді. Для Дітріх Ремарк був лише миттєвим захопленням, вона не любила його [6].

Їхні стосунки переплітали в собі взаємні образи, ревності, упередження. Але навіть такі особисті перешкоди надихнули Ремарка на написання роману про своє світле нещасливе кохання. Ремарк присвятив твір «Тріумфальна арка» Марлен Дітріх, списавши з неї головну героїню Жоан Маду. Навіть зовнішність Жоан нагадує Марлен: «Він побачив бліде, вилицювате обличчя й широко посаджені очі. Обличчя було застигле й скидалося на маску. Здавалося, наче в ньому до краплі вичахло життя, а в осклілих очах при світлі ліхтаря відбивалася така порожнеча, що Равік насторожився» [7, с. 5].

Роман «Тріумфальна арка» вперше побачив світ у 1945 році, в США. У ньому автор звернувся до актуальної для Європи проблеми людяності, що виявляється або, навпаки, зникає в людях на тлі поширення нацистської ідеології – спочатку в Німеччині, потім в Італії, Австрії та інших країнах, які потрапляють під владу фашизму. Не випадково роман «Тріумфальна арка» з головним героєм – біженцем Равіком став спробою чинити духовний опір нацистській владі.

Равік, як і Ремарк, втомлений від життя, пливе за течією, часто занурюється в роботу. Просвітком у його одноманітному існуванні стає Жоан, яку Равік спочатку відштовхує, а потім йде за нею. Незважаючи на свою втому, розчарованість, чужість всьому і усвідомлення того, що всім допомогти неможливо, Равік крок за кроком утримує біля себе незнайомку, допомагаючи їй пережити найстрашнішу ніч в її житті, залагодити проблеми – з померлим коханцем, переїздом в інший готель, пошуком нової роботи. Жоан Маду непомітно входить у життя доктора. Любов між героями починається з фізичного потягу, але зароджується під впливом внутрішньої духовної спорідненості. Жоан, як і Равік, позбавлена коренів. У неї немає дому, немає друзів, немає уподобань. Проте цим і відрізняється Жоан від Марлен. Якщо героїня роману стоїть на роздоріжжі, то Марлен знала, чого вона хотіла і мала визначену мету.

Ремарк описує своє життя в ролі Равіка не в хронологічній послідовності. Автор намагається «художити» твір, надати йому естетичного значення, а не лише розповідати про пережиті події. Зустріч з Марлен, як і зустріч Равіка з Жоан, стає несподіванкою. Ремарк використовує свою біографію для творення образу хірурга. Не всі факти з життя автора переходять на сторінки роману. Саме це і стає основною рисою художньої автобіографії, в якій письменник намагається наділити свого героя тим, що сам хотів би мати.

Традиційна форма автобіографії – це ретроспективна розповідь автора про історію свого життя, яка враховує інформацію про родину, особисте життя, людей, які відіграли визначну роль у становленні характеру і світогляду автора. Е.М.Ремарк відійшов від такого оформлення автобіографії і до свого роману «Тріумфальна арка» залучив лише власний прообраз героя-біженця. В уста Равіка Ремарк вкладає власне бачення проблеми нацизму та війни для німецького народу.

Перечитуючи роман, читач стає не лише свідком подій, а й може ототожнити себе з оповідачем. Для засліпленого читача Равік є прототипом героя, який жертвує собою заради спасіння жінки на вулиці після аварії, бере зовсім мізерну платню за роботу в клініці. Таким чином, Ремарк намагається стати ближчим з читачем, розповівши власну історію під кутом зору лікаря Равіка.

Кожен автобіографічний роман має на меті не лише зобразити самого себе, а й надати своєму образу виразності. Герой «Тріумфальної арки» – натхненний роботою хірург, для якого головним завданням є зберегти пацієнту життя. Його історія кохання з Жоан проходить під знаком безмежного захоплення одне одним. Спочатку лікар опирається почуттям, але згодом вирішує віддатися на їх волю. При цьому від початку Равік знає, що рано чи пізно його стосунки з Жоан закінчатся. Водночас бачимо зовсім протилежний розвиток подій у письменника і актриси. Ремарк відразу був засліплений вродою і коханням до Марлен Дітріх. Він не хотів, щоби це почуття закінчувалося, хотів, щоби вони були разом завжди. Очевидно, саме цим автор спробував втілити свою особисту мрію хоча б у творі.

Стислий огляд наукових студій щодо автобіографічного жанру демонструє кардинальні зміщення на рівні символічної інтерпретації феномена «індивідуального життя», що призводить до переосмислення структурних елементів, визнаних жанровими канонами [4, с. 65]. Роман Е.М.Ремарка «Тріумфальна арка» поєднав у собі такі риси автобіографізму: ототожнення автора і оповідача, фрагментарність, автофікція, ретроспективність, але зберіг особисті риси письма автора. У творі віддзеркалюються основні мотиви поведінки Равіка, які намагався знайти в собі письменник. Психологізм автора проявився і в інших його романах, що дає можливість досліджувати творчість Е.М.Ремарка під кутом зору пошуку власного «Я» у творі та в житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бояджиева Л.В. Дитрих и Ремарк / Л.Бояджиева. – М.: Вагриус. – 2007. – 288 с.
2. Глюдз М.М. Неочікуваний і зовсім невідомий Ремарк / М.М.Глюдз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/21/15.pdf>
3. Затонский Д. Эрих Мария Ремарк, или Двадцать лет спустя // Затонский Д. Художественные ориентиры XX века / Д. Затонский. – Москва: Советский писатель, 1988 – 416 с.
4. Ковальова Я.В. Типологічна характеристика автобіографії як документально-літературного жанру / Я.В.Ковальова, О.О.Михлик // Література в контексті культури. – 2014. – Вип. 24(2). – С. 60-65.
5. Николаева Т.С. Творчество Ремарка-антифашиста / Т. Николаева. – Саратов: Вид-во Саратовського університету. – 1983. – 134 с.
6. Ремарк Е.М. Скажи мне, что ты меня любишь: роман в листах / Е.М.Ремарк. – М.: Neoclassic. – 2016. – 288 с.
7. Ремарк Е.М. Твори: в 2-х т. – Т. 2. Тріумфальна арка; Чорний обеліск: Романи / Перекл. з нім. Є. Попович. – К.: Дніпро, 1986. – 768 с.
8. Фрадкин И. Ремарк и споры о нем / И.Фрадкин // Вопросы литературы. –1963. – № 1. – С. 92-119.
9. Черкашина Т.Ю. Автобіографічне й біографічне письмо: спроба диференціації понять / Т.Ю.Черкашина // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Філологічні науки. – Частина II. – 2010. – № 4. – С. 180-188.

Серкіз Н.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т. П.

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ У ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»

В останні десятиліття особливо активізувалися дослідження процесів концептуалізації дійсності. Концептуалізація – це осмислення інформації, яка надходить, й утворення певних уявлень про світ у вигляді концептів. Більшість із них закріплені в мові через значення конкретних слів. На думку О. Селіванової, концептуалізація є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту за мовним знаком є базою для формування семантичного простору мови [5, с. 156].

Зауважимо, що передусім науковий інтерес викликають архетипні концепти, що поєднують у собі первісний образ, який містить у глибинах колективного позасвідомого культурно-історичний досвід різних етносів, а також суб'єктивні інтерпретації мовної особистості. Саме до таких концептів належать

«вода» і «вогонь».

Концепти «вогонь» і «вода» об'єктивують «вічні» загальнолюдські образи культури, які є цінними для етнолінгвокультури і привертають увагу дослідників своєю внутрішньою глибиною. Тому уся сукупність понять, образів, символів, міфів, пов'язаних з універсумами «вогонь» та «вода», є потужною базою для концептуалізації [11, с. 251].

Проте метою дослідження став аналіз процесів концептуалізації, пов'язаних з образом води в поетичній драматичній творчості Лесі Українки.

Отже, об'єктом дослідження статті є концепт «вода». А предметом – особливості його вербалізації у поетичній драматичній мові Лесі Українки.

Матеріалом дослідження послужила драма-феєрія «Лісова пісня», що є вершиною поетичної майстерності відомої української поетеси. У своїй творчості Леся Українка нерідко використовувала теми з античної міфології. Але особливо плідним виявилось її звернення до вічного джерела натхнення – фольклору рідного краю. У цьому творі знайшли відображення споконвічні українські традиції уявлення про демонічну силу, на інтерпретовані в міфопоетичному аспекті.

Під концептом ми розуміємо – те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини. З іншого боку – це те, через що людина, яка не є творцем духовних цінностей, сама входить у культуру, а іноді й впливає на неї, тобто концепт – це осередок культури в ментальному світі людини [7, с. 41].

Особливості концептуалізації в мові досліджували Д. Чистяк, К. Кіреєнко, О. Бень, Г. Кутузова та інші. Поняття концептуалізації З. Попова та Й. Стернін тлумачать як «процес формування концептів у свідомості, осмислення нової інформації, що зумовлює утворення концепту» [4, с.121]. Ж. Краснобаєва-Чорна під концептуалізацією розуміє процедуру «уведення онтологічних уявлень до накопиченого масиву емпіричних даних», «схему зв'язків та понять, які відображають можливі тенденції зміни референційного поля, об'єктів, що дає змогу продукувати гіпотези стосовно їхньої природи та характеру взаємозв'язків; спосіб організації мисленнєвої роботи, що дозволяє рухатися від матеріалу та первинних теоретичних концептів до абстрактніших конструкцій, які гіпотетично відображають бачення досліджуваного сегмента реальності, покладеного на основу побудови картини світу» [3, с. 30].

Вода є життєдайною (материнською) основою світотворення. У українській лінгвокультурі виражається такими поняттями, як волога, криниця, річка, море, дівчина, жінка, матір. Вода, її символи є активними захисниками, рятувальниками, цілителями і присутні в багатьох обрядах календарно-обрядового циклу, родинної обрядовості. Детально аналізуючи з-поміж інших культ води, О. Таланчук пише: «Якщо ж говорити про поклоніння слов'ян силам стихій, то, напевне, воду серед них можна поставити на перше місце. Українці ж і досі залишилися водопоклонниками – свідомими або підсвідомими. Семантичне поле міфологеми води безмежне, враховувати всі нюанси символічного застосування її у народній свідомості, мабуть, неможливо, тому що говорити про воду – це зачіпати питання життя і смерті, космосу і хаосу; це говорити про матір і дитину, небо і землю, літо і зиму, красу і розум, любов і страждання, – тобто про все, що бачить, чує і чим живе людина» [8, с. 92].

Основним вербалізатором концепту в аналізованому творі Лесі Українки «Лісова пісня» є лексема *вода*: «*Хвилює воду це більше, поринає і виринає, мов шукаючи щось у воді*» [9, с. 346].

В українськомовній традиції вказана номінація має такі значення:

«1. Прозора, безбарвна рідина, що становить собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем. // перен. з означенням. Напій або розчин якоїсь речовини. // з означ. і в мн. Лікувальна рідина мінеральних джерел. // перен., розм. Непотрібні, безмістовні фрази і т. ін. у викладі матеріалу; багатослів'я. 2. перев. мн. Водна маса джерел, озер, річок, морів, океанів. // Водна поверхня морів, озер, річок. // Водні простори, ділянки морів, озер, річок. 3. тільки мн. Лікувальні мінеральні джерела, а також курорт з такими джерелами. 4. тільки мн., мед. Навколоплідна рідина» [6].

З-поміж інших вербалізаторів концепту «вода» в «Лісовій пісні» привертають увагу такі: *озеро*: «*Пропасниця їх досі б'є за те, що озеро коноплями згидили*» [9, с. 399]; *океан*: «*Мене на поміч кличе Океан, щоб не стило і в нього чашу сонце*» [9, с. 350]; *море*: «*За темними борами, та за глибокими морями, та за високими горами то єсть там дивний-предивний край, де панує Урай*» [9, с. 399]; *пара*: «*Татусю! не може пара згинутти, бо з пари знов зробиться вода*» [9, с. 349]; *роса*: «*Ні-бо! то роса вечірня*» [9, с. 358].

Підтвердження того, що ці лексеми належать до назв на позначення води, знаходимо в словнику синонімів української мови: вода, (газована) пиття, питво, напій; багатослів'я; мн. води, моря, річки, озера: (гойні) курорт, роса, пара та інші [2, с. 58].

Вода, за народними віруваннями, – найвеличніший дар неба, вона оживляє та робить плодючою землю. В українській традиції вода виступає символом святості й виконує очисну функцію. Земна вода поєднана з небесною, а тому є символом морального і духовного очищення.

Архетипу вода в українській етнокультурі притаманні різні значення: вона символізує життя, здоров'я, символічно позначає смерть. Катарична, очищувальна властивість води є маркером релігійної свідомості. Вода в сакрумі маніфестує насамперед життя, міцність і вічність. А занурення людини в неї – еквівалентне смерті, у космічному ж розумінні – катастрофі, потопу, що періодично розчиняє світ у

первісному океані. Руйнуючи будь-яку форму й скасовуючи будь-яке минуле, вода є очищенням, відновленням і відродженням [10].

В. Жайворонок подає такі значення константи «вода» (зменшено-пестливі – *води́ця, води́чка, води́ченька, водонька*):

1) прозора, безбарвна рідина, що становить собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем; опоетизована в народній творчості, оскільки з нею тісно пов'язане життя людини від народження до смерті, взагалі все земне природне життя; вважалося, що вода була від початку світу; 2) жива́ вода – джерельна вода, особливо цілюща; 3) жива́ (живильна, живу́ща) мертва вода, цілюща (зцілюща) / безсила вода – фольклорні образи води, яка додає сил або забирає їх; 4) теплі води; 5) йорданська вода; 6) свячена вода – вода, над якою було здійснено обряд освячення; 7) воду́ пити (брати) – по воду ходити – в українських народних піснях – символ єднання, кохання; 8) глибо́ка вода – символ розуму; 9) зоряна вода – вода, що залишилася на ніч під зоряним небом; 10) каламу́тна вода – у народних піснях – символ суму; 11) облива́ння водою – магічний обряд насилання щастя-долі; 12) проливати́ воду – народнопоетичний образ ненависті; 13) Цари́ця Води [1].

Подібні концептуальні смисли в структурі концепту «вода» спостерігаємо і в драмі «Лісова пісня». Проте науковий інтерес викликають передусім ті, що демонструють авторське світобачення на зразок: «вода як місце локалізації демоноперсонажів»: «Тую Русалку, що покохав я змалку, бо **водяній** царівні нема на світі рівні!» [9, с. 346]; «*Се ти мене отак держати будеш, як **Водяник** Русалку?*» [9, с. 350]; «стихія, наділена надприродною силою»: «*От і розбіглася на морі супротивна **хвиля**, а з теї **хвилі** вилетіли коні, як жар, червоні, у червону колясу запряжені...*» [9, с. 367].

Символічна парадигма з домінантою вода є не лише маркером концептуальної інформації архетипного символу – «очищення», «освячення», «благословіння», «відродження та відновлення», а набуває семантичного та експресивного потенціалу образних структур, що репрезентують особливості мовомислення Лесі Українки, як-от: «*У тебе голос чистий, як **струмок**, а очі – непрозорі*» [9, с. 370]; «*Вода ж не держить сліду від рана до обіду, так як твоя люба бо моя журба!*» [9, с. 349]; «*Ронила слюзи дрібні, збирала в кінви срібні, без любові розмовоньки сповнила вицреть коновоньки...*» [9, с. 347].

Символіка води в біблійних текстах є наскрізною і репрезентує амбівалентність та смислово багатогранність зазначеного концепту. Отже, аналізований концепт є полісемантичним. Більшість його вербалізаторів збігається із загальномовними, а в семантиці переважають етнокультурні смисли. Перспективу подальших досліджень визначає насамперед аналіз індивідуально-авторської природи концепту «вода» як у творчості Лесі Українки, так й інших митців слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlit.org/slovyuk>
2. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. // С. Караванський. – К.: Українська книга, 2000. – 480 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. Концепт, концептуалізація та концептуальна система: логіко-філософський вектор / Ж. Краснобаєва-Чорна // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т.11. – Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. – С. 27–32.
4. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с. – (Лингвистика и меж- культурная коммуникация).
5. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: монография / Елена Александровна Селиванова. – К.: Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.
6. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
7. http://ukrlit.org/slovyuk/slovyuk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/вода
8. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследований / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
9. Таланчук О. М. Українознавство. Усна народна творчість [Текст]: навч. посібник / О. М. Таланчук. – К.: Либідь, 1998. – 248 с.
10. Українка Леся. Лісова пісня [Текст]: драматична поема / Леся Українка. Драматичні твори в двох томах – К.: Наукова думка, 1987. – 633 с.
11. Швидка Н. Архетипний символ вода як маркер очищення, відновлення та відродження в біблійному дискурсі / Н. Швидка // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
12. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=tppsf_2015_1_24
13. Элиаде М. Избранные сочинения. Очерки сравнительного религиоведения / М. Элиаде / пер. с англ. – М.: Ладомир, 1999. – 488 с.

КОМУНІКАТИВНІ ТАКТИКИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЕВОГО ЖАНРУ ПОРАДИ

Упродовж усього життя людина перебуває у сфері спілкування, підсвідомо використовуючи ті чи інші комунікативні технології. На цьому ґрунті сформувалась і активно розвивається нова галузь гуманітарного знання – теорія комунікації, важливою складовою якої є комунікативна лінгвістика, у центрі якої перебуває людина, що говорить, та засоби природної мови, які реалізуються у процесах міжособистісного спілкування.

Об'єктами дослідження комунікативної лінгвістики виступають мовленнєві акти, мовленнєві жанри та дискурси.

Мовленнєвий акт – цілеспрямована дія, яка реалізується відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у суспільстві; це найменша складова дискурсу, що формує його не прямо, а завдяки мовленнєвому жанру, в якому втілюються людський і конситуативний чинники спілкування. **Мовленнєвий жанр** – тематично, композиційно й стилістично усталені типи повідомлень – носіїв мовленнєвих актів, об'єднаних метою спілкування, задумом мовця з урахуванням особистості адресата, контексту і ситуації спілкування. **Дискурс** – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів.

В системі мовленнєвих жанрів української комунікації актуалізується порада. Вона може складатись із одного чи кількох мовленнєвих актів, що об'єднані метою мовця спонукати слухача до виконання/невиконання певних дій. Наприклад:

– *Моя тобі порада: дай їй грошей, посади на потяг і – вперед.* (Марина та Сергій Дяченки)

– *Ти, головне, нічому не дивуйся і не пручайся. Просто сиди, слухай, усміхайся. Словом, не будь провінційною дурепою! Запропонує сигарету – не відмовляйся. Від випивки, звичайно, теж.* (І. Роздобудько)

Комунікація носить діяльнісний характер, оскільки у ній беруть участь суб'єкти процесу, які виступають зі своїми проблемами, цілями та мотивами.

Джерелом комунікативних потреб є взаємна необхідність людей у втіленні певних бажань шляхом спілкування. Ці комунікативні потреби реалізуються в **комунікативній інтенції**, осмисленому чи інтуїтивному намірі адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення та спосіб її втілення. Маючи ту чи іншу інтенцію, мовець здійснює контроль і вибір дієвих ходів спілкування і гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації, тобто обирає **стратегію мовленнєвого спілкування**, оптимальну реалізацію своїх інтенцій щодо досягнення поставленої мети спілкування. Стратегії спілкування залежать від багатьох прагматичних чинників і передбачають певну комунікативну тактику. **Комунікативна тактика** – визначена лінія поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на одержання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного; мовленнєві прийоми, які дають змогу досягнути комунікативної мети.

Процес комунікації може бути ефективним лише при умові правильного вибору тактик спілкування для досягнення бажаної комунікативної мети. Якщо комунікативні стратегії передбачають загальний розвиток діалогу, то тактики демонструють реалізацію цієї стратегії на кожному етапі спілкування. Комунікативні тактики можуть складатися як з одного, так і з кількох висловлень і реалізуються у мовленнєвих жанрах засобом мовленнєвих актів. У складі мовленнєвого жанру мовець застосовує кілька тактик, одна з яких є основною (у нашому випадку це тактика поради) і може бути вираженою прямо чи непрямо. Супровідні тактики вживаються для того, щоб покращити процес реалізації основної.

Побудова тактик та їхня реалізація в мовленнєвому жанрі поради значною мірою залежать від рівня знайомства комунікантів, ситуації, в якій вони перебувають, соціальних та інших чинників.

Метою статті є виокремлення та визначення особливостей комунікативних тактик, що використовуються при реалізації поради як мовленнєвого жанру.

Розгляд зразків мовленнєвих ситуацій у художній літературі дозволяє виділити типові для мовленнєвого жанру поради мовленнєві тактики. Цілком очікувано найпоширенішим при пораді є пряме спонукання:

– *Лежи, лежи, не вставай, – крутився вужем. – Зараз бабів гукну, хай з онуком бавляться, а ти сил набирайся...* (Л. Дашвар)

Мовними маркерами при мовленнєвому жанрі поради є спонукальні форми дієслова та різні форми дієслова «радити».

– Але **раджу** вам іще раз добре подумати, навіщо ви це робите... (І.Роздобудько)

– Ніколи не рано думати про завтра. Боятися Бога за щось друге треба, а не за це. Так що й вам **радо**: купуйте рушники, поки є, бо може не бути... (М. Матіос)

Окрім прямого спонукання, що виражається у мові спонукальними конструкціями, при пораді застосовують і непрямі тактики. Їх реалізують мовленнєві акти, оформлені реченнями з присудковими оптативними формами, складнопідрядними реченнями умови та питальними конструкціями.

– Доню, а **чому б** тобі **не намалювати** йому ще й машину? Твоє море подорожувало б на ній по всьому світі. Ось і я приїхав сюди на власному авті. (С. Майданська)

– У такому разі тобі **пора б** кинути курити. (В. Сапчук)

– Пам'ятай, сівачу, та іншим передай, – продовжував дідусь, – **якщо** будеш на ниві раніше, ніж заспіває жайворонок, **то** на цілий рік станеш невтомним і врожай збереш багатий, бо хто рано встає, в того щастя є.

Реалізація мовленнєвого жанру поради передбачає поєднання кількох комунікативних тактик:

– Слухай мене, Мирку, і ти не пропадеши. Ти мушиш навести в себе вдома лад. Показати, хто в хаті господар. Вигнати лисицю з курника. Бо інакше діла не буде... (Л. Дереш). У цьому мовленнєвому жанрі поради адресант одночасно застосовує тактики прямого спонукання («**Слухай мене, Мирку, і ти не пропадеши**»), вказування на повинність («**Ти мушиш навести в себе вдома лад. Показати, хто в хаті господар. Вигнати лисицю з курника**») та передбачення негативних наслідків у випадку невиконання поради («**Бо інакше діла не буде**»).

Супровідні тактики при прямій та непрямій пораді характеризуються різноманітними функціонально-змістовими виявами:

Спонукання з супровідною тактикою прогнозування позитивних наслідків:

– Кидай ти до дідька свою роботу, це встигнеш в театральний. **Та з тебе ж актриса вийде – цукерочок!** (Л. Романчук)

– Відпочинь трохи. Віднови в пам'яті послідовність подій, – порадив Гагарін. – **Це тебе збере. А далі я тобі децю розкажу.** (Л. Дереш)

Вказування на повинність слухача виконати певні дії чи апелювання до норм суспільної поведінки:

– Зніміть краватку, ви її зовсім зіпсували. **Треба замити.** (І.Роздобудько)

– Встань і піди до хлопців. **Треба неодмінно з ними попроситись, бо так негарно...** (Г. Пагутяк)

Ставлення себе в приклад:

– **Роби так само, і наші тіла і дороги будуть іти поруч.** (Н. Куликова)

– **Якби на мене, то я б сватав Палажку, сказав Лаврін. – В Палажки брови, як шнурочки, моргне, ніби вогнем сипне. Одна брова варта вола, другій брові й ціни нема. А що вже гарна! Як намальована!** (І. Нечуй-Левицький)

Характерним для мовленнєвого жанру поради є його вживання в одному контексті із застереженням:

– Коли надумаєте стати під вінець, – гречно звернувся до неї, – то не беріть чоловіка з цього оточення, – показав рукою на залу. – **Цей сорт чоловіків часто змінює імідж, жінок і друзів. Тож коли ваше серце ще нікому не належить, то краще вийти за бідного сільського вчителя чи постригтися в черниці.** (В.Г. Даниленко)

– Ти не помилилася, доню, і той, хто відкрив твої очі, також. Потвор найчастіше народжуємо ми самі, як покарання чи божий докір. Ти отримала великий і страшний дар, дитино моя. Будь мудра, бо **він тебе може вбити, будь обережна, бо тебе стануть спокушати ним, будь смілива, бо ним володіють сильні.** (Д. Корній)

Загалом у рамках стратегії поради втілюються найрізноманітніші комунікативні тактики, які у тій чи іншій комунікативній ситуації будуть доцільними для досягнення певної комунікативної мети. При цьому кожна тактика у вербальному вираженні являє собою певний стереотип, що може бути втілений у значній кількості варіативних висловлень. Збагачення їх арсеналу слугує вдосконаленню комунікативної компетенції мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики/ Ф.С. Бацевич. – К., 2011. – с.299
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики/ Ф.С. Бацевич. – К., 2009. – с.376

Серкіз Н.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т. П.

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ У ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»

В останні десятиліття особливо активізувалися дослідження процесів концептуалізації дійсності. Концептуалізація – це осмислення інформації, яка надходить, й утворення певних уявлень про світ у вигляді концептів. Більшість із них закріплені в мові через значення конкретних слів. На думку

О. Селіванової, концептуалізація є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту за мовним знаком є базою для формування семантичного простору мови [5, с. 156].

Зауважимо, що передусім науковий інтерес викликають архетипні концепти, що поєднують у собі первісний образ, який містить у глибинах колективного позасвідомого культурно-історичний досвід різних етносів, а також суб'єктивні інтерпретації мовної особистості. Саме до таких концептів належать «вода» і «вогонь».

Концепти «вогонь» і «вода» об'єктивують «вічні» загальнолюдські образи культури, які є цінними для етнолінгвокультури і привертають увагу дослідників своєю внутрішньою глибиною. Тому уся сукупність понять, образів, символів, міфів, пов'язаних з універсумами «вогонь» та «вода», є потужною базою для концептуалізації [11, с. 251].

Проте метою дослідження став аналіз процесів концептуалізації, пов'язаних з образом води в поетичній драматичній творчості Лесі Українки.

Отже, об'єктом дослідження статті є концепт «вода». А предметом – особливості його вербалізації у поетичній драматичній мові Лесі Українки.

Матеріалом дослідження послужила драма-фесрія «Лісова пісня», що є вершиною поетичної майстерності відомої української поетеси. У своїй творчості Леся Українка нерідко використовувала теми з античної міфології. Але особливо плідним виявилось її звернення до вічного джерела натхнення – фольклору рідного краю. У цьому творі знайшли відображення споконвічні українські традиції уявлення про демонічну силу, на інтерпретовані в міфопоетичному аспекті.

Під концептом ми розуміємо – те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини. З іншого боку – це те, через що людина, яка не є творцем духовних цінностей, сама входить у культуру, а іноді й впливає на неї, тобто концепт – це осередок культури в ментальному світі людини [7, с. 41].

Особливості концептуалізації в мові досліджували Д. Чистяк, К. Кіреєнко, О. Бень, Г. Кутузова та інші. Поняття концептуалізації З. Попова та Й. Стернін тлумачать як «процес формування концептів у свідомості, осмислення нової інформації, що зумовлює утворення концепту» [4, с.121]. Ж. Краснобаєва-Чорна під концептуалізацією розуміє процедуру «уведення онтологічних уявлень до накопиченого масиву емпіричних даних», «схему зв'язків та понять, які відображають можливі тенденції зміни референційного поля, об'єктів, що дає змогу продукувати гіпотези стосовно їхньої природи та характеру взаємозв'язків; спосіб організації мисленнєвої роботи, що дозволяє рухатися від матеріалу та первинних теоретичних концептів до абстрактніших конструкцій, які гіпотетично відображають бачення досліджуваного сегмента реальності, покладеного в основу побудови картини світу» [3, с. 30].

Вода є життєдайною (материнською) основою світотворення. У українській лінгвокультурі виражається такими поняттями, як волога, криниця, річка, море, дівчина, жінка, матір. Вода, її символи є активними захисниками, рятувальниками, цілителями і присутні в багатьох обрядах календарно-обрядового циклу, родинної обрядовості. Детально аналізуючи з-поміж інших культ води, О. Таланчук пише: «Якщо ж говорити про поклоніння слов'ян силам стихій, то, напевне, воду серед них можна поставити на перше місце. Українці ж і досі залишилися водопоклонниками – свідомими або підсвідомими. Семантичне поле міфологеми води безмежне, враховувати всі нюанси символічного застосування її у народній свідомості, мабуть, неможливо, тому що говорити про воду – це зачіпати питання життя і смерті, космосу і хаосу; це говорити про матір і дитину, небо і землю, літо і зиму, красу і розум, любов і страждання, – тобто про все, що бачить, чує і чим живе людина» [8, с. 92].

Основним вербалізатором концепту в аналізованому творі Лесі Українки «Лісова пісня» є лексема *вода*: «Хвилює **воду** ще більше, поринає і виринає, мов шукаючи щось у **воді**» [9, с. 346].

В україномовній традиції вказана номінація має такі значення:

«1. Прозора, безбарвна рідина, що становить собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем. // перен. з означенням. Напій або розчин якоїсь речовини. // з означ. і в мн. Лікувальна рідина мінеральних джерел. // перен., розм. Непотрібні, безмістовні фрази і т. ін. у викладі матеріалу; багатослів'я. 2. перев. мн. Водна маса джерел, озер, річок, морів, океанів. // Водна поверхня морів, озер, річок. // Водні простори, ділянки морів, озер, річок. 3. тільки мн. Лікувальні мінеральні джерела, а також курорт з такими джерелами. 4. тільки мн., мед. Навколоплідна рідина» [6].

З-поміж інших вербалізаторів концепту «вода» в «Лісовій пісні» привертають увагу такі: *озеро*: «Пропасниця їх досі б'є за те, що **озеро** коноплями згидили» [9, с. 399]; *океан*: «Мене на поміч кличе **Океан**, щоб не спило і в нього чашу сонце» [9, с. 350]; *море*: «За темними борами, та за глибокими **морями**, та за високими горами то єсть там дивний-предивний край, де панує Урай» [9, с. 399]; *пара*: «Татусю! не може **пара** згинути, бо з **пари** знов зробиться вода» [9, с. 349]; *роса*: «Ні-бо! то **роса** вечірня» [9, с. 358].

Підтвердження того, що ці лексеми належать до назв на позначення води, знаходимо в словнику синонімів української мови: вода, (газована) пиття, питво, напій; багатослів'я; мн. води, моря, річки, озера: (гойні) курорт, роса, пара та інші [2, с. 58].

Вода, за народними віруваннями, – найвеличніший дар неба, вона оживляє та робить плодючою землю. В українській традиції вода виступає символом святості й виконує очисну функцію. Земна вода поєднана з небесною, а тому є символом морального і духовного очищення.

Архетипу вода в українській етнокulturі притаманні різні значення: вона символізує життя, здоров'я, символічно позначає смерть. Катарична, очищувальна властивість води є маркером релігійної свідомості. Вода в сакрумі маніфестує насамперед життя, міцність і вічність. А занурення людини в неї – еквівалентне смерті, у космічному ж розумінні – катастрофі, потопу, що періодично розчиняє світ у первісному океані. Руйнуючи будь-яку форму й скасовуючи будь-яке минуле, вода є очищенням, відновленням і відродженням [10].

В. Жайворонок подає такі значення константи «вода» (зменшено-пестливі – *водиця, водичка, водиченька, водонька*):

1) прозора, безбарвна рідина, що становить собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем; опoетизована в народній творчості, оскільки з нею тісно пов'язане життя людини від народження до смерті, взагалі все земне природне життя; вважалося, що вода була від початку світу; 2) жива вода – джерельна вода, особливо цілюща; 3) жива (живильна, живуца) мертва вода, цілюща (зцілюща) / безсила вода – фольклорні образи води, яка додає сил або забирає їх; 4) теплі води; 5) йорданська вода; 6) свячена вода – вода, над якою було здійснено обряд освячення; 7) воду пити (брати) – по воду ходити – в українських народних піснях – символ єднання, кохання; 8) глибока вода – символ розуму; 9) зоряна вода – вода, що залишилася на ніч під зоряним небом; 10) каламутна вода – у народних піснях – символ суму; 11) обливання водою – магічний обряд насилання щастя-долі; 12) проливати воду – народнопоетичний образ ненависті; 13) Цариця Води [1].

Подібні концептуальні смисли в структурі концепту «вода» спостерігаємо і в драмі «Лісова пісня». Проте науковий інтерес викликають передусім ті, що демонструють авторське світобачення на зразок: «вода як місце локалізації демоноперсонажів»: «Тую Русалку, що покохав я змалку, бо **водяній** царівні нема на світі рівні!» [9, с. 346]; «*Се ти мене отак держати будеш, як **Водяник** Русалку?*» [9, с. 350]; «стихія, наділена надприродною силою»: «*От і розбіглася на морі супротивна **хвиля**, а з теї **хвилі** вилетіли коні, як жар, червоні, у червону колясу запряжені...*» [9, с. 367].

Символічна парадигма з домінантою вода є не лише маркером концептуальної інформації архетипного символу – «очищення», «освячення», «благословіння», «відродження та відновлення», а набуває семантичного та експресивного потенціалу образних структур, що репрезентують особливості мовомислення Лесі Українки, як-от: «*У тебе голос чистий, як **струмок**, а очі – непрозорі*» [9, с. 370]; «***Вода** ж не держить сліду від рана до обіду, так як твоя люба бо моя журба!*» [9, с. 349]; «*Ронила **сльози** дрібні, збирала в кінви срібні, без любої розмовоньки сповнила **вщерт** коновоньки...*» [9, с. 347].

Символіка води в біблійних текстах є наскрізною і репрезентує амбівалентність та смислову багатогранність зазначеного концепту. Отже, аналізований концепт є полісемантичним. Більшість його вербалізаторів збігається із загальномовними, а в семантиці переважають етнокulturні смисли. Перспективу подальших досліджень визначає насамперед аналіз індивідуально-авторської природи концепту «вода» як у творчості Лесі Українки, так й інших митців слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокulturі: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlit.org/slovyuk>
2. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. // С. Караванський. – К.: Українська книга, 2000. – 480 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. Концепт, концептуалізація та концептуальна система: логіко-філософський вектор / Ж. Краснобаєва-Чорна // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т.11. – Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. – С. 27–32.
4. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с. – (Лингвистика и меж-культурная коммуникация).
5. Селиванова Е. А. Когнитивная ономастология: монография / Елена Александровна Селиванова. – К.: Фитосоцицентр, 2000. – 248 с.
6. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrlit.org/slovyuk/slovyuk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/вода
7. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
8. Таланчук О. М. Українознавство. Усна народна творчість [Текст]: навч. посібник / О. М. Таланчук. – К.: Либідь, 1998. – 248 с.
9. Українка Леся. Лісова пісня [Текст]: драматична поема / Леся Українка. Драматичні твори в двох томах – К.: Наукова думка, 1987. – 633 с.
10. Швидка Н. Архетипний символ вода як маркер очищення, відновлення та відродження в біблійному дискурсі / Н. Швидка // Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

12. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=tppsf_2015_1_24
13. Элиаде М. Избранные сочинения. Очерки сравнительного религиоведения / М. Элиаде / пер. с англ. – М. : Ладомир, 1999. – 488 с.

Колесник Н.

Науковий керівник – доц. Кушнір О. В.

СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВІ ДОМІНАНТИ ЗАГОЛОВКОВИХ КОМПЛЕКСІВ У ТЕКСТАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКИХ ОНЛАЙН-ЗМІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИДАНЬ «ПРО ВСЕ», «ТЕРНОПІЛЬСЬКІ ГАРЯЧІ НОВИНИ» ТА «ФАКТОР ТЕРНОПІЛЬЩИНИ»)

Актуальність дослідження обраної теми зумовлена значущістю заголовкового комплексу, який несе важливу інформацію. Саме заголовку відводиться роль сигналу, який спонукає до читання. Також заголовок газетної смуги має своє емоційне забарвлення, яке пробуджує читачку зацікавленість і залучає її увагу. Такий компонент журналістського матеріалу відіграє важливу роль у сприйнятті реципієнтами будь-якого матеріалу в газеті.

Мета дослідження – здійснити змістовий та структурний аналіз заголовкового комплексу на сторінках тернопільських інтернет-медіа («Про все», «Тернопільські гарячі новини», «Фактор Тернопільщини»).

Методологічну основу вивчення теми складають підручники з основ журналістики, зокрема книги В.Й. Здоровеги «Теорія і методика журналістської творчості» [12], М. Тимошика «Книга для автора, редактора, видавця» [6], І.Л. Михайлина «Основи журналістики» [4].

Заголовковий комплекс як узагальнення змісту журналістського твору складається з двох частин: назви і передтексту. До назв належать шапки, рубрики, заголовки, підзаголовки, внутрішні заголовки; до передтекстів – анонси, епіграфи, вірзи, ліди. Здебільшого заголовок справляє вирішальний вплив на сприйняття всього тексту, передаючи його зміст у спресованій, згорнутій формі. За заголовком можна визначити концепцію видання, його спрямованість, можливу аудиторію. Часто лише завдяки одному інтригуючому або сенсаційному заголовку люди купують газету чи журнал [4, с. 102].

О.О. Тертичний наголошує, що заголовок – слово головне. І саме тому воно повинно бути сказане усвідомлено, чітко та яскраво, так, щоб читачеві не важко було зрозуміти, що перед ним саме той текст, який потрібно прочитати. Текст, не увінчаний вдало підібраним заголовком, не можна вважати завершеним [5, с. 80].

Не можна говорити лише про єдність заголовка й тексту. На сторінках газети заголовок не має самостійності, тому що виступає частиною заголовного комплексу. Усі елементи заголовкового комплексу формують «обличчя видання».

Підзаголовок – це фраза, яка пояснює. Підзаголовок виконує такі функції: розшифровує заголовок та уточнює зміст. Наприклад: «У селі Плотича горить очерет. Є загроза підпау будинків» (Про все, 30.03.16), «О 20.30 на Тернопільщині вимкнуть світло. Заради Землі» (Фактор Тернопільщини, 03.04.16), «Інтерактивна карта зробить Тернопіль чистішим. Можливо...» (Фактор Тернопільщини, 14.03.16), «Депутати й апарат облради торік обійшлися майже у 5 млн грн. На програму «Турбота» не використано й півтора» (Фактор Тернопільщини, 30.03.16).

До підзаголовків можна зарахувати і ту частину заголовка, яка стоїть після двокрапки і виконує одну з функцій підзаголовка. Наприклад: «До уваги керівників навчальних закладів по підготовці водіїв: зміни правил» (Про все, 30.03.16), «Загадкова смерть зборівського вояка на Луганщині: нещасний випадок чи... вбивство? (Тернопільські гарячі новини, 28.03.16)».

Лід – це передтекст, розміщений після заголовка й надрукований іншим шрифтом або виділений нешрифтовим засобом. Перший абзац тексту є найважливішим у публікації. Ліди аналізованих матеріалів викликають у читача бажання дочитати текст. Перші фрази одразу привертають увагу адресата і задають відповідний тон тексту. Ліди чіткі та зрозумілі, не переобтяжені зайвими відомостями. Вони самодостатні. Оскільки аналізовані видання інформаційні, найважливіші інформаційні аспекти зазначено на початку. Ліди, які супроводжують заголовки й аналізовані вище підзаголовки, відповідають змістові, а також виправдовують очікування читачів. Наприклад: «Міноборони розбирається, чому українсько-американські навчання проходили в природному заповіднику «Медобори» у Тернопільській області» (Фактор Тернопільщини, 30.03.16).

Рубрика – особливий різновид газетного заголовка і розділ газети, що підтримується з певною періодичністю. Інтернет-видання «Про все» має такі сталі рубрики: «Новини», «Політика», «Кримінал», «Фото», «Надіслати новину». Рубрика «Новини», у свою чергу, включає в себе додаткові підрубрики: «Спорт», «Культура», «Економіка», «Здоров'я», «Особистості». Такі рубрики є інформаційними. Вони привертають увагу читачів до найактуальніших тем сьогодення.

Інтернет-видання «Тернопільські гарячі новини» має такі постійні рубрики: «Події», «Самоврядування», «Політика», «Особистість», «Кримінал», «Гроші», «Світське життя», «Тернопільщина». Рубрика «Самоврядування» включає такі підрубрики, як «Культура», «Освіта», «Медицина», «Спорт», «Транспорт», а рубрика «Тернопільщина» містить перелік усіх районів Тернопільщини. Тут висвітлено події, що відбувалися в районах. Більша кількість рубрик повніше задовольняє інформаційні запити читачів, оскільки тематика деталізована максимально, з урахуванням усіх сфер людського життя.

В онлайн-виданні «Фактор Тернопільщини» наявні такі рубрики: «Події», «Політика», «Соціум», «Економіка», «Кримінал», «Культура», «Спорт», «Здоров'я», «Депутатський пасьянс». Проте остання рубрика узагалі не містить матеріалів, тому вона недоречна і зайва.

Таким чином, рубрикація розкриває композицію матеріалу, визначає зв'язок та взаємозалежність усіх його структурних частин, а також допомагає краще зорієнтуватися у змісті.

Відокремленими складовими онлайн-видання «Тернопільські гарячі новини» виступають шапки. Заголовки і, відповідно, публікації, які знаходяться під покриттям шапки «Гарячі новини» – це підбірка найсвіжіших матеріалів. Вони є життєво важливими для жителів міста, тому що сповіщають цінну інформацію. Наприклад: «У Тернополі робитимуть щеплення від сказу».

Шапка під назвою «Новини державних органів влади» містить матеріали від тернопільських державних органів влади. Для прикладу: «На Тернопільщині проходить реорганізація управлінь Пенсійного фонду», «У Тернопільській ОДА нові кадрові призначення».

В онлайн-виданні «Про все» є лише одна шапка «Актуальні новини», у якій відібрані матеріали першочергової ваги. Наприклад: «Тиждень сталої енергії: від акції до модернізації», «У Бережанах обікрали костел».

В онлайн-виданні «Фактор Тернопільщини» функціонує єдина шапка – «Новини», у якій одна за одною з'являються нові публікації у хронологічному порядку. Наприклад, в 11.40 було добавлено матеріал під назвою «Тернопіль: вчиста бізнесу змолоду».

Газетним заголовкам текстів у тернопільських онлайн-медіа властиве семантичне розмаїття, зумовлене необхідністю вираження емоційно-оцінної та образної експресії. Найчастіше автори використовують такі лексико-семантичні прийоми:

Введення в заголовок архаїзмів, жаргонізмів, діалектизмів, слів просторічної лексики («Після представлення нового керівника Тернопільської області Порошенко потрапить у «дурдом») (Про все, 01.04.15).

Заголовки-парадокси – висловлення, що різко розходяться із загальноприйнятою думкою («Свобода – це сестра Партії регіонів. Тільки у вишиванках») (Про все, 04.03.15), «Тернопільські міліціонери хочуть самі себе спалити?» (Про все, 03.02.15).

Використання метафори («Риба гниє з голови, або клоунада на засіданні уряду») (Про все, 27.03.15.), «Чортківська рухівка отримала «жирну» посаду в районній раді») (Про все, 19.03.15.), «Коваль кує перемогу») (Про все, 29.04.15).

Слова-новотвори – неологізми («Політичний труп» розкритикував Яценюка») (Про все, 17.02.15), «Після переможної «атоиної» технології навіть регіонали побігли пірнитись на АТО») (Про все, 10.01.15).

Використання фразеологізму («Симененко «дав Драпака» з мітингу комуністів») (Про все, 01.05.15), «На ідеї боротьби з корупцією можна буде поставити хрест») (Про все, 06.01.15).

Розмовна лексика («У Чернівцях Дайшники вже недопалки сигарет збирають») (Про все, 30.04.15).

У структурі газетних заголовків тернопільської інтернет-періодики використано різні типи синтаксичних конструкцій. Переважають на сторінках онлайн-медіа прості речення. Односкладні прості речення широко вживаються у заголовках газетних статей, адже виражають думку в максимально стислій формі, що привертає та зосереджує увагу читача на найголовнішому у публікації. Наприклад: «Про рівень прозорості Збаразької міської ради») (Про все, 14.03.16).

Неповне речення з пропущеними підметом чи присудком експресивно забарвлює контекст чітким акцентуванням на основному об'єкті публікації, нестандартністю початку, відтінком розмовності («Тернопільські армреслери – з медалями», Тернопільські гарячі новини, 07.04.15).

Заголовки, представлені двоскладним реченням, також часто вживаються. Наприклад, «У Тернополі буде восьме чудо світу») (Про все, 14.03.16), «На донецькому напрямку за минулу добу відбулося 62 обстріли») (Про все, 13.03.16), «На Тернопільщині зникла 20-річна жінка») (Тернопільські гарячі новини, 15.03.16).

Основні моделі заголовків в аналізованих онлайн-медіа:

- **короткі** («Студія «87» святкуватиме іменини в «Є») (Фактор Тернопільщини, 27.03.16), «Всесвітній день поезії відбувся у Тернополі») (Про все, 23.03.16), «14 липня до Тернополя привезуть моці святого») (Тернопільські гарячі новини, 09.07.16);

- **розгорнуті** («Кіноклуб у Тернополі збиратиме любителів нетипового кіно») (Фактор Тернопільщини, 25.03.16), «15 квітня у Тернополі відкриється виставка генія сучасності Івана Марчука») (Про все, 31.03.16).

• **виразно стверджувальні** («Дулеба вже накерувався...») (Фактор Тернопільщини, 28.03.16), «У Бережанському районі – найздоровіші мешканці» (Фактор Тернопільщини, 24.11.15), «Тернопільська лікарня №2 – лікарня, доброзичлива до дітей» (Фактор Тернопільщини, 18.11.15).

Можна стверджувати, що в текстовому просторі онлайн-видань «Про все», «Тернопільські гарячі новини» та «Фактор Тернопільщини» компоненти заголовкового комплексу формують специфічну архітектонічну модель.

Заголовки в інтернет-ресурсах конкретні, яскраві, образні, свіжі, точно передають зміст матеріалу. У заголовках, залежно від мети і потреби, автори публікації досягають лаконічності, інформативності та експресивності за допомогою найрізноманітніших видів експресивно-емоційного обрамлення, оновлення різних загальномовних стандартів, сталих словосполучень, фразеологізмів, використовуючи варіювання їхньої семантики і структури, особливості сполучуваності слів, різних типів синтаксичних конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорян М. В. Пособие по журналистике / М.В. Григорян. – М. : Центр экстремальной журналистики, 2007. – 194с.
2. Желтоногова Т. Заголовок як компонент структури українського поетичного тексту: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Т. Желтоногова. – Кіровоград, 2004. – 19 с.
3. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : [підручник]. – 2-ге вид., перероб. і допов. / В.Й. Здоровега. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
4. Михайлин І. Л. Основи журналістики: підручник. – 3-те вид., доп. і поліпш. / І.Л. Михайлин. – К. : ЦУЛ, 2002. – 284 с.
5. Перша трійка результатів пошуку збирає 58% переходів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.kiev.ua/material/2376>. 34
6. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця: [Практичний посібник]. – 2-ге вид., стереотипне / М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2006. – 560 с.

Данилевич А.

Науковий керівник – проф. Поплавська Н.М.

ОБРАЗ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ

Актуальність теми. Українська тематика в зарубіжній пресі представлена ще з часів краху радянської держави. Однак доволі довго вона була вкрай обмеженою. Україна слабо ідентифікувалася як окрема самостійна держава як у розумінні видавців, так і читачів. Зрушення настали після народних виступів, які увійшли в історію як Помаранчева революція і Революція гідності. Від тоді провідні світові видання стали приділяти значну увагу суспільним, економічним і політичним змінам в Україні та розмірковувати про майбутнє держави.

У сучасному українському журналістикознавстві дослідження німецької преси є досить популярною темою. Прикладом можуть послужити праці Білоус О. М. «Типологія газетної періодики сучасної Німеччини», «Інформаційна модель сучасної аналітичної преси Німеччини», В.В.Мальцевої «Ринок економічної інформації Німеччини» і «Frankfurter Allgemeine Zeitung» - одне з найвпливовіших видань у світі» та інші. Поширеними і продуктивними для наукового осмислення темами є також типологія, специфіка та історія німецьких газетних видань, особливості висвітлення економічної проблематики, зокрема на прикладі «Frankfurter Allgemeine Zeitung» як одного з провідних економічних ЗМІ у світі. Проте незаслужено поза увагою українських науковців залишається комплексне вивчення давно назрілої теми образу України та способів його творення на шпальтах німецької преси.

Варто зазначити, що окремі дослідження з цієї проблематики існують як в українській, так і німецькій науці. Так, у монографії Сузанни Шпан «Образ України в Німеччині - роль російських мас-медіа. Як Росія впливає на німецьку громадськість» проблема розглядається під кутом зору вивчення сірої зони між журналістикою і пропагандою. У книзі йдеться про те, наскільки легко в Україні та Німеччині одне з основних прав - право на свободу преси та інформації - піддається маніпулюванню. Російську систему впливу на громадську думку й на творення образу України німецька дослідниця характеризує так: «Vor dem Hintergrund des Ukraine-Konflikts intensiviert Russland seine Informationspolitik in Deutschland: Russische Staatsmedien werden massiv ausgebaut, gleichzeitig wird ein Netz an deutschen Kooperationspartnern, russischen und deutschen Experten und Unterstützern geschaffen, die russische offizielle Positionen in den deutschen Medien verbreiten und damit das Ukraine-Bild in der Öffentlichkeit prägen»[1, с.8]. «На фоні українського конфлікту Росія посилює свою інформаційну політику в Німеччині: російські державні ЗМІ масово розширюються, в той же час створюється мережа німецьких партнерів, російських і німецьких експертів, поширюється офіційна позиція Росії в німецьких ЗМІ і тим самим формується російський образ України» (переклад наш - А.Д.). Головне питання дослідження - міра ефективності маніпуляцій.

Мета роботи - визначити сутність і тематичну структуру контентного наповнення образу України в надрегіональних німецьких газетах «Frankfurter Allgemeine Zeitung» і «Die Welt» у період з жовтня 2015 року по квітень 2016 року.

Досягнення зазначеної мети передбачає розв'язання таких завдань:

- простежити специфіку німецької газетної періодики та визначити місце української тематики на її шпальтах ;
- проаналізувати контентні атрибути формування масмедійного образу України;
- дослідити особливості висвітлення політичних, соціальних, економічних, історичних і культурних проблем в Україні та визначити їх пріоритетність;
- окреслити тенденції формування образу України та прийоми впливу на свідомість німецької аудиторії.

Позитивною тенденцією останнього часу є те, що на зміну ігноруванню українських подій, української політики та України як самостійної незалежної європейської держави прийшла зосереджена зацікавленість з боку західних ЗМІ, на шпальтах яких чітко простежуються політичні дискусії та боротьба за достойний імідж нашої країни.

До таких ЗМІ, безумовно, належать «Frankfurter Allgemeine Zeitung» та «Die Welt». Ці дві газети відрізняються одна від одної за адресністю аудиторії, тиражами й за кількістю власних видань. Але обидві є якісними виданнями, розрахованими на політичний і економічний істеблішмент країни.

Розміщення публікацій української тематики на шпальтах німецьких надрегіональних газет «Frankfurter Allgemeine Zeitung» та «Die Welt» є неоднорідним: якщо часом протягом певного періоду немає жодних повідомлень щодо України, то згодом з'являється значна кількість контенту, присвяченого українському питанню. Зумовлено це насамперед тими подіями, що відбуваються в нашій державі (економічні зміни, суспільні рухи, політично-соціальні реформи), а також змінами в міжнародних відносинах та тією роллю, яку відіграє в них Україна. З історичного погляду, активізація публікацій про Україну відбулася в кінці 2004 року, після чого спостерігається сталий інтерес до України в німецьких ЗМІ [2], [3].

Україна в концепції видань - це країна, яка відстоює свою свободу та незалежність, як країна, територія якої має дуже вигідне та важливе економічне та геополітичне положення. Саме тому українські події тут досить часто потрапляють у коло інтересів та проходять через ряд інтерпретацій. Їх висвітлення набуває певного відтінку, тобто особливої специфіки, створюваної регіональними, політичними та культурно- інформаційними чинниками. Так поступово формується уявлення про Україну, виникає її образ. Останній своєю чергою сприяє вирішенню питання інтеграції у транснаціональний симбіоз: економічний та науковий розвиток, державна безпека і здійснення демократичних перетворень [1, с. 115].

У значній частині публікацій Україна згадується лише принагідно, в контексті матеріалів, основним семантичним навантаженням яких є повідомлення про події у світі загалом або про події в конкретній країні. Однак, навіть повідомлення такого типу створюють інформаційні приводи, що сприяє популяризації країни. З іншої сторони - смислове навантаження публікації може автоматично перейти на уявлення про Україну. Тому у випадку негативних повідомлень автоматично спотворюється й український імідж.

Ще п'ять років тому німецькі читачі могли нічого не знати про Україну, або знати уривками— окремі футболісти, боксери, Чорнобиль, інколи — Помаранчева революція. Нас сприймали осколком СРСР, провінційною Росією. Тепер уже знають, що це точно не Росія. З'явилася певна репутація й тепер потрібно з нею працювати.

Німецька надрегіональна газета «Frankfurter Allgemeine Zeitung» в цілому підтримувала позицію уряду Німеччини щодо врегулювання ситуації в Україні політико-дипломатичним шляхом. На думку журналістів, Україна не може залишатися «сірою зоною» між Росією та ЄС, а її майбутнє не може розглядатися в категоріях «сфер впливу» [1, с.6].

Висновок. Дослідження контенту означених німецьких газет дозволяє зробити висновок, що у формуванні образу України в свідомості німецьких читачів перевага надається короткому інформуванню про значущі події, що відбуваються в державі. Подача інформації саме у такій формі обумовлена передусім тим, що у німецькій масовій свідомості ця відносно молода держава стала популярною зовсім недавно. Тому вузька поінформованість місцевого читача потребує насичення передусім фактами з українського політичного, економічного, суспільного, культурного, спортивного життя.

Географічно увага медіа зосереджувалася на подіях у Донецькій та Луганській областях. Помітно зросла увага до Криму (мережа електропостачання, утиски та переслідування окупаційною владою кримських татар та українських активістів тощо).

Висвітлювалися переважно такі теми:

- торгівельні та енергетичні війни за участі Заходу, України та РФ;
- дипломатичні зусилля з деескалації кризи в Україні;
- ситуація та перебіг подій в зоні АТО;
- виконання Мінських домовленостей;
- участь Росії в конфлікті на сході України;
- українське питання на саміті НАТО в Уельсі, Великобританія;
- хід розслідування катастрофи літака рейсу MH17;
- питання свободи Савченко;

- 30 років Чорнобильської аварії.

Досліджувані газети залишаються в Німеччині одним із небагатьох засобів творення образу України через інформування про події. Можна сміливо стверджувати, що німецька преса віддзеркалює для своєї аудиторії тільки найважливіші та найцікавіші події, які відбуваються в Україні, тим самим тримаючи німецьку аудиторію «у курсі українських справ». Завдяки цьому формується фрагментарне уявлення України, але аж ніяк не цілісна всебічна картина політичного, економічного та культурного життя нашої держави. Вибір інформації залишається обумовленим певними існуючими стереотипами, сформованими в тому числі й під впливом російської пропаганди. А відтак образ нашої держави в уяві німецького суспільства не зовсім відповідає дійсності, є однобоким, а місцями викривленим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Spahn S. Das Ukraine-Bild in Deutschland: Die Rolle der russischen Medien. - Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2016. - 186 с.
2. «Frankfurter Allgemeine Zeitung» за період з 12.10.2015 по 28.04.2016 р.р.
3. «Die Welt» за період з 12.10.2015 по 28.04.2016 р.р.

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Морська С.

Науковий керівник – доц. Морська Н. Л.

ПРОБЛЕМА ЮРИДИЧНОГО ПОЗИТИВІЗМУ ТА ПРИРОДНО-ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

Розвиток громадянського суспільства, соціальної та правової держави, процес правового регулювання суспільних відносин вимагає скрупульозного дослідження основоположних засад самого розуміння права та його сутності. Філософія права оперує різноманітними підходами до розуміння права, а саме: позитивістським, лібералістським, екзистенціалістським, феноменологічним та іншими підходами, які впродовж останніх століть не лише міцно утвердилися у свідомості, а й суттєво розвинулися та видозмінилися. Політична криза сучасної української держави зумовлена не лише суспільно-політичними та економічними чинниками, а й самим змістом права та правового мислення. Виходячи з цього, наукова актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю аналізу юридичного позитивізму та природно-правового мислення.

Проблема юридичного позитивізму та природно-правового мислення достатньо активно розглядається як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. У наш час позитивізм піддається гострій критиці, а основною його альтернативою розглядається концепція природного права. Основна критика стосується, насамперед, засад адміністративного, кримінального, цивільного права та домінування в ньому позитивізму. У зв'язку з цим методологічною основою нашого дослідження стали праці А.Баумайстера, О. Костенка, Є. Нагорного, Д. Остіна, С. Шевчука та ін. А метою є комплексний аналіз юридичного позитивізму та природно-правового мислення.

Юридичний позитивізм є одним з найвпливовіших напрямків у теорії та філософії права. Власне, юридичний позитивізм є окремим напрямом у філософії права, за яким право у суспільстві – це система норм, тобто правил поведінки, що прийняті або санкціоновані авторитетним державним органом. Апологети цього напрямку стверджують, що ні право, ні правова система не мають зв'язку з такими нормативними системами, як, наприклад, мораль та релігія.

Основоположними засадами юридичного позитивізму є:

- 1) намагання обґрунтувати правознавство як автономну, незалежну (від політики, філософії, релігії) науку;
- 2) відокремлення позитивного, чинного права від моралі. Відбувається дистанціювання від будь-якого метафізичного, спекулятивного, моралістичного розуміння права і зосередження уваги тільки на «фактичному», у законах «покладеному» праві;
- 3) отождолення права з чинним правом, вважаючи останнє виключним предметом наукового дослідження;
- 4) інструментально-прагматична формалізація права;
- 5) абсолютизація влади та її розуміння як єдиного джерела права.

На початку свого становлення, метою юридичного позитивізму, майже так само як і філософського позитивізму, були лише емпіричні дослідження. Однією із його рис був догматичний підхід до вивчення діючого, тобто позитивного права. Усе дослідження і групування правового матеріалу базувалось лише на формально-логічному його опрацюванні та узагальненні. Досвід того часу не робив жодних соціально-економічних обґрунтувань його суті, причин виникнення і розвитку, жодної узагальненої оцінки. Право є те, що записано в законі і нічого більше. Закон же є вільним виявленням волі держави [5, с. 75]. При цьому держава розглядалась як певна вільна особистість, що існує самостійно і безвідносно до класової структури суспільства. Норми, що вивчалися — «норми права, розглядалися як такі, що не підлягали критиці в силу їх встановлення державою». Вперше термін «позитивізм» (позитивне знання) ввів у науковий обіг О. Конт (1798–1857) для позначення як своєї філософії, так і своєї соціальної теорії (соціальна фізика). Позитивне знання — це спостережуване, обчислюване і перевірюване досвідом знання.

Як самостійна течія правової думки позитивізм виник у 30–40 роки XIX століття у зв'язку з теоретичним обґрунтуванням формально-догматичної юриспруденції. Найближчим попередником цієї концепції був Ієремія Бентам (1748–1832 рр.), а безпосереднім засновником і головним представником — Джон Остін. Помітними представниками юридичного позитивізму в дореволюційній російській імперії були Г. Шершеневич (1863–1912 рр.) і зокрема в Україні — М. Палієнко.

Позитивізм у праві виник як реакція на спекулятивно-метафізичну філософію права XVII–XVIII століть, як прагнення змінити метафізичне вчення про абсолютні начала права таким його вивченням, яке спирається на позитивний дослідний матеріал, на «факти», тобто безпосередньо «дане». Такими фактами є насамперед норми права [7, с. 124].

Різні напрямки правового позитивізму відрізняються за тим, *що саме* для кожного з них є ознакою «позитивності». Виділилося кілька видів позитивізму. «Етатистський» позитивізм вбачає позитивність права в установленні його державною інстанцією («авторитетом»). Буття права для нього існує в актах цього «авторитету» (договорах, які санкціоновані державою, в законах, постановах, звичасвому праві). «Психологічний» позитивізм убачає позитивність права в певних психологічних станах, таких, наприклад як «визнання», «переживання належного». «Соціологічний» позитивізм шукає позитивність права у певних зовнішніх способах поведінки: у фактичному виконанні правових приписів суб'єктами права або в його застосуванні певною групою людей [6, с. 139].

Початок позитивістського напрямку в правовій науці було покладено Джоном Остіном (1790–1859), якого називають батьком правового позитивізму. У його працях «Визначення предмета юриспруденції» і «Лекції про юриспруденцію, або філософія позитивного закону» викладено базові ідеї цього напрямку. Джерелом права є суверенна влада, причому, найважливішою гарантією нормального функціонування права і самої суверенної влади виступає звичка більшості до покори. Класичний позитивізм (Дж. Остін) виходив з того, що право є наказом суверена, і пояснював обов'язковість позитивного права існуванням у переважній більшості членів суспільства звички коритися цим примусовим наказам. Ключовими поняттями класичної теорії юридичного позитивізму залишаються такі, як «суверен», «обов'язок», «санкція», «команда». А його сутність зводиться до того, що крім позитивного знання права нічого більше знати не можна. Пізнавати можна тільки правові явища, а не їх внутрішній зміст, витоки і сенс [2, с. 112].

Сучасний позитивізм зазвичай пов'язує обов'язковість позитивного права з, так званим, правилом визнання. Це правило визначає умови, які слід виконати, аби певну норму можна було вважати правовою. Таким чином, сучасні позитивісти зазвичай додержуються двох ключових поглядів:

- 1) те, що вважають за право в кожному конкретному суспільстві, є, по суті, питанням суспільного факту або традиції;
- 2) не існує жодного необхідного зв'язку між правом і мораллю.

Типологізація юснатуралістичних учень бере свій початок у філософсько-правовій творчості Г. В. Ф. Гегеля, який розрізняв три наукових способи трактування природного права: емпіричний (Т. Гоббс, Ж. Ж. Руссо та інші мислителі до Канта); формальний (І. Кант, Й. Г. Фіхте та їхні послідовники) та свій власний, абсолютний підхід. Вочевидь, соціологічній версії юснатуралізму тут відповідає його емпіричне трактування. Однак, певні елементи соціологічного підходу присутні також і в більш пізніх неогегельянських розробках природного права (Е. Шпрангер, Х. Вельцель).

Декілька варіантів систематики юснатуралістичних концепцій були запропоновані зарубіжними правознавцями в 70-ті рр. минулого сторіччя. Так, класифікації, засновані на особливостях значення категорії «природного» («природи») (Ерік Вольф), дають можливість виявити поняттєву основу «сутнісних» соціологічних підходів. Такими підходами послуговується і правотлумачна, і правозастосовна практика України у випадках звернення до категорій природи («правової природи») чи сутності правових відносин або інститутів.

У правознавстві радянського періоду типологізація сучасних концепцій природного права згідно з філософсько-методологічними засадами праворозуміння і пояснення правових явищ була здійснена В.О. Четверніним, чия схема типології достатньо повно відображає різноманіття сучасних різновидів юснатуралізму. Окремі з них (об'єктивістський, психоіраціоналістичний, частково екзистенціалістський) пов'язані із соціально-філософським та філософсько-антропологічним підходами до права [1, с. 186].

Іншу схему групування напрямів природного типу праворозуміння наводить Г.Г. Бернацький, який називає такі його різновиди, як теологічний, натуралістичний, об'єктивно-ідеалістичний, суб'єктивно-ідеалістичний, містичний. Попри те, що запропонована система відзначається певною неповнотою, на що вказує і сам дослідник, слід відзначити виокремлення тут натуралістичної версії природного права, що підтверджує визнання емпірично-орієнтованих варіантів юснатуралізму.

Г.В. Мальцев використовує поділ юснатуралістичних концепцій на онтологічні (Й. Месснер, Е. Вольф, Н. Боббіо, А. Кауфманн, Р. Марчич, А. Троллер та ін.), деонтологічні (І. Кант, неокантіанство) та аксіологічні (феноменологія, окремі версії неокантіанства). Перевагою такої моделі є можливість «укрупненого» виокремлення основних концептуально-методологічних підходів (онтологічних і деонтологічних), згідно з тим способом, в який у відповідній концепції розв'язується фундаментальна проблема співвідношення між суцим та належним. Аксіологічні ж підходи, на наш погляд, в одних випадках можуть бути віднесені до онтологічного юснатуралізму, а в інших — до деонтологічного [4, с. 114].

За способом обґрунтування ідеї права концепції «нового природного права» можна поділити на

натуралістичні, деонтологічні та логоцентричні, що різняться трактуванням онтологічного статусу природного права. Останнє розумілося відповідно як таке, що існує до позитивного права (як закон природи), над позитивним правом (як моральний ідеал) і в самому позитивному праві (як його розумне ядро). Ці три типи класичних вчень природного права представлені ключовими фігурами філософії права Нового часу — Дж. Локком, І. Кантом та Г. Гегелем.

Дж. Локк - прихильник представницької системи, прийняття законів представницькою установою, що обирається народом і відповідальна перед ним, тому що народові завжди належить верховна влада відстороняти чи змінювати склад законодавчого органу. Держава створена для гарантії природних прав (свобода, рівність, власність) і законів (мир і безпека) та не повинна зазіхати на ці права. У природних прав мають бути надійні гарантії. Головна небезпека для природних прав і законів впливає з привілеїв, особливо із привілеїв носіїв владних повноважень. Гуманістичний зміст політико-правового вчення Локка найбільш повно виражений у концепції природних прав людини. Створена Дж. Локком концепція прав людини щодо свободи, рівності, власності, що не залежать від волі держави, розвивалася і доповнювалася в наш час.

Звичайно, в умовах розбудови сучасної української правової системи ми не можемо абстрагуватися від ідеальних першооснов права, вимог справедливості, до яких всі ми прагнемо. І ці наші прагнення чи не найкраще ілюструють слова сучасного німецького юриста Густава Радбруха, який писав, що юридична наука має знову згадати про тисячолітню мудрість стародавнього світу, християнського середньовіччя й епохи Просвітництва про те, що є вище право, ніж закон – природне право.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинин В.А. Морально-правовая философия / В.А.Бачинин. – Х.: Консум, 2000.-3
2. Графский В.Г. Общая теория права П.А.Сорокина: на пути к интегральному (синтезированному) правопознанию / В.Г.Графский // Государство и право. – 2000. – № 1. – С. 111-120.-7
3. Керимов Д.А. Методология права. Предмет, функции, проблемы философии права / Д.А.Керимов. – М.: Аванта+, 2000.-9
4. Костенко О.М. Культура і закон у протидії злу / Костенко О.М. – К.: Атіка, 2008.-10
5. Мальцев Г.В. Понимание права. Подходы и проблемы / Г.В.Мальцев. – М.: Прометей, 1999. -13
6. Марченко М.Н. Источники права. Учебн. пособие / М.Н.Марченко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005.-15
7. Філософія права: Навч. посібн. / О.Г.Данільян, Л.Д.Байрачна, С.І.Максимов та ін.; За ред. О.Г.Данільяна. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 272 с.-19

Сорока Ю.

Науковий керівник – асист. Куца О. І.

ЛЕКСИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У СФЕРІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її значення. У руслі глобалізаційних процесів особливої актуальності набуває вивчення спеціальних мов, які є невід’ємним інструментом для ефективного спілкування у професійній діяльності людей з різних куточків світу. Як відомо, однією з головних складових тих чи інших спеціальних мов є терміни, які виражають спеціальні поняття певних галузей. Зростаюча потреба у розвитку та імплементації міжнародних проектів у сфері енергоефективності обумовлює необхідність усебічного вивчення термінів та способів їх перекладу. Відтак здійснюване дослідження є на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню способів формування термінів різних галузей, присвячені праці таких науковців, як: С. Бархударова, Г. Винокура, В. Іващенко, Т. Канделакі Т. Кияка, І. Кочана, А. Крижанівської, Д. Лотте, Т. Панько, Л. Полюги, Т. Пристайко, О. Реформатського, Л. Симоненко та інших. Закономірності лексичної будови науково-технічних текстів та особливості їхнього відтворення у перекладі були предметом дослідження А. Коваленка, Т. Казакової, В. Карабана, Г. Наконечної та інших. З огляду на це, на сьогодні у перекладознавстві сформовано знання щодо лексичних особливостей перекладу науково-технічної літератури. Разом з тим, немає узагальнених уявлень про лексичні аспекти перекладу термінів сфери енергоефективності з англійської мови українською.

Мета статті – встановлення лексичних особливостей перекладу термінів сфери енергоефективності з англійської мови українською шляхом аналізу лексичних перетворень, що застосовуються при перекладі термінів цієї галузі.

Об’єкт дослідження – терміни у сфері енергоефективності, **предмет** – лексичні перетворення при перекладі термінів у сфері енергоефективності.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиліття наука стрімко розвивається, що обумовлює пошук нових наукової комунікації між представниками різних країн. З огляду на викладене вище,

очевидним є те, що терміни сфери енергоефективності потребують коректного перекладу з урахуванням усіх їхніх лексичних, граматичних і стилістичних особливостей. У нашій статті розглянемо лексичні перетворення, які застосовуються при перекладі термінів у сфері енергоефективності.

Зазначимо, що дослідники по-різному розуміють проблематику, цілі та функціональні завдання термінологічних структур, концептуальні засади термінознавства як науки. По-різному розуміють також поняття «термін».

Зокрема, В. Даниленко дає таке визначення поняття «термін»: «Термін – слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, що є найменуванням наукового або виробничо-технологічного поняття і вимагає дефініцію» [2, с. 15].

В. Лейчик пропонує таке визначення: «Термін – це динамічне явище, яке народжується, формулюється, поглиблюється в процесі пізнання, переходу від концепту розумової категорії, до вербалізації концепту, пов'язаного з тією чи іншою теорією, концепцією, осмислює ту чи іншу область знання або діяльність» [8, с. 25].

Інші вчені при визначенні терміна чітко співвідносять його зі сферою функціонування. Так, С. Гриньов називає термін «спеціальною лексичною одиницею (словом або словосполученням) спеціальної мови, яка застосовується для точного найменування спеціальних понять» [1, с. 27]. Для М. Марусенко, термін – це номінативна група (іменник або субстантивне словосполучення), пов'язана з певним науково технічним поняттям, що належить певній сукупності текстів і виражає стійкий комплекс ознак поняття [9, с. 5].

Однією з функцій терміна є відображення та передача об'єктивної інформації про предмети чи явища. Відтак, терміни систематизують знання та сприяють успішній комунікації в спеціальних сферах. Однак вони також мають певні особливості відтворення засобами цільової мови. Для вдалого перекладу термінів перекладачі вдаються до лексичних перетворень.

Перекладач, який працює з термінами в галузі енергоефективності, повинен орієнтуватися в цій тематиці та володіти термінами і поняттями цієї сфери; слід уникати синонімічного вживання термінологічних одиниць або користуватися терміном, який розкриває саму сутність поняття; уникати довільного скорочення термінів; краще замінити іншомовне слово, якщо в рідній мові вже функціонує лексична одиниця з тим самим значенням; до термінів слід підібрати еквівалент, використовуючи довідкову літературу, або проконсультуватися з фахівцем [6, с. 3-4].

Звернемо увагу, що **лексичні трансформації, або перетворення** – це специфічні зміни лексичних елементів мови оригіналу з метою забезпечення адекватності перекладу. Вони застосовуються у разі, коли словникові відповідники в мові перекладу або відсутні, або адекватно не передають семантичні, стилістичні та прагматичні характеристики перекладу. Хоч проблеми техніки перекладу не раз ставали предметом дослідження в галузі зіставного мовознавства та перекладознавства [3; 4; 12; 14], вони, проте, потребують подальшого розгляду на матеріалі окремих лексичних груп.

Розглянемо лексичні прийоми перекладу термінів у сфері енергоефективності.

Дослідивши статті у сфері енергоефективності було встановлено, що в англійській мові наявні структури термінів, переклад яких стає неможливим, у зв'язку з відсутністю їхніх еквівалентів або аналогів. Переклад термінів з такою структурною будовою відбувається шляхом **експлікації** поняття, яке позначає термін у мові оригіналу. Експлікація (описовий метод) – це лексико-граматична трансформація, коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, яке описує (експлікує) її значення мовою переклад [7, с. 256]:

- *power accidental reserve* – аварійний режим потужності енергосистеми;
- *frequency changerset* – агрегат перетворення частоти;
- *core* – ізольована жила;
- *protective isolant* – ізоляція неструмоведучих частин [3].

Перекладачам також досить часто доводиться використовувати описовий переклад при передачі назв певних пристроїв, установок, устаткувань тощо. При цьому під час перекладу назва не калькується, а описується принцип роботи чи дії цього пристрою, його склад, призначення або матеріал, з якого він виготовлений, наприклад:

- *sample changer* – пристрій для зміни зразків;
- *optical rotator* – обертач площини поляризації світла;
- *metal-moderated reactor* – реактор з металічним уповільнювачем [3].

Одним з найпростіших способів перекладу терміна є прийом **транскодування**. Транскодування – це побуквенна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу [7, с. 260]:

- *container* – контейнер;
- *terminal* – термінал;
- *spreader* – спредер;
- *varistor* – варістор;
- *terminal* – вивід електротехнічного виробу; *inverter* - інвертор [3].

Терміни також підлягають ще одному лексичному прийому перекладу – **калькуванню** – передачі

не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу [7, с. 264].

Цей прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів, наприклад:

- *closed ventilate container* – *закритий вентиляований контейнер*;
- *general terms of sale and delivery* – *загальні умови продажу і поставки*;
- *transformer insulation* – *ізоляція трансформатора*;
- *multimodal transport operator* – *оператор мультимодального перевезення*,
- *good state* – *справний стан* [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що (1) вивчення особливостей перекладу термінів сфери енергоефективності є актуальним через стрімкий розвиток та імплементацію міжнародних проєктів у цій галузі; (2) для адекватного відтворення термінів у сфері енергоефективності перекладу вдаються до лексичних перетворень та (3) основними лексичними прийомами перекладу термінів галузі енергоефективності є транскодування, опис значення і калькування. Такі трансформації як генералізація, конкретизація не є часто вживаними, скільки в українській мові відсутні певні еквіваленти або аналоги одиниці мови оригіналу.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо вивчення лексико-семантичних та лексико-граматичних особливостей перекладу у сфері енергоефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринёв С. В. О современном состоянии терминоведения / С. В. Гринёв // Научно-техническая терминология : материалы 10-й Междунар. науч. конф. по терминологии. – М., 2004. – С. 21–35.
2. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
3. Держенергоефективності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sae.gov.ua/>
4. Екоclub [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecoclubrivne.org/>
5. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. / В. І. Карабан – К. : Політична думка, 1997. – 300 с.
6. Кияк Т. Функції та переклад термінів у фахових текстах [Електронний ресурс] / Т. Кияк – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
7. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с.
8. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 448 с.
9. Крупнов В. Н. Курс перевода. Английский язык : общественно-политическая лексика / В. Н. Крупнов. – М. : Международные отношения, 1979. – 231 с.
10. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – 4-е изд., испр. и доп. – М., 2009. – 256 с.
11. Марусенко М. А. Об основном понятии терминоведения – научно-техническом термине / М. А. Марусенко // Научно-техническая информация. 1981. – Сер. 2. – № 8. – С. 1–5.
12. Міжнародний виставковий центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iec-expo.com.ua/en/ee-2016en.html>
13. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Р. Валент, 2006. – 240 с
14. Международная Финансовая корпорация Группа всемирного банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Multilingual_Ext_Content/IFC_External_Corporate_Site/Home_RU#

Крицишин Т.

Науковий керівник – доц. Бабій Л. Б.

ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ М. МАТІОС ТА М. Г. КІНГСТОН

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання самоідентифікації жінки у суспільстві завжди стояло гостро. Саме бажання здобути рівність у правах, можливість самовираження та матеріальну незалежність від чоловіків спонукало групи жіноцтва різних країн та національностей висувати вимоги суспільству про перегляд ролі жінки у ньому та надання їй громадянських прав на рівні з чоловіками (право голосу, право на власність, соціальні пільги та ін.).

Звісно, такі соціальні процеси і перемини знайшли відголос у літературі, адже це невід’ємний компонент культури народу. Становлення жінки як особистості, її боротьба з усталеними суспільними нормами, пошук власного «Я» та гармонії зі світом є базовими елементами прози М. Матіос та М. Г. Кінгстон. Як представниці різних культур (української та китайської відповідно), ці творці «жіночої літератури» дуже тонко та схоже зобразили психологізм та трагізм особистісного становлення жінки у зв’язку з національними, суспільними змінами та під час особистих криз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Образ жінки у літературі досліджувався багатьма науковцями. Зокрема, над типологією жіночих образів у літературі працювали такі дослідники,

як С. Павличко, Н. Косинська, О. Теліга, Н. Білоус, А. Новиков, та В. Агєєва, що свідчить про актуальність даного питання.

Метою нашої статті є проаналізувати жіночі образи у творах М. Матіос та М. Г. Кінгстон.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соломія Павличко у своїй науковій праці «Фемінізм» так описала роль жінки у суспільстві: «Ми, звичайно, можемо і вміємо себе обдурювати, говорити про якусь особливу роль жінок в українському суспільстві, мало не про якийсь традиційний український матриархат, який при ближчому розгляді приписує жінці роль Берегині – своєрідної богині-раби, такої, що береже домашнє вогнище, поки чоловіки воюють, пиячать або займаються інтелектуальними справами...», «Ми можемо повторювати заявлені істини про те, що жінки завжди були музами, їм поклонялися, їх оспівували і оспівують далі в цілому і в якихсь окремих деталях – очі, губи, руки, ноги, тіло, душу... У звичайному житті музам доводиться щоденно носити сітки з харчами, щоб прогудувати чоловіка й дітей, вони швидко товстішають, втрачають в тяжкій праці красу молодості і рідко коли знаходять час почитати книжку чи погортати свіжі газети» [4, с.25]. Авторка обстоє думку про те, що суспільство, в якому немає рівності між чоловіком та жінкою є хворим та нерозвинутим, що патріархат спотворює культуру та значущість жінки у суспільстві, а також відведену їй роль у ньому. «Навіть під маскою оспівування така культура несе в собі глибинні структури зневаги до жінки, апологію її експлуатації, в тому числі й насамперед сексуальної» [4, с.25].

Марія Матіос та Максін Гонг Кінгстон є авторками-представницями двох різних країн та культур, але їхні твори носять спільний відбиток образу жінки у патріархальному суспільстві. Жінка підкорювалася усталеним суспільним нормам та звичаям, вона була «рабом» правил та чоловічих переконань. Це жінка-берегиня, головними задачами якої були дітородіння, праця на землі та вирішення побутових проблем. Жінку зневажали, до її думки нечасто прислухались, її цькували та висміювали.

У творах авторок зображується патріархальне суспільство, характерною рисою якого є забобонність у сприйнятті світу та численні стереотипи. Значна кількість вірувань стосується насамперед жінки, вони якраз і формують «соціальні очікування» від представниць жіночої статі як соціальну потребу жіночості, або фемінності... [1, с. 31]

Письменниці розглядають проблему неминучого підкорення жінки чоловікові. Ось як Марія Матіос висвітлює це питання у новелі «Юр'яна і Довгопол»: «Та коли Довгопол раптово скидав їх (очі) догори, дивлячись майже незрушно, тоді в момент ломилася воля й гаряча млість діставала кінців пальців. Під такими очима зостраха можна й обісцятися, не раз думала Юр'яна, дивлячись услід Довгополові».

Максін Гонг Кінгстон у збірці «The Woman Warrior» показує всю безвихідь жіночого існування, вона порівнює становище заміжньої жінки зі становищем раба: “When we Chinese girls listened to the adults talking-story, we learned that we failed if we grew up to be but wives or slaves” [5, с.25].

Жіночі образи у романі Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки» та новелі Максін Гонг Кінгстон «No Name Woman» демонструють, що становище жінки у патріархальному світі аж ніяк не привабливе: «У їхніх горах дівка тата боїться більше, ніж чоловіка. Але й перечити чоловікові не сміє, навіть, як чоловік бреше» [2, с. 113]. «The other man was not after all, much different from her husband. They both gave orders: she followed. ‘If you tell your family, I’ll beat you. I’ll kill you» [5, с.14]. Незважаючи на свої бажання, потреби чи страхи, жінка повинна була сліпо виконувати накази чоловіка. Вона – пасивний і безправний об’єкт і підкорятися чоловікові-суб’єкту має вже тому, що є жінкою. Відтак у прозі Марії Матіос система вимог патріархального світу до жіночої статі постає як «офіційне прикриття» чоловічого егоїзму та прагнення влади [1, с.32].

Аналізуючи дані твори можемо побачити, що жінка виступає «берегинею» роду, його продовжувачем, незважаючи на всі побутові негаразди вона намагається виконати свій безпосередній обов’язок – обов’язок матері. «Від роботи вона вернулася пізно й якась така, ніби в терниці витіпана й вибита. У попереку сиділа кусюча гадина й жалила раз по раз смертельно й навіки» [4, с.6], «Тоді вона робила три роботи одночасно: викручувала шмаття, топтала гадину в череві й рахувала своїх умерлих до чи після народження дітей». [4, с.7]. «She may have gone to the pigsty as a last act of responsibility: she would protect this child as she had protected its father» [5, с. 21], «Carrying the baby to the well shows loving... Mothers who love their children take them along»[5, с. 21].

Висновки з дослідження. Підсумовуючи, варто згадати, що у руках жінки-письменниці жіночі образи набувають осмисленості, їхня проблематика виноситься на якісно новий рівень, адже авторки звертаються до свого унікального досвіду. Вони описують своїх героїнь повністю, надаючи їхнім образам глибокого трагізму. Письменниці зображують нелегку долю **жінки-берегині** (берегині сімейного достатку, тепла та затишку) та **жінки-рабині** (рабині власного чоловіка, суспільства та особистої безпомічності).

ЛІТЕРАТУРА

1. Косинська Н.В. Драматизм жіночих образів у прозі Марії Матіос: Конфлікт гендерної ролі та жіночої ідентичності. // Наукові праці. Літературознавство. – 2012. – № 188. – С. 31-35.
2. Матіос М. Майже ніколи не навпаки / Марія Матіос. – Л.:ЛІА «Піраміда», 2011. – 176 с.: іл.

3. Матіос М. Нація: Видання шосте/ Марія Матіос. – Л. : ЛА «Піраміда», 2005. – 256 с.
4. Павличко С. Фемінізм — непоганий інструмент, щоб назвати речі своїми іменами / Соломія Павличко. – К. : День. – 1998. – 322 с.
5. Kingston M. H. The Woman Warrior: Memoirs of a Girlhood Among Ghosts / Maxine Hong Kingston. – London : Picador, 1981. – 186 p.

Бурдик В.

Науковий керівник – проф. Задорожна І. П.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Сьогодні в умовах міжнародної економічної та культурної інтеграції володіння іноземною мовою стає все більш необхідним. Основною метою навчання є оволодіння студентами професійно-орієнтованою іноземною комунікативною компетентністю, одним із важливих компонентів якої є навички та вміння говоріння в монологічній і діалогічній формах.

Проблему навчання діалогічного мовлення досліджували такі вчені: І. О. Зимня, В. Л. Скалкін, Ю. І. Пассов, Н. К. Складенко, С. Ю. Ніколаєва, Т. В. Рябова та ін. У роботах науковців розкрито механізми породження мовленнєвого висловлювання, складові іноземної компетентності та труднощі оволодіння діалогічним мовленням, що визначають вимоги до системи вправ для навчання цієї форми говоріння. Проте аналіз літератури показав недостатню дослідженість питання формування іноземної компетентності в діалогічному мовленні та доцільність розробки відповідної підсистеми вправ, яка б забезпечувала формування навичок та вмінь у ситуаціях, які відображають ситуації реального спілкування. Осмислення психолінгвістичних явищ, які лежать в основі формування комунікативних вмінь, необхідність вирішення завдання покращити рівень їх сформованості в студентів та життєва потреба спілкування іноземною мовою в сучасних умовах визначають актуальність обраної теми.

Мета статті полягає у визначенні передумов ефективного формування у студентів іноземної компетентності у діалогічному мовленні.

Говоріння — усна форма мовлення, продуктивний вид мовленнєвої діяльності, що задовільняє потреби спілкування і ґрунтується на механізмах формування й формулювання думки, на складній взаємодії навичок та вмінь внутрішнього та зовнішнього оформлення висловлювання. Великого значення надають предмету, результату і продукту мовленнєвої діяльності. І як діяльність (процес), і як продукт мовлення володіє певними ознаками, що є орієнтирами в навчанні, вказують, які умови треба створити, а також є критеріями оцінки результатів навчання [3, с. 141].

Предметом говоріння є думка як відображення в свідомості людини зв'язків і відношень явищ реального світу. Вона обумовлює специфіку діяльності говоріння та його мету — вираження думки [6, с. 119]. Продуктом говоріння є висловлювання на рівні однієї фрази, понадфразової єдності, тексту. Певна мета та мотив, що базується на потребі, — обов'язкові складові акту говоріння. Вираження людиною думок, почуттів, волевиявлення, або власне процес говоріння здавна привертая увагу філософів, лінгвістів, психологів. З середини минулого століття дослідники почали цікавитися внутрішньою стороною говоріння, тобто тим, як думка мовця переходить в сказане слово. Дослідження свідчать, що мовлення є внутрішньо мотивованим, чітко організованим, активним [6, с. 112]. Діалогічне мовлення має двосторонній характер. У міжособистісному спілкуванні є два комуніканти, кожний з яких у діалозі стає то відправником, то одержувачем інформації. В моделі комунікативного акту беруть участь дві сторони, між якими постійно відбувається обмін думками. Таку постійну зміну мовця на слухача лінгвісти вважають відзначальною рисою діалогу [1, с. 203]. Мовленнєва поведінка одного співрозмовника в діалозі залежить від мовленнєвої поведінки іншого. Кожен з партнерів переслідує свою мету в діалогічному спілкуванні [2, с. 66]. В. Л. Скалкін виділяє такі параметри усного діалогічного тексту:

- а) приналежність до певної сфери усного спілкування;
- б) особливості тематики (одна тема, система тем, декілька різноманітних тем);
- в) кількість творців тексту (діалог, трилог, полілог);
- г) функціонально-стильовий реєстр (розмовний, офіційно-діловий);
- г) ступінь підготовки співрозмовників до мовленнєвого акту (наявність заготовок думок та фактів, рівень володіння темою);
- д) лінгвістичні характеристики (нормативність мови, словниковий склад, інтонаційне оформлення);
- е) ситуативність (ступінь опори комунікантів на немовні канали зв'язку в процесі мовленнєвого контакту і відображення цієї особливості спілкування у тексті);
- є) глибина і деталізація комунікативного опрацювання обговорюваної в процесі мовленнєвого контакту теми;
- ж) надлишковість тексту [9, с. 13-14].

Будь-який діалог складається з реплік — окремих взаємопов'язаних висловлювань різної тривалості. Одиницею навчання діалогічного мовлення є діалогічна єдність — сукупність реплік, яка характеризується структурною, інтонаційною та змістовою завершеністю [5, с. 201]. Перша репліка діалогічної єдності завжди є ініціативною, яку називають реплікою-спонуканням або керуючою реплікою. Друга репліка може бути реактивною (реплікою-реакцією, залежною) або реактивно-ініціативною, що включає реакцію на попереднє висловлювання і спонукання до наступного. Оволодіння трьома видами реплік дозволяє починати розмову, реагувати на висловлювання співрозмовника та підтримувати бесіду. На основі функціонального взаємозв'язку реплік у діалозі виділяють різні види діалогічних єдностей, певні комбінації яких є притаманними для кожного типу діалогу. Опанування всіма видами реплік та діалогічних єдностей уможливує вільне спілкування у рамках будь-якого діалогу [4, с. 149-153]. Навчання діалогічного мовлення здійснюється у три етапи, що передбачає оволодіння певними діалогічними єдностями (I-й етап), мікродіалогами (II-й етап), діалогами різних функціональних типів (діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін думками / враженнями, діалог-обговорення / дискусія) (III-й етап) [5, с. 201].

Діалогічне мовлення виконує ряд комунікативних функцій:

- а) запиту інформації — повідомлення інформації;
- б) пропозиції (у формі прохання, наказу, поради) — прийняття / неприйняття запропонованого;
- в) обміну судженнями / думками / враженнями;
- г) взаємопереконання / обґрунтування своєї точки зору.

Кожна з цих функцій є доміантною у відповідному типі діалогу і характеризується специфічними мовними засобами [4, с. 146].

Психолог У. М. Ріверс стверджує, що внутрішнє бажання та потреба висловитися є найбільш необхідною умовою спілкування іноземною мовою. У природних комунікативних ситуаціях людина говорить лише у тому випадку, коли у неї виникає потреба, обумовлена певними обставинами та стосунками співрозмовників. Дійсність завжди визначає наміри мовця. В умовах навчання мотив не виникає самостійно. Для забезпечення мотивації говоріння необхідно створити штучну ситуацію спілкування [7, с. 123-124].

Комунікативна ситуація — це динамічна система конкретних факторів об'єктивного і суб'єктивного плану, що взаємодіють між собою і залучають людину до мовної комунікації, визначають її мовленнєву поведінку в рамках одного акту спілкування. Виділяють такі компоненти комунікативної ситуації: обставини здійснення спілкування, стосунки між комунікантами, мовленнєвий намір, реалізація акту спілкування [5, с. 195-196]. Відповідно до принципів комунікативного підходу, поставлені завдання повинні мотивувати студентів породжувати висловлювання. Для досягнення ефективності навчання діалогічного мовлення основна частина практичного заняття має присвячуватись виконанню умовно-комунікативних і комунікативних вправ [11, с. 85].

Умовно-комунікативні вправи передбачають виконання мовленнєвих дій у ситуативних умовах. Основна особливість цього типу вправ — наявність мовленнєвого завдання, котре подається у вигляді ситуації. При виконанні умовно-комунікативних вправ формуються такі якості навичок, як гнучкість і стійкість, що означає здатність студентів комбінувати лексичні одиниці, граматичні структури та інтонаційні моделі у варіабельних умовах спілкування. Удосконалення набутих навичок і вмінь відбувається при виконанні комунікативних вправ, коли акт мовленнєвої діяльності реалізується в спеціально організованих формах спілкування, котрі визначаються як навчально-комунікативні ситуації. Усі вправи мають таку структуру: завдання, виконання завдання, контроль виконання. Інструкція повинна бути комунікативною та вмотивованою. Вправа може містити зразок виконання, що є важливим компонентом на початковому етапі навчання й стає факультативним, коли студенти набули досвіду виконання таких завдань і не потребують детального пояснення та демонстрації виконання завдання. Вправи також мають бути культурологічно спрямованими, оскільки навчання націлене на здобуття соціокультурної компетентності, та професійно спрямованими, що є особливо важливим для підготовки майбутніх вчителів [8, с. 531]. Викладач повинен моделювати ситуації спілкування з усіма властивими їм параметрами, що сприятиме розвитку у студентів вміння використовувати мовні засоби у відповідності до них. Мозок людини запам'ятовує пережиті ситуації та конструює майбутні. Мовець не лише реагує на ситуацію, а й прогнозує мовленнєву поведінку, обирає відповідний стиль, коли потрапляє в неї [10, с. 62].

Отже, іншомовна компетентність у діалогічному мовленні є передумовою реалізації усномовленнєвої комунікації в життєво-важливих сферах і ситуаціях відповідно до мовленнєвого завдання. Дійсність визначає наміри мовця, але в умовах навчання для забезпечення мотивації говоріння необхідно створити штучну ситуацію спілкування — такі умови, за яких говоріння було б природно мотивованим. Комунікативні, психологічні та мовні особливості діалогічного мовлення, які є причиною виникнення труднощів оволодіння цією формою говоріння студентами і знання логічної структури діалогу враховується у визначенні раціональних шляхів навчання діалогічного мовлення.

Перспективою подальших наукових досліджень може стати розробка комплексів вправ для навчання діалогічного мовлення, які максимально враховують комунікативні, психологічні та мовні особливості цієї форми говоріння і наближують навчальну ситуацію до реального життєвого спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: [учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Гальскова Н. Д., Гез Н. И. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с.
2. Гляди́ковская Е. С. Говорение как вид речевой деятельности / Е. С. Гляди́ковская. – М.: Просвещение, 2009. – 173 с.
3. Зимняя И. А. Лингвopsихология речевой деятельности / И. А. Зимняя. – М.: Просвещение, 2011. – 173 с.
4. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [підручник] / [Бігич О. Б., Бражник Н. О., Гапонова С. В. та ін.]; під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
5. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»] / [Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.]; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2011. – 344 с.
6. Мешимбаева Б. Ш. Научные и методические основы диалога / Б. Ш. Мешимбаева. – Усть-Каменогорск: Феникс, 2009. – 162 с.
7. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Рогова Г. В., Рабинович Ф. М., Сахарова Т. Е. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.
8. Савенко Т. Особливості навчання діалогічного мовлення студентів мовних факультетів (англійська мова) / Т. Савенко // Наукові записки. – Випуск 96 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – 571 с.
9. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка): [пособие для учителей] / Скалкин Владимир Львович. – К.: Радянська школа, 1989. – 158 с.
10. Ярошенко О. Предметний аспект змісту професійно орієнтованої компетентності в діалогічному мовленні майбутніх викладачів англійської мови / О. Ярошенко // Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 4-5 жовтня 2013 р.) / За ред. Б. І. Гінки, І. П. Задорожної, І. Я. Яцюка – Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка, 2013. – 220 с.
11. Harmer J. The Practice of English Language Teaching / Harmer Jeremy. – London: Pearson Education Limited, 2001. – 370 p.

Триндяк І.

Науковий керівник – асист. Караневич М. І.

**ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ
ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД**

Початок ХХІ століття характеризується динамічним розвитком економіки, політики та суспільства в цілому, активізацією процесів глобалізації, стрімким впровадженням інформаційних технологій в усі сфери діяльності, підвищенням вимог до рівня освіченості та культури населення. Це, в свою чергу, сприяє зростанню інтересу до текстів суспільно-політичної тематики. Зважаючи на те, що арсенал мовних засобів вищезгаданих текстів повинен бути яскравим та виразним, створюючи індивідуальну образність, журналісти вдаються до використання у них інтернаціональної лексики.

На даний час функціонування та освоєння інтернаціоналізмів у суспільно-політичних текстах перебуває в центрі уваги багатьох науковців, наприклад Д. Х. Баранника [1], Т. А. Коць [3], О. А. Стишова [6], О. І. Чередниченка [8]. Процес запозичення слів – це однозначно і позитивне, і негативне явище, адже, з одного боку, іншомовні слова є активним джерелом збагачення мови новими лексичними одиницями, а з іншого – надмірне і необдумане вживання чужих слів призводить до витіснення питомої української лексики, засмічення рідної мови, руйнації її самобутності [7, с. 288].

З огляду на вищесказане, **мета** нашого дослідження полягає у тому, щоб виявити і дослідити використання інтернаціоналізмів у суспільно-політичних текстах та способи їх відтворення за допомогою порівняльного аналізу оригіналу та його українського перекладу.

Становлячи одну з найбільших груп серед новоутворень, інтернаціональна лексика доволі часто використовується у різноманітних розділах журналістики: економіка, політика, спорт, шоу-бізнес, комп'ютерні технології, електроніка, техніка та громадське життя. Надзвичайно велика кількість інтернаціоналізмів використовується у виданнях, в яких висвітлюються економічні питання, що пов'язано із розширенням взаємодії зі світовим господарством і проведенням ринкових реформ. Зокрема, до інтернаціоналізмів англійського походження можна віднести такі слова, як *менеджер (manager)*, *маркетинг (marketing)*, *рієлтор (realtor)*, *ваучер (voucher)*, *промоутер (promoter)*, та інші. У зв'язку з появою в суспільстві нових реалій, частіше стали використовуватися лексичні одиниці, які їх позначають. Такі слова, як *бізнесмен (businessman)*, *дивіденд (dividend)*, все частіше з'являються на шпальтах газет.

Не менш насиченим інтернаціоналізмами є політичний дискурс. Розширення міжнародних контактів спричиняє проникнення інтернаціональних лексем у політичну лексику, зокрема таких лексичних одиниць, як *імпічмент (impeachment)*, *спічрайтер (speechwriter)*, *піар (PR)*, *лідер (leader)*, *парламент (parliament)*. У газетах і журналах також часто використовуються інтернаціоналізми,

пов'язані з найменуванням органів влади: *прем'єр-міністр (prime minister)*, *спікер (speaker)*. Серед інтернаціональних лексичних одиниць варто зосередити особливу увагу на інтернаціоналізмі *PR*, який функціонує в 10 європейських мовах зі значенням *public relations* – «рекламна кампанія для забезпечення перемоги над конкурентами в економіці та політиці» [4, с.143].

У зв'язку з появою певних видів спорту, що супроводжується виникненням нових англійців, англійська мова стала вагомим джерелом запозичення спортивних термінів, що стали інтернаціональними, зокрема таких, як *футбол (football)*, *бодібілдинг (bodybuilding)*, *фітнес (fitness)*, *плей-оф (play-off)*, *матч (match)*. Спортивна термінологія, безперечно, встановлюється мовою тієї країни, в якій з'являється певний вид спорту, та використовується не лише у суспільно-політичних текстах, а й у повсякденному житті.

Доволі велика кількість інтернаціоналізмів англійського походження міститься в публікаціях, які стосуються шоу-бізнесу. Матеріали, які належать до цієї тематичної групи, у першу чергу, розраховані на молодь. У таких виданнях часто використовують такі інтернаціональні лексеми, як *саундтрек (soundtrack)*, *блокбастер (blockbuster)*, *хіт (hit)*.

Оскільки XXI століття є добою широкого впровадження інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини, суспільно-політичні тексти, безумовно, містять інтернаціоналізми, пов'язані з комп'ютерами, наприклад: *драйвер (driver)*, *провайдер (provider)*, *браузер (browser)*, *юзер (user)*, *чат (chat)*.

На окрему увагу заслуговує сфера електроніки та техніки. Видання рясніють інтернаціоналізмами, що з'явилися у зв'язку з останніми досягненнями в сфері *hightech*, а також розширенням ринку відповідної продукції, що призвело до виникнення великої кількості друкованих матеріалів у вищезгаданій галузі. Наприклад, у публікаціях використовуються такі інтернаціональні лексеми, як *процесор (processor)*, *конектор (connector)*, *тюнер (tuner)*, *сканер (scanner)*, *принтер (printer)*.

Безперечно, у суспільно-політичних текстах відображаються багато явищ громадського життя, зокрема проблеми молоді, новації на автомобільному ринку чи у сфері послуг, що супроводжується використанням інтернаціональної лексики. Щодо видань, які змальовують проблеми молоді, то у них наявні такі інтернаціоналізми англійського походження, як *тінейджер (teenager)*, *унісекс (unisex)*, *топ-модель (top model)*. У текстах, пов'язаних із автомобільною тематикою, знайшли своє відображення такі слова, запозичені з англійської мови: *паркінг (parking)*, *хетчбек (hatchback)*, *ровер (rover)*. У зв'язку з надходженням із Західної Європи безлічі зарубіжних товарів і видів послуг, до видань суспільно-політичної тематики потрапили такі інтернаціональні слова, як *супермаркет (supermarket)*, *секонд-хенд (second-hand)*, *консалтинг (consulting)*, *клінінг (cleaning)*.

Щодо перекладу інтернаціональної лексики, то над цим питанням працювало чимало науковців. Проте, у нашій роботі ми дотримуємось класифікації, запропонованої перекладознавцем І. Корунцем. Вчений виділяє такі способи перекладу інтернаціоналізмів: 1) транслітерація; 2) транскрибування; 3) практичне транскрибування; 4) переклад шляхом синонімічної заміни; 5) описовий переклад [2, с. 135-141].

Розглянемо способи відтворення інтернаціоналізмів у статті із англомовного журналу «The Economist» – «No need to dig» [9] в українському перекладі – «Можна й не копати» [5], опублікованому в часописі «Український тиждень».

Транслітерація – це спосіб перекладу одиниць вихідної мови шляхом відтворення їх графічної форми засобами цільової мови. У статті «No need to dig» таким чином були відтворені наступні лексеми: *continent* – *континент*, *export* – *експорт*, *period* – *період*, *mineral* – *мінерал*, *bank* – *банк*, *appetite* – *апетит*, *port* – *порт*, *cement* – *цемент*, *inspector* – *інспектор*, *climate* – *клімат*, *control* – *контроль*.

Транскрибування – це спосіб відтворення лексем мови оригіналу в мові перекладу, опираючись на їхню звукову форму. Стаття «No need to dig» містить такі приклади застосування даної трансформації: *resource* – *ресурс*, *business* – *бізнес*.

Практичне транскрибування – трансформація, для якої в процесі перекладу характерним є додавання притаманних тій чи іншій мові дериваційних чи флективних афіксів та зміна форми слова. У статті «No need to dig» таким способом були відтворені наступні інтернаціональні слова: *statistics* – *статистика*, *economy* – *економіка*, *economist* – *економічний*, *financial* – *фінансовий*, *finances* – *фінанси*, *criterion* – *критерій*, *central* – *центральний*, *real* – *реальний*, *analyst* – *аналітик*, *reform* – *реформа*, *global* – *глобальний*, *mobile* – *мобільний*, *phone (telephone)* – *телефонний*, *stable* – *стабільний*, *capital* – *капітальний*, *inflation* – *інфляція*, *form* – *форма*, *politics/policy* – *політика*, *private* – *приватний*, *monopoly* – *монополія*, *potential* – *потенціал*.

Переклад шляхом синонімічної заміни – один із способів перекладу інтернаціоналізмів, під час якого інтернаціоналізм мови оригіналу замінюється інтернаціоналізмом мови перекладу, що має те ж, або схоже значення. У статті «No need to dig» ми не знайшли прикладів використання цього способу відтворення інтернаціональної лексики, адже надмірне вживання інтернаціональних лексем призводить до засмічення української мови.

Описовий переклад – спосіб перекладу інтернаціоналізмів, який застосовується при відтворенні інтернаціональних одиниць вихідної мови, які не мають еквівалентів у цільовій мові, за допомогою розгорнутого пояснення. У статті «No need to dig» ми теж не виявили жодного прикладу застосування

цієї трансформації. Можливо, це пов'язано з такими особливостями суспільно-політичних текстів, як лаконічність викладу та економія мовних засобів.

У статті «No need to dig» також було виявлено відтворення інтернаціональних лексем мови оригіналу шляхом підбору відповідників у мові перекладу. Таким чином, з метою уникнення використання інтернаціоналізмів, автори статті надали перевагу власне українським словам: *international* – міжнародний (а не інтернаціональний), *service* – послуги (а не сервіс), *focus* – зосередити (а не фокусувати), *bureaucrat* – чиновник (а не бюрократ), *agriculture* – сільське господарство (а не агрокультура), *deposit* – вклад (а не депозит), *progress* – успіхи (а не прогрес), *indicator* – показник (а не індикатор).

Отже, суспільно-політичні тексти вважаються однією з найбільших сфер вживання інтернаціоналізмів. Інтернаціональна лексика дуже часто використовується у таких розділах преси, як економіка, політика, спорт, шоу-бізнес, комп'ютерні технології, електроніка та техніка, громадське життя. Найбільша кількість інтернаціональних слів характерна для текстів, які відносяться до галузей економіки та політики. Наявні у суспільно-політичних текстах інтернаціоналізми зазвичай відтворюються засобами цільової мови за допомогою таких способів перекладу, як транслітерація, транскрибування, практичне транскрибування, переклад шляхом синонімічної заміни, описовий переклад, а також шляхом підбору відповідників у мові перекладу. У проаналізованій нами статті ми виявили приклади застосування усіх вищезгаданих трансформацій, окрім синонімічного та описового перекладу. Найпоширенішим способом відтворення інтернаціоналізмів виявилось практичне транскрибування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранник Д. Х. Українська мова на межі століть / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 2001. – №3. – С. 40–47.
2. Корунець, І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) = Theory and Practice of Translation : підручник / І. В. Корунець ; ред. О. І. Терех. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 448 с.
3. Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.) : Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Коць Тетяна Анатоліївна ; НАН України, Ін-т української мови. – К., 1997. – 16 с.
4. Кутіна Л. Л. Мовні процеси, що виникають при становленні термінологічної системи. Лінгвістичні проблеми науково-технічної термінології. / Л. Л. Кутіна. – М. : Наука, 2000. – 199 с.
5. Можна й не копати. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Ukrainskyi_tyzhden/2013_N47_315_Vse_ziv.pdf
6. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : Автореф. дис. д-ра філол. наук : 10.02.01 / О. А. Стишов ; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2003. – 35 с.
7. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія / О. А. Стишов. – К. : ВЦ КНЛУ, 2003. – 392 с.
8. Чередниченко О. І. Англiцизми у французькому та українському медіадискурсі / О. І. Чередниченко // Вісник Київського університету. Іноземна філологія. – К., 2005. – № 39. – С. 4–6.
9. No need to dig. – Режим доступу: <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21588849-many-africas-fastest-growing-economies-have-not-relied-oil-or-mining-no-need>

Тихоліз І.

Науковий керівник – асист. Конкульовський В. В.

РЕАЛІЇ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНА/ЕТНОСПЕЦИФІЧНА ЛЕКСИКА

Мова та культура є двома взаємопов'язаними та взаємозалежними явищами. У мові відображається культура будь-якої нації, у ній закладений національно-культурний код того чи іншого народу. Усі особливості життя, побуту того чи іншого народу неодмінно знаходять відображення в мові. Особливими одиницями, які здатні відображати національно-культурну своєрідність мови на лексичному рівні, вважають реалії.

Актуальність теми пояснюється тим, що реалії є своєрідною і водночас досить складною і неоднозначною категорією лексичної системи мови. Вони називають предмети, явища, об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального розвитку одного народу, і малознайомі або чужі іншому народові, що виражають національно-культурний колорит.

Метою цієї статті є розкриття змісту поняття реалії.

Об'єктом дослідження є реалії як етнокультурна/етноспецифічна лексика.

Реаліями, як елементами національної своєрідності, вчені-лінгвісти зацікавилися на початку 50-х років ХХ ст. Лексема «реалія» походить від латинського іменника середнього роду *reus, rei* із семантикою «рiч», «предмет», «факт», «подія». Реалії є показниками колориту. Поняття «колорит» прийшло в літературознавчу термінологію з мистецтвознавства, де воно має досить конкретне значення: «своєрідність, характерна особливість будь-чого», «відбиток будь-чого, сукупність особливостей (епохи, місцевості)». Саме колорит створює з нейтральної, лексичної одиниці реалії. Колорит – це та забарвленість слова, якої воно набуває завдяки приналежності його референта (об'єкта, який він позначає) певному народу, певній країні або місцевості, конкретній історичній епосі, завдяки тому, що

цей референт характерний для культури, побуту, традицій, тобто особливостей дійсності в даній країні або регіоні у певну історичну епоху, на відміну від інших країн, народів, епох. Національна (місцева) та історична забарвленість реалії є додатковою до основного смислового значення.

Існує два підходи до розуміння реалій: екстралінгвістичний та лінгвістичний. Прихильники екстралінгвістичного підходу розглядають реалію як суто позамовне явище, визначаючи її як факти, пов'язані з подіями суспільного та культурного життя країни, особливостями її державного ладу, історією її народу. У працях представників лінгвістичного підходу релевантним критерієм виділення реалії вважається її яскраво виражений національно-культурний колорит, співвіднесеність з об'єктивною реальністю, відображеною у свідомості конкретної лінгвокультурної спільноти і, як наслідок цього, відсутність відповідностей в інших мовах.

Прихильником екстралінгвістичного підходу є А. Федоров, який одним із перших використав цей термін у своїй праці. На думку А. Федорова, реалія – це не вербальна одиниця, а «поняття екстралінгвістичне і не може перекладатися з однієї мови на іншу, як не може перекладатися з однієї мови на іншу будь-яка існуюча в природі річ» [4, с.174]. У своїх подальших працях науковець, який займався вивченням реалій, обґрунтуванням їхньої класифікації та виокремленням способів їхнього відтворення у перекладі, своєї думки щодо розуміння терміну «реалія» не змінював. В останньому виданні книжки «Основи загальної теорії перекладу: Лінгвістичні проблеми» А. Федоров дав більш точне визначення поняття «реалії»: йдеться не просто про «слова, що позначають реалії», а про «слова, що позначають національно-специфічні реалії суспільного життя і матеріального побуту». На думку вченого, можна встановити різні групи та підгрупи реалій за ознакою належності їх до тієї чи іншої сфери матеріального побуту, духовного життя людини, суспільної діяльності, до світу природи тощо. Але для А. Федорова реалія – завжди явище позалінгвістичне, лише предмет матеріального світу, а не слово, що його позначає [4, с.78].

Представниками лінгвістичного підходу є Л.Соболев та Г.Томахін. У 1952 році Л. Соболев уперше дав визначення терміна «реалія» як лексичної одиниці. На його думку, терміном «реалії» позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших народів. Схоже визначення дає Г. Томахін: реалії – це назви, властиві лише певним націям та народам, які позначають предмети матеріальної культури, факти історії, державні інститути, а також імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот тощо [3, с. 5].

На думку іншого вченого, Р. Зорівчак, реалія є моно- і полілексемна одиниця, основне лексичне значення якої вміщує традиційно закріплений за нею комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [2]. Такий гнучкий підхід до розуміння реалій дозволяє побачити в них категорію змінну, відносну, яка виступає чітко при бінарному контрастивному зіставленні конкретних мов (і культур), а обсяг реалій мови-джерела постійно змінюється залежно від словникового складу цільової мови, особливостей матеріальної і духовної культури-сприймача, від інтенсивності культурних і етнічних контактів відповідних мовних колективів. Українська дослідниця Р. Зорівчак зазначає, що на відміну від інших лексем, які несуть у собі відбиток національної своєрідності, культурна інформація реалій є етнунікальною. Якщо слово – це мікросвіт у якому відображено певний фрагмент реальності, правильне або неправильне уявлення про неї, то реалія, завдяки етнокультурному компоненту, особливо виділяється. У процесі перекладу відбувається зближення, зіткнення не тільки різних мовних систем, а й різних культур і цивілізацій [2].

Найглибше цю перекладознавчу категорію, а саме реалії, опрацьовували болгарські перекладознавці – С. Влахов та С. Флорін. Вони є авторами книги «Непереводимое в переводе» і, на наш погляд, дали найточніше визначення реалій: «Це слова і словосполучення, що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального і історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого» [1, с.438]. У дослідженнях С. Влахова і С. Флоріна також наголошується, що «в плані змісту відмінною рисою реалії є характер її предметного змісту, тобто тісний зв'язок референта – позначуваного реалією предмета, поняття, явища – з народом, країною або, рідше, з іншою соціальною спільнотою, з одного боку, і з історичним відрізком часу – з іншого; звідси відповідний національний/ місцевий та історичний колорит» [1, с. 30]. Слова-реалії – словникові одиниці, які позначають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу. До цієї групи входять слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властивої лише даному народові. Вони виникають у мові кожного народу мимоволі й часто завдають великих труднощів перекладачам [1, с. 14].

В українському перекладознавстві О. Кундзіч першим вжив термін «реалія». У своїй праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел» дослідник звертав увагу на неперекладність реалій. Він вважав, що народні пісні є аналогічними реаліями даного народу, що, як правило, не перекладаються.

Також дослідженням перекладу реалій займалися такі вчені як І. Корунець, Л. Бархударов, В. Комісаров, О. Бурбак, В. Виноградов.

Часто поряд з терміном «реалія» вживається термін «лакуна». Лакуна (від лат. lacuna – пробіл, заглиблення) – базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншопольованими реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій,

асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення. Лакуни суперечать звичному діапазону досвіду мовця, носія іншої мови. Головними ознаками лакун є незрозумілість, незвичність (екзотичність), чужість. Виділяють два види лакунарності: повну і неповну. Повна лакунарність – це «відсутність лексичної одиниці, що позначає те чи інше поняття в лексичній системі літературної мови або його різновиди при зіставленні з іншими його територіальними різновидами» [5, с. 173]. Якщо «у певної кількості найменувань, які поповнили систему мови реципієнта, проявляються синонімічні фразеологічні одиниці, що дають додаткову конотативну або конотативно-номінативну інформацію», то мова йде про неповні лакуни [5, с. 174]. Але лакуни або прогалини не завжди можуть бути синонімами реалії, так як, на думку С. Влахова і С. Флоріна, сильно звужують це поняття.

Отже, реалії – це лексичні одиниці, які розкривають близькість між мовою і культурою: поява нових реалій у матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення відповідних слів у мові. Особливістю реалій є те, що в носіїв певної культури і певної мови з ними пов'язуються такі фонові знання та асоціації, які на певному етапі міжнаціональних та міжмовних контактів можуть бути відсутніми у носіїв інших культур і мов. Реалії можуть бути обмежені рамками навіть окремого колективу, або установи, їм властивий і часовий колорит. Як мовне явище, реалії найбільш тісно пов'язані з культурою і швидко реагують на всі зміни в розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения. – 1980. – 342 с.
2. Зорівчак Р. Реалія і переклад / Р. Зорівчак. – Л., 1989.
3. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы / Г. Д. Томахин. – М.: Высшая школа, 1988. – 239с.
4. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М.: ООО Филология ТРИ, 2002. – 416 с.
5. Филатов В. Д. Локальная маркированность фразеологических единиц. // МГПИИЯ Сборник научных трудов., вып.171. М., 1981.

Кужіль О.

Науковий керівник – доц. Чумак Г. В.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ВЛАСНИМИ НАЗВАМИ

Останнім часом все інтенсивніше розвивається теорія фразеології, публікується надзвичайна кількість різноманітних оригінальних фразеологічних праць як і в Україні, так і за кордоном. Фразеологізми з власними назвами є яскраво маркованими одиницями, які відображають культуру, звичаї та традиції народу. Питання функціонування власних назв у складі фразеологічних одиниць досліджували такі науковці, як Г. Манушкіна, О. Сафронова, О. Кудріної, Л. Степанова, Я. Лагинович, А. Кравчук та В. Бояркін. Зараз проблема наявності ономастичних компонентів у складі фразеологізмів привертає увагу багатьох зарубіжних лінгвістів і є предметом дослідження у численних наукових працях. У той час, як на теренах нашої батьківщини, аналіз українських ономастичних фразеологічних одиниць є досить рідким явищем і вимагає більш широкого розгляду вищезазначеної проблеми.

Актуальність нашого дослідження зумовлена недостатнім вивченням українських та англійських фразеологізмів, з ономастичним компонентом. Предметом вивчення є особливості та специфіка відображення лінгвокультурних особливостей англійських фразеологізмів з власними назвами, а також способи їх перекладу українською мовою.

Об'єктом дослідження для нас виступатиме фразеологія як специфічне явище української та англійської мов, що містить у собі етнокультурологічні особливості відображення світогляду кожної з націй.

Предмет дослідження – фразеологічні одиниці української та англійської мов, що містять у собі ономастичні компоненти.

Українська та англійська мови мають у своєму складі багату фразеологією, яка є своєрідною сукупністю усталених словосполучень та виразів.

Фразеологізм (фразеологічна одиниця) – це лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, але неподільна лексично, стійка у своєму складі і структурі, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією, автоматично [1, с. 127].

Оніми або власні назви – це індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів. Під ономастичними компонентами ми розуміємо переосмислені власні назви – вторинні, видові назви, що доповнюють і уточнюють первинну, загальну номінацію і служать для розрізнення називних одиниць одного роду. Мова йде про компоненти, похідні від топонімів, антропонімів, міфонімів, зоонімів, псевдо ономастичні утворення [2, с. 22-23].

У фразеологічних одиницях кожен елемент повинен володіти емоційно-експресивними

характеристиками та містити в собі певну інформацію. Тому однією з найважливіших причин функціонування ономастичного компонента у складі фразеологізмів є узагальнене значення імені, близьке до значення соціально-оцінного відповідника [2, с. 23]. Вивчення власних імен неминує вимагати залучення численних екстралінгвістичних відомостей, що мають пояснювальну здатність (історико-етимологічні відомості, сукупність міфологічних уявлень, пов'язаних з онімами тощо) [3, с. 382-383].

Існує така класифікація онімів, що входять до складу фразеологічних одиниць:

- 1) антропоніми – імена людей, які пов'язані з історією, культурою, і традиціями певного народу;
- 2) зооніми – назви представників тваринного світу, що становлять особливий розділ ономастики;
- 3) міфоніми – це імена людей, назви тварин, рослин, народів, географічні та космічні об'єкти, які в реальності ніколи не існували;
- 4) топоніми – це назви географічних об'єктів;
- 5) космоніми – назви космічних об'єктів;
- 6) теоніми – назви божеств;
- 7) ергоніми – назви організацій, виробничих та громадських об'єднань;
- 8) хромоніми – назви відрізків часу;
- 9) етгоніми – назви етнічних спільнот (націй, народів, племен).

Вчені вважають, що поява власних імен зумовила необхідність виділити когось або щось із ряду подібних осіб, предметів чи явищ. З плином часу індивідуальні власні імена перетворювалися на називні, тобто на узагальнені назви, і, позначаючи певне явище, певну рису вдачі людини, ставали засобом типізації. Таким чином, чимало власних імен з повсякденного вжитку поступово стали частиною живого фольклору і лексичною окрасою народних афоризмів [4, с. 55].

На те, який саме онім буде присутнім у фразеологізмі, впливають такі фактори, як географічне середовище (область, місто, село), культура та релігія народу, соціальне середовище, економічна стабільність чи нестабільність країни тощо. Оскільки власні назви нерозривно пов'язані з різноманітними сферами людської діяльності, то вони мають вагомий історичний та національно-культурний значення. Сучасний видатний лінгвіст В. Герасимчук звертає увагу на те, що власні імена в українських та англійських фразеологічних одиницях мають різноманітне смислове навантаження. Так, ідеться, перш за все, про історичні та літературні фразеологізми. Саме через наявних у них елемент, можна дізнатися багато чого цікавого та пізнавального про нашу історію та минуле. Такі фразеологізми можна знайти в багатьох фразеологічних словниках, наприклад: *Зле, Романе, робиш, що литвином ореш* (мова йде про князя Київського, Романа Ростиславовича, який, після перемоги над литвинами (тепер – білорусами), став їх впрягати до плуга і таким чином «освоював» нові місця).

Наступний приклад візьмемо з англійської мови: *Dr. Jekyll and Mr. Hyde* – «доктор Джекіл і містер Хайд». Фразеологізм означає людину, що втілює в собі два начала – добре та зло. Він утворився за іменами героїв повісті Р. Л. Стівенсона «The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde». Слід зазначити той факт, що встановити конотації фразеологічних одиниць з національно-специфічним змістом можна лише за допомогою країнознавчого коментування.

Усі фразеологізми можна поділити на такі групи:

I. Імена та прізвиська людей: *Jack of all trades* (майстер на всі руки), *every Tom, Dick and Harry* (кожний, будь-який, пересічна людина), *Barbie Doll* (приваблива, але бідна на розум людина (ї жінка, і чоловік)), *to keep up with the Joneses* (намагатися бути не гірше за інших), *to astonish the Browns* (зробити виклик суспільству).

II. Географічні назви (назви країн, міст, річок, вулиць тощо):

- астіоніми - назви міст: *to carry coal to Newcastle* (робити марну справу, у ліс дрова возити)
- гедоніми - назви вулиць: *Whitehall mandarins* (вищі державні чиновники у Великій Британії), *Wall Street* (американський фінансовий ринок);
- урбаноніми - назви внутрішньоміських об'єктів, споруд тощо: *to talk Billingsgate* (лягтися як базарна перекупка; *Billingsgate* - назва великого рибного ринку в Лондоні);
- хороніми - назви великих територій, країн тощо: *to talk United States* - говорити з американським акцентом;
- гідроніми - назви водних об'єктів: *the Swan of Avon* (Вільям Шекспір), *the Queen City of the Pacific* («перлина Тихого океану», м. Сан-Франциско);
- ороніми - назви гір: *to climb one's Golgotha* (прийняти страждання) та ін.

III. Назви місяців та днів тижня: *man Friday* (вірний слуга), *Sunday driver* (невправний водій), *girl Friday* (асистентка в офісі, з невисоким службовим становищем та різноманітними обов'язками).

IV. Назви національностей: *double Dutch* (абсолютно незрозуміла мова), *be Greek to someone* (бути геть незрозумілим, нечитабельним для когось).

V. Міфологічні, біблійні та стародавні історичні назви: *Alpha and Omega* (початок і кінець), *as wise as Solomon* (дуже мудра людина).

Основними способами перекладу фразеологізмів з ономастичним компонентом є:

- еквівалентний переклад (*the thread of Ariadne* - *нитка Аріадни*)
- описовий переклад (*the Arab of the gutter* - дитина вулиці)
- калькування (*SiliconValley* - Силіконова долина)
- аналоговий переклад (*before one cansay Jack Robinson* - оком не змигнути)
- комбінований переклад (*California blankets* - «каліфорнійські ковдри» (газети, якими вкриваються безхатченки, які ночують у парках)
- транскрипція та транслітерація (*Wall Street* - Волл-стріт) [5, с. 25].

Висновки. Отже, фразеологічні одиниці з ономастичним компонентом є досить поширеним явищем в українській та англійській мовах. Фразеологізми з власними назвами є доволі специфічними, оскільки містять компоненти, що є властивими лише певній мові та відображають її традиції, звичаї та історію. Саме вони становлять певні труднощі для перекладача при їхньому відтворенні іноземною мовою. Найбільш поширеними способами їх перекладу є еквівалентний, описовий, аналоговий, комбінований види перекладу, калькування, транслітерування і транскрипція. Подальший їхній детальний аналіз допоможе нам розібратися у всіх тонкощах утворення, функціонування та застосування фразеологічних одиниць та їх перекладу у досліджуваних мовних середовищах.

Наша тема потребує подальшого аналізу, оскільки особливості перекладу українських та англійських фразеологізмів з ономастичним компонентом є ще недостатньо вивчені у контексті українського перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
2. Пасік Н. Власні імена в українській фразеології. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. – К., 2000.
3. Ражина, В. А. Прецедентные ономимы и их роль в культурно-языковом социуме / В. А. Ражина // Научная мысль Кавказа / гл. ред. М. Ч. Залиханов. – Ростов- на-Дону : СКНЦ ВШ, 2006. – Приложение № 11. – С. 381–387.
4. Русанівський В., Єрмоленко С. Наші імена та прізвища. Власні назви // Життя слова. – К., 1978.
5. Фёдоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фак. иностр.яз. Учебное пособие. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1983. –303с.

Бурдик В.

Науковий керівник – доц. Морська Н. Л.

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

У сучасній філософії науки зростає важливість дослідження норм науковості гуманітарного знання. Актуальним є визначення специфіки та методологічного потенціалу гуманітарної галузі, можливостей гуманітарно-наукової парадигми. Потреба в таких дослідженнях зумовлюється становленням некласичної раціональності, переходом у фазу постнекласичної науки, процесами її гуманізації та гуманітаризації. Крім того, на початку ХХІ ст. потреба в осмисленні гуманітарної парадигми наукового пізнання зумовлена ще до цього часу неподоланим істотним відставанням у формуванні методології гуманітарних наук від аналогічної сфери природознавства [1, с. 3].

Обґрунтування стратегій соціально-економічних модернізацій, здійснення гуманітарних експертиз техніко-технологічних, медико-біологічних, психолого-педагогічних, екологічних та інших проектів і програм, потребує аналізу норм науковості гуманітарного знання, розв'язання питання критеріїв та еталонів, що має важливе теоретичне і практичне значення та набуває особливої актуальності у зв'язку з перспективами утвердження в ХХІ ст. пріоритету гуманітарних наук [2, с. 1].

Значну роль у становленні і дослідженні гуманітарної науки відіграли ідеї видатних мислителів Г. Гегеля, І. Канта, В. Дільтея, Т. де Шардена, М. Фуко, К. Леві-Стросса, П. Рікера, Ж.-П. Сартра, М. Лотмана, Г.-Г. Гадамера, М. М. Бахтіна та інших. Серед вітчизняних класиків варто відмітити Г. Сковороду, І. Франка, В. Вернадського, М. Поповича, С. Кримського, В. Шинкарука, Ю. Іщенка та інших, які присвятили свої праці проблемам гуманітарного знання. Важливим внеском в розвиток української гуманітарної методології є стаття В. Андрущенка та М. Михальченка «Гуманізм і гуманітаризм: спільне і специфічне», на думку яких «гуманізація суспільного життя і гуманітаризація науки й освіти мають бути дієвими засобами прогресивного поступу України» [3].

Метою нашої статті є визначення особливостей розвитку гуманітарного знання та його значення у системі наук на сучасному етапі.

У ХХ ст. сформувалася постнекласична раціональність науки. У фокусі вивчення знаходяться не предмети, а історично змінні системи об'єктів. Особливістю цього періоду є етизація наукового пошуку, зміст якого стає ціннісно-вмотивованим, дослідження здійснюється на засадах гуманістичної моралі, враховується антропний принцип. Збільшується інтерес до людини, її історії, перспектив існування. Важливою рисою сучасного типу раціональності став і вияв уваги до ненаукових форм знання, позарациональних засад мислення. Науковців все більшою мірою цікавить інтуїція вченого, емотивне

підгрунтя його творчості, ціннісні засади діяльності [4, с. 4-5].

Поняття гуманітаризм, гуманітарне мислення, гуманітарна наука пов'язані з поняттям гуманізму. Гуманістичний світогляд та діяльність втілюються в гуманітарному знанні як засобі освіти, виховання людини, розвитку комплексу гуманітарних наук. За словами В. Андрущенка та М. Михальченка, «Гуманітаризм, гуманітарне мислення — найважливіша сторона гуманізму, яка спирається на гуманітарні (часто говорять — на соціальні) науки, на науки про суспільство. Якщо гуманізм — це сукупність усіх поглядів, скерованих на людину і людство, то гуманітаризм орієнтований на людинознавство, на утвердження соціального знання не тільки на протигагу природничому, а й як засобу творення людини як особистості» [3].

Завданням сучасної гуманітарної науки є не лише вироблення гуманітарного знання, а й гуманітаризація всієї науки шляхом втілення у межах її природничої ланки принципів гуманітарного мислення з метою мінімізації шкоди людині. На думку Віктора Андрущенка та Миколи Михальченка, гуманітаризація будь-якої науки складається з двох елементів: а) теоретичного обґрунтування і практичного творення необхідних і достатніх умов, при яких будуть виключені можливості свідомого зловживання науковими досягненнями; б) морального забезпечення розвитку природничих наук для блага людини, доповнення цих наук емоційно-естетичним осягненням людства, щоб подолати однобічність технократизму і абсолютизацію раціонально-експериментальних способів пізнання (в тому числі — у сфері експериментів над людиною, її мозком і тілом, генотипом і навколишнім середовищем) [3].

Природниче та гуманітарне знання сьогодні розвивається окремо, чому сприяють процеси спеціалізації, часто їх протиставляють як «точні» та «неточні». Наприклад, в Інституті вищої освіти АПН України окремі групи дослідників говорять своїми «мовами» досліджень, які є малозрозумілими для інших груп; в класичних університетах «модним» є підготовка вузько кваліфікованих кадрів тощо. Проте завдяки популяризації обміну технологіями та методами пізнання, моделюванню, застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій, все-таки відбувається взаємопроникнення природничого та гуманітарного знання. Крім того, «досвід проведення комплексних досліджень в Інституті вищої освіти АПН України засвідчує, що можливе поєднання зусиль спеціалістів різного профілю, застосування принципу компаративізму в широкоформатних дослідженнях, орієнтованих на цілісне розуміння людини та її взаємозв'язків з природою і суспільством, що потрібно шукати основи синхронізації економічного, політичного, культурного, етнічного і духовного процесів суспільного розвитку та координації різних напрямів наукової думки заради системного, комплексного дослідження природи, суспільства, людини» [3]. На думку Ігора Лімборського, «глобалізація сприяє зміні векторів самих гуманітарних досліджень, які помітно зміщуються в бік міждисциплінарності». Наприклад, літературознавство активно взаємодіє з соціологією, філософією культури, антропологією, економікою. Показовою є літературна компаративістика, яка на сучасному етапі методологічної кризи виходить за межі літературознавства, аналізуючи мультикультуралізм, постколоніалізм, транскультурацію: «Між(інтер)дисциплінарність — як черговий проект літературознавчої компаративістики початку XXI ст. — виглядає сьогодні як спроба не тільки розширити поле і набір методів дослідження, а й дати відповідь на глобальні очікування окремих національних літератур, які постали перед проблемою пошуків і відкриття нової транскультурної і транснаціональної гібридної ідентичності» [5, с. 252]. Принцип компаративізму уможливує поєднання української та зарубіжної наукової думки, підготовку спеціалістів ширшого спектру.

У межах сучасної постнекласичної науки ми можемо виділити принципи, які слугують підставою для інтеграції природничих та гуманітарних наук в єдине ціле: 1) синергетичне світорозуміння, що включає категорії системності, нелінійності, змінності, нерівноваги, складності, когерентності; 2) міждисциплінарний синтез — вияв коеволюції, співпраці різних дисциплін у розв'язанні наукових проблем; 3) визнання рівноцінності, значущості як цілого, так і його частин; 4) ідеалізація нелінійного середовища під час вивчення взаємодій системи (тут — науки) з іншими системами (суспільством, культурою та ін.); б) людиномірність досліджуваних систем [6, с. 19]. Одним з важливих аспектів інтеграції природничого й гуманітарного знання вважають подолання техноцентризму. Інтегративний підхід дозволяє розкрити внутрішній потенціал гуманітарних наук, він доповнює природничо-наукове знання й збагачує наукову методологію. Гуманітарні науки дають можливість людині особистісно усвідомлювати світ. Сьогодні актуальним є розуміння самого об'єкта пізнання з гуманітарного погляду, тобто не лише як об'єкта впливу, а й такого, що сам впливає і змінює суб'єкт [6, с. 19-20].

Протиставлення природничого знання (нотетичного) знанню про суспільство (ідеографічному), обґрунтоване в працях О. Конта, В. Віндельбанда та Г. Ріккерта, нині успішно долається. Попри всі їхні відмінності, вони гармонійно доповнюють один одного в процесі цілісного освоєння дійсності [7, с. 16].

Специфічність методологічних принципів сучасного гуманітарного знання, які проникають в інші сфери науки криється в своєрідних рисах, що вирізняють його предмет, принципи і методологію наукового дослідження, а саме:

Об'єкт гуманітарного знання відмінний від природничого пізнання — це світ людини і сама Людина.

Воно зорієнтоване на осмислення процесів розвитку суспільства і людини, тому особливе значення зараз надається принципам історизму та детермінізму, відповідно яким об'єкти розглядаються як змінні та системно організовані.

Таке пізнання завжди має ціннісно-змістову настанову на освоєння чи вплив на людське буття, тобто йому, окрім прагматизму, притаманна аксіологічна спрямованість.

У сучасному гуманітарному пізнанні важливе значення має не тільки процедура надбання знання, а його інтерпретації та розуміння.

Гуманітарний матеріал надто індивідуалізований, тому його важко структурувати і типологізувати при дослідженні. Особливе значення надається суб'єктивній основі наукової творчості — особистості вченого.

У гуманітарних науках значну роль відіграє семіотична проблематика, тому велика увага приділяється комунікації та діалогу [4, с. 5-6].

Також однією з особливостей теперішнього стану гуманітарного знання є посиленна увага до традицій східного типу мислення. Західна традиція зорієнтована на осягнення природи та її феноменів через посередництво експерименту, перетворення в діяльності, а східне мислення є споглядальним і системним за суттю. Для нього світ — цілісна система, а людина — його елемент [4, с. 5].

В умовах глобалізації змінюється середовище, в якому функціонують гуманітарні науки, що включає особливості застосування інформаційних систем, культурно-соціальне міжнародне взаємопроникнення, появу нових форм легітимізації знання тощо. Такі явища потребують зміни застарілих романтично-позитивістських уявлень про гуманітарну культуру, її методологію. Сьогодні в Україні також змінюється характер гуманітарного знання. На думку Т. Гундорової, «воно стає полідисциплінарним, техноінформаційним, менше заангажованим політично» [8, с. 77]. А. Павко зазначає, що вчені повинні зосередитись на виробленні нової пізнавальної парадигми, теоретико-методологічному забезпеченні модернізаційних процесів у економічній, політичній і духовно-культурній сферах українського суспільства [9, с. 64-65].

Отже, в умовах глобалізації гуманітарне знання набуває важливого значення. Специфічним є процес його інтеграції з природничими науками. Сучасний етап розвитку гуманітарного знання потребує шляхів більш чіткого аналізу науково-теоретичного підґрунтя, визначення його методології, формування дослідницьких підходів, що керуються принципами міждисциплінарності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марчук М. Гуманітарно-наукове знання: специфіка та розмаїття парадигм / М. Марчук // Гуманітарно-наукове знання: розмаїття парадигм: матеріали Міжнародної наукової конференції, 14-15 жовтня 2013 р., Чернівці. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – 376 с.
2. Починок І. Б. Генеза та потенціал ідеалу науковості гуманітарного знання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософських наук: спец. 09.00.09 «Філософія науки» / І. Б. Починок. – Чернівці, 2007. – 20 с.
3. Сайт Українська педагогіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukped.com/>
4. Поліщук О. П. Постнекласична наука: соціально-гуманітарний поворот / О. П. Поліщук // Вісник Житомирського державного університету. – 2010. – №53. – С. 3-7.
5. Лімборський І. Університет початку ХХІ століття: між глобалізацією та кризою гуманітарних наук / І. Лімборський // Всесвіт. – 2015. – №11-12. – С. 250-256.
6. Рупташ О. Роль гуманітарної парадигми в інтеграції наукового знання / О. Рупташ // Гуманітарно-наукове знання: розмаїття парадигм: матеріали Міжнародної наукової конференції, 14-15 жовтня 2013 р., Чернівці. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – 376 с.
7. Кисельов М. Гуманітарія сьогодні: стан і перспективи / М. Кисельов // Гуманітарно-наукове знання: становлення парадигми: матеріали Міжнародної наукової конференції, 7-8 жовтня 2011 р., Чернівці. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 447 с.
8. Гундорова Т. І. Виклики сучасного світу і можливості гуманітарних наук у транзитну епоху / Т. І. Гундорова // Вісник Національної Академії наук України. – 2016. – №5. – С. 76-79.
9. Павко А. Пріоритети гуманітарної освіти та науки / А. Павко // Віче. – 2005. – №1. – С. 63-66

Костич С.

Науковий керівник – доц. Чумак Г. В.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕЛЕСЕРІАЛУ «MISFITS/ПОКИДЬКИ»

Молодіжний сленг – найбільш поширена група спеціального сленгу, оскільки ним послуговуються переважно люди віком 14-28 років, тобто школярі середніх та старших класів, студенти та люди, що не так давно закінчили ВНЗ. Оскільки великий пласт англословних телесеріалів та фільмів сучасної кіноіндустрії розповідає про історії молодих людей та їхнє життя, проблема перекладу молодіжного сленгу стає дедалі актуальнішою

через варіативність та непостійність такої лексичної одиниці як «сленгема».

Актуальність нашого дослідження зумовлена по-перше, стрімким збільшенням англомовної продукції, яка потребує якісного перекладу, по-друге необхідністю у поглибленні знань щодо особливостей відтворення сленгових одиниць у кінодискурсі та аналізі способів його відтворення на основі конкретних прикладів.

Метою нашого дослідження є визначити основні способи перекладу сленгу та проаналізувати їх застосування на основі окремих прикладів із телесеріалу «Misfits/Покидьки».

Об'єктом нашого дослідження є сленгові одиниці у кінотексті, а **предметом** – основні способи перекладу та інші аспекти відтворення лексичних одиниць у процесі перекладу кіно тексту на українську мову.

На сьогоднішній день «сленг» - це невід'ємний компонент як англійської так і української мов, адже він допомагає поповнювати розмовну лексику новими мовними одиницями, а також все більше інтегрується у сучасну літературну мову. Т.Г. Нікітіна визначає термін «сленг» як синонім слова «жаргон», яке означає соціальний різновид мови і який характеризується, на відміну від загальнонародної мови, специфічною (нерідко експресивно переосмисленою) лексикою і фразеологією, а також особливим використанням словотворчих засобів [4, с.4]. Проте, на нашу думку, сленг потрібно відрізнити від жаргону, словника специфічної професії, оскільки тут асоціація невимушеності не присутня. Крім того, жаргон, не призначений для того, щоб виключати членів, які не належать до даної групи з бесіди, а скоріше пов'язаний з технічними особливостями даної галузі, що вимагають спеціалізованого словника.

Деякі дослідники вважають, що термін сленг застосовується у двох значеннях: або як синонім жаргону, або як сукупність жаргонних слів, жаргонних значень загальновідомих слів, жаргонних словосполучень, що належать за походженням до різних жаргонів, та стали якщо не загальноновживаними, то зрозумілими для достатньо широкого кола носіїв даної мови [2].

У сленгових одиницях відображається характер самого життя людей. Найчастіше, це інтелектуальна чи фізична діяльність, навколишній світ та його оцінка, захоплення особи, її відносини в колективі [1]. Оскільки молодіжним сленгом послуговується здебільшого молодь, а середовище молодих людей та студентів сповнене нелітературних мовних одиниць, які відображають певні реалії їхнього життя [3], тому молодіжний сленг переважно складається із сленгових одиниць на тематику навчання, дозвілля, романтичних стосунків, наркотичних речовин та інші [5]. Саме сленг допомагає молоді швидше знайти спільну мову, допомагає краще виразити ставлення до того чи іншого предмета чи явища у ході звичного повсякденного спілкування.

Досліджуючи молодіжний сленг у кінодискурсі слід згадати, що сценаристи використовують ці мовні одиниці аби створити автентичний образ того чи іншого персонажа, зробити спілкування підлітків живим та невимушеним, неначе у житті, уникнути відчуття награності та штучності фільму. У сучасному кінодискурсі адекватне відтворення сленгових одиниць є досить непростим завданням і потребує високої кваліфікації перекладача та значних теоретичних та прикладних знань та навичок [4]. Сленгова лексика є бар'єром двомовної комунікації через поєднання мовних та позамовних чинників.

У сучасному кінодискурсі адекватне відтворення сленгових одиниць є досить непростим завданням і потребує високої кваліфікації перекладача та значних теоретичних та прикладних знань та навичок. Сленгова лексика є бар'єром двомовної комунікації через поєднання мовних та позамовних чинників. Зважаючи на структуру, мовний рівень та мету перекладу І.В. Корунець виділяє кілька засобів перекладу, таких як буквальний, лексемний, послівний, підрядковий та описовий переклад [2].

Для аналізу відтворення сленгових одиниць ми обрали британський комедійно-фантастичний телесеріал «Misfits/Покидьки» про групу молодих правопорушників, яких відправили на громадські роботи, де вони, після дивної грози отримали надприродні здібності, який транслювали на британському телеканалі E4 із 2009 по 2013 рік [6]. Українською мовою фільм був продубльований командою телеканалу «К1».

Аналізуючи відтворення сленгових одиниць у телесеріалі, слід перш за все розглянути лексемний засіб перекладу, який присутній у наступних прикладах:

<i>My car is gone.</i>	<i>Машина зникла.</i>
<i>What do you mean?</i>	<i>Тобто?</i>
<i>It was parked right here, it's gone.</i>	<i>Я її тут залишив, а тепер немає.</i>
<i>Welcome to the neighbourhood. It could've been worse..</i>	<i>Вітаємо на районі. Агов, буваж і гірше.</i>
<i>Dad was in the boot</i> [8].	<i>Тато лежав у багажнику</i> [7].
<i>I know you.</i>	<i>Я тебе знаю.</i>
<i>No, you don't.</i>	<i>Ні, не знаєш.</i>
<i>Yes, I do. You're that runner guy. You screwed up a big time</i> [8].	<i>Таки знаю. Ти той бігун. Ти круто облажався</i> [7].
<i>I'm sorry I hit you. For the first time.</i>	<i>Прости, що вдарила тебе. Ну, моді.</i>
<i>Yeah, I'm sorry I called you a slag</i> [8].	<i>А ти мене, за те, що назвала тебе шльондрою</i> [7].

У цих прикладах ми спостерігаємо, що сленгові одиниці були перекладені за допомогою прямого еквіваленту. Перший мовленнєвий акт є типовим зразком, де еквівалентом сленгової одиниці «boot» є літературний відповідник «багажник». У другому прикладі бачимо, що сленгему «screw up» переклади за допомогою сленгового відповідника «облажати», тобто потрапити у незручне становище через свою помилку. У третьому прикладі ми бачимо, що прямим еквівалентом сленгової одиниці «slag» є вульгаризм «шльондра». Хоча в усіх трьох мовленнєвих актах англослову сленгему переклали за допомогою прямих словникових відповідників, усі вони належать до різних пластів української мови.

Проте присутні у серіалі такі сленгеми, які ще не мають влучного відповідника в українській мові, або які мають різне значення в залежності від мовленнєвого акту. Одним із них є сленгова одиниця «twat», словниковими значеннями якої є «дурна людина», «зад (частина тіла)», «ідіот», «мудак», або авторське (із фільму «Hot Fuzz/ Круті фараони») «звільнюк». У вибраному серіалі слово «twat» підкреслює особливість мовлення одного із персонажів, а саме Нейтана Янга, і вживається виключно ним. Для того, аби проаналізувати особливості відтворення цієї лексеми у кінотексті розглянемо декілька прикладів:

Maybe he's a werewolf?

А може він перевертень?

Twat.

Не квакай.

That what happens in films [8].

У фільмах таке буває [7].

У конкретному мовленнєвому акті сленгема «twat», яка є відповіддю на дещо абсурдне, навіть із врахуванням жанру телесеріалу, запитання про вітчима Нейтона, яке його очевидно спантеличило, в українськомовному варіанті кінотексту відтворена надзвичайно нестандартно проте влучно та колоритно, і повністю відображає реакцію персонажа на сказане.

Існують проте і більш традиційні варіанти перекладу, так для прикладу у мовленнєвій ситуації, де персонажі сперечаються один між одним:

Someone knows we killed him.

Хтось знає, що ми його вбили.

Do you think it could be Sally?

Гадаєш це Салі?

Who's Sally?

Що за Салі?

The probation worker.

Наглядачка.

Uhh, Sally. Why do you know her name?

А, Салі. Звідки ти знаєш її ім'я?

She told us.

Вона казала нам.

You're a twat, because Sally didn't show up to the day after we killed the probation worker [8].

Ти - мудак, бо Салі з'явилася на наступний день після того як ми вбили наглядачку [7].

У конкретній ситуації сленгові одиницю переклали за допомогою словникового відповідника «мудак», оскільки персонаж, а саме Нейтон, цим словом підкреслив не ставлення до сказаної інформації, а швидше своє ставлення до співрозмовника, тобто Саймона, якого він вважає не надто кмітливим та постійно ображає та насміхається з нього.

Наступний комунікативний акт має місце у другому сезоні телесеріалу, де головні персонажі значно зблизилися та стали друзями, тому перекладач вирішує дещо пом'якшити образливі вирази Нейтона в сторону Саймона. Також у конкретній ситуації Нейтон проявляє певну забобонність, переживаючи, що Саймон може «накарати», тобто накликати якесь лихо чи неприємність.

- What's up with you?

- Що з тобою?

- I just realized I haven't died this week.

- Щойно дійшло, що я цього тижня не вмирав.

- It's only Thursday. There's still time.

- Сьогодні четвер, ще є час.

- Why would you say something like that, twat [8].

- Нафіг таке говорити, каркало [7].

Відповідно до ситуації перекладач вжив неймовірно вдалий відповідник «каркало», який певним чином визначає роль Саймона у наведеній розмові.

Варто зазначити що перекладач враховував не лише особливості кожного мовленнєвого акту, але й міжособистісні відносини персонажів. Так для прикладу, коли відносини Саймона та Нейтона дещо погіршилися наприкінці другого сезону, перекладач перестав пом'якшувати образливі звертання Нейтона до Саймона, як у наступному прикладі:

- You're annoy people.

- Ти дратуєш людей.

- Why would you even say something like that. That's very hurtful. I thought we were friends, you ungrateful little twat [8].

- Навіщо ти таке говориш. Це боляче чути. Я думав ми друзі, ти – маленький невдячний задрот [7].

У конкретному прикладі перекладач використав українську сленгему «задрот», тобто невдаха (що часто вживається у адрес молодих сором'язливих хлопців, які не мають особистого життя), і саме під цей типаж підпадає Саймон.

Аналізуючи переклад сленгу у телесеріалі «Misfits/Покидьки» варто також розглянути варіанти описового перекладу цього лексичного пласту. У мовленнєвому акті, де Нейтон розмовляє із Саймоном, можна спостерігати наявність такої сленгової одиниці як «squeak up», яку можна вважати неологізмом, адже у словниках не існує такої усталеної фрази. Вона утворилася за аналогом виразу «speak up» у перекладі «говори голосніше», «не тягни», «розкажуй», та слова «squeak», у перекладі «пищати,

скупіти). Вираз «*squeak up*» вказує на зневажливе ставлення до мовця та небажання слухати його. Оскільки вираз є досить новим та непоширеним, у перекладі вжито відповідник найбільш близької лексеми за значенням, а саме «*speak up*», у перекладі «розповідай», проте на нашу думку можливі і більш адекватні відповідники, такі як «вивалюй» чи «баяй».

Something happen.

What`s that? Squeak up [8]!

Щось трапилося.

Що? Розповідай [7]!

Присутні також і приклади, де усталені вирази вживаються у зовсім новому значенні, яке ще не зареєстровано у словниках, а тому немає конкретного відповідника у певному контексті, і саме тому перекладачу довелося вдатися до описового перекладу. Таким прикладом слугує наступна ситуація, де Нейтон виявляє стосунки із батьком:

This isn` t about who was or wasn` t try to sexually abuse me. It`s about you and Jamie. Look, so I` m pretty much a complete ride-off. It`s fine, whatever [8]. *Мова не проте, домагався мене хтось чи ні, а про тебе і Джеймі. Ми з тобою практично дохлий номер, та я переживу [7].*

У конкретному випадку лексема «*ride-off*» виступає сленговою одиницею, хоча має словникове значення «відїжджати». Мовець має на увазі, що він надто далекий від батька у емоційному плані. За допомогою перекладацьких трансформацій зміст виразу було передано досить вдало, використавши описовий переклад та відтворивши сленгему в українському варіанті кіно тексту як «дохлий номер», тобто завчасно програшну справу.

Досліджуючи обрану проблематику та опираючись на кіно текст телесеріалу «*Misfits/Покидьки*» ми дійшли висновків, що при перекладі сленгових одиниць у кінотексті слід враховувати ряд особливостей, таких як характерне мовлення персонажа, міжособистісні стосунки персонажів, а також комунікативну особливість кожного мовленнєвого акту. Також великими труднощами у процесі перекладу англійського кіно тексту засобами української мови є неологізми, які не числяться у жодних словниках, а саме тому не мають усталеного відповідника в українській мові. Здійснивши аналіз перекладу телесеріалу на окремих прикладах слід вказати, що український варіант є надзвичайно адекватним та вдалим. Оскільки сленг є явищем непостійним та мінливим і кількість таких мовних одиниць збільшується щороку, тема перекладу молодіжного сленгу у кінофільмах є все ще недостатньо дослідженою і потребує подальших ґрунтовних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вилюман В.Г. О способах образования слов сленга в современном английском языке / Вилюман В.Г //Учен. зап. Ленингр. гос. пед. ин-та им. А.И. Герцена, 1955. – Т.III. – с.47-50.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2001. - 448с.
3. Маковский М.М. Языковая сущность современного английского сленга / М.М. Маковский // Иностран. яз. в школе. – 1962. – № 4. – с. 102-113.
4. Никитина Т.Г. Молодёжный сленг: толковый словарь: более 12 000 слов; свыше 3000 фразеологизмов / Т.Г. Никитина. – М.: Астрель: АСТ, 2007. – 910 с.
5. Пасічник О.О. Функціонування студентського сленгу в американському варіанті англійської мови(структурно-семантичний та прагматичний аспекти) [Текст]: магістерська робота/О.О. Пасічник: ТНПУ ім. В. Гнатюка – Тернопіль, 2011
6. “Misfits” [Electronic resource]. – Access: <http://www.imdb.com/title/tt1548850/>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІЛЮСТРАТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ:

1. «Покидьки» кінотекст [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kinoman.in.ua/38-pokidki-us-sezoni-misfits-all-seasons.html>
2. “Misfits” [Electronic resource]. – Access: <http://putlockers.ch/watch-misfits-tvshow-online-free-putlocker.html>

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Тимчак П.

Науковий керівник – доц. Окаринський В. М.

АРХІПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЙОСИФА СЛІПОГО В ПЕРІОД ЗАСЛАННЯ (1944 – 1963 РР.)

Під час Другої світової війни на теренах України поступово змінювали один одного фашистський та радянський окупаційні режими, які відносно місцевого населення проводили різнобічні репресії. Зокрема, радянський уряд активно застосовував заслання у віддалені райони Росії. Волею історії доля заслання спіткала багатьох діячів УГКЦ, в тому числі і митрополита Йосифа Сліпого.

Мета цієї статті – висвітлити підтримку та координування дій митрополитом Йосифом Сліпим Української греко-католицької церкви, що перебувала в стані підпілля під час більшовицької окупації і його архіпастирську діяльність в період заслання.

Проблематикою дослідження архіпастирської діяльності Йосифа Сліпого свого часу займалися такі дослідники, як Е. Бистрицька [3], М. Бармак [1], Ю. Волошин [4], Н. Опалко [5], Б. Стула [7], С. Штука [8] та інші. Проте дана тематика продовжує залишатися актуальною для її дослідження.

У 1944 році під час другої хвилі більшовицької окупації Йосиф Сліпий став митрополитом, очоливши УГКЦ [2, с. 194]. Починаючи з січня 1945 р. більшовики проводять активізацію агентурно-слідчої роботи по римо-католицькому духовенству та уніатах. Процес дискредитації та утисків УГКЦ відбувається швидкими темпами. Вже 2 лютого РПЦ засуджує УГКЦ, а 17 березня генералісимус СРСР Й. Сталін особисто схвалив інструкцію про ліквідацію УГКЦ. В таких умовах церковні ієрархи приймають рішення перевести діяльність УГКЦ в підпільний (катакомбний) стан [13]. Ліквідація можливої внутрішньої опозиції радянському уряду у вигляді УГКЦ та зміцнення позицій православ'я у Західній Україні відбувалося в контексті радянсько-ватиканського протистояння, яке особливо гостро відчувалось в 40-х роках ХХ століття [3, с. 26].

Радянська влада погрожуючи репресіями пропонує митрополиту та всім священникам УГКЦ, що залишились на теренах СРСР без офіційно визнаної церкви перейти у православ'я. Проте Й. Сліпий як і більшість священників відхиляє цю пропозицію [4]. Репресії більшовиків за непокору не примусили себе довго чекати. 11 квітня за видуманими звинуваченнями у співпраці з німцями Й. Сліпого та чотирьох українських владик заарештовують. Виконуючи волю влади суд виносить вирок – 8 років виправно-трудова таборів [6, с. 261]. Ці події є свідченням того, що сам керівник УГКЦ проявивши справжню християнську мужність і волю не підкорився антидемократичному радянському режимові та власним прикладом вказав шлях боротьби яким повинна рухатись УГКЦ у важких історичних обставинах.

Змушений проводити свою архіпастирську діяльність у важких табірних умовах Й. Сліпий знаходив можливість сповідати віруючих та відправляти Божественні Літургії. Для цього він використовував родзинки, що передавали в передачах. Сліпий заливав їх водою і використовував як вино для святого причастя. Так згадує у своїх споминах Франц Гробауер, що відбував покарання із Блаженнішим. Крім того, перебуваючи за тисячі кілометрів від своєї пастви, він читав бажаними лекції, провадив з священниками реколекції та конференції на різну тематику, зокрема, догматичну та душпастирську [14].

Кульмінаційним моментом всього періоду заслання Й. Сліпого став 1953 р. Адже з одного боку в цьому році закінчувався 8-ми річний термін ув'язнення митрополита, а з іншого появився вогник надії на зміни в житті засудженого у зв'язку з смертю вождя Радянського Союзу Й. Сталіна [1, с. 328]. І справді, ці надії були немарні, адже «нове радянське керівництво» вирішило дещо помінати «стиль гри», щоб пристосуватись до післявоєнних змін у світі. Це спонукало до пошуку засобів, які змогли б дещо ушляхетнити комуністичну систему в очах світу. Одним з таких засобів було вибрано Католицьку Церкву. В Кремлі надіялися, що через митрополита Йосифа їм вдасться налагодити відносини з Ватиканом. Для того його було привезено в Москву на переговори. На прохання представника Кремля генерала Г. Жукова допомогти унормувати відносини з Ватиканом, Блаженніший відповів згодою в надії покращити стан католицької церкви, яка зазнавала переслідування. Одержавши доступ до московських бібліотек та можливість відвідати найголовніші храми: патріарший собор, старообрядську собор-церкву, а також Третяковську галерею та інші важливі наукові заклади Кир Йосиф почав писати нарис історії греко-католицької Церкви [14].

Під час другої розмови з Г. Жуковим Блаженнішому зважаючи на прихильність генерала до нього вдалося домогтись мінімальної свободи для всієї УГКЦ. Проте з усуненням Л. Берії від влади переговори було припинено, а митрополита відправлено назад у Сибір – у Маклаковський дім інвалідів [7, с. 263].

У Маклаково митрополит Йосиф продовжував писати і закінчив у 1954 році вступну частину до «Історії вселенської Церкви на Україні» під заголовком «Погляд на догматичні і історичні основи греко-католицької Церкви в Радянському Союзі». Блаженніший Йосиф вислав цю працю до Міністерства внутрішніх справ у Москві в 1954 році. Кілька років на рукопис праці з Москви не було ніяких відгуків. Лише в 1959 р. його було переслано до Києва та долучено до судової справи митрополита [7, с. 264]. Також у цей період митрополит написав п'ять закінчених томів «Історії вселенської Церкви на Україні». 116 сторінок шостого тому так і не мали продовження. Виклад історії Церкви в написаних книжках починаючи від св. ап. Андрія і св. Климента Папи було доведено до початку XVIII ст. Але і на них органи КДБ наклали свій арешт, тому вони так і не були опубліковані [1, с. 330].

Крім цього, у засланні митрополит продовжував опікуватись віруючими, які проживали в Україні та підтримувати підпільну греко-католицьку Церкву. Він писав і таємно передавав на батьківщину пастирські послання, які мали велике значення для підтримки духу й віри мирян [1, с. 331]. У 1954 р. Блаженніший послав з Маклаково два послання: на Різдво і на Великий Піст. Переписуванні від руки, вони дійшли на Захід [13].

Так, у Різдвяному посланні він закликав вірних ГКЦ відірватися від буденних занять і клопотів та належно провести свята, набиратися сил для нових подвигів і жертв перед загрозами і страхіттями що, випали на долю людей. Також Кир Йосиф закликає людей бути обережними та розторопними, щоб самим не погіршувати свого і так важкого положення [10].

У пасхальному посланні Йосиф бажає мирянам перемоги над смертю, гріхом і всім злом. А також закликає віруючих: «перестати плакати і сумувати, випрямити свої згорблені плечі, роз'яснити свої зморщені обличчя, бо наступає свято, в якому Христос обер сльозу з кожного лица» [5, с. 19]. Наприкінці свого послання митрополит проводить аналогію теперішніх часів із початками християнства. Наголошуючи, що в сьогоднішні як і тоді влада перебувала в «поганських» руках, а християни за свою праведність були змушені ховатись в катакомбах (як УГКЦ) та терпіти голод, холод і жадливі муки [11].

Дбаючи за вірних на рідних землях Патріарх Йосиф написав ще одне послання: «Заблудшим священникам во Христі мир!» В цьому посланні він звертався до колишніх греко-католицьких священників, які перейшли до РПЦ. Патріарх закликав цих священників повернутися до своєї рідної Церкви, нагадував про небесну кару, про відступство [14].

Ці послання були спрямовані на те, щоб підтримати вірних, допомогти вистояти проти валу атеїстичної пропаганди.

Використовуючи послаблення режиму у Маклаково Й. Сліпий починав гуртувати біля себе духовенство. Так о. Іллю Блавацького було призначено адміністратором території Центрального Сибіру. Адміністратором Східного Сибіру було призначено о. Степана Ратича [14].

Ще одним свідченням взаємозв'язку митрополита Й. Сліпого з підпільною ГКЦ є знайдені у Львові листи із ув'язнення Блаженнішого. Архів Патріарха Йосифа багато років зберігався у старому львівському будинку, що належав колись черниці чину святого Вікентія. Пізніше сестри продали це приміщення, і під час ремонту новий господар виявив маленьку схованку, де зберігались фелон, потири і дві скриньки з паперами. Серед цих паперів виявились листи, які Йосиф Сліпий надсилав сестрам із Сибіру. Листи майже не пошкоджені часом, лише деякі з них мають невеликий дефект. Архів стосується останнього періоду ув'язнення Патріарха (1953-1963 рр.) Частина цієї кореспонденції, як вдалося встановити, була надіслана до Львова поштою, інша частина, можливо, передавалась через довірених людей [8, с. 342]. Особливий інтерес, на думку дослідників, являють собою листи, які свідчать про те, що Йосиф Сліпий, «обводячи довкола пальця» радянську цензуру, освячував в ув'язненні миро. Так, в одному з листів, надісланому перед Великим Четвергом, коли за традицією глави Церков освячують миро, митрополит писав: «Останнім часом я хворію, пришліть мені ліки, які готуються з таких от олій», Далі йшов список латиною. Коли список розшифрували, виявилось, що це були інгредієнти мира. Ув'язнений Патріарх також просив надіслати йому білих сухариків і загорнути все це в «Арх.» (тобто, служебник «Архієратикон», де є молитва на освячення мира). Пізніше, після освячення мира, патріарх Йосиф віднайшов дотепний спосіб переслати його віруючим. «Не ті ліки, що треба, мені прислали, - писав він у наступному листі. – Але щоб вони не зіпсувалися, висилаю їх назад». Ця унікальна знахідка, вважають в Постуляційному бюро УГКЦ, тепер допоможе у процесі беатифікації патріарха Йосифа Сліпого [15].

У 1963 році після 18 років тюрем та концтаборів митрополит УГКЦ Йосиф Сліпий звільнений за клопотанням Папи Йоана XXIII та президента США Джона Кеннеді [9, с. 289].

Про те, що митрополит ні на мить не переставав думати про ГК Церкву в Україні, свідчить те, як в останню хвилину перед виїздом до Риму він, наражаючись на велику небезпеку, в московському готелі висвятив на свого місцеблюстителя ігумена підпільного Тернопільського монастиря Василя Величковського. І йому доручив свою паству, яка ще близько трьох десятків років мучилась і страждала у катакомбах [12]. Таким чином, Йосиф Сліпий зберіг ієрархічність влади, тобто ту основу на якій

трималась і продовжувала існувати УГКЦ.

Отже, політичні репресії, різного роду переслідування, хоча на деякий час зменшили активність кліру і віруючих ГКЦ, та все ж таки не зламали їх опору штучному насадженню православ'я. Митрополит Йосиф Сліпий перебуваючи у засланні спромігся зберегти приховану, а то й явну прихильність численних верств населення, виплекати ціле покоління церковних проводирів і зберегти структуру ГКЦ в умовах тоталітарної держави, яка цілеспрямовано і систематично контролювала будь-які прояви релігійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бармак М. Йосиф Сліпий – шлях богослова, науковця, педагога / М. Бармак // Наукові записки ТДПУ. – Т., 1998. – Вип. 7. – С. 318 – 337.
2. Болгов В. В., Болгов І. В. Хто є хто на Тернопільщині / В. В. Болгов, І. В. Болгов. – довідково-біографічне видання. – Київ 2004 р.
3. Бистрицька Е. Питання ліквідації греко-католицької церкви в контексті радянсько-ватиканського протистояння / Е. Бистрицька // Наукові виклади. – Т., 2009. – с. 26 – 30.
4. Волошин Ю. В. Ліквідація української Греко-Католицької Церкви / Ю. В. Волошин // Визвольний шлях. – 1996. - № 3. – С. 335-349.
5. Опалко Н. Хресний шлях Йосифа Сліпого. / Н. Опалко. – Т., 2002. – 48 с.
6. Парацій В. Світоглядні концепції патріарха Йосифа / В. Парацій. – Видавництво «Мергорі Тернопіль» . – Тернопіль, 2006.
7. Стула Б. Науково-педагогічна і громадсько-просвітницька діяльність патріарха Йосифа Сліпого [Текст] = Scientific-pedagogical and public-educational activity of patriarch Josef Slipiy / Б. Стула // Українська історична біографістика: забуте і невідоме / Богдан; за ред. М. М. Алексієвця. – Тернопіль : Лілея, 2005. – Ч. 1. – С. 253-270.
8. Штука С. В. Вплив Йосифа Сліпого на підпільну діяльність ГКЦ в Радянській Україні 9 1946 – 1963 рр.) / С. В. Штука // Наукові записки ТДПУ. – Т., 2012. – Вип. 6. – С. 336 – 343.
9. Тернопільський енциклопедичний словник за ред. Г. Яворського та ін. – Тернопіль : Видавництво поліграфічний комбінат «Збруч», 2008.
10. Різдвяне послання Йосифа Сліпого [Електронні ресурси]. – Режим доступу : <http://postup.brama.com/usual.php?what=18790>.
11. Пасхальне послання Йосифа Сліпого [Електронні ресурси]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/stsophiausa/posts/1536428123276832:0>.
12. Тернистий шлях Йосифа Сліпого [Електронні ресурси]. – режим доступу : <http://zbruc.eu/node/20872>.
13. Ліквідація УГКЦ [Електронні ресурси]. – Режим доступу : <http://territoryterror.org.ua/uk/history/1945-1953/ugcc-liquidation>.
14. Йосиф Сліпий глава Української підпільної Церкви [Електронні ресурси]. – Режим доступу : <http://nadoest.com/josip-slipiy-glava-ukrainsekoyi-pidpilenoyi-cerkvi-stor-7>.
15. Як патріарх Йосиф Сліпий освячував миро в ув'язненні: свідчать Церкви [Електронні ресурси]. – Режим доступу : <http://www.rr.lviv.ua/news/n399/>.

Тимчак П.

Науковий керівник – доц. Морська Н. Л.

СПЕЦИФІКА ІДЕЇ ГУМАНІЗАЦІЇ НАУКИ

Всеохоплюючий та нестримний темп науки в постіндустріальну епоху залишив в минулому як часи, коли наукову діяльність можна було вважати безумовним благом людства, так і ті, коли вона могла постати ціннісно-нейтральною, такою, що знаходиться «по ту сторону добра і зла». Небезпека, яку таїть в собі сучасна наука стосовно як окремої людини, так і всієї цивілізації, спонукає до пошуку шляхів її гуманізації.

Мета цієї статті – розкрити суть ідеї гуманізації науки та на конкретних прикладах вказати передумови, що її визвали.

Порушена проблема ставала предметом дослідження багатьох науковців-філософів. Зокрема, цією проблематикою займалися: В. Турченко [11], Сергеев В. [8], Лебедев С. [5], Степин В. [10], Сидоренко Л. [9], Горохов В. [1] та ін.

На початку ХХІ ст. наука, як ніколи раніше, глибоко втручається в природу речей, в людську природу. Характерною для такого стану науки є реалізація масштабних проектів типу атомної або космічної програми, організація міжнародних досліджень типу «геном людини» чи «штучний інтелект» [2].

Відразу ж слід зауважити, що такий прогрес парадоксальним чином посилює не тільки могутність, але і вразливість як самої людини, так і світу в якій вона живе. Яскраво це проявляється тоді, коли наукові відкриття, пов'язані з військовою діяльністю, можуть бути використані проти людини. Реальні приклади цього не нові, а відомі ще двадцятому століттю. Це – серія досягнень в галузі фізики, що призвела до створення зброї масового знищення – спочатку атомної, а потім і водневої бомб. Застосування першої американськими військами на японських містах Хіросіма і Нагасакі, призвело до колосальних жертв серед мирного населення, радіоактивного ураження людей, що знаходились неподалік вибуху, а також зараженням

великих територій і значним екологічним ущербом [5]. Втім, як показує практика, не тільки цілеспрямоване застосування ядерної зброї може спричинити невідворотне лихо, але й використання атому в мирних цілях ставлять під сумнів збереження людства і всього живого на планеті [10]. Свідченням чого є аварії на АЕС 1952 року в Канаді, 1957 в Великій Британії, 1969 в Франції, 1975 і 1979 в США, 1986 в Україні (найбільша за всю історію людства), та три - 1999, 2004, 2011 в Японії. Регулярність аварій на АЕС впродовж останніх півстоліть свідчать про те, що наука здатна не тільки обслуговувати людину плодами своїх відкриттів (від яких, сьогодні, зважаючи на економічні потреби і демографічні показники людства, ми вже не в змозі відмовитись), але і заставляє турбуватись за своє майбутнє.

Необмеженими і непередбачуваними у цьому відношенні є можливості новітньої біотехнології. З одного боку, за її допомогою конструюють нові біологічні форми, які здатні виконувати необхідні і наперед визначені функції. Так, якщо ввести в клітину потрібний ген, можна отримати організм, який є стійким до певних хвороб, наприклад – до СНІДу. Можливо також виробляти природним біологічним шляхом необхідні для медицини антигени, вакцини. За допомогою молекул афінного впізнавання і певних методик можна лікувати хворих з пухлинами, розв'язати проблему трансплантації органів. Шляхом введення в певні мікроорганізми генів, що відповідають за продукування інсуліну, гормону росту, інтерферону можна лікувати важкі хвороби [9].

З іншого боку, сам прогрес науки розширює діапазон таких проблемних ситуацій, в яких попередній моральний досвід людства виявляється недостатнім.

Наприклад, у зв'язку з успіхами реаніматології появилася можливість повертати до життя людей, стан яких раніше вважався безнадійним. Але при цьому особливої гостроти набуло питання про те, коли людину слід вважати померлою. Був запропонований критерій смерті, визначаючий її не по зупинці дихання або кровообігу, а по припиненню мозкової активності. Необхідність такого критерію була обумовлена тим, що з'явилися можливості за допомогою штучних засобів досить довго підтримувати дихання і кровообіг людського організму, що незворотно втратив не тільки свідомість, а й більшість інших функцій. Однак, при цьому виникла низка нових проблем. Так, родичам пацієнтів, які опинилися у важкому стані, буває надзвичайно важко бачити близьких їм людей у такому стані, і тому деякі з них стали наполягати, аж до звернення в суд, на відключення апаратів життєпідтримуючого лікування [5].

Неможливо не згадати і про науковий прорив в області трансплантації, що постійно вражає новими відкриттями. Але для проведення такого роду операцій потрібний донор, тобто, інша людина, наприклад, серце у якої живе, але сама вона де-факто є мертвою. Висловлюються побоювання, що з ціллю отримання органів для трансплантації медики можуть передчасно припинити боротьбу за продовження життя помираючого пацієнта [5].

Останні десятиліття відзначені також надзвичайним розвитком нейробіології, в рамках якої виникли й успішно розвиваються нові напрямки, що вивчають структуру і функції центральної нервової системи людини. Результати цих досліджень, такі, що справді мають наукове значення і представляють собою непередбачувані, необгрунтовані або явно сфальсифіковані «сенсації», приховують небезпеку їх антигуманного використання і аж ніяк не з метою лікування психічних розладів, а як засіб «модифікації поведінки». Бурхливий розвиток хімії та фармакології протягом останніх десятиліть, збагатив медицину великою кількістю нових активних лікарських засобів, що впливають на психіку людини та її поведінку. Успіхи нейрохірургії дозволили проводити тонкі і складні операції на мозку. Всі ці досягнення науково-технічного прогресу і природне прагнення вчених проникнути в таємниці діяльності мозку людини також висувають низку важливих морально-етичних і правових проблем [3].

Варто згадати і досягнення науки в розробці та застосуванні новітньої техніки та нанотехнологій. Альтернативні джерела енергії, синтетичні матеріали, різноманітні гаджети, комп'ютери та Інтернет сьогодні не просто доступні масам людей, вони радикально змінили спосіб їх життя, потреби і смаки [12]. Питання про цілеспрямованість технологічних інновацій породжує ініціативу їх «технологічної оцінки», яка пропонує експертизу інноваційних процесів, їх коректування з позиції вигляду майбутнього. При цьому майбутнє та теперішнє порівнюються у контексті суспільного діалогу і ставляться питання: які наслідки застосування тієї чи іншої технології в майбутньому? Чи хочемо ми таке майбутнє? Що потрібно зробити, щоб досягнути бажаного майбутнього? Трансгуманісти переконані, що сучасна людина – не останній еволюційний вид і наступним етапом еволюції будуть фундаментальні зміни людини і поява «постлюдини», перемагаючої хвороби, старість, смерть, володіючої новими розумовими і фізичними можливостями, набутими за рахунок нанотехнологій. Гуманісти ж збентежені небезпекою поневолення людини технологією, втрати етичних, екзистенційних цінностей і, в кінцевому рахунку, цінності життя. Т. Свірстра вважає, що компютеризація і мініатюризація розмивають границю між живим і неживим. Вихідним пунктом цього питання стає природа, сама сутність якої може бути перебудована [6, ст. 25-26].

В основі роздумів В. Горохова лежить питання цінності особи. Автор висловлює побоювання щодо втрати людиною індивідуальності під дією космогонічного потенціалу технологій: «Нанотехнологія представляє особливу небезпеку в плані порушення внутрішнього життя людини, особливо, якщо річ йде про впровадження в його організм імплантатів, які можуть в ньому не прижитись, а також про корекцію природного

розвитку людини, що може бути гіпотетично здійснена і насильницьким шляхом» [1]. Інколи така ситуація ускладнюється ще й тим, що певні напрямки наукових пошуків можуть бути засекреченими, а тим, хто їх оприлюднить, загрожує звинувачення в державній зраді. Отже, в такому випадку моральний вибір науковця може поставити його на межу життя і смерті [7, с. 167].

Виходячи з сказаного вище стає зрозуміло, що сучасній науці, як ніколи раніше, необхідна гуманістична парадигма, завдяки якій вона зможе повністю обернутись до людини, її існування, виживання і перспективи подальшого розвитку. Людину необхідно розглядати в сфері матеріального виробництва і науково-технічного прогресу не просто, як «фактор», а як найвищу цінність [5].

У зв'язку з цим, потрібно встановити міру дозволеного втручання людини, науки, технології у світ природи і культури та свою власну природу. Очевидно, що, насамперед, потрібно визначити ті етичні орієнтири, які дозволять чи заборонять людині, вченому конструювати світ у відповідності зі своїм проектом, за власним розсудом, спираючись на науку [9].

Турченко виділяє сім напрямків гуманізації науки. Перший напрямок полягає у визначенні умов, при яких виключаються можливості свідомого зловживання її досягненнями. Другий – це теоретичне обґрунтування рівноважного природокористування. Третій – вимагає подолання однобічності і абсолютизації раціонально-експериментального методу пізнання, забезпечення його гармонійної єдності, взаємодоповнюваності з емоційно-естетичним розумінням світу, набуття знання наукових істин і віри в моральні ідеали й принципи як єдино необхідні орієнтири в житті. Четвертий і п'ятий напрямки полягають у забезпеченні умов і режимів професійної діяльності науковців, необхідних для їх фінансової незалежності та демократії, що дозволяє з найбільшою повнотою самореалізуватися кожній особистості, і колективізму, що забезпечує безкорисливу товариську взаємодопомогу вчених, поряд з духом змагальності при прагненні до загальної мети [11].

Гуманітаризація науки, що означає насичення негуманітарних дисциплін даними і висновками гуманітарних дисциплін, виражає шостий напрям гуманізації науки. Гуманітарні науки, хоча це, можливо, звучить несподівано, можуть мати і, нерідко, мають антигуманну спрямованість, виправдовуючи жорстокість, насильство, проголошують "обраність" одних народів і соціальних груп, необхідність панування їх над іншими людьми шляхом некоректних в науковому відношенні тверджень та інтерпретацій фактів. Бездоганні з точки зору логіки і фактичного матеріалу тексти можуть бути антигуманними за своїми судженням і висновками в силу певних "ціннісних орієнтацій" їх авторів. Тому гуманізація гуманітарних наук є не менш актуальною, ніж технічних або природничих дисциплін і висловлює сьомий напрямок гуманізації науки [11].

Крім цього, розвиток науки сьогодні неможливо уявити без існування тих чи інших принципів та норм регулювання досліджень і наукової діяльності взагалі. Серед яких виділяємо такі:

- антропності – орієнтація науки на служіння людині, її життю та здоров'ю;
- природоохоронності – експлуатація природи повинна трактуватись як антигуманна, оскільки веде до порушення середовища проживання людини, руйнує систему «людина – світ», позбавляє людину природних зразків для наслідування і творчого натхнення [4, с. 219];
- обережності – при виникненні розумних сумнівів щодо безпеки нової технології ті, хто її створив і має намір застосовувати, повинні надати переконливі аргументи на користь безпеки цієї технології [5, с. 466].
- аксіологічності – надання ціннісних характеристик тим науковим результатам, що враховують цінності всіх елементів тріади мезокосму;
- екзистенційності – включення у коло відповідальності науки усіх суб'єктів соціуму;
- акмеологічності – співставлення наукових досягнень з розвитком суспільства, людини і природи [8, с. 53].

Таким чином, сучасна наука покликана реалізувати весь свій гуманістичний сенс, який в умовах стрімкого та жвавого науково-технічного прогресу набуває імперативного характеру. Іншими словами, суть ідеї гуманізації науки полягає у такому відношенні до людини, при якому вона завжди буде метою і ніколи не буде засобом. Таке «перевідкриття гуманізму» зумовлене тією тривожною ситуацією, в якій опинилось людство у третьому тисячолітті. Тому, органічне поєднання цінностей науково-технічно-логічного мислення з тими соціальними цінностями, які представлені моральністю, мистецтвом, релігійним та філософським осягненням світу стають новим типом раціональності та реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горохов В.Г. Наноэтика: значение научной, технической и хозяйственной этики в современном обществе / Вопросы философии. – 2008. – № 10. – С. 44.
2. Зленко Н. Н. Генезис понятия наука / Н. Н. Зленко. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-12001.html>.
3. Карпенків С. Х. Концепція сучасного природознавства: Підручник для вузів. - М.: Культура і спорт, ЮНИТИ, 1997. - 520с.

4. Крянев Ю. В., Моторин Л. Е. История та філософія науки: навч. посібник / Ю.В. Крянева, Л.Е. Моторину. - М.: Альфа-М: ИНФРА-М, 2010.-335 с.
5. Лебедева С. А. Філософія науки: навч. посібник для вузів / С.А. Лебедева. - 6-е вид., Перераб. і доп. - М.: Академ. Проект, 2010. - 731 с.
6. Отраднова О. А. Нанотехнологии и их роль в понимании реальности в современном обществе / О. А. Отраднова. [Електронний ресурс]. – режим доступу:<http://philosophy.nsc.ru/site/journals/59/%D0%9E.%D0%90.%20%D0%9E%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%BE%B2%D0%B0.pdf>.
7. Петрушенко В. Л. Філософія і методологія науки / В. Л. Петрушенко. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 184 с.
8. Сергеев В. К. Гуманизация науки: новые философские основания / В. К. Сергеев // Вестник Томского государственного университета. – Томск – 2010. – № 333. – С. 51-54. – С.51.
9. Сидоренко Л. І. Етика науки / Л. І. Сидоренко. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/etik-sidorenko.html>.
10. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. А. Філософія науки і техніки. – М., 1996. – 400 с.
11. Турченко В. Н. Гуманизация и гуманитаризация науки / В. Н. Турченко. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://kommersant.org.ua/article_133.html.
12. Шваб К. Четвертая промышленная революция / К. Шваб — «Эксмо», 2016 — (Top Business Awards).

Струганець М.

Науковий керівник – проф. Буюк Б. Б.

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ІВАНА ОГІЄНКА НА ОСНОВІ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИХ МАТЕРІАЛІВ ЧАСОПІСУ «РІДНА МОВА» УПРОДОВЖ 30-Х РОКІВ ХХ СТ.

Процес національного та духовного відродження українського народу упродовж останніх десятиліть стає все повнішим та багатограннішим. Відбувається повернення багатьох імен провідників української нації, діяльність і помисли яких були сфальсифіковано та засуджено «офіційною» пропагандою ХХ ст. Одним із таких, реабілітованих на сьогодні, постатей є Іван Огієнко, який увійшов в українську історію як один із творців національної освіти, невтомний захисник рідної української мови, видатний науковець-енциклопедист та ідеолог Українського Православ'я.

Переломним етапом для наукової та редакційно-видавничої діяльності І. Огієнка був період польської еміграції протягом 1926 – 1940 рр. У цей час поневірянь та безгрошів'я науковець все ж зумів згуртувати частину інтелігенції завдяки видавництву науково-популярного часопису «Рідна мова» («Р. М.»), який був спробою звернути увагу української громадськості на проблеми існування української мови.

Історія свідчить, як непросто і небезпечно в усі часи було донести до українського народу його друковане слово, що повсюдно заборонялося і нищилося чужою для нього владою. У свою чергу, творці українського слова: письменники, поети, науковці, редактори і видавці постійно переслідувалися й суворо каралися. Саме тому з 1926 року, перебуваючи в еміграції, Іван Огієнко намагався згуртувати навколо себе усіх співвітчизників.

На період 1933 – 1939 рр. Іван Огієнко, в несприятливих національно-політичних і фінансово-матеріальних умовах, спромігся заснувати та щомісяця видавати український науково-популярний часопис «Рідна мова», який швидко став платформою для пропагування, насамперед, літературної мови. Автори часопису переслідували ідею ствердження української нації, оскільки саме мова завжди була і залишається підвалиною соборного становлення кожного народу. Поступово, поруч із мовним спрямуванням, І. Огієнко як натхненник цього видання переформатовує його ще й на досягнення та пропагування тодішньої української літератури.

У 1938 р. видавець офіційно заявив на сторінках часопису, що «Рідна мова» стає також літературним журналом. Одним із відомих письменників, що співпрацював з часописом був Спиридон Черкасенко, автор поетичної збірки «Хвилини», книги «На шахті», п'єс «Хуртовина», «Про що тирса шелестіла» та ін. Як стверджує у своїй монографії Євгенія Сохацька, що «на сторінках часопису неодноразово друкувалися твори С. Черкасенка з високим патріотичним змістом» [6, с. 88]. І. Огієнко неодноразово називав Черкасенка «Каменярем всеукраїнської літературної мови», «найяснішим щирим світільником, що сонцем говорить і світить у нашій літературі» [6, с. 85]. Попри окремі звернення українських емігрантів, які не вважали Черкасенка справжнім письменником, Огієнко все ж закликав: «творімо українську культуру всіма силами нації» [2, с. 95].

Вельми продуктивною, хоч і нетривалою, була співпраця з «Рідною мовою» видатного молодого поета Богдана-Ігоря Антонича, автора віршованих збірок «Привітання життя», «Три перстені», «Книга Лева». Високо оцінюючи творчий доробок поета, Огієнко у листі від 1935 р., висловлює Антоновичу ряд тактовних порад: «Дуже прошу Вас перелити в поезію значення рідної мови в нашому житті, – подати в віршах те, про що пишу я в «Рідній мові», – треба ворухити таке неворухке наше громадянство. Це пішло б до «Рідної мови»... Я все закликаю поетів до спільного творення нових слів, – аби тільки це

«творення» було справді творче й не противне духові нашої мови...» [5, с. 254]. У листі від 2 березня 1936 р. видавець адресує поєтові нове творче прохання: «Чи не могли б Ви написати для «Рідної мови» статтю про порівняння, як поетичний засіб у сучасних поетів? Або про одухотворення?» [5, с. 276].

Серед авторитетних дописувачів «Рідної мови» перших трьох років її існування був Андрій Чайковський – український письменник, громадський діяч, доктор права з Галичини. А. Чайковський та І. Огієнко заочно були знайомі із 1919 р., коли професор Огієнко започаткував Український державний університет у Кам'янці-Подільському і став ректором. За словами самого І. Огієнка, письменник був: «найближчим моїм приятелем, найвірнішим дорадником, найціннішим заступником». Кваліфікованими юридичними знаннями Чайковський підтримував професора Огієнка у його академічній діяльності. Переїхавши до Варшави, щоб обійняти посаду професора богословського відділу Варшавського університету, їхні зустрічі стали рідшими, проте не припинялося листування. Письменник А. Чайковський любив писати листи, писав їх дуже часто і до І. Огієнка та як сам згадував видавець, «по декілька разів на місяць, щотижня». Якщо це дійсно так, то тоді б мало бути написано понад 500 його листів до професора Огієнка. Проте, цей комплекс кореспонденції зберігся далеко не повністю, доля оригіналів листів І. Огієнка до А. Чайковського досі не з'ясована. Окрім цього сам професор пригадував, що ще до війни спалив чимало листів А. Чайковського через небезпеку обшуку з боку польської поліції. У вогонь тоді пішли в першу чергу листи з різкою критикою політики польського уряду щодо українського питання.

До числа літературних критиків, які друкувалися на сторінках «Рідної мови» належав професор, відомий шевченкознавець Леонід Білецький, з яким І. Огієнко приятелював у Київському університеті Святого Володимира. «Капля довбає камінь не своєю силою, але постійністю. Ось такою каплею, що пробиває камінь нашої байдужості і є «Рідна мова» – вона пробиває й байдужі серця, й байдужий мозок українського обивателя» – такими гречними словами характеризував часопис Леонід Білецький [7, с. 380–381].

Інформативним був лист І. Огієнка від 3 квітня 1935 р., в якому описувались тодішні «гонорари», які попри те, що були незначними все ж свідчили про те, що журнал був популярним: «...висилаю Вам: 1) «Рідна мова» числа 1–12 (без 2 і 3, їх нема) – 35 крон, 2) числа 13–24 – 35 крон + оправа 5 крон, 3) «Рідна мова» на 1935 р. – 30 крон, і 4) «Бібліотека» числа 1–4 – 15 крон, разом 120 крон (трирічники). Платити не потребуєте, – заплатите статтями...» [12, 254].

У цьому ж листі знаходимо вимогу видавця-редактора, пов'язану з орфографічним безладдям того часу: «Пристосовуйте статті до правопису «Рідної мови» [5, с. 255]. У зв'язку з цим простежується чітка редакційна політика часопису щодо орфографічного оформлення матеріалів статей.

Як близькому товаришеві та впливовому діячеві української еміграції, І. Огієнко з душевним болем описував Л. Білецькому у листі від 14 травня 1935 р. важку ситуацію, в якій доводилося йому видавати часопис в режимі постійної критики з боку «своїх» же українців-галичан на сторінках редагованих ними часописів: «Від тієї хвилини, як став я видавати «Рідну мову», не припиняються найбрутальніші напади М. Рудницького, чи то відкриті, чи приховані. Знаю, що робить він це на замовлення з Варшави, щоб остаточно вбити мене, бо тутешнім колам – з якими я розійшовся – на цьому залежить... В. Сімович веде шкідливу кампанію у Львові проти «Рідної мови», хоч я чотири рази запрошував його до співпраці. Чи не міг би Антонович – його великий приятель – вплинути, щоб той на решті переслав свою руйницьку працю?» [5, с. 260–261].

Професор Огієнко щоденними зусиллями намагається долати всі перешкоди і спроби сучасників завдати йому у роботі. Про це свідчить його лист від 25 березня 1935 р. з мотивами, відомими з уже цитованих рядків до Л. Білецького: «... перше дуже Вам вдячний за побажання успіхів «Рідній мові». Ви хіба ліпше від інших розумієте значення й потребу для нас такого журналу. М. Рудницький із запеклістю пса кидається на мене, виконуючи волю Варшави. Але, здається, громадянство вже трохи розкусило, що то є. «Р. М.» буде тим, на чім він собі лоба зломить, бо накидається аж занадто вже суб'єктивно. Але у Вашому листі сильно мене здивувало, що Доктор І. Крип'якевич «загородив дорогу» Вам до співпраці в «Р. М.». Це рішуче не слухно. Ніде в світі так не робиться в виданнях наукових, – візьміть їх які хочте і знайдете поруч себе авторів, що в житті не мають нічого спільного. Чи Вам приємно бути членом Наукового Товариства разом із Чекаленком? А про те ані Ви, а ні я не виходимо з Т-ва. Отож, увольте мою волю і моє сердечне прохання, – пришліть цікавеньку статейку для «Рідної мови». Автор особливо акцентує на тому, що «Рідна мова» дуже потребує підтримки, адже його попереднє листування з Просвітою результату не дало. «...може Ви маєте таких знайомих, що могли б підтримати Фонд Рідної мови. – Дякую сердечно за обіцянку американської помочі. Р. S. Додаю чеки – може когось заохотите до передплати» [5, с. 241–242].

Навесні 1937 р. І. Огієнко скаржився товаришеві Л. Білецькому на їх спільного приятеля, потенційного кореспондента журналу – Ф. Колессу: «...я просив Колессу про статтю ще перед виходом 1-ої кн., але він не дав... Три роки виходить «Р. мова», п'ять раз (коли не десять) просив статті, – не дав. Будьте певні – і не дасть... Тяжко мені це писати, але це так. Я Колессу глибоко поважаю й багато від нього чекав, на жаль – даремно» [5, с. 288]. У цьому ж листі І. Огієнко, як борець за соборну українську літературну мову, ставить питання різниці між діалектизмами як засобом стилізації мови персонажів і авторським мовленням: «Покажіть мені сторінку в «Рідній мові», де я писав, що не може бути

провінціалізмів Стефаніка й т. ін.? Коли автор пише «прецінь» сто раз від себе, а не в розмові дієвих осіб, то це хіба провінціалізм?» [5, с. 289].

Залучав І. Огієнко до співпраці в журналі «Рідна мова» і відомого українського літературознавця, свого однодумця – Кирила Студинського. Мотивував Огієнко товариша «творити вперто» в часописі, обіцяючи зі свого боку «працювати вперто й нестримно, аби тільки громадянство допомогло» [7, с. 299]. У листі від 20 березня 1933 р. до К. Студинського простежуються й висловлювання І. Огієнка про фінансові непорозуміння: «Переобтяжений дрібною заробітковою працею та журую про завтрашній день... «Рідна мова» принесла мені багато праці, стільки ж клопоту й жодного заробітку» [8, с. 38].

Питання фінансування видавництва часопису залишалось болючою темою на порядку денному для І. Огієнка, про що свідчать численні листи до К. Студинського. Лист від 29 вересня 1934 р. сповнений і вірою в перспективність журналу, тривогою за його майбуття в умовах нестачі коштів на його видання та бажанням долучити до національної справи авторитет адресата: «Через те, що Ви так сердечно поставилися до «Рідної мови», вирішив я написати до Вас ось цього листа, щоб вияснити стан «Р. М.». 1. Матеріальне положення «Р. М.» дуже слабеньке і це не дає змоги розбудуватися, більше того – загрожує його існуванню. 2. А між тим «Р. М.» нам конечно потрібна й сумлінно виконує свої обов'язки. Ось через це й звертаюся до Вас, як до людини, що довгі роки стояла на чолі найвищої нашої наукової інституції з сердечним проханням заопікуватися «Р. М.». Думаю, що деякі наші інституції мусили б прийти бодай із малою допомогою «Р. М.», бо ж «Р. М.» провадить освітню працю головню в Галичині. При Ваших зв'язках Вам не трудно це зробити, і це була б реальна допомога». Огієнко також сердечно просить Кирила Студинського проагітувати про «Рідну Мову» серед його знайомих. «...Не штука робити культурну роботу з допомогою сотні тисяч злотих від Мін. – я створив культурну інституцію без гроша в кишені. Взагалі ж сердечно прошу Вас стати правдивим опікуном «Р. М.», бо вона того варта» [5, с. 248].

Епістолярій 1935 року також заповнений клопотами І. Огієнка про «Рідну мову». В одному з листів цього року він радісно сповіщав К. Студинського про те, що статей до журналу надіслано стільки, що вистачить на рік роботи. Прагнучи підтримувати статус «Рідної мови» як часопису наукового, а не політичного, у листі К. Студинському від 9 квітня 1935 р., І. Огієнко, наприклад, вгався, чи варто друкувати в журналі спогади П. Скоропадського про гетьманат 1918 року [8, с. 163].

І. Огієнка турбує необхідність узгодження правописної кодифікації у наддніпрянській Україні та в Галичині для редакції «Рідної мови», тож у листі до Студинського просить дати об'єктивну статтю для редакції: «...іде боротьба за йоти, за фонетику. Покажіть, як непотрібно витрачалася енергія по-пустому! А тепер те саме роблять з апострофом, роблять ті самі (духовенство або з їхніх сфер). Тільки Ви можете. Дуже прошу й чекаю!» [5, с. 256].

До постійної співпраці у часописі І. Огієнко запросив і Євгена-Юліана Пеленського – західноукраїнського бібліографа, літературознавця, музеєзнавця, видавця, педагога, громадського діяча [2, 280]. Так, у листі до нього від 28 грудня 1933 р. йдеться про неймовірні труднощі, з якими довелося зіткнутися Огієнкові й про титанічні зусилля редактора в подоланні тих труднощів: «Рідна мова» насили дише – передплатників мало, не знаю, що й робитиму... Сердно прошу Вас також взяти ближче інтереси «Рідної мови». Ви добре розумієте, як потрібний такий журнал. За один рік він таки немало зробив. І шкода буде, коли, за браком коштів, він мусить або завмерти, або жевріти» [4, с. 46], [8, с. 166]. Але справа з виданням журналу налагодилася, і вже наступного року в листі від 9 вересня Огієнко звертається до адресата з проханням використати свої зв'язки з західноукраїнськими інтелектуалами для розширення авторів часопису [8, 167].

Таким чином, І. Огієнку упродовж 1933 – 1939 рр. вдавалося залучити до праці на шпальтах місячного журналу «Рідна мова» видатних творців українського слова, перш за все задля підвищення його загальноукраїнської значущості в еміграції. Листування І. Огієнка із видатними діячами української культури засвідчило ряд труднощів у редакційно-видавничій діяльності, з якими стикався видавець (нестача фінансів, передплатників, перешкоди з боку польської влади та «своїх» заздрісників), та наполегливість редактора часопису «Рідна мова» у їх подоланні. Епістолярій Івана Огієнка безумовно зберіг цінні й тактовні поради та пропозиції, з якими він звертався до своїх колег-побратимів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Б. Аналіз творчості Степана Руданського на сторінках журналу «Рідна мова» Івана Огієнка / Б. Коваленко // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник (серія історична та філологічна) [гол. ред. О. М. Завальнюк, відпов. ред. Є. І. Сохацька]. – Випуск VIII. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011.
2. Ляхоцький В. Просвітитель: видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В. Ляхоцький. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 528 с.
3. Марчук Л. Термінологія на сторінках часопису Івана Огієнка «Рідна мова» (1933–1935 рр.) / Л. Марчук // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник (серія історична та філологічна). – Випуск VII [редкол.: О. М. Завальнюк (гол. ред.), Є. І. Сохацька (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010.
4. Огієнко І. Історія українського друкарства / І. Огієнко. – К.: Либідь, 1994. – 448 с.

5. Пам'ятки: епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907-1968). – Т. II / Ред. колегія: Ляхоцький В. П. (гол. ред.), Матяш І. Б. (заст. гол. ред.), Федорова Л. М. (відп. секр.) та ін. – К., 2001. – 478 с.
6. Сохацька Є. «Молюся за весь рідний край...»: штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності / Є. Сохацька. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2007. – 276 с.
7. Тимошик М. «Лишусь навки з чужиною...»: митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / М. Тимошик. – Вінніпег-Київ: Український православний Собор Св. Покрови – Наша культура і наука, 2000. – 548 с.
8. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). 1882–1972: життєписно-бібліографічний нарис / З. Тіменик. – Львів, 1997. – 230 с.

Пістун Н.

Науковий керівник – проф. Бистрицька Е.В.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХОДУ ПОЧАЇВСЬКОГО МОНАСТИРЯ ПІД ЮРИСДИКЦІЮ УНІЙНОЇ ЦЕРКВИ НА ПОЧАТКУ ХVІІІ СТ..

Унійна Церква (УЦ) була започаткована у 1596 р., внаслідок укладання Берестейської унії, коли православні ієрархи Речі Посполитої перейшли під юрисдикцію папи Римського із визнанням основних догматів Католицької Церкви. Процес її утвердження на теренах Правобережної України був непростим. На рубежі ХVІІ–ХVІІІ ст. унія поступово утвердилася на Правобережжі. Луцько-Острозька єпархія, до якої входили землі Почаєва, була утворена у 1702 р. Важливу роль у діяльності цієї церкви відігравав Василіанський чин, який був своєрідним становим хребтом УЦ, її інтелектуальним ядром [3]. Пам'ятаючи сумний досвід Берестейського собору, ієрархи дипломатично підготували своїх вірних, тож у цілому навернення пройшло без ускладнень. Додатково цьому сприяло й те, що активну участь у церковному житті ще брала дрібна православна шляхта, яка усвідомлювала зміни в релігійній та загальнополітичній ситуації. Залишається додати, що аналогічні процеси відбулися безболісно і на території в Білорусі [13, с. 339]. Незважаючи на стрімке поширення УЦ на цих теренах, Почаївський монастир отримує від короля Августа II (1697-1706 рр.) окрему грамоту (1700 р.), що підтверджувала права та привілеї на даровані маєтки Почаївської святині. Ця грамота була отримана за сприяння Діонісія Жабокрицького (єпископ Руської Унійної церкви з 1702 р.), Й. Саєвича (намісник Почаївського монастиря 1699-1711) та Сильвестра Тройцевича (ігумена Белзького монастиря), що звернулися з проханням про заступництво до російського резидента у Варшаві Любіма Судейкіна. Тоді ж, перебуваючи у Варшаві, Й. Саєвич отримав в короля грамоту, що звільняла Почаїв від перебування військового гарнізону і додаткових податків з боку чиновників і взагалі гарантувала заступництво короля щодо насильницького прийняття унії. Ця грамота від 9 червня 1701р. була внесена в гродські книги ігуменом Никодимом Лозинським разом з іншими документами, які підтверджували фондуш монастиря [12, с. 498-502].

Проте, через свавілля польської шляхти, яке на той час посилювалося, ніхто, навіть король, не міг застерегти монастир від нападів спочатку магната А. Фірлея, а потім його наступників з роду Тарнавських, шляхти та єзуїтів. Польський магнат Станіслав Тарнавський втручався у призначення ігуменів, насилвав на монастир гайдуків і робив інші безчинства. Не без його участі монахи поділилися на противників і прихильників унії [5; с. 20].

Актуальним питанням, яке постало в історіографії ХІХ–ХХ ст. та залишається не до кінця з'ясованим у сучасних дослідженнях, є питання дати переходу Почаївського монастиря в юрисдикцію УЦ. Всі дослідники традиційно, посилаються на слова архимандрита Амвросія Потоцького, автора «Сказания о Почаевской Лавре»: «... дело это, по существу темное, так и должно было остаться во мраке неизвесности» [1].

В сучасності у історіографії з цього приводу постає дві точки зору. Одні дослідники називають – 1712/1713 р. роком переходу Почаївського монастиря в унію. Зокрема, Собчук В., пише: «1712 р. монастир визнав унію православної церкви з католицькою і став складовою василіанського ордену» [9, с. 119], автор чи не єдиний посилається на Левицького В., який, власне, обґрунтував свою позицію (на користь 1712-1714 рр.) у спеціальній статті, в якій детально описує зазначені події, на жаль, більшість сучасних дослідників, не посилаються на його роботу; І. Тілявський, який чи не єдиний наводить конкретні докази на користь 1712-1714 рр., базовані на документах. Для таких істориків, як архимандрит Амвросія, А. Хойнацький, Г. Крижанівський, І. Огієнко обставини визнання унії Почаївським монастирем було не до кінця зрозумілим. Більшість з них вказують, що ні у лаврському архіві, ні в інших письмових джерелах не залишилося жодних документів, в яких було б зафіксовано той факт, коли саме православний монастир перейшов в унію. Вони відносять цю перемену ніяк не раніше Замойського синоду 1720 р., вказуючи на останнього православного ігумена Гедеона Левицького, що управляв монастирем з 1716 р. до 1726 р. Але ці припущення не відповідають дійсності і не знаходять підтвердження в жодній документації. І. Дубилко також писав, що на сьогодні відомий точний список усіх монастирських настоятелів, починаючи з преподобного Іова і закінчуючи Гедеоном Левицьким. І вказує, що коли у 1720 р. відбувся унійний Замойський собор, на якому були узаконені всі відступлення від давнього православного чину на користь латинства і де були присутні настоятелі майже всіх волинських монастирів, які увійшли в унію, то Гедеона там не було, а наступником його нібито вже став

уніат – Феодосій Рудницький [6, с.73]. Закордонні дослідники не обмежилися загальними фразами, щодо проблеми переходу Почаївського монастиря та більш детально вивчили це питання. Дослідниця Беата Лоренс, подає інформацію, яка показує, що починаючи з 1712 р. монастир поступово переходить в унію.

Історія Почаївського монастиря, чомусь подається відірвано від тих суспільно-релігійних процесів, що мали місце в цей час. Відомо, що унійна церква в цей період утверджувалася на теренах Правобережжя, монастирі одним за одним переходили у її підпорядкування. Переважно це відбувається за рахунок відновлення занедбаних, колишніх православних монастирів. Відомо, що перший монастир на території Поділля, який увійшов в унійну юрисдикцію був Сатанівський, його було засновано ще у 1600 р. Василіани ж зайняли цей монастир у 1707 р., на цей в ньому не проживали монахи. Унійні ченці жили там до 1793 р., коли монастир перейшов до православних. 1708 р. василіанським монастирем став Маліївський, який раніше був православним, проте в середині XVII ст., був зруйнований внаслідок Визвольної війни Б. Хмельницького та ін. [11, с. 24]. На цьому тлі передача Почаївського монастиря не видається таким таємничим явищем, як подається в літературі, а швидше виступає закономірним явищем цього періоду. Значна увага, яку приділяють Почаївському монастирю, з цього приводу, пояснюється значенням цього монастиря для Православної церкви, який вважався та вважається «форпостом православ'я» на Волині. Отож, станом на 1710 р. поза унією залишився лише Почаївський та два менші монастирі, що адміністративно від нього залежали: Загаєцький та Страклівський. [7, с. 28-32.].

На користь першої версії свідчить лист почаївського ігумена і його монахів до Конгрегації Поширення Віри, датований 23 липня 1712 р., в якому зокрема йдеться: «... Наш Почаївський монастир заснований паном Домашевським коло ста літ тому. Волею фундатора був він прилучений до Церкви Константинопольської, уставу ставропігального а згодом з за різних воєнних лихоліть підчинений під Архієпископа Московського (мається на увазі спроба Й. Саєвича отримати для Почаївського монастиря, ставропігію і підпорядкувати його безпосередньо Москві [8, с. 219]) якого ми за одноголосним рішенням цілої братії покинули уважаючи це підчинення за справу для нас шкідливу. Тому як залежали ми колись від Константинопольського патріарха хочемо тепер залежати від Найвищого Архієрея. Отак пильно просимо щоб прилучено було нас до Збору всіх монастирів Правила св. Василя Великого існуючого на землях Львівській, Галицькій та Кам'янця Подільського, що його засновано минулого року під опікою єпископа Львівського Шептицького, бо цей Збір є найблищим до наших чернечих правил та дисципліни...» [4, с. 82-87]. Про цей лист пише і Польська дослідниця Беата Лоренс. Вона говорить, що почаївські ченці написали лист до Конгрегації Поширення Віри, датований 23 липня 1712 р., в якому декларували приєднання до унії і бажання підпорядкуватися владі владики львівського Варлаама Шептицького [16, с. 26].

Щоб краще зрозуміти ці події, потрібно звернути увагу на наступні обставини. Після того, як 1709 р. Д. Жабокрицький (луцький єпископ, що перейшов в унію у 1702 р.), був заарештований (після Полтавської битви, за нібито зв'язок із шведами) і згодом висланий до Москви, єпископом Луцьким, з подачі Росії, був призначений Йосиф Шумлянський (польський король Август II не визнав його єпископом і не дав зайняти єпархію) [8, с. 219]. Оскільки, Д. Жабокрицький знаходився в тюрмі (де і помер 1715 р.), луцька єпархія була передана адміністратору (як унійна), під тимчасове управління, адже не можна було призначити нового єпископа поки Д. Жабокрицький ще був живий, хоч той і був ув'язненим. Передана вона була єпископу Холмському, який управляв і Луцькою і Холмською єпархіями [10]. Тому монахи у вищезгаданому листі зазначають, що вони юрисдикцію єпископа Холмського і Луцького не визнають, а апелюють, що складуть унію на руки В. Шептицького (єпископа Львівського). Прохання Почаївських монахів було розглянуто на засіданнях Конгрегації Поширення Віри 2 серпня та 12 вересня 1712 р. Вони говорять, що хоч монастир не знаходиться на території Львівського єпископа, а на території Луцького, проте Почаївський монастир маючи Константинопольську ставропігію, не підпорядковувався місцевому ординарію, а безпосередньо Константинопольському патріархові, на тих правах він не є їхнім ординарієм. У вирішенні цього питання за приклад було взято справу про визнання унії Львівським Ставропігальним Братством 23 червня 1708 року, яке мало аналогічне прохання і 5 квітня 1709 р. воно було затверджене [14, с. 57]. Відомий також документ, в якому говориться, що 2 серпня 1712 р., прийшла інстанція у супроводі варшавського нунція Тромбетті, щоб означеним монахам перейти до унії і вказується, що почаївські ченці не хочуть визнати іншої юрисдикції, тільки тої, що єпископа Рутенського у Львові [14, с.63-66]. Проте, в Римі побоялися обурення, що його міг виявити єпископ Луцький, тому вирішено, що монастир остаточно залишиться під його юрисдикцією [15, с. 63-65].

Третім моментом, що вартий уваги, є документ датований 1714 р., в якому серед унійних монастирів, що сплачують податок (гіберну) вказується і Почаївський це свідчить, що станом на той час, він уже був в унійній юрисдикції. Згідно з документом, призначено йому було до сплати 280 злотих зі знижкою 30 злотих [2, с. 32-33]. Отож, вивчивши ці документи, зникає будь-яка загадковість у питанні переходу Почаївського монастиря в унію.

Відомо, що ще у 1712 р. на Луцькій православній кафедрі утвердився вже унійний єпископ Йосиф Виговський, а у 1714 році в Почаївському монастирі, його приймали як почесного гостя. Монахи навіть запитали у нього дозволу на будівництво нової каплиці св. Великомучениці Варвари і дозволили йому скласти докладний опис монастирського майна [12; с. 82]. З цього приводу В. Левицький пише так:

«Если архим. Амвросий и прот. Хойнацкий жалуются на то, что не осталось никаких официальных документов относительно перехода Почаевского монастыря в унию, то нас удивляет, то что они их видят и сами этого не сознают. В самом деле, и тот и другой упоминают о посещении (визитации) Почаевского монастыря в июне 1714 г. Луцким униатским епископом Иосифом Выговским; они говорят, что он обзирал монастырь (...). Но, вместе с тем, не догадываются, что это и было официальное принятие Луцким униатским епископом монастыря под свою власть» [8, с. 233.].

Отож, видається очевидним той факт, що перехід Почаївського монастиря в унію, не був одномоментним явищем, і як бачимо станом на 1714 р. цей монастир, як і більшість інших на цій території перейшов під юрисдикцію Унійної Церкви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амвросий, архимандрит [Лотоцкий А.]. Сказание о Почаевской Успенской лавре, на основании документов, хранящихся в лаврском архиве. – Почаев, 1872
2. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною Коммиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском, Подольском и Волыньском генерал-губернаторе, Частина 1, том. II, Киев 1864. с. 32-33. (док. № №1158-1159)
3. Білик В. Становище василіанських монастирів Правобережної України у Суспільно-політичних умовах Російської імперії (кінець XVIII – 30-ті рр. XIX ст.) // Минувле і сучасне Волині та Полісся. Християнство в історії і культурі Володимира-Волинського та Волині. Науковий збірник. Випуск 47. Матеріали XLVII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції – Луцьк, 2013. – С. 3–8.
4. Великий А. Світла і тіні української історії: причинки до історії української церковної думки / А. Г. Великий. – Рим : Вид. ОО. Василян, 1969. – 218 с.
5. Гудима А. Почаївський монастир в історичній долі українства / А.М. Гудима. - Тернопіль, 1995. – 286 с.
6. Дубилко І. Почаївський монастир в історії нашого народу / І.Дубилко. - Вінніпег.: Інститут Дослідів Волині, 1986. – 114 с.
7. Інокентій. Свято-Успенская Почаевская лавра в борьбе с католицизмом. // Журнал Московской Патриархии. – 1953. – № 10. с. 28–32.
8. Левицкий В. Игумен Иосиф Саевич и переход Почаевской лавры в унию // ВЕВ. – 1916. – № 47; Православная Волянь. – 1917. – № 3.
9. Собчук В. Д. Почаївська лавра і народна освіта / В. Д. Собчук // Релігія і церква в історії Волині : зб. наук. пр. – Кременець, 2007. – С.117–151.
10. Станіславський В.В. Жабокрицький Діонісій [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Zhabokrycky_D
11. Хіхляч, Б. Економічне життя населення Василіанських монастирів на Поділлі (XVIII - I-а третина XIX ст.) [Текст] / Б. Хіхляч // Київська старовина. – 2008. – № 6. – С. 22-37.
12. Хойнацкий А.Ф. Почаевская Успенская лавра. Историческое описание / А. Ф. Хойнацкий. – Почаев, 1897. - 557 с.
13. Яковенко Н. М. Нарис історії України. З найдавніших часів до кінця XVIII століття: навч. пос. / Н. М. Яковенко. – К.: Генеза, 1997. – 312 с.
14. ACTA S. C. DE propaganda Fide Ecclesiam catholicam et bielarusjae spectantia vol. III 1710-1740 col. P. Athanasius (Analecta OSBM, series II, section III), Romae 1954 s. 57
15. Litterae S. C. DE propaganda Fide Ecclesiam catholicam et bielarusjae spectantia vol. III 1710-1730 col. A. G. Welykuj (Analecta OSBM, series II, section III), Romae 1956, s. 63-65
16. Lorens B. Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743-1780. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – 559

Олійник С.

Науковий керівник – доц. Морська Н. Л.

СУЧАСНІ НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИНЕНИХ КРАН СВІТУ

У сучасному глобалізованому світі дедалі більшу роль відіграє наукова сфера. Саме вона, а не військова могутність, стає індикатором потужності країни на міжнародній арені. Відповідно, позитивні зрушення в науково-дослідній діяльності дають змогу покращити соціально-економічний та технологічний рівень країни, вивести її до групи світових лідерів.

Питанню сучасних наукових стратегій передових країн світу приділяється значна увага з боку дослідників. Зокрема, цій тематиці присвятили свої дослідження В. Заверухин [3], П. Руффіні [4] та А. Яник [8]. Але, водночас, слід відмітити, що дана проблематика все ще залишається малодослідженою, оскільки значення та результати впровадження в дію тієї чи іншої наукової моделі є довгостроковою перспективою і їхні сильні та слабкі місця повною мірою проявляються лише у майбутньому. Звідси впливає й актуальність даної статті, яка має на меті охарактеризувати основні наукові стратегії найбільш розвинених країн сучасного світу: Німеччини, Великобританії, Франції, Японії та США.

Наука завжди мала велике значення в культурі Німеччини, а німецька наука – у світовому процесі отримання знань. Німецькі вчені внесли значний вклад у розвиток технічних та природничих наук. В

наші дні Німеччина володіє значним науково-дослідним потенціалом. Великою мірою такого результату вдалося досягти завдяки продуманому впровадженню низки стратегій, які дали змогу німецькій науці вийти на одну із передових позицій у світі [1, с. 26].

Німеччина розробляє та реалізує інтегровану багаторівневу політику у сфері розвитку науки, освіти та інновацій з метою отримання системних ефектів для економіки й суспільного прогресу. В основі концептуальних підходів знаходиться думка про необхідність органічного поєднання «приватних» пошуків в єдину стратегію розвитку країни на інноваційній основі. Крім того, у процесі визначення цілей розвитку і формування стратегічних документів, Німеччина враховує не тільки національний, але також і загальноєвропейський та міжнародний контекст. Наприклад, з моменту вступу в дію Лісабонських домовленостей у грудні 2009 р., одним із найважливіших практичних завдань країни стало утворення єдиного Європейського дослідницького простору з іншими країнами Європи. Упродовж декількох останніх років у Німеччині формувалася вражаюча інституційна і правова база, яка дозволила розвивати складні мережі кооперації та практичної взаємодії досліджень національного й міжнародного рівнів, на двосторонній і багатосторонній основі [8, с. 33].

У XXI ст. Німеччина впроваджує в дію декілька стратегій розвитку науки. У 2006 р. з гаслом «Запальної ідеї» в Німеччині стартувала комплексна національна стратегія із розвитку науково-технічних розробок: «Стратегія високих технологій для Німеччини». Згідно з цією стратегією, всі державні структури, які мають відношення до наукових досліджень і розробок повинні всіляко сприяти діяльності вчених та осіб, які підтримують розвиток науки. Стратегія поставила чотири основні завдання: 1) розвиток пріоритетних наукових галузей; 2) посилення взаємодії між вченими та підприємцями й розвиток системи грантів; 3) надання імпульсу для швидшого впровадження інновацій; 4) вдосконалення фінансування нових проектів [1, с. 27].

З метою розвитку науки, в Німеччині впроваджується і низка інших програм. Зокрема, стратегія високих технологій для Німеччини, стратегія інтернаціоналізації науки та досліджень, план дій «Міжнародне співробітництво», а також ініціатива «Зовнішня політика в сфері науки» [8, с. 35–40].

Значна увага розвитку науки приділяється і у Великій Британії. Ця країна завжди займала передові позиції в академічній науці та впровадженні інновацій. Велику роль відіграють фундаментальні дослідження в університетах, які стали частиною інноваційної системи країни. Починаючи із середини 90-х років минулого століття, уряд з особливим акцентом на розвитку науки, випускає так звані «Білі книги», в яких підкреслюється важливість інновацій та пояснюється, чому потрібно інвестувати кошти у розвиток науки, завдяки чому збільшується конкурентоспроможність країни [7, с. 90]. У цих документах окреслено декілька сфер, які мають загальнонаціональне значення. Наприклад, сучасне промислове виробництво, дизайн та інші високопродуктивні галузі, пов'язані з виробництвом – нанотехнології, біотехнології, електромобілі, «зелені» технології, медицина і охорона здоров'я.

У Великобританії до початку 2000-х років не проводилося централізованої політики зі стимулювання та розвитку інновацій у науці. Відносно стала концепція розвитку була сформована лише у 2008 р. Головним фактором інноваційної діяльності у минулому, як правило, вважалися інвестиції у фундаментальні дослідження. Цей підхід підтримувався і політичними ініціативами. Фундаментальні наукові відкриття потрібні для довготривалого інноваційного процесу, але шлях від лабораторії довгий, складний і відзначається невизначеністю. У програмі «Інноваційна нація», виданій у 2008 р., відзначалася значимість відкритої моделі інновацій, при якій організації співпрацюють з університетами, іншими компаніями або користуються їхнім досвідом [6, с. 18].

У зв'язку із впровадженням цієї стратегії, основними напрямками інноваційного розвитку Великобританії є: оптимізація державного фінансування науки та інновацій, розвиток фундаментальних досліджень, а також стимулювання інноваційної діяльності приватного сектора. Найбільш ефективними у даному напрямку є науко- і технопарки, які створюються на базі університетів (наприклад, Кембриджський, Астонський), «технологічні коридори», «технологічні кластери» і т. д. З їх допомогою створюється сприятлива атмосфера для розвитку наукомістких сфер. Уряд Британії, починаючи з 2009 р., щорічно видає звіти стосовно реалізації власної інноваційної політики у сфері науки і недавно вдвічі збільшив мережу своїх аташе із питань науки з метою пошуку ідей закордоном [7, с. 90–93].

Лідером у сфері науки є також і Франція. Упродовж багатьох десятиліть вона знаходиться на шляху глибокої трансформації системи науки та інновацій. Політика, яка проводиться в цій сфері, характеризується значними змінами інституційної структури та правової бази. Поштовхом до змін став прийнятий у 1999 р. закон про інновації у наукових дослідженнях. У 2004 р. французьку вчені почали загальнонаціональний рух проти недофінансування. Спровокована дискусія призвела до прийняття 18 квітня 2006 р. закону про фінансування наукових досліджень.

Реформи, які почалися в 2004 р. зі створення Національного агентства наукових досліджень і підтримані прийняттям закону 2006 р., призвели до серйозної модифікації структури державного сектору науки у Франції. Це дозволило створити механізм, який використовує в якості взірця кращі міжнародні практики. У Франції програма державних наукових досліджень значною мірою укладається інститутами, які в подальшому її реалізують: це і найбільші дослідницькі організації, і вищі навчальні заклади, а

також інші заклади науки. Ці структури перебувають під патронатом держави. Саме тому, вони повинні будувати свою науково-дослідну діяльність, виходячи з інтересів держави.

В 2007 р. було сформовано галузеві координаційні групи для активізації науково-дослідної діяльності за напрямками, які визнані пріоритетним. Новизна у створенні програми наукових досліджень пов'язана із створенням у 2004–2005 рр. нових агентств, які забезпечують проектне фінансування дослідницьких лабораторій: Агентство із промислових інновацій і Національне агентство наукових досліджень.

Національне агентство наукових досліджень з 2007 р. виконує функції адміністративного органу, який підпорядковується Міністерству вищої освіти і наукових досліджень. Цей новий інструмент покликаний орієнтувати дослідницький світ на нову культуру. Метою діяльності даної організації є збільшення кількості фундаментальних та цільових досліджень. Агентство оголошує та проводить конкурси проектів між державними науковими закладами та компаніями [4, с. 48–52].

Державне планування розвитку науки і освоєння новітніх напрямків науково-технічного прогресу в США являє собою не унітарний акт управління, а блок державних науково-технічних програм, об'єднаних єдиною стратегією розвитку і єдиним механізмом регулювання.

Основними принципами наукової політики США на початку XXI ст., які виділяє В. П. Заварухин, є:

- Стимулювання інноваційної діяльності приватного сектору і залучення приватних інвестицій в рамках ефективних державних програм і механізмів технологічного та інноваційного розвитку;
- Розширення фінансування фундаментальних досліджень на довготривалій основі;
- Вдосконалення системи впровадження і підвищення результативності використання наявних технологій;
- Комбіноване використання набору регулюючих інструментів науково-технічної політики (в тому числі, податкових пільг, норм законодавства, існуючих стандартів, а також права інтелектуальної власності);
- Ефективне використання глобалізації інноваційної діяльності;
- Підвищення ефективності та стабільності роботи уряду, партнерства держави і приватного сектору у проведенні технологічних досліджень [3, с. 9 – 11].

Ці принципи було покладено в основу нових моделей управління і механізмів у сфері науки і технологій в сучасних Сполучених Штатах Америки, головні з яких пов'язані із підвищенням ролі держави у впровадженні інновацій [3, с. 11].

Насамперед, це пов'язано з тим, що у сфері науки дедалі більше проявляються тенденції до орієнтування на практичні потреби американського суспільства. Інколи, акцент на соціально-економічному прагматизмі виявляється у вагомих перегибах, наприклад, занадто жорсткий контроль над наукою та науковцями [2, с. 21 – 22].

Наукова стратегія Японії, також відзначається значним прагматизмом. У цій країні основна увага робиться на розробці науково-технічної політики при тісній взаємодії з суспільством, акцентується увага на необхідних викликах для країни [5].

Отже, країни-лідери сучасного світу (США, Японія, Німеччина Франція та Велика Британія) значну увагу приділяють розвитку науки. Саме вони займають перші місця в рейтингах розвитку економіки, соціальної сфери, політичної культури, а також рівня життя громадян. Кожна держава намагається виробити власну стратегію науково-технічного розвитку. Здебільшого уряди країн під час розробки стратегії наукового прогресу керуються прагматичними цілями: пристосування наукових розробок для потреб держави, економічна вигода, конкурентоспроможність на міжнародній арені. Така політика демонструє свою ефективність; на сьогодні зазначені країни значно випереджають своїх конкурентів у сфері наукового розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Водяницкая Е. Научная политика ФРГ на современном этапе [Текст] / Е. Водяницкая // Право и управление, XXI век: научно-правовое публицистическое издание. – 2013. – № 4. – С. 26–37.
2. Данилин И. В. Современная научно-техническая политика США: инструменты и основные направления / И. В. Данилин. – М: ИММО РАН, 2011. – 140 с.
3. Заварухин В. П. Основные элементы инновационной стратегии США / В. П. Заварухин // Российское предпринимательство. – 2003. – № 1 (37). – с. 9–15.
4. Руффини П. Б. Научная и инновационная политика во Франции / П. Б. Руффини // Форсайт. – 2008. – №2 (6). – С.48–55.
5. Семинар Кацухито Оямада: новые планы и программы развития науки и технологий Японии. – режим доступа: <https://issek.hse.ru/news/81511803.html>
6. Скотт Р. Инновационная стратегия Великобритании / Р. Скотт // Форсайт. – 2009. – № 4(12). – С. 16–2.
7. Черноморова Т. В. Великобритания: Инновационная политика и методы ее реализации / Т. В. Черноморова // Актуальные проблемы Европы. – 2013. – № 1. – С. 89–116.
8. Яник А. А., Попова С. М. Основные особенности современной научной политики в Германии / А. А. Яник, С. М. Попова // Современное образование. – 2016. – № 2. – С. 25–51.

25 РОКІВ ДІАЛОГУ УКРАЇНИ І БІЛОРУСІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИКЛИКІВ

Двостороння співпраця між Україною та Білоруссю триває уже 25 років. За цей час вона мала свої періоди потепління та охолодження. На сьогодні існує ряд проблем у двосторонніх відносинах, суть яких, передусім, знаходиться у політичній площині.

Початок співпраці був обнадійливий у грудні 1991 року. На той момент обидві колишні республіки СРСР апробували унікальний для радянських реалій досвід двостороннього співробітництва, уклавши Договір між УРСР і БРСР 1990 року. Особливим же символом початкового етапу співпраці стала Біловезька угода, яка поклала край існуванню СРСР [1, с. 4].

Мета дослідження полягає у проведенні узагальнюючого комплексного аналізу українсько-білоруських відносин крізь призму криз сьогодні.

На формування політичного діалогу України та Білорусі, особливо в перші роки незалежності, впливали окремі чинники становлення політичних систем держав, які мали подібні та відмінні механізми їх побудови.

По-перше, в Україні та Білорусі розвиток політичних систем відбувався під впливом успадкованих від попередньої історичної епохи факторів, серед яких варто виділити:

- визначальний вплив соціального прошарку номенклатури;
- домінування авторитарної політичної культури на рівні еліти населення;
- незрілість політичних націй та відсутність громадянського суспільства [5, с.7].

По-друге, хоча на нормативно-правовому рівні трансформаційні процеси мали модернізаційну спрямованість, в реальності вони інколи набували тільки зовнішніх ознак, не змінюючи змісту [5, с.7 – 8].

По-третє, в Україні та Білорусі проявлялося розбалансування політичних систем через домінуючий вплив президентських інституцій [5, с. 8].

По-четверте, для України та Білорусі були характерними недосконалі стосунки між державою та інститутами громадянського суспільства. З одного боку, це є наслідком відсутності необхідної правової та інституційної бази взаємодії, з іншого – пов'язано з недостатньо усвідомленою потребою українців та білорусів в самоорганізації та низьким рівнем політичної культури [5, с. 8].

По-п'яте, не дивлячись на схожість у багатьох аспектах шляхів розвитку, політичні режими держав також мали свої відмінності. Для України притаманне конкурування двох систем (демократичної та авторитарної) політичних інститутів, у той час, як в Білорусі переважали авторитарні ознаки режиму за наявності достатньої кількості демократичних атрибутів. При цьому, існуюча етнополітична ситуація обумовлювала тяжіння України до європейського, а Білорусі – до євразійського вектору інтеграції та розвитку [5, с. 8].

Саме ці передумови формували як процесуальну сторону діалогу, так і змістовну. Враховуючи чинники становлення політичних систем, можна констатувати, що подальший розвиток політичних систем України та Білорусі значною мірою визначався динамікою і спрямованістю двостороннього співробітництва.

Офіційний діалог між Україною та Білоруссю у політичній площині, а точніше на рівні глав держав мав свої "теплі" та "холодні", "щирі" та "корисливі" сторони. Зокрема, серед невизначених двосторонніх питань, які створювали бар'єри на шляху динамічного розвитку українсько-білоруських відносин гостро постала проблема кордону.

12 травня 1997 р. президенти двох країн Л. Кучма і О. Лукашенко підписали Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон. Угода була ратифікована Верховною Радою України 18 липня 1997 р., тоді як питання ратифікації документу білоруською стороною на довгий час залишалося відкритим. При цьому керівництво Білорусі виходило з того, що з Україною не врегульовано проблему боргу, яка існувала ще від часів розпаду СРСР. Білорусь у ході переговорів 2001–2003 рр. виставила вимоги Україні на \$100 млн, а Україна висловлювала готовність визнати тільки \$50 млн. При цьому українська сторона відмовилася надавати заборгованості статус державного боргу. Білорусь пов'язувала ратифікацію договору з Україною про державний кордон, підписаного ще у травні 1998 р., з урегулюванням української заборгованості 1992 р. [8, с. 166 – 167]. Відтак українсько-білоруський кордон міг перетворитися на потужну зону конфлікту й активного відкритого протистояння. Проте проблему було вирішено у травні 2010 р., коли білоруською стороною реалізовані всі необхідні процедури з ратифікації та підписання Договору про державний кордон.

Певні коливання в зовнішньополітичному напрямі країн приніс 2004 р. Після президентських виборів 2004 р. в Україні стан українсько-білоруських відносин у політичній сфері дещо змінився, адже Президентом було обрано В. Ющенко. З цього часу починається новий етап розвитку двосторонніх відносин. Адже в Україні до влади прийшла нова політична еліта внаслідок "помаранчевої революції". Конституційна реформа перерозподілила повноваження між основними центрами влади в країні з

переміщенням центру впливу від президента до парламенту. Ці події багато в чому внесли корективи у зовнішню політику України, в тому числі й підхід щодо українсько-білоруських відносин [2, с. 341–342].

Україна почала підтримувати демократичні сили Білорусі, тобто стала посередником між ЄС та владою Білорусі. Така позиція відповідала національним інтересам України, котра одним фактом демократичної європейської резолюції заявила про себе, як про державу, здатну впливати на динаміку розвитку політики колишніх країн СРСР. Аргументом на користь цього твердження може бути те, що на сесії Комісії ООН з прав людини влітку 2005 р. Україна проголосувала за постанову, яка засуджує порушення прав людини в Білорусі, попри вмовляння й погрози з боку російської і білоруської делегацій. Крім того, МЗС України оперативно реагувало на некоректні висловлювання білоруського керівництва, що також відрізнялося від усталеного характеру взаємовідносин між державами в рамках СНД [6, с. 112–113].

З 2005 р. спостерігалася неоднозначна оцінка подій, що відбувались у Києві, мали місце побоювання можливого експорту революційних технологій до Білорусі. В цьому контексті необхідно відмітити, що українська влада сама неодноразово заявляла про свої наміри сприяти демократизації Білорусі. Так, уже в квітні 2005 р. Президент США Д. Буш та Президент України В. Ющенко підписали спільну заяву "Порядок денний нового століття для українсько-американського стратегічного партнерства", де зокрема, зобов'язувалися "підтримувати просування свободи в таких країнах як Білорусь та Куба" [6, с. 113]. У відповідь Президент Білорусі О. Лукашенко попросив іноземних колег не турбуватися: "Демократизувати Білорусь ми будемо самі. І помічники нам тут не потрібні – ні з Києва, ні з Вашингтона, ні з інших місць планети" [6, с. 113].

Зі свого боку керівництво Білорусі також намагалося не залишатися "в боргу", називаючи революцію в Україні "відкритим бандитизмом під прикриттям демократії" [6, с. 113].

Не варто забувати і про те, що наявність двох потужних центрів впливу, а саме – ЄС з НАТО і Росії, змушувала уряди України і Білорусі за основу зовнішньої політики брати так звану багатовекторність, яка полягає в балансуванні між центрами впливу в процесі реалізації своїх національних інтересів [5, с. 8]. Багато в чому цей чинник міждержавних контактів пов'язаний саме з форматом відносин України та Білорусі з Росією.

Після довгих років балансування між Росією та ЄС українське керівництво в своїх заявах про наміри офіційно визначає пріоритетними відносинами з Євросоюзом [3, с. 14–15].

Наскільки незалежними від Москви як на рівні ухвалених рішень, так і на рівні фінансової спроможності є Мінськ, відомо, вочевидь, лише білоруському керівництву. Наслідком цього стала поява окремого дискурсу про "несамостійну політику Мінська", "руку Москви" в рішеннях білоруської влади щодо України, що, своєю чергою, призводить до браку довіри у відносинах між нашими державами. І якщо до 2014 року обізнаність із рівнем співпраці між Білоруссю та РФ була важливою для визначення короткострокових цілей економічної співпраці, то з анексією Криму та розпочатою Росією війною на Сході України – це питання набуває важливої безпекової складової [1, с. 9].

Спершу в умовах загострення конфлікту між Україною і Росією білоруський уряд виглядав досить дезорієнтованим. Публічні заяви посадових осіб і повідомлення державних ЗМІ про анексію Криму та початок конфлікту на Донбасі суперечили одна одній і вводили в оману [1, с. 9].

В інтерв'ю для ток-шоу Шустер Live ще наприкінці березня 2014 року президент Лукашенко висловив тезу, про те, що: "Україну треба зберегти єдиною і цілісною державою, як вона є, треба все заспокоїти. Не можна в цій метушні проводити якісь референдуми про федералізацію та інше. Не можна це робити!" [4].

Білорусь була серед тих 11 країн, які проголосували проти резолюції Генеральної Асамблеї ООН під назвою "Територіальна цілісність України" від 27 березня 2014 року. Ця резолюція закликала "всі держави відмовитися і утримуватися від дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності України, в тому числі будь-яких спроб змінити кордони України за допомогою погроз силою, або інших, незаконних способів, наполегливо закликає всі сторони негайно приступити до мирного врегулювання ситуації щодо України..." [7]. Як розцінювати у такому випадку позицію Білорусії? Більшість білорусів стверджує, що у той момент білоруська сторона немала ще статусу нейтралітетного місця, де ведуться переговори щодо урегулювання конфлікту на Сході України, тому б вона не змогла пояснити Москві своє утримання від голосування, оскільки вони пов'язані в рамках Договору про союзню державу. Однак відразу ж після цієї ситуації, О. Лукашенко та Міністерство закордонних справ Білорусі зробили низку заяв, які суперечили голосуванню на Генеральній Асамблеї.

Новим фактором, не менш суперечливим у двохсторонньому співробітництві, стала ідея проведення в Мінську саміту щодо ситуації на Донбасі. Значення Мінська, як і мирного процесу загалом, для інтересів України залишаються предметом суперечок [1, с. 13].

Також конфлікт на Донбасі спричинив появу нових викликів у двосторонніх відносинах, а саме: кількість відвідин білорусами України з туристичною метою значно скоротилася. Натомість контрабанда палива та різних товарів на територію України, а також в зону АТО на тлі значного зменшення оборотів торгівлі становить один із викликів транскордонного співробітництва. Нові реалії також призвели до офіційного згортання військової співпраці й появи нової категорії громадян Білорусі – учасників бойових

дій в Україні з обох сторін, щодо яких Київ також повинен випрацювати окрему політику. Не випадають з уваги військові навчання, які провадила Білорусь на своїй території. Що може стати серйознішою загрозою для України – це російська військова авіабаза в Білорусі [1, с. 17].

Таким чином, з моменту здобуття в 1991 році незалежності й виходом на міжнародну арену з якісно новим статусом, відносини між Україною та Білоруссю не носили стабільного характеру й змінювалися в залежності від зовнішніх і внутрішніх обставин, процесів та чинників, які відбувалися як на європейському континенті загалом, так і в середині кожної з країн. Здавалося, що після здобуття незалежності, країни залишать позаду "спадок" СРСР і позбавляться його у своїх відносинах, але його відображення, зокрема в незавершеній демаркації кордону, становлять одну із загроз для безпеки держав.

Великий вплив на контекст українсько-білоруської співпраці чинять їх відносини з ЄС та Росією. В умовах нестійкої геополітичної ситуації і залежності україно-білоруських відносин від російського фактору двохстороння співпраця на сучасному етапі потребує постійної уваги, прогнозування і передбачення розвитку, адже недооцінка можливостей політичного діалогу призводить до протистоянь, різного роду конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики: Україна – Білорусь. Дискусійна записка/ О. Бетлій, Є. Прейгерман. – Київ: Інститут світової політики, 2016. – 55 с.
2. Вдовенко С. М. Україна-Білорусь: взаємовідносини на перехрестях перемін/ С. М. Вдовенко. – Чернівці: Видавець Лозовий В. М., 2010. – С. 341 – 361.
3. Вівчар І. Ідея "слов'янського трикутника" та процеси регіональної інтеграції на пострадянському просторі/ Інна Вівчар// Сучасні україно-білоруські відносини: політичні, економічні та соціально-гуманітарні аспекти співробітництва: Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Чернівці, 2012. – С. 13 – 21.
4. Інтерв'ю Лукашенко української программе "Шустер LIVE" // БЕЛТА – Новости Беларуси – Белорусское телеграфное агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.belta.by/ru/all_news/president/Intervju-Lukashenko-ukrainskoj-programmeShusterLIVE_i_664335.htm
5. Максак Г. Україна-Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу / Генадій Максак [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. – К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні. – 13 с.
6. Макеев С. П. Політичні відносини України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (2005 – 2010 рр.)/ С. П. Макеев// Збірник наукових праць/ Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 44. – С. 112–116.
7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо територіальної цілісності України (повний текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/106073>
8. Шаправський С. Стан та шляхи врегулювання проблеми державного кордону між Україною та Білоруссю/ С. Шаправський// Наукові записки. Серія "Міжнародні відносини". – Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2010. – Випуск 2. – С. 165–172.

Петрик Ю.

Науковий керівник – проф. Зуляк І.С.

ПОЛЬСЬКИЙ ВЕКТОР ПОЛІТИКИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ В ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА (1113 – 1125 РР.)

Зовнішня політика завжди була одним із визначальних чинників розвитку тих чи інших держав. Питання миру та війни, домовленостей та суперечок завжди хвилювали суспільство, а істориків в першу чергу. Не винятком є і період XII ст. для Східної Європи, де на той час важливу роль відігравали Київська Русь та Польське князівство. Стосунки між ними нерідко визначали становище в регіоні, а інколи й в усій Європі.

З огляду на це, актуальність статті полягає у з'ясуванні особливостей русько-польських відносин у період перебування на київському престолі Володимира Всеволодовича Мономаха у 1113–1125 рр., зовнішньополітичної активності цих двох держав, впливу внутрішньої боротьби в Київській Русі на її стосунки із Польським князівством у заданий період. Вивчення цих питань на часі, адже дозволить краще зрозуміти витoki тогочасних русько-польських відносин, котрі є важливими для дослідження історії середньовіччя у Східній Європі.

Мета статті – проаналізувати основні аспекти та особливості зовнішньополітичної діяльності Київської Русі в 1113–1125 рр. на основі її стосунків із Польщею, дослідити основні фактори і чинники, що її визначали, а також прослідкувати вплив внутрішньої нестабільності у тогочасній Київській державі на стан русько-польських відносин.

Для досягнення мети необхідно вирішити низку **завдань**:

- 1) визначити внутрішнє та зовнішнє становище Київської Русі та Польщі під час правління в Києві Володимира Мономаха;
- 2) дослідити вплив Болеслава III на стан справ всередині Київської Русі у заданий період;
- 3) показати проблеми і перспективи стосунків між державами в 1113–1125 рр.

Об'єкт дослідження – взаємовідносини між Київською Руссю та Польщею у 1113–1125 рр. в

контексті боротьби за Волинське князівство.

Предмет наукового дослідження – дипломатичні та військові стосунки Русі з Польським князівством у часи князювання в Києві Володимира Мономаха, участь руських князів у союзах із Польщею, вплив польсько-руських відносин на співвідношення сил у Європі.

Джерельною та історіографічною базою дослідження виступили Літопис руський за Іпатським списком під редакцією Л. Махновця [4], «Хроніка польська» Вінцентія Кадлубка [7], «Аннали або Хроніки славного Королівства Польського» Яна Длугоша [6], а також наступні праці: «Суспільно-політичні рухи в Київській Русі» М. Брайчевського [1], «Князівські династії Східної Європи (кінець IX-початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль» Л. Войтовича [2], «Древняя Русь в Польской истории Яна Длугоша (книги I – VI)» Н. Щавелевої [5] та «Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв.» О. Головка [3].

На початку XII ст. Київська Русь та Польське князівство відігравали важливу роль у політичному та економічному житті Європи. Держави займали вигідне географічне положення, а це, за наявності стабільної політичної ситуації всередині країн, дозволяло їм збагачуватись за рахунок торгівлі. Проте, якщо становище тогочасної Польщі було ще більш-менш стабільним, то в Київській Русі час від часу виникали династичні конфлікти між представниками роду Рюриковичів з приводу наслідування влади як в столиці, так і в інших важливих містах держави.

У 1113 р. у Києві відбувається нова зміна влади. Помер Святополк Ізяславич, а з його смертю в місті розпочинаються повстання та єврейські погроми, що було результатом доволі невдалого правління цього князя. На престол запросили кузена Святополка – Володимира Всеволодовича Мономаха, який, хоч і не зпершого разу, проте погодився взяти владу у свої руки [4]. Його небажання займати київський престол намагається пояснити М. Брайчевський, котрий зазначає, що своїм приходом до влади Володимир порушував т. зв. принцип «почерговості», котрий діяв ще з 1054 р. (цей принцип зумовлював те, що син молодшого Ярославіча (Всеволода) – Володимир не міг зайняти Київ раніше синів середнього Ярославіча – Олега та Давида (Святославічів). По-друге, навіть якщо й відкинути «почерговість», то згідно із рішеннями Любецького з'їзду («нехай кожен тримає свою вотчину»), новим великим князем мав стати син покійного Святополка – Ярослав [1]. Ці суперечності в певній мірі загострювали внутрішнє становище Русі.

Володимир Мономах вів об'єднавчу політику стосовно руських земель. Це не могло подобатись волинському князю Ярославу Святополковичу, котрий намагався проводити дії, незалежні щодо Києва [3, с. 66]. Як уже згадувалось, Ярослав цілком міг вважати себе законним правонаступником великокнязівського престолу після батька. Підтвердження цієї думки знаходимо у «Хроніці» Яна Длугоша. Автор твору повідомляє, що Володимир вбачав у Ярославі серйозну загрозу для своєї влади [6, с. 346]. Якщо волинський князь всерйоз претендував на Київ, то Мономах не дарма побоювався цього, адже Ярослав був пов'язаний родинними зв'язками із представниками правлячої в Польщі династії П'ястів. Його сестра Збислава була дружиною польського князя Болеслава III Кривоустого, сестра ж Болеслава була заміжною за Ярославом [2].

Не варто забувати і той факт, що в Галичині при владі перебували Володар та Василько Ростиславичі, котрі ще з кін. XI ст. були суперниками як для Польського князівства, так і для волинських Ізяславичів, представником яких був Ярослав [4]. До того ж, згідно із припущенням М. Баумгартена, дружиною Володаря була якась поморська княжна [2]. На той час Помор'я всіляко противилось польським князям, котрі постійно намагалися підкорити його своєму впливу. Тому, якщо версія Баумгартена вірна, то це ще більше загострювало галицько-польські протиріччя.

Володимир, у свою чергу, намагався встановити дружні стосунки із Ростиславичами, яскравим прикладом чого виступає шлюб його сина Романа з донькою Володаря [4].

У 1117 р. Мономах збирає армію, взявши із собою Давида Святославіча та обох Ростиславичів, та іде на місто Володимир проти Ярослава. Причиною, очевидно, була непокоря волинського князя. Похід завершився тим, що Ярослав змушений був визнати зверхність Мономаха над собою, а також пообіцяв допомагати Києву в разі необхідності [6].

Проте, вже у 1118 р. проти волинського князя, згідно Київського літопису, повстають власні бояри. Цей виступ він придушити не зміг, а тому змушений був рятуватись втечею до Угорщини [4]. На Волинь після цього прибуває княжити син Володимира Андрій. Цілком імовірно, що Володимир побоювався, аби Волинь не була взята поляками (чи угорцями) [4; 6, с. 349]. Це наштовхує на думку, що повстання бояр могло бути організоване київським князем. Крім цього, Длугош повідомляє, що Володимир, наляканий різноманітними повідомленнями про можливий заколот Ярослава проти себе, напередодні бунту бояр викликав його в столицю. І хоч київський князь обіцяв не чинити йому ніякого зла, Ярослав відмовився [6, с. 348 – 349], що могло бути використано зі сторони Києва, як формальне порушення минулорічних домовленостей. Натомість, у польського хроніста не знаходимо жодних відомостей про боярське повстання, згадуване в літописі. На нашу думку, можливим видається той факт, що й повстання, як такого, могло не бути. Володимир міг скористатися непокорою Ярослава, надіслати на місто Володимир військо на чолі з Андрієм, що й зумовило втечу волинського князя. А виступ бояр міг бути дописаний літописцем для того, аби зняти

вину із Мономаховичів за вигнання Ярослава зі свого уділу.

Інше питання полягає в тому, чому Ярослав відправився в Угорщину, а не одразу в Польщу. О. Головка припускає, що Болеслав III не міг тоді допомогти родичу через бунт палатина Скарбимира всередині самої Польщі, а також через війну Польщі проти Помор'я [3, с. 67]. До того ж, першою дружиною Ярослава була донька короля Угорщини Ласло I, що робило можливою допомогу зі сторони угорців [2]. Тим не менш, у Яна Длугоша немає відомостей про перебування Ярослава в Угорщині, він повідомляє лише про його приїзд до Польщі [6, с. 348]. Імовірно видається те, що бунт Скарбимира проти Болеслава III міг бути спровокований Володимиром Мономахом, котрому аж ніяк не була вигідною підтримка Ярослава зі сторони польського князя.

В Угорщині, вочевидь, ніхто колишньому волинському князю не допоміг, тому він таки їде в Польщу. Київський літопис повідомляє, що у 1120 р. Володимир послав проти поляків сина Андрія із «поганими» (скоріш за все, мова йде про половців) [4]. Можливо, що причиною походу виступило те, що Болеслав III погодився допомогти Ярославу, а виступ, організований Мономахом, був контрударом по прикордонних територіях, адже навряд чи київський князь посилав армію для «повернення» колишнього князя Волині.

У 1121 р. Ярослав не без допомоги поляків здійснив виступ на місто Червен, проте він не вдався [4]. Таким чином, прикордонні військові акції, здійснювані руською та польською сторонами в 1120 – 1121 рр., закінчилися невдачею Ярослава та його союзників.

У 1122 р. поляки вдалися до доволі неординарних дій: згідно з Київським літописом, «ляхи підступно схопили Володаря» [4]. Ростиславичі, як вже згадувалося, виступали союзниками Володимира та, імовірно, були учасниками подій 1020–1021 рр. Вінцентій Кадлубек повідомляє більш розгорнуту версію подій. Петро Власт, котрий походив зі знаті та перебував у найближчому оточенні до польського князя, відправився до Володаря Ростиславича під виглядом втікача та, вочевидь, пообіцяв допомогу. Ввійшовши в довіру до перемишльського князя, він викрав його під час бенкету. Після цього хтось із синів Володаря сплатив великий викуп за батька [7, с. 145–147]. Длугош причиною викрадення вважав не ситуацію щодо Волині, а часті напади Володаря на польські землі (можливо, згадувані напади були частиною прикордонних акцій зі сторони Мономаха – прим. авт.). Болеслав III просив інших руських князів «заспокоїти» перемишльського правителя, проте ці дії не досягли успіху. Що цікаво, Длугош навіть наводить місцевість, де схопили Володаря – Високе. І зробили це не на бенкеті і не Петро Власт, а польські рицарі в ході битви [6, с. 358–359]. Тим не менш, епізод із Властом та викраденням князя у Длугоша теж присутній, проте чомусь мова йде про 1134 р., а не про 1122 р., та й викрадали не Володаря, а тогочасного київського князя Ярополка Володимировича [6, с. 390–393]. Ці неточності у творі польського хроніста призводять до ряду помилок в його описі наступних подій.

У 1123 р. Ярослав знову здійснює похід. На цей раз він виступив на Володимир, а в склад його війська входили польські, угорські та чеські найманці. Що цікаво, на його боці виступили також Володар та Василько Ростиславичі [4]. Длугош повідомляє, що з ними був і Володимирко, син Володаря [6, с. 361]. Імовірно, участь цих князів у виступі була умовою визволення Володаря з польського полону. Місто було взято в облогу, а Мономах та його син Мстислав не встигали прийти на поміч. Чисельна перевага була на боці Ярослава, а тому він пропонував мешканцям міста просто здатися «законному князю». Проте, як згадує літопис, його вбивають «двоє ляхів». Після цього військо розходиться, а згодом учасники походу надсилають в Київ послів із вибаченнями за участь в облозі Володимира [4]. Смерть Ярослава була вигідна Мономаховичам, тому цілком імовірно, що Андрій Володимирович підкупив двох найманців із союзного війська, аби ті вбили керівника походу.

Ян Длугош оповідає про ці події зовсім по-іншому. Згадується точна кількість угорської та польської кінноти (7 тисяч); у поході взяв участь сам Болеслав III, а також брат угорського короля Кальман; міста Червен, Белз та Володимир були взяті; війська навіть дійшли до Києва, почали штурм, проте Ярослав був поранений та помер, після чого Болеслав III та Кальман примірилися з Мономахом [6, с. 365–366]. Хоч події походу Ярослава у Длугоша є доволі деталізованими, Н. Щавелева вважає облогу Києва вигадкою чи помилкою, оскільки руські джерела не містять жодної інформації про наступ на Київ у 1123 р. [5, с. 417]. В такий спосіб і закінчилася історія конфлікту Ярослава Святополковича проти Володимира Мономаха та його синів. Волинське князівство підпорядкувалося Києву та Мономаховичам.

Можемо підсумувати, що період правління Володимира Мономаха в Києві (1113–1125 рр.) ознаменувався локальними сутичками між руською та польською сторонами, зокрема, польська втрутилася у міжусобиці всередині Русі. У конфлікті Ярославом було використано іноземну допомогу, в тому числі безпосередньо від Болеслава III Кривоустого. Хоча події 1117 – 1123 рр. були локальними та, вочевидь, не відіграли надто важливої ролі у польсько-руських стосунках, проте дещо погіршили відносини між державами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брайчевський М. Вибране / М. Брайчевський. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2009. – Т.1. – 720 с.
2. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича,

2000. — 649 с.
3. Головка А. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. / А. Головка. – К.: Наукова думка, 1988 – 137 с.
 4. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – XVI + 591 с.
 5. Щавелева Н. Древняя Русь в Польской истории Яна Длугоша (книги I – VI) / Н. Щавелева. – М.: Памятники исторической мысли, 2004. – 495 с.
 6. Jan Długosz. Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, księga 3 i 4 / Przełożyła J. Mrukówna. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009. – 444 s.
 7. Mistrz Wincenty Kadłubek. Kronika Polska / Przełożyła i opracowała B. Kürbis. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992. – 319 s.

Баран Б.

Науковий керівник – проф. Зуляк І. С.

ПРОТИДІЯ УПА ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗАКЕРЗОННЯ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Діяльність Української Повстанської Армії на Закерзонні та протидія депортаційним процесам на цих теренах привертала увагу широкого кола дослідників. Хоча тепер Підляшшя, Надсяння, Холмщина та Лемківщина – етнічні українські землі – адміністративно належать сучасній Польщі, інтерес до нелегкої долі українського населення цього краю є істотним. Українська інтеграція до європейського суспільства спричинила те, що дослідження білих плям (історії) українсько-польських стосунків є досить актуальним. Також це пов'язано зі загостренням ситуації між польським та українським народами через неоднозначну оцінку дослідниками і публіцистами подій, що мали місце на Волині в 1943 році та Закерзонні 1944-1947 років. Заідеологізованість заважала вивчити і позиціонувати згадану проблему всебічно та неупереджено. Недостатня кількість наукових досліджень та надлишок медійних маніпуляцій зумовлює постійні політичні зловживання темою як в українському, так і польському суспільствах.

Мета статті – надати оцінку актуалізації концепту протидії УПА депортаціям українців Закерзоння в історіографічних працях науковців та інформаційному просторі зацікавлених сторін. Мета спричиняє такі **завдання**:

1. Осмислити і порівняти тематичні праці сучасних українських та польських науковців;
2. Здійснити моніторинг засобів масової комунікації на предмет апеляції до теми дослідження та споріднених з нею аспектів українсько-польського минулого;
3. Розробити авторську класифікацію історіографії питання;
4. Окреслити цілісну картину історіографічної проблеми теми.

Об'єктом дослідження є контентна база праць, що стосуються Закерзоння у період 1944-47 років, суспільно-політичних трансформацій і воєнних конфліктів терену. **Предметом** дослідження є історичні оцінки та інтерпретації значення діяльності УПА в окреслених умовах. Для здійснення завдань застосовано історико-хронологічний, ретроспективний, проблемний та порівняльний **методи** розгляду і критичного аналізу досліджуваного матеріалу.

Хронологічні рамки роботи визначенні періодом від осені 1944 року до грудня 1947 року, коли Польські війська розпочинають заключну стадію примусового виселення українського населення з території Закерзоння – так звана Операція «Вісла».

Звертаючись до історіографії, ми пропонуємо розглядати її у таких фреймових структурах: «хто досліджує», «як описує», «на що акцентує». Логічно розпочати з категорії «хто досліджує»: до першої підгрупи зарахуємо українських дослідників; до другої – українських дослідників-діаспорян; до третьої – польських дослідників. Цій категорії у статті відведено чільне місце як базі для подальшого поглиблення дослідження.

У категорії «як описує» вбачаємо три підгрупи: автори, які працюють в межах історичної сухості та скрупульозності в доборі фактажу; автори, які маневрують між ретроспективними епізодами і свідченнями усної історії, споминами очевидців, мемуаристикою; автори, котрі вдаються до метафорики, рефлексій, стилістичних фігур, що мають маніпулятивне забарвлення. Тому закономірно доводиться констатувати значну кількість заангажованих та одновимірних історичних матеріалів, що стосуються теми нашого дослідження. Звідси випливає те, що у категорії «на що акцентує» виокремлюємо такі підгрупи: «українська сторона винна – польська жертва»; «польська сторона винна – українська жертва»; «соціалістичний режим винен – українці і поляки стали заручниками ситуації».

Розгляньмо докладніше першу фреймову структуру – погляди відомих науковців сучасної України. Одним із перших, хто дослідив діяльність ОУН-УПА на Закерзонні, є Володимир Сергійчук, його праці: «Трагедія українців у Польщі», [18.]; та «Український здвиг: Закерзоння. 1939-1947» [19], де висвітлено діяльність УПА, як єдиного захисника українського населення перед терором польських банд формувань на Закерзонні. Завдяки боротьбі ОУН-УПА на цих теренах, польським і радянським

підрозділам не вдалось здійснити цілковите виселення українців у 1944-1946 рр.

У дослідженні Анатолія Русначенка «Народ збурений» викладено основні етапи створення та діяльність УПА проти переселення українців з Польщі, показана співпраця АК-ВіН з УПА, [21]. У монографії Юрія Киричука «Історія УПА» четвертий розділ цілком присвячено діяльності Української повстанської армії на Закарпатті. Висвітлено також рейди УПА у радянське загілля [7]. Відомості про основні історичні дати та події вміщені у праці «Закарпаття 1939-1947 за редакцією Юрія Судина та Данила Судина, що дає змогу хронологічно осягнути особливості проблематики питання. [20]. Частково досліджуваної теми стосується і двотомник Івана Біласа «Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953». В другому томі наведено також досить багато документів про діяльність сотень УПА на Закарпатті [2].

Варто також відзначити працю Юрія Макара «Холмщина і Підляшшя в першій половині ХХ століття», тут показано як УПА допомагали українцям Холмщини та Підляшшя уникнути депортації до Української радянської соціалістичної республіки [10].

Зверталися до жанру історичної розповіді з елементами життєпису Наталія Ленко, Ірина Цельняк, Тетяна Байда, Андрій Кордан, Дмитро Грицько-Цяпка. Важливими є свідчення очевидців та учасників подій 1943-1947 років, які зібрані Йосип Свинко та Борис Лановик у праці «Межовий край у вогні» [17].

Досить ґрунтовними є праці Володимира В'ятровича, экс-директора Архіву Служби безпеки України (2008-2010), а тепер голови Українського інституту національної пам'яті. «Друга україно-польська війна 1942-1947 рр.» [3] складена значною базою архівних документів з Галузевого державного архіву Служби безпеки України, які раніше були недоступними. У монографії автор розглядає причини, перебіг та наслідки довголітнього конфлікту між поляками та українцями на теренах сучасних Західної України та Східної Польщі. У праці «Польсько-українські стосунки в 1942-1947 роках у документах ОУН-УПА» (у двох томах), саме в другому томі «Війна після війни 1945-1947 рр.» у розділі «Закарпаття 1945-1947 рр.», знаходимо ряд цікавих документів з діяльності ОУН-УПА в цьому краї. [4].

Цікавою та інформативною є недавня праця Володимира Михайловича «За лаштунками «Волинь – 43»: Невідома польсько-українська війна», де автор простежує наскрізну вісь польсько-українських відносин від Першої світової до операції «Вісла». Ґрунтовний аналіз, та висвітлення думок як і українських, так і польських дослідників роблять працю максимально об'єктивною та збалансованою. Адаже книга покликана вирішити польсько-українську проблему розуміння спільної історії, що виникла на сучасному етапі міждержавних стосунків і буде стояти на заваді розвитку партнерства доти, доки обидві сторони не долучаться конструктивно. [5].

У монографії Сергія Ткаченка «Повстанческая армия: тактика борьбы» досліджуються, окрім інших аспектів, причини загострення міжетнічного конфлікту в Польщі, підкреслюється, що єдиною метою УПА на Закарпатті був захист населення від польського та німецького терору [22]. Автор аналізує хід операцій Війська Польського проти УПА, пов'язуючи діяльність останньої зі спробами запобігти виселенню українців. У праці Александра Гогуня «Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы» на основі архівних документів описано антинацистську і антисоціалістичну діяльність українських повстанців як сили руху опору в часи війни, українсько-польський конфлікт на Закарпатті змальований частково. [6].

Праці науковців української діаспори вирізняються як окрема підкатегорія з великим натхненням та болем за долю українського народу, намаганням показати всьому світу правду про шлях здобуття української державності. Варто відзначити працю Петра Мірчука «Українська Повстанська Армія. 1942-1952. Документи і матеріали» розділ «На Закарпатті» присвячений діяльності УПА на Холмщині, Підляшші, Надсянні та Лемківщині [12]. Автор покладає вину за ескалацію українсько-польського конфлікту як на території Закарпаття, так і на Волині та в Галичині на польські підпільні формування, що не могли відкинути ідею відновлення Польщі у довоєнних кордонах. Цінним доробком є праця Євгена Пастернака «Нарис історії Холмщини і Підляшшя (Новіші часи)», де розповідається про повсякденне життя українців Холмщини та Підляшшя та їх труднощі у повоєнні роки. Їх боротьба разом з ОУН-УПА за рідну землю. [15].

Значний вклад у дослідження проблеми зробила українська діаспора у Канаді, видавши 16-й том Літопису УПА «Підпільні журнали Закарпатської України у 1945-1947рр.», де зібрано матеріал про долю українських земель за лінією Керзона, боротьбу УПА проти переселення, а також показано взаємозв'язки з іншими військовими формуваннями на території прикордоння [8]. Наголосімо, що 8-й том Літопису УПА із нової серії містить документи керівництва УПА – Північ (значна частина закарпатських земель, створення ВО «Сян», що була у складі УПА – Північ) [9].

Представлена працями польських дослідників підкатегорія дещо тенденційно та упереджено розглядає окреслену тематику. Тому праця Анджея Тадеуша Ольшанського «Konflikt polsko-ukrainski 1943-1947», варта уваги українських дослідників як приклад матеріалу, що спрямований на безсторонність [14]. В ньому автор, аналізуючи ситуацію, що сталась у повоєнній Польщі, відзначив, що українців було позбавлено всіх громадських прав. Закривалися українські школи, влада не дозволяла відновлення культурно-господарського життя українського населення, особливо на території Закарпаття.

Зокрема дослідник підкреслив, що процес переселення українського населення до УРСР певним чином гальмувався небажанням покидати рідні домівки, акціями силової протидії з боку УПА та співчуттям до вигнанців частиною місцевого польського населення. Також потрібно зауважити працю польського дослідника українського походження Євгена Місила «Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944-1946» [11], де автор намагається об'єктивно зобразити реалії, що мали місце упродовж 1944-1946 років на Закарпатті.

Науково вагома праця Гжегоша Мотики, дослідника польсько-українського протистояння та члена ради Інституту національної пам'яті Польщі, «Od rzezi wołyńskiej do akcji Wisła. Konflikt polsko-ukraiński 1943-1947» [13]. Автор здійснює аналіз польсько-українського конфлікту, зосередивши увагу на цивільних жертвах, сотнях спалених сіл та містечок, близько півмільйона виселених людей, змушених залишити рідні терени і здобутків всього їх життя. Книга сприйнятлива як для науковця так і для пересічного читача, де зміст реконструює цілісну картину польсько-українських взаємин у 1943-1947 роках.

За останні десять років в українських виданнях тему українсько-польських відносин крізь призму новітньої історії розглядали частіше у 2011-12 роках, наступний пік припав на 2016, імовірно як реакційне явище на зміни польської політики і радикальнішого позиціонування конфліктів минулого. В тренді так званий «інфотеймент», коли серйозні теми презентують максимально ілюстровано і місцями спрощено аж до елементу розваги – усе задля полегшення сприйняття матеріалу. Українські медіа міксують усну історію, архівні джерела та сучасні виклики геополітичної арени Східної Європи у мультимедійних публікаціях на зразок спецпроєкту ТСН-онлайн «Українсько-польська війна» [24].

Київське бюро Радіо Свобода Вільна Європа пропонує до ознайомлення суперечливі матеріали [23] з посиланням на пошуку консенсусу: «Нам, лемкам, дуже болять ці радянсько-польські акції, але ми є мирні люди з християнськими засадами», «Україна, Польща і Росія. «Волинська різанина» як політична технологія», «Волинська трагедія. Замість взаємного вибачення – одностороннє звинувачення», «Розмов про події на Волині не вдасться уникнути – польські інтелектуали».

Активний у медійному просторі Володимир Серета, голова Об'єднання товариств депортованих українців «Закарпаття», видання Історична правда публікує просвітницькі інтерв'ю та заяви з ним зокрема. Наприклад, восени 2013-го певний резонанс викликав матеріал «Польські комуністи хотіли моноетнічної держави», де Володимир Серета ділиться історією свого дитинства на тлі депортації цілого села. [16]. А аналітичний лонгвід дворічної давнини видання «Галичина» в умовах сьогоденної ідеологічної напруги між народами не втрачає актуальності: «Асиметрія пам'яті. Як змагання зі складною минувшиною перетворюється на нові ускладнення для українців та поляків» [1].

Українське мас-медійне середовище сформувало дисбаланс у висвітленні подій середини ХХ сторіччя через призму тегів «Велика Вітчизняна», «1941-1945», «Волинська різня/трагедія» та ін. Водночас польські медіа продовжують імперативно дотримуватися націоналізму, що подекуди переростає в шовіністичні наративи про «всходні креси» і волинян-маніяків. Ще один чинник спантеличення населення журналістською роботою – калейдоскопічна подача матеріалу з радянським габітусом прив'язування до дат як інфоприводів. Звідси у суспільній пам'яті виникає ряд логічних хиб та прогалин, коли йдеться, як мінімум, про часову лінію «1939-1947».

Підбиваючи підсумки, можемо констатувати, що на сьогодні немає єдиного цілісного наукового дослідження, в якому були б комплексно відображені всі аспекти діяльності УПА на Закарпатті та політико-етнічний бекграунд терену. У згаданих вище монографіях ця проблематика розглядається здебільшого коротко й фрагментарно. Є громіздкі томи з цитуванням архівних матеріалів, але через малий тираж і неадаптований до пересічного читача вигляд, маса задокументованих даних лишається на полицях читальних залів бібліотек Західної України та Києва. У шкільній та університетській програмах курсу історії ця тема проігнорована, а український кінематограф не працює на популяризацію теми, на відміну від польського.

Історіографією проблеми займалися численні дослідники України, Польщі, діаспори, проте не завжди було дотримано принципи об'єктивізму та незаангажованості. У цій статті ми опрацювали масив праць, присвячених темі діяльності УПА на Закарпатті у 1944-47 роках, запропонували авторську методику градації історіографії питання за факторами фреймових структур: «хто досліджує», «як описує», «на що акцентує», виокремили панівні медіа тренди у порубіжному дискурсі українсько-польської суспільної пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асиметрія пам'яті. Як змагання зі складною минувшиною перетворюється на нові ускладнення для українців та поляків. Галичина. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.galychyna.if.ua/publication/problem/asimetrija-pamjati/print.html]
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. / Іван Білас. – Київ: Либіль, – 1994. – 546 с.
3. В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942-1947. / Володимир В'ятрович. – К.: Вид. дім «Києво-могилянська академія». – 288с.
4. В'ятрович В. «Польсько-українські стосунки в 1942-1947 роках у документах ОУН-УПА: у 2 т. Т.2 «Війна після

- війни 1945-1947 рр.» / Володимир В'ятрович. – Львів: Центр дослідження визвольного руху, 2011. – 576 с.
5. В'ятрович В. За лаштунками «Волинь – 43» Невідома польсько-українська війна / Володимир В'ятрович. – Харків: Книжковий Клуб, 2016. – 304 с
 6. Горун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы / Александр Горун. – СПб: Издательский дом Нева, 2004. – 416 с.
 7. Киричук Ю. Історія УПА. / Юрій Киричук Тернопіль: книжково-журнальне видавництво «Тернопіль», 1991. – 407 с.]
 8. Літопис УПА том 8 Нова серія „Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля (1944-1946) Документи і матеріали. / [ред. Й. Потічний.] Київ-Торонто, 2006. – 1620 с.
 9. Літопис УПА том 16 Підпільні Журнали Закарпатської України 1945 – 1947 / [ред. Й. Потічний.] Торонто: Видавництво Літопис УПА, 1987. – 608 с..
 10. Макар Ю. Холмщина і Підляшшя в першій половині ХХ століття / Юрій Макар. - Львів: Інститут українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2003. - 88 с..
 11. Miśło E. Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USSR 1944–1946, Tom 1. Dokumenty, Warszawa 1996, Tom 2, Warszawa 1999.
 12. Мічкур М. Українська повстанська армія 1942- 1952 / Петро Мічкур. - Львів: Книгозбірня Просвіти, 1991. – 376 с.
 13. Motyka G. Od rzezi wołyńskiej do akcji Wisła. Konflikt polsko-ukraiński 1943 – 1947 / Grzegorz Motyka. – Warszawa: Wyda-wo literackie. 2011 – 346 s.
 14. Olszanski T. A. Konflikt polsko-ukraiński 1943-1947 / Tadeusz Andrzej Olszanski. – Warszawa: Wyda-wo literackie. 2011 – 524 s.
 15. Пастернак С. Нарис історії Холмщини і Підляшшя (Новіші часи). / Євген Пастернак. – Вінніпег-Торонто: Б.М.В, 1989. – 466 с.
 16. Польські комуністи хотіли моноетнічної держави – Володимир Серета. Історична Правда. – [Електронний ресурс]. Режим доступу [<http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/09/10/136187/>]
 17. Свинко Й., Лановик Б., Межовий край у вогні (Польсько-українські взаємини у 1944 – 1947 рр.) / Й. Свинко, Б. Лановик. – Тернопіль: «Воля», 2004. – 340с.
 18. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі. / Володимир Сергійчук. – Тернопіль: книжково-журнальне видавництво „Тернопіль”, 1997. – 440с.
 19. Сергійчук В. Український здвиг: Закарпаття. 1939-1947. / Володимир Сергійчук. – К. : Українська Видавнича Спілка, 2004. – 840 с.
 20. Судин Ю. Закарпаття 1939-1947: Хроніка подій / Юрій Судин, Данило Судин. – Львів: СПОЛОМ, 2006. – 276 с.
 21. Русначенко А. Народ Збурений. / Анатолій Русначенко. – К: Пульсари, 2002. – 519 с.
 22. Ткаченко С. “Повстанческа армия: тактика борьбы” / Сергій Ткаченко. – М: АСТ, 2000. – 463 с.
 23. Українсько-польські відносини. Репресовані лемки та Волинська трагедія. Радіо Свобода. – [Електронний ресурс]. Режим доступу [<http://www.radiosvoboda.org/a/27826553.html>]
 24. Українсько-польська війна. Конфлікт в історіях свідків. ТСН. – [Електронний ресурс]. Режим доступу [<http://tsn.ua/special-projects/volyn/>]

Козюпа В.

Науковий керівник – доц. Морська Н. Л.

ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

В ХХ столітті наука зазнала значних радикальних трансформацій, що змінили сам тип наукової раціональності. Відбулося і до сьогодні відбувається значне накопичення знань, а разом з цим, розвивається й методологія науки, виникають нові бачення досліджень та інтерпретації знань.

Паралельно з стрімким розвитком науки, світ постав перед «кризою», яка охопила всі ланки людського життя – це світові війни, битви ідеологій, економічні і культурні перетворення тощо. Після Другої світової війни людина вкладає свої зусилля в побудову кращого суспільства, проте дуже скоро стає зрозуміло, що «криза» продовжує панувати в головах людей, молодь починає піддавати сумніву здобутки модерної цивілізації. В таких умовах зароджується нове явище в суспільному і культурному житті – постмодернізм, який охопив всі сфери людського життя.

Мета роботи полягає в тому, щоб показати вплив постмодернізму на філософію науки, визначити якою методологією оперує дана ідеологія і який це має вплив на процес пізнання, а також окреслити проблеми, які ставить постмодернізм.

Термін «постмодернізм» у філософію ввів француз Ліотар – визначивши його як «кризу великих проектів» [3, с. 62]. У його праці «Состояние постмодерна» описується загальний стан знання і поняття легитиматі. Біля витоків постмодернізму стоїть також Жак Дерріда, творець концепції деконструкції, під якою здійснювалася критика європейської філософії за її логоцентризм. Саме в його праці «О граматологии» простежуються ці ідеї, які створюють виклик класичній методології. Значний вплив на методологічну основу постмодернізму здійснив Пол Фейєрабенд з відомим його виразом «Все дозволено», тобто дослідник вільний у виборі методів, навіть може нехтувати деякими усталеними нормами. Стан науки намагалися проаналізувати Жіль Делез і Фелікс Гваттарі, особливо в праці «Анти-

Едип», де акцент робиться не на теорію пізнання, а вже на інтерпретацію знань. Автори підкреслюють що, відбувається меркантилізація знань [6, с. 21].

Постмодернізм з'явився як результат кризи парадигм Нового часу, головними складовими якого були раціоналізм і сцієнтизм [8, с. 90]. Відбувається зміна в науковому мисленні. Впливаючи з цього, постмодернізм мав створити нову концепцію. Постмодернізм пропонує перегляд наукових методів дослідження. Проблема постає в тому, чи не зашкодять ці методи науці, чи наука залишиться наукою. Для більшої структурованості виділимо основні проблеми, які ставить перед нами постмодернізм.

Проблема істинності і об'єктивності.

Одна із тем постмодерністської філософії - це заперечення загальної об'єктивності істини. Про це чітко заявив Франсуа Жан Ліотар «Недовіра до метанаративів» [10]. Метанаративи відносяться до об'єднаної історії, які намагаються пояснити світ.

Для постмодерністів не існує універсальної істини, є тільки «істини», які властиві для суспільства або групи людей, і обмежуються індивідуальним сприйняттям. Письмові або усні заяви можуть відображати лише певну локалізовану культуру або індивідуальну точку зору. Добре відому фразу ми чуємо в цьому відношенні: «Це може бути правдою для вас, але не для мене». Це твердження точно підмітив німецький фізик-теоретик, один із творців квантової механіки Вернер Гейзенберг, сказавши, що сьогодні вже не доречно говорити про картину природи, а більш доцільніше про картину наших відносин до природи [7].

Науковий метод був керівним принципом для вивчення природних явищ, але постмодерністська думка починає загрожувати основам наукового підходу. Раціональний науковий погляд на світ був ретельно побудований протягом тисячоліть, щоб гарантувати дослідженням об'єктивний характер. Наука намагається описати світ, шукаючи універсальні істини, на основі спостережень, вимірювань і експериментів. Постмодерна школа ставить під сумнів ці припущення, говорячи, що знання, які можна досягти як об'єктивну істину, були актуальними в західній цивілізації з часів епохи Просвітництва. В останні десятиліття виникли питання обґрунтованості вимог наукової істини.

Проблема суб'єктивізації.

Розвиток науки у XX столітті спричинив більший нахил до суб'єктивності, проте суб'єктивізація може спричинити те, що суб'єкт перестане бути суб'єктом. Суб'єкт втрачає свої пізнавальні функції, йому нічого не залишається, як пізнавати себе. Втрачається «полярність». Що це означає? У науці повинно бути два полюси, має бути дослідник і має бути предмет дослідження, а коли суб'єктивна сторона починає розглядатися як складова предмету, то виникає загроза суб'єктивно-предметних відношень.

Проблема творчості.

Це одна з найбільших проблем, яка зараз існує в науковому світі. Тут доречний постулат про «смерть автора» [5, с. 30]. Людський розум не в силах створити щось нове, цитатність являється нормою, ще Ніцше писав про ідею «вічного повернення», відбувається вічний колообіг [4].

Проблема легітимації.

Цю проблему підняв Ліотар, визначивши, що сучасна наука, перш за все, є комерційною, а це визначає необхідність бути проданою. Знання перестають бути самоціллю, а перетворюються на товар, відбувається меркантилізація знань. Це тісно переплітається з проблемою творчості. З ціллю здобути прибуток, просто переключується марка і товар набуває нову цінність не отримавши ніяких нових властивостей.

Проблема деконструкції

Ця проблема більше стосується гуманітарних наук, оскільки деконструкція передбачає читання тексту, щоб вивідати прихований зміст. Таким чином, інтерпретація читача тексту стає більш важливою, ніж сам текст. Знову ж звернемося до теорії істинності – постмодерністи стверджують, що істини неможливо досягти. Є тільки особисті, суб'єктивні істини, які існують тільки в тій чи іншій ситуації. Таким чином, відповідно до постмодерністської парадигми антиреалізму, немає ніякого реального світу, якому може відповідати істина.

Класичний приклад концепції, що слова не відносяться до реальності, міститься у статті Фуко під назвою «Це не трубка». У цій статті він аналізує картину Магрітте, на якій зображена люлька з надписом, що «це не трубка». Над люлькою знаходиться абстракція підвішеної люльки в повітрі. Фуко наполягає на тому, що жодна з них не є люлькою, а просто текст, який імітує люльку [10].

Проблема логічності наукового пізнання

У своїй книзі «Проти методу», Пол Фейєрабенд стверджував, що прогрес наукового пізнання не регулюється ніякими універсальними методологічними правилами і підсумовував цю «епістемологічну анархію», як «все дозволено». Поняття «парадигми», запропоновано Томасом Куном у своїй знаменитій книзі «Структура наукових революцій», який критикував науку і її бажання зрозуміти реальність. Якщо наука не поступовий процес накопичення знань, а скоріше схильна до раптових «революцій», то як можна довіряти науковому пізнанню? Ця проблема є не менш серйозною, адже вона веде до того, що людина вільна у всьому, навіть може відкидати усталені норми.

Постмодернізм сьогодні в загальному намагається виконати функцію екстеріоризації знань. За основу береться те, що людина є суб'єктивною і все залежить від інтерпретації знань. Постмодернізм кидає виклик

усталеним твердженням і методам. Класична наука вчить відкинути думки і упередження, щоб уникнути суб'єктивності і поглянути на проблему неупереджено. Але постмодерністи вважають, що це зробити неможливо, і, більш того, якщо ви спробуєте це зробити, то така спроба вже буде упередженою. Постмодернізм передбачає радикальний перегляд класичної епістемології, що несе за собою багато запитань.

Наука не стоїть на місці, а йде вперед, відповідно розширяється й методологія і, як то часто буває, до всього нового ставляться з пересторогою. Полеміка про постмодернізм почалася з моменту його виникнення і триває досі. Складність проблеми і цього феномена породжує дуже широкий спектр його оцінок – від визнання постмодернізму найактуальнішою частиною сучасної науки, до його повного неприйняття і інтерпретації як вірусу, що розкладає сучасну науку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Делез Ж., Гваттари Ф. Анти-Едип/ Ж. Делез, Ф. Гваттари. – Екатеринбург.: У-Фактория, 2008. – с. 672.
2. Деррида Ж. О граматології/ Ж. Деррида.- М.: Ad Marginem, 2000.-с 512.
3. Долгих А. Г. Постмодернизм и наука// Вестник научных конференций – 2016. – № 4-2 (8). – с. 63-67.
4. Емелин В. А. Постмодернизм: проблемы и перспективы/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://postmodern.in.ua/?p=1184>
5. Лесевицкий А. В. Постмодерн и кризис гуманитарного сознания// Политика, государство и право – 2015. – №4 (40). – с. 30-32.
6. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна/ Ж.-Ф. Лиотар.- Спб.: АЛІТЕЙЯ, 1998.-с. 160.
7. Маркова Л.А. Постмодернизм в науке, религии и философии// Философия науки – 2001. – №3 (11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000704/>
8. Потапочкина А. И. Постмодернизм и наука: актуальные аспекты// NOVAINFO.RU – 2014.- №24.- с. 90-91.
9. Судас Л. Г. Постмодернизм и постнеклассическая наука/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:URL: <http://www.chem.msu.ru/rus/teaching/sociology/7.html>
10. Marcel Kuntz. The postmodern assault on science// EMBO Rep – 2012. – №13(10).

Владика В.

Науковий керівник – проф. Алексієвцев Л. М.

ЦЕРКВА У СВІТОВІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ДУХОВНІЙ ІСТОРІЇ

«Мир находится на корабле, который разбивают волны. Разумные имеют благое беспокойство и бегут из бурлящего моря, входят в гавань — Церковь Христову — и там обретают покой» [3, с. 429].

Багато з нас звикли розуміти під словом церква – щось дуже величне. І це правильно. Але, що ж це таке? Для когось місце духовного збагачення і зближення з Богом. Для когось -- місце відмивання грошей. А є й такі, для кого церква – вселенська організація, яка керує світом.

Виникнення християнства як релігійної системи і християнської церкви як специфічного релігійного й суспільного інституту (форми організації та нормативної регуляції відносин між людьми і їхньої поведінки) звичайно пов'язується з початком нашої ери. У широкому розумінні йдеться про перші три століття існування нової релігії, її еволюції від общини сектантського типу, яка спочатку розглядалася владою як опозиційна сила, до єпископальної церкви, що згодом набула державного статусу [1, с. 26].

Богослови виділяють кілька етапів встановлення Христом Церкви. Ісус покликав до себе учнів, вибрав з-поміж них апостолів та послав їх проповідувати та нести людям «Царство Боже». Важливим етапом було встановлення таїнств, зокрема Хрещення, Причастя, Покути і Священства. Перед смертю Ісус Христос заповів своєму учневі Петру, що на ньому Він збудує «Церкву Свою» і заповів Петрові «ключі» «від Царства Небесного».

Кульмінаційним моментом християнства вважається мученицька смерть і воскресіння Христове. Християни вважають, що саме завдяки жертвенній смерті Ісуса Христа кожна людина отримала можливість спасіння, а згідно зі словами самого Ісуса «ніхто не приходять до Отця, як тільки через мене» [9, Єв.Ів.14:6]. Воскресіння Христа нерозривно пов'язується з майбутнім воскресінням мертвих, «бо як не воскреснуть мертві, то і Христос не воскрес. А як Христос не воскрес, то марна віра ваша, — ви ще у гріхах ваших» [8, 1Кор. 14:17].

Вознесіння та сходження Святого Духа є завершальним етапом творення Церкви, вважається, що з цього моменту Христос постійно діє у Церкві через Святого Духа. Першими священиками стали апостоли, яким Ісус перед вознесінням заповідав зробити учнями «всі народи, християчи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа», обіцяючи бути з ними «по всі дні аж до кінця віку». В свою чергу, апостоли надавали священницьку владу іншим, настановляли їх єпископами, заповідаючи їм наступне: «Пильнуйте себе та всієї отари, в якій Святий Дух вас поставив єпископами, щоб пасти Церкву Божу, яку власною кров'ю набув Він» [2, с. 14-17].

Перша християнська громада виникла, очевидно, в Єрусалимі – тут немає підстав заперечувати відомості, що містяться у ново заповітних канонічних Писаннях, головним чином у книзі Дій Святих Апостолів. Виникнення християнської церкви пов'язане не лише з виголошенням певної доктрини за згуртуванням групи її

послідовників. Головний наголос зроблено саме на містичній події – безпосередньому контакті учнів Христа, апостолів із Богом-Святим Духом. Безпосередня дія (зішестя) Святого Духа, що відбулася на іудейське свято П'ятидесятниці, надала послідовникам Христа містичних здібностей та особливої наснаги у поширенні нової релігії. Саме з П'ятидесятниці починається зміцнення першої громади християн у Єрусалимі та поширення християнства серед інших народів – «Апостольське служіння», або апостолат.

Найбільшим в історії християнської церкви став Розкол 1054 року, що розділив християнство на дві великі конфесії католицизм і православ'я. В період реформації від католицизму відокремився протестантизм, який, в свою чергу, також поділився на кілька течій. Внутрішні церковні розколи відбувалися і всередині найбільших конфесій, наприклад Папська схизма в кінці XIV століття, або поява "неканонічних" православних церков. Протягом історії неодноразово здійснювались спроби подолання церковних розколів способом об'єднання. У XX столітті рухом за зближення церков стає екуменізм. Саме таким переломним і водночас хороши моментом в історії православно-католицьких відносин став 1965 рік, коли його святість Патріарх Константинопольський Афінагор I і Папа Римський Павло VI скасували взаємні анафемі, накладені 1054 року. Проте екуменічний рух має як прихильників, так і супротивників.

Християнство з тріумфом просувалося Європою і вже у IX ст. всі сусідні з Київською Руссю землі (крім угрів) прийняли цю віру. Щодо церкви на Українських землях, то вона існує з більш ранніх часів, ніж хрещення Русі князем Володимиром у 988 році. Є факти про діяльність окремих церковних громад і місій ченців у ранньому періоді Київської Русі. Існує легенда про те, як апостол і учень Ісуса Христа, Андрій, що був братом апостола Петра, проповідував у грецьких колоніях узбережжя і у Ольвії, піднявся вгору Дніпром і проповідував слово про Ісуса Христа в місцевості сучасного Києва [4, с.7].

Так, християнами були князі Аскольд, Ігор, княгиня Ольга, яка не змогла зробити християнином свого сина Святослава, але прищепила любов до нової віри онуку Володимиру, на плечі якого й лягла почесна задача проголошення християнства державною релігією Київської Русі у 988р. Цього ж року бере свій початок УПЦ. Впродовж усього цього часу церква допомагала руському народу, підтримувала і постановляла шлях, яким він повинен був рухатись. Згодом, уже в XI ст., посилюлись церковні контакти Русі з Візантією. Київська церква потребувала визнання у християнському світі, яке було неможливе без благословення Константинополя. За князя Ярослава Мудрого в Києві була офіційно встановлена митрополія, підлегла Константинопольській церкві. Русь прийняла християнських учителів з Візантії, допомогу в організації нових християнських громад та епархій, а також матеріальну підтримку для запровадження східного обряду. У XI-XII ст. Київська церква не була чимось замкненим. Вона мала тісні зв'язки не лише з Константинополем, а й з іншими духовними християнськими центрами: Афоном, Палестиною. Постійними і досить розвинутими були зв'язки з християнським Заходом [1, с.217].

На чолі церкви з кінця IX ст. стояв митрополит київський, який призначався патріаршим синодом. Посвята Блаженнішого митрополита здійснювалася константинопольським патріархом, а акт інтронізації відбувався в Києві за згодою великого князя.

На відміну від київських князів, старшинство яких в окремі періоди було номінальним, становище митрополитів залишалося непорушним. Їхня верховна влада над епархіями Русі не піддавалася сумніву ні з боку єпископів, ні з боку удільних князів.

У роки князювання Володимира Святославича і Ярослава Володимировича було створено єпископати в Білгороді, Новгороді, Чернігові, Переяславі, Полоцьку, Юр'єві. Пізніше, в XII—XIII ст., з'явилися єпископати у Володимирі-Волинському, Суздалі, Галичі, Володимирі-на-Клязьмі, Рязані, Перемишлі, Угровську. Всього до моменту вторгнення на руські землі орд Батия було засновано 15 єпископських кафедр

Так, з часу виникнення і до кінця XI ст. церква фінансувалася за допомогою князівської влади. Згідно з указом князя Володимира їй належала десята частина всіх податків, що надходила до княжого двору. «Церковну десятину» забезпечував сам князь, отже, церква з самого початку потрапила в економічну залежність від світської влади. Проте наприкінці XI ст. єпископські кафедри, церкви та монастирі стають власниками землі та майна. [1, с. 219]. Київська митрополія мала de facto автономний статус помісної церкви. Християнська церква відіграла прогресивну роль у розвитку вітчизняної писемності, літератури, архітектури й образотворчого мистецтва. Вже з кінця XI і протягом XI ст. киеворуська християнізована культура досягла рівня передових країн [1, с. 219]. Після падіння Київської держави боротьба за митрополічну кафедру в другій половині XIV ст. завершилась тим, що Константинопольський патріарх у 1376 р. висвятив-таки ставленика Литви єпископа Кипріяна на Київського митрополита. Кипріяну вдалось на певний час об'єднати Литовську і Києво-Московську митрополії. Але поділу було не уникнути і уже в 1448 р. собор московських єпископів без згоди з Константинополем висвятили свого митрополита Іону. Іона був останнім митрополитом, який мав за собою статус «Київського і всія Русі».

У XVI ст. церква була в занепаді. Поляки заохочували перехід у католицизм православних українців. В наступний період Православна церква виявилась важливим чинником національно-культурного й державного відродження України в середині XVII ст., під час розквіту козацької держави.

Православна церква підтримала Національно-Визвольні змагання 1648–1654рр., оскільки усвідомлювалась суспільством саме як «війна за віру». Приєднання Київської митрополії до Московського патріархату наприкінці XVI ст. започаткувало процес втрати Православної церквою в Україні своєї організаційної самостійності, а також національної самобутності в культурному та церковно-громадському житті.

Щодо ролі католицької церкви, то на територію сучасної України католицизм почав проникати в XIV-XV ст., тобто в драматичний період після монгольської катастрофи: більша частина України потрапляє в залежність Литовського, а згодом і Польського королівства.

Тому впровадження католицизму в українських землях значною мірою йшло під знаком впливу Польщі. Берестейська унія (1596 р.), яка дала можливість зберегти в умовах латинізації й полонізації східний обряд, була хоч і компромісним, але чи не єдиним виходом зі складного становища, що дозволило зберегти українцям національну ідентичність та релігійну специфіку. Унія гарантувала українцям східний обряд спеціальною папською буллою. Ця церква стала невід'ємною складовою українського життя й такою ж національною церквою, як перед нею була Православна церква. Однак перемога католицизму на західноукраїнських землях закріпила етноконфесійний розкол української нації, запрограмувала міжконфесійне напруження в майбутньому. Проте, згодом, побутування тут східного обряду стало перепоною для польського панування та полонізації українського населення. Влада всіляко заохочувала перехід українців до Римсько-католицької церкви. Особливо це стосувалося елітарних прошарків українського суспільства, котрим, в разі переходу в католицизм, гарантувалася матеріальна та моральна підтримка з боку польської влади.

Однак більшість українців Речі Посполитої залишалися у лоні греко-католицизму, і коли, скажімо, частина українського кріпацтва, виконуючи волю польського господаря, все ж була змушена перейти до католицизму, то це, певна річ, був тривалий, складний і суперечливий процес.

Сучасні католицькі церковні структури, що діють в Україні, сформувалися під впливом кількох чинників. Основний з них — протиборство між двома релігійно-духовними центрами — Московією та Римом. Кожен з них відповідно забезпечував домінування на українських землях православ'я і католицизму. Демократизація українського суспільства в наші дні забезпечує вільний розвиток католицизму в межах нашої країни. Останніми роками Римсько-католицька церква помітно активізується.

Реформація на території України зазнала культурного підґрунтя. Найбільше стимулювала культурні процеси, будучи провідником європейських впливів. Вітчизняна культура вирізнялася глибоким зв'язком із візантійсько-православною традицією. Тому культурний вектор реформації в Україні був спрямований на східне християнство. Пожвавлювалась просвітницька діяльність братств, розвивалося друкарство, народна слов'яно-руська мова, освіта, пропагувалися принципи віротерпимості. Релігійно-культурне життя набувало виразної тенденції до національного самовизначення – у формі зреформованого православ'я (Могилянська доба) та греко-католицизму, який переймав здобутки як католицької єзуїтської Контрреформації, так і могилянської православної реформи. На території України в XVI -- XVII столітті роль національної церкви виконали православ'я та уніатство, а не протестантизм.

Протестантизм в Україні особливого поширення не набув, тому важливих звершень із їх сторони в розвитку не було.

Україна — багатоконфесійна держава. На її території офіційно діє понад 22 тисячі релігійних організацій (громад) майже 80-и конфесій, напрямків, течій, 97,5 відсотка всіх релігійних організацій — християнського спрямування. Християнство в Україні є дійсно народною релігією. З року в рік релігійна мережа в нашій країні зростає в середньому на 1200 одиниць. Проте зміни торкнулися не тільки кількісних показників: за роки державності України Церква перейшла на якісно новий рівень функціонування. Практично закінчено формування її управлінських структур, сьогодні Церква, питаннями її подальшого розвитку опікуються 207 духовних центрів та управлінь. Свідченням духовного розвою Церкви є також 235 монастирів, кількість яких за роки незалежності України зросла більше ніж у четверо. На ниві доброчинності та милосердя повсякденно працюють 155 місій, що у 8 разів більше, ніж було у 1991 році.

Щодо сьогоднішнього, то активна розбудова церковно-релігійної мережі супроводжується просуванням церкви до всіх сфер суспільного життя, які раніше були неможливі. Сьогодні соціальна діяльність церкви здійснюється переважно за двома напрямками: доброчинна та освітньо-виховна [4, с. 5]. Практично всі релігійні організації України створили структури (місії) для реалізації доброчинних проектів. Доброчинна діяльність здійснюється переважно в наступних формах: відпочинок та оздоровлення дітей; допомога бідним; заснування та утримання притулків, дитячих будинків, будинків для літніх людей, дитячих садків для дітей-сиріт, соціально-реабілітаційних центрів; доброчинна діяльність у місцях позбавлення волі; надання гуманітарної допомоги тим, хто постраждав від стихійного лиха та біженцям, які шукають кращої долі чи захисту за межами своєї рідної домівки [5, с. 45]. Церква приділяє значну увагу роботі з молоддю. Практично в кожній релігійній організації діють спеціальні структурні підрозділи, що опікуються проблемами дітей, підлітків та юнацтва. У роботі з молоддю

церква активно використовує ЗМІ. Близько третини релігійних періодичних видань спрямовані на дитячу та молодіжну аудиторію [6, с. 10].

Отже, сьогодні в розвитку демократичних начал у суспільстві церква відіграє велику роль. Церква виступає суттєвим фактором демократизації життя суспільства на засадах християнських цінностей, формує соціально активну позицію віруючих у справі відстоювання ними своїх громадянських прав, що в кінцевому підсумку прямо служить інтересам формування й розвитку громадянського суспільства в Україні. Такими є умови, що визначають специфіку релігійного життя в сучасній Україні [7, с. 192].

Єдина проблема в єдності православних церков в Україні, що призводить до національних міжусобиць, ворожнечі і майбутньому може призвести до міжконфесійної війни. Кожен в будь-якому разі відстоюватиме свої інтереси. Христос заповідав християнам єдність, про що, зокрема свідчать такі слова: «Та не тільки за них Я благаю, а й за тих, що ради їхнього слова ввірують у Мене, щоб були всі одно: як Ти, Отче, в Мені, а Я у Тобі, щоб одно були в Нас і вони, щоб увірував світ, що Мене Ти послав» [9, Єв.Ів.22:23]. Церковні інтрижки підштовхують людей до розчарування в церкві й в самому Богові. Але не забуваймо про простих мирян, сивих священників, людей, які моляться не церкві, не патріархам і папам, а Богу, лише істинному Богу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головащенко. С. Історія Християнства/ С. Головащенко. – Київ, 1999. – 325 с.
2. Св. Апостолів. Дії апостолів. – [Електронний ресурс] <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Святогорец Паисий. Алфавит духовный/ П. Святогорец. – Москва, 2009. – 429с.
4. Дзюба І. Сучасне суспільне і церковне становище в Україні / Іван Дзюба // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 5-12.
5. Церква в Українському суспільстві. Матеріали соціологічного дослідження / За ред. В. П. Перебенесюк. – К.: "ВП", 2004. – 52 с.
6. Решетніков. Ю. Релігія в публічній сфері: виклики і можливості / Ю. Решетніков // Людина і світ. – 2004. – № 10. – С. 8-11.
7. Виговський Л. Церква, як фактор формування громадянського суспільства в Україні / Л. Виговський // Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. – № 2. С. 187-193.
8. Апостол Петро. Перше послання до Коринтян. – [Електронний ресурс]. -- <https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%8F>.
9. Євангеліє від Івана // Біблія. – Москва.: «Крепость», 2009. – 720 с.

Мохун Я.

Науковий керівник – проф. Алексієвець Л. М.

ЮЛІАН БАЧИНСЬКИЙ – ПОЛІТИК І ДИПЛОМАТ

Розбудова української держави, її національне і культурне відродження, а також подальший розвиток можливі за умов об'єктивного ставлення до власної історії, повернення із далекого і близького минулого багатьох подій, імен визначних людей, забутих або сфальсифікованих сторінок українського народу. До лав доволі забутих, незнаних і мало вивчених належить, зокрема, і Юліан Бачинський.

Характеризуючи Бачинського кількома словами, можна відмітити, що він був членом Української Національної Ради й керівником Надзвичайної місії УНР у (як тоді говорили) З'єднаних Держав Америки. Також існує думка, що саме його можна вважати першим послом України у США. Він був одним з когорти піонерів-ідеологів українського руху, активних діячів і засновників спочатку Русько-української радикальної партії, а потім й Української соціал-демократичної. Бачинський став першим дослідником еміграції за океаном, а його праці та думки, досі не втратили свого значення. Тема національних питань у його теоретичній публіцистиці та світогляді заслуговує окремої уваги, адже багато думок автора залишаються актуальними і на сьогоднішній день. Бачинський – політичний діяч-новатор, який випередив час. Актуальність дослідження зумовлена, в першу чергу, неналежним станом вивчення його політичної і дипломатичної діяльності.

Об'єктом дослідження є дипломатична і політична діяльність Ю. Бачинського, становлення та розвиток його поглядів на майбутнє українського народу. Предметом дослідження виступає теоретична і політична спадщина Ю. Бачинського, його діяльність як теоретика українського руху та праця не тільки на словах, а й на ділі як дипломата і політика. Джерельна база дослідження побудована, в першу чергу на першоджерелах – працях самого Бачинського, а також на публікаціях Я. Грицака, Ю. Шаповала, І. Беґея, ін.

Формування політичних поглядів Ю. Бачинського почалось ще під час навчання у другій половині 1880-х. Значний вплив на них мало спілкування з І. Франком та М. Драгомановим. З Франком Бачинський познайомився ще чотирнадцятилітнім гімназистом під час першої мандрівки українських студентів у Карпати, яку організувало і провело студентське товариство «Академічне братство». Під час подорожі між ними встановились теплі стосунки, які тривали десять років, аж до розколу в радикальній партії, поки розмови про соціалізм не розвели їх в різні боки. Із Михайлом Драгомановим Юліана Бачинського познайомила письменниця Наталія Кобринська в липні 1891 р. у Відні, коли він повертався з чеської промислової виставки в Празі разом із «Львівським Бояном» під проводом його голови В.

Шухевича [9, с. 24].

Включившись до роботи в українському русі ще гімназистом, Ю. Бачинський досить швидко посідає в ньому становище одного з лідерів «молодшого покоління», що орієнтувалося на ідеї європейської соціал-демократії. Власне це були ідеї лівого, тобто соціалістичного спрямування.

Перше покоління українських соціалістів зазнало потужного впливу марксистської теорії. «Соціалістичні ідеї, — писав пізніше І. Франко про цю епоху, — розпалювали людей до фанатизму; при тім же ті ідеї далекі були від тої критичності, які набралися пізніше. Маркс (і то лиш перший том «Капіталу») був евангелієм, а те, чого не ставало в ньому доповнювало фантазію, чуттям. Великий соціальний переворот мерещився всім на яві. Енгельс і інші західноєвропейські соціалісти пророкували його настання за 10 літ, а коли ті літа минули переносили реченець на дальших 10 літ і т.д.» [10, с. 4].

«Молоді» радикали ставали марксистами після переїзду на навчання в університетські міста – Львів, Відень, Краків, які водночас були великими промисловими центрами та осередками організаційного робітничого руху. На формування їхнього світогляду великий вплив мало розгортання соціалістичного і робітничого руху в Європі: створення Робітничої партії у Франції під проводом Ж. Геда і П. Лаффарга (1890), піднесення німецької соціал-демократії в роки дії <<виняткового закону>> Бісмарка проти соціалістів (1878—1890), відродження австрійської соціал-демократії під проводом Віктора Адлера (1889) та заснування II Інтернаціоналу (1889). Відомості про ці події «молоді» радикали черпали із соціалістичних, насамперед польських і німецьких, періодичних видань, праць Ф. Лассаля, Г. Плеханова, К. Каутського, наукових робіт Ч. Дарвіна, І. Тена, Г. Спенсера та інших європейських вчених [6, с. 75].

Поглибленню їхніх знань сприяли знайомства та товариські контакти з польськими і російськими студентами-соціалістами, які приїжджали на навчання до Львова з Російської імперії. Багато із цих студентів володіли українською мовою, а деякі навіть знали напам'ять всього «Кобзаря» Шевченка чи <<Енеїду>> Котляревського. З другого боку, безпосередні зв'язки радикальної студентської молоді у Віденському університеті з сербами, болгарами, румунами, греками, наочно показали їм, яку творчу роль у національному розвитку може відіграти національна держава [9, с. 28].

«Молоді» радикали репрезентували марксистську течію в українському таборі, яка, в свою чергу, належала до європейської традиції так званого класичного марксизму. Ця традиція мала три специфічні риси. По-перше, вона не була поширена лише в Центральній і Східній Європі. По-друге «класичний марксизм» розвивався в період – з кін. XXI ст. до 30-х рр. XX ст. Більшість його представників репресовані Сталіном і Гітлером (зокрема і Бачинський, котрий фактично безслідно зник в системі ГУЛАГу). Третью характерною рисою «класичного марксизму» була його схильність до трактувань передовсім історичних, політичних, економічних питань, на противагу до філософської тематики західноєвропейської марксистської методології [5, с. 76]. Ця спроба, що найголовніше полягала у формуванні постулату політичної самостійності України.

Таке розв'язання було якісним стрибком у розвитку ідеології українського руху, його переходу від культурно-соціальних до суто політичних цілей. У цьому плані «молоді» радикали представляли інтелектуальну течію, яка стала дещо помітнішою в суспільно-політичному житті Європи. У 1870—1918 рр. національні рухи поневолених народів еволюціонують у напрямку визнання пріоритету політичних прав. Етнокультурні критерії нації витісняються політичними, а національне самовизначення чимраз частіше отожднюють з незалежною державою. Принаймні три чинники суспільно-політичного розвитку зумовили новий характер національних рухів: опір традиційних соціальних груп наступові модернізації, поява нових нетрадиційних класів та старт під впливом урбанізації; безпрецедентний зріст міграційних процесів [8, с. 771].

Усі ці явища в тій чи іншій мірі заторкнули наприкінці XIX ст. галицьке суспільство і прискорили формування політичної свідомості «молодих» радикалів, зокрема і Ю. Бачинського. Безперечно, ці погляди відображені в основному програмному творі групи «молодих» радикалів — «Україна irredenta». У цій книзі вперше в історії українського національного руху обґрунтовано, причому на основі історичного матеріалізму, необхідність незалежності України. На основі глибокого аналізу тенденцій економічного і господарського розвитку України дослідник прийшов до висновку: «Україна для себе! От єї клич. Вільна, велика, незалежна, політично самостійна Україна – одна нероздільна від Сяну до Кавказу! – От єї стяг!» [2, с. 97].

«Україна irredenta» стала найвідомішим твором Ю. Бачинського, мала значний вплив на громадську думку і особливо на молодь, передовсім студентську, яка поповнювала лави галицьких політичних партій і організацій.

Після виходу книги Ю. Бачинського та його виступу на IV з'їзді РУРП наприкінці того ж 1895 р. постулат політичної незалежності України було включено і до програми партії. Однак, в середині РУРП поступово поглиблювалися протиріччя між «молодим» і «старшим» крилом. На з'їздах і конференціях «молоді» неодноразово ставили питання про реорганізацію РУРП у соціал-демократичну партію, проте наразилися на послідовний спротив «старших» радикалів і насамперед М. Павлика. Тоді, 1899 р. соціал-демократична група вийшла з РУРП і проголосила утворення Української соціал-демократичної партії (УСДП).

У травні 1899 р. Ю. Бачинський разом із С. Вітиком і М. Ганкевичем увійшли до складу тимчасового правління новоствореної УСДП, взяв участь у її установчій конференції, яка відбулась 17 вересня 1899 р. у Робітничому домі у Львові. Конференція прийняла Гайнфельдську програму австрійської соціал-демократії, обрала керівний орган партії у складі Ю. Бачинського, І. Возняка та М. Ганкевича [9, с. 33].

Отже, після розколу у 1899 р в середині РУРП два табори утворюють нові політичні партії. Прихильники лівої ідеї, «молодші», створюють Українську соціал-демократичну партію, а праві, «старші», — Національно-демократичну партію, що стояла на ліберальних позиціях. Різницю їх не ставлення до нації та її дежавно-політичного майбутнього, а орієнтація на методи його досягнення та конкретні форми організації держави та громадського життя [5, с. 79].

Та лише у березні 1903 р. у Львові відбувся порівняно не чисельний за складом учасників І з'їзд УСДП, головними у нарадах якого стали проблеми організації. Ю. Бачинський взяв активну участь у роботі з'їзду: спочатку він запропонував регламент роботи, який було прийнято, потім працював у мандатній комісії, а на другий день роботи з'їзду виступив з доповіддю з третього питання порядку денного — «Преса, видавництва, фонди». Він вказував на слабкий, незадовільний розвиток партійної преси УСДП, запропонував реорганізувати орган партії газету «Воля» з двотижневої на тижневик, обґрунтував необхідність налагодити систематичний випуск популярних брошур для робітників і селян, у яких роз'яснити програму партії, розкрити історію соціал-демократичного руху в країні, його завдання, а також пояснити політичну і виборчу систему Австро-Угорщини, ставлення УСДП до інших партій, царської Росії тощо. Саме цю тематику слід було б, на його думку, роздрукувати найближчим часом у брошурах і якнайширше розповсюдити їх у народних масах. Бачинський вніс відповідний проект резолюції, який після обговорення в цілому було ухвалено [5, с. 81].

Однією з найболючіших соціально-економічних проблем Галичини початку ХХ ст. була масова трудова міграція. Молодій партії необхідно виробити чітку позицію на програму дій щодо цієї проблеми. Першим таким кроком, який би допоміг вирішити її, стало дослідження Ю. Бачинського української еміграції за кордоном. У 1905 р. він виїхав до Північної Америки з метою дослідження життя українських емігрантів в США та Канаді. За океаном дослідник пробув півтора роки і вже в грудні 1906 р. повернувся до Львова. Протягом наступного року два томи праці були вже готові до друку. Та через фінансові труднощі друк завершено лише у червні 1914 р. [4, с. 8]. Щодо політичного аспекту проблеми міграції, то на III з'їзді УСДП 1909 р. питання про еміграцію було включено до порядку денного. Ю. Бачинський виступив з доповіддю, яка базувалася на його ґрунтовних наукових розвідках. Він вніс проект резолюції, який передбачав створення організацій сільськогосподарських робітників для боротьби за їх економічні права.

Практично вже в умовах розколу партії, що остаточно оформився 3—4 грудня 1911 р. на IV з'їзді УСДП у Львові через розбіжності з питань тактики щодо польської соціал-демократії, Ю. Бачинський навесні-влітку 1911 р. взяв участь у виборах до австрійського парламенту як кандидат від УСДП. Слід зауважити, що «геометрія» виборчих округів Галичини була такою, що українські кандидати могли реально розраховувати на успіх лише у сільських округах, міста ж «призначалися» для поляків.

Юліан Бачинський балотувався в українському двомандатному сільському окрузі № 59 (Станіслав-повіт – Галич – Богородчани – Тисмениця – Товмач) [10, с.41]. Опинившись у ході кампанії фактично в політичній ізоляції, «молоді» українські соціал-демократи гостро відчували нестачу організаційних і фінансових ресурсів. В одному з листів ще під час кампанії Ю. Бачинський писав В. Левицькому, що шансів у нього і товаришів практично немає: «Якби було трохи більше грошей, може би то було... Подумайте собі, на такі величезні округи, як мій і його (Р. Ярославича. – прим. автора) ми дістали до тепер по 260 кор. І роби ту що з ним! Оплати з цих грошей афіші, відзови... плати залізницю...». Єдиним здобутком його кандидатства, як зазначив сам автор листа, були повсюдні великі борги, сплатити які найближчим часом перспектив він не бачив. «Але я тим не зражаюся і роблю своє даліше... Говорю і від тих промов вже-м захрип», – писав Ю. Бачинський [9, с. 42].

Як він і передбачав, результати виборів виявилися для нього невтішними. Бачинський здобув півтори тисячі голосів у першому турі (п'яте місце серед кандидатів по округу) і вибув з подальшої боротьби УСДП загалом також ці вибори програв, здобувши на 9 кандидатів у Галичині й Буковині лише один мандат (С. Вітик) і 4% голосів виборців, відданих за українські партії. Поразка погіршила становище партії, загострила внутрішньопартійні дискусії [5, с. 85].

Необхідно зазначити, що, незважаючи на ускладнення становища УСДП внаслідок розколу і поразки на виборах 1911 р., партія продовжувала брати активну участь в суспільно-політичному житті Галичини, причому позиція обох фракцій з більшістю питань практично збігалася. Це стосувалось і питання реформи виборчої системи до галицького крайового сейму, і проблеми українського університету, і ставлення до війни, яка назрівала. Так, у червні 1912 р. обидва крила партії підтримували спільну політичну заяву трьох провідних галицько-українських партій (національно-демократичної, радикальної і соціал-демократичної), що закликала всю українську громадськість до рішучої боротьби за якнайшвидше створення українського університету у Львові. Від імені «молодих» заяву підписали Ю. Бачинський та В. Старосольський.

Остаточно подолати розкол партії вдалося лише 1–2 березня 1914 р. на V (об'єднавчому) з'їзді УСДП. Ю. Бачинський запропонував зміни до статуту партії, підтримані з'їздом, та був обраний до нового, єдиного виконкому, в складі якого на нього було покладено обов'язки скарбника [4, с. 87]. Керівництво партії, обране на з'їзді, формально залишалось чинним аж до 1918р

З початком Першої світової війни він прибув до Відня, де як представник УСДП у травні 1915 р. увійшов до складу ЗУР, покликаної консолідувати українські політичні сили і стати єдиною політичною репрезентацією всього українського народу на час війни. До Загальної української ради входили також делегати СВУ, національно-демократичної та радикальної партії з Галичини і Буковини. Однак того ж 1915 р. Ю. Бачинський був мобілізований для служби в одній з тилкових частин австрійської армії в угорському місті Мішкольці. Там він і перебував до кінця війни [1, с. 26].

Юліан Бачинський взяв активну участь у боротьбі за українську державність на руїнах Російської та Австро-Угорської імперії після завершення Першої світової війни та в умовах розгортання революційних подій на західноукраїнських землях.

У січні 1919 р. Рада народних міністрів ухвалила законопроект про призначення надзвичайної дипломатичної місії до США. Уряд УНР надавав їй великого значення. В поясненні до законопроекту говорилося, що «місія до Сполучених Держав буде мати надзвичайну державну вагу. Через це вона повинна бути поставлена в особливі умови щодо персонального складу і видатків на утримання» [7, с. 6]. Про значення, яке уряд УНР надавав місії до США, свідчить і той факт, що її було зараховано до першого розряду, так само як місії у Парижі, Лондоні, Берліні, Берні, Москві. Планувалося, що до складу місії увійдуть 9 чоловік: голова, три радники, секретар, два аташе і два урядовці. Проте американський уряд дав дозвіл на в'їзд лише голові комісії і секретареві. Головою спочатку призначено Є. Голицинського, але цих функцій він ніколи не виконував, бо був відкликаний і виконував обов'язки посла в Естонії. Тому у квітні 1919 р. призначено Ю. Бачинського на його місце.

Про це він дізнався, перебуваючи в тимчасовій столиці ЗУНР Станіславі. Після невдалої спроби дістатися до Києва, який уже був зайнятий більшовиками, виїхав за кордон, де наздогнав працівників місії. Після кількомісячного чекання у Відні й Копенгагені, коли Ю. Бачинський і М. Стечишин (секретар) навіть думали повернутися назад в Україну, вони, нарешті, 1 серпня 1919 р. прибули до Вашингтона [3, с. 30].

Одразу по прибутті Бачинський заявив в інтерв'ю «Народній Волі», газеті просоціалістичного Українського робітничого союзу: «Ми певні того, що Злучені Держави будуть першою демократичною державою, яка признає справедливість наших домагань» [7, с. 8]. Проте вже за кілька місяців та сама газета цитувала Бачинського, що з перших тижнів перебування в США він переконався: «українська справа в Америці стоїть дуже не добре» [7, с. 8]. Бачинський не забарився звернутися з листом до держсекретаря Роберта Лансінга, повідомивши про своє призначення, метою якого було «досягти від уряду США визнання Української Демократичної Республіки та встановити торгівельні зносини між американською і українською республіками» [3, с. 31].

Юліан Бачинський використав різні способи для досягнення цієї мети: зустрічі й переговори з американськими урядовцями, намагання залучити українську громаду в Америці для створення проукраїнського лобі, мобілізацію емігрантів та морально-політичну та матеріальну допомогу Українській державі.

27–28 вересня 1919 р. зусиллями Бачинського у Нью-Йорку було скликано нараду за участю найвпливовіших українських організацій у США [7, с. 10]. Висловивши волю 750 тис. українських емігрантів, учасники наради надіслали депешу на адресу Паризької мирної конференції, скликаної державами-переможцями у Першій світовій війні для вироблення мирних договорів із переможеними країнами. У повідомленні говорилося про визнання Директорії як найвищої законної влади на всій території УНР.

Діяльність Дипломатичної місії УНР була доволі добре висвітленою у пресі. Місія звернулася з маніфестом «До всего українського громадянства» на шпальтах американських україномовних газет, в якому повідомлялося про прагнення українського народу жити в єдиній незалежній державі. Маніфест закликав українських емігрантів в Америці зробити все можливе «для оборони рідного краю... Засада народнього самоозначення, справа демократія, будучий мир в Європі – все те склонить американського горожанина на сторону Української Народньої Республіки» [1, с. 3]. В англійській статті «Єврейські погроми на Україні та Українській Народній Республіці», опублікованій у жовтні-листопаді 1919 р. у формі листа до редакторів американських газет, Бачинський спростував звинувачення уряду УНР у причетності до єврейських погромів в Україні. Він доклав чимало зусиль для протидії організованій певними колами у США антиукраїнській кампанії, що пов'язувала розправи над євреями з Директорією УНР. Ю. Бачинський неодноразово виступав з агітаційно-просвітницькою метою на зустрічах з українськими емігрантами, які надсилали чисельні резолюції, телеграми на адресу американського уряду і Паризької мирної конференції з вимогами підтримати політичну самостійність УНР [1, с. 5].

Проте перебування Юліана Бачинського на посаді голови Дипломатичної місії УНР до США, як і взагалі її діяльність, нерідко оцінюється критично. Та все ж, найближчою до справи є загальна характеристика цього

діяча як людини і дипломата, зроблена Лонгином Цегельським : «Юліан Бачинський – це була чесна людина і «бувалець» в Америці. Написав... серйозну працю про українську еміграцію в Америці, але як організатор місії і дипломат, не вдавсь нам. Це не було в його вдачі»[3, с. 35].

Оцінюючи дипломатичну діяльність Бачинського, треба обов'язково врахувати, що особисто від нього як українського посла в тих умовах не залежало визнання УНР урядом США. Це було політичне питання, вирішення якого вимагало насамперед сприятливого співвідношення сил на міжнародній арені на стійкості самої УНР. Однак самостійній Україні не було місця у планах держав Антанти, а УНР виявилася нежиттєздатним державним утворенням. Тодішня офіційна Америка, незважаючи на позицію української діаспори, УНР не підтримала і не визнала. Бачинський склав повноваження голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у США, що перестала існувати у травні 1921 р.

Підбиваючи підсумки революції для України, Ю. Бачинський у роботі «Большевицька революція і Українці», виданій 1925 р. рішуче відкинув спроби декого з діячів української еміграції шукати причини національної поразки виключно в діях несприятливих зовнішніх факторів. Головну причину необхідно шукати в середині самої нації, в її неготовності скористатись тим унікальним шансом, що надала історія.

«Україна ingredienta» стала найвідомішим твором Юліана Бачинського, мала значний вплив на громадську думку і особливо на молодь, передовсім студентську, яка поповнювала лави політичних партій і організацій.

Щодо дипломатичної діяльності Бачинського, в цілому, вона була активною. Адже він приділяв значні зусилля для визнання УНР урядом США. Прикладом є те, що зустрічався з найвпливовішими людьми американських кіл, опирався на українських емігрантів і діаспору. Неодноразово давав різні інтерв'ю в найпрестижніші газети США, брав участь в різних конференціях і з'їздах тобто робив все для того, щоб Україну визнали як велику державу, яка нарешті отримала право на незалежність.

Тож, на сьогодні постать та Юліана Бачинського зберігають актуальність в контексті наступних історичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Batchinski J. Memorandum to the Government of the United States on the Recognition of the Ukrainian People's Republic // Batchinski – Washington, D. C., 1920.
2. Бачинський Ю. Україна ingredienta / Юліан Бачинський. – Берлін, 1924. – 237 с.
3. Бегей І. Юліан Бачинський: з життєпису, політичної та наукової діяльності / І. Бегей. – Львів, 1998. – 51 с.
4. Винар Л. Юліан Бачинський – видатний дослідник української еміграції / Л. Винар. – Мюнхен-Нью-Йорк, 1971. – 16 с.
5. Грицак Я. <<Молоді>> радикали в суспільно-політичному житті Галичини / Я. Грицак. – Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. 222. – 92 с.
6. Кірюхін Д. Незвичний Марксизм / Д. Кірюхін. – <<День>>. – Київ. – 4 червня 2004.
7. Кравченко О. Перша Дипломатична Місія в Америці (1919–1921) / О.Кравченко // Альманах українського братського руху – Скрантон, 1994. – С. 114–126
8. Націоналізм: Антологія/Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – Київ, 2000. – 872 с.
9. Салтовський О. Концепція української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя) / О. Салтовський. – Київ, 2002. – 396 с.
10. Франко І. Переднє слово до видання Драгоманова М. Шевченко, українофіли і соціалізм / І. Франко. – Львів, 1906. – С. VI.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кашицька М.

Науковий керівник – доц. Новицька С. Р.

ЛІХЕНО- ТА ФІТОІНДИКАЦІЯ СТАНУ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ МІСТА ТЕРЕБОВЛЯ

Актуальність дослідження пов'язана з підвищеним антропогенним впливом на природні комплекси в останній час. Так як всі компоненти природи тісно та нерозривно взаємопов'язані між собою, то порушення одного компонента викликає зміну стану всіх інших. Тому, оцінюючи стан одного, можна прогнозувати зміни інших компонентів. Останнім часом має місце значний антропогенний вплив на повітряне середовище. У таких випадках можна використовувати метод біоіндикації, що отримав останнім часом широке визнання та розповсюдженість.

Мета дослідження полягає в оцінці екостану повітряного середовища на основі вивчення змін у хвойних насадженнях та зустріваності лишайників.

За результатами досліджень опановано методику біоіндикаційного стану повітряного середовища за станом лишайників та комплексом ознак у хвойних породах дерев.

Огляд літературних джерел показав, що невід'ємною частиною біотичного блоку урбосистем є рослинні організми.

Біоіндикація – система оцінки стану навколишнього середовища за фізіологічними, морфологічними, екологічними змінами в ряди рослин - біоіндикаторів, які чутливо реагують на зміни факторів навколишнього середовища [1].

Для вирішення даного завдання використали метод ліхено- та фітоіндикації, оцінили стан повітряного середовища у м. Теревовлі.

Ліхеноіндикація – це вивчення забруднення повітря за допомогою лишайників як організмів, що з'явилися внаслідок симбіозу грибів із водоростями або ціанобактеріями [2]. Оцінки забруднення атмосфери по лишайниках засновані на наступних закономірностях:

1. Чим сильніше забруднене повітря, тим менше зустрічається в ньому видів лишайників (замість десятків може бути один – два види).
2. Чим сильніше забруднене повітря, тим меншу площу покривають лишайники на стовбурах дерев.
3. При підвищенні забрудненості повітря зникають першими куцисті лишайники, за ними – листоваті, останніми – накипні.
4. На підставі цих закономірностей можна оцінити чистоту повітря в конкретному місці [3].
5. Лишайники – організми, які складаються із гіфів грибів та водоростей є ефективними біоіндикаторами стану повітряного середовища.

Для порівняльної оцінки використані градації наведенні у таблиці 1:

Таблиця 1

Вплив забруднення середовища на зустріваність лишайників

Зона забруднення	Оцінка зустріваності лишайників	Забруднення повітря сірчистим газом, мг/м ³	Оцінка забруднення
1	Лишайники на деревах та каменях відсутні	Більше 0,3-0,5	Сильне забруднення
2	Лишайники відсутні на стовбурах дерев та каменях. На північному боці дерев у затінених місцях зустрічається зеленуватий наліт водорості плеврококус	Більше 0,3	Високе
3	Поява на стовбурах і біля основи дерев сіро –зеленуватих твердих накипних лишайників леканори, фісції	Від 0,05 До 0,2	Середнє
4	Розвиток накипних лишайників – леканори та ін., водорості плеврококуса, поява листових лишайників (пармелія)	Не перевищує 0,05	Низьке
5	Поява куцистих лишайників (евернії, уснеї)	Малий вміст	Повітря чисте

Для проведення дослідження було закладено 6 контрольних точок, а саме: на Замковій горі, в

парку імені Тараса Шевченка та «Молодіжний», біля Теребовлянської взуттєвої фабрики, у сквері князя Василька, в центрі міста, де відбувається перехрестя доріг (4 світлофори), а також проходить залізниця.

Для визначення стану атмосферного повітря у місті Теребовля ми використовували також метод фітоіндикації. Фітоіндикація – складова частина розділу дисципліни біоіндикації, яка є прикладним напрямком екології і розробляється для оцінки факторів середовища за біологічною складовою, насамперед рослинністю. Для оцінки забруднення повітряного середовища нами використовувався біоіндикатор – сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.)

Відомо, що вона є видом, який реагує на забруднення довкілля продуктами техногенного характеру. Інформативною ознакою певного рівня забруднення атмосфери є стан хвої: зміна забарвлення (хлороз, пожовтіння), передчасне в'янення хвої, час життя, наявність некротичних плям тощо.

Для проведення дослідження було закладено 6 контрольних точок, а саме: на Замковій горі, в парку імені Тараса Шевченка та «Молодіжний», біля Теребовлянської взуттєвої фабрики, у сквері князя Василька, в центрі міста, де відбувається перехрестя доріг (4 світлофори), а також проходить залізниця, на яких досліджувалася молоді сосни висотою 1 – 2 метри. При проведенні роботи уважно оглядали хвою (другу зверху ділянку від центрального пагона, тобто ділянку попереднього року) і за шкалою визначали клас пошкодження і всихання хвої (рис. 1.) (при оцінці ступеня пошкодження хвої не звертали увагу на більш світле забарвлення самого кінчика хвоїнки, оскільки він насправді більш – світлий).

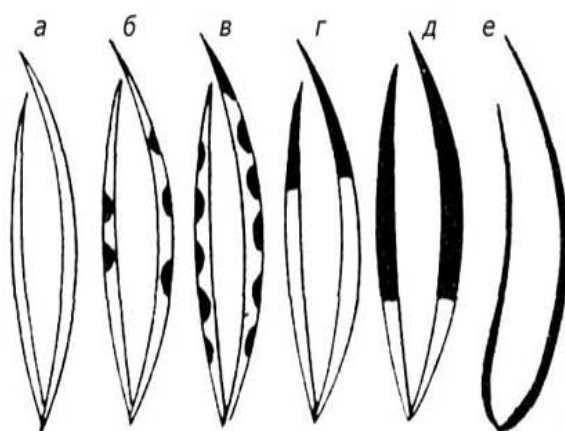

Рис. 1. Шкала пошкодження і всихання хвої

а – хвоя без плям (КП-1), немає сухих ділянок (КУ-1); **б** – хвоя з невеликим числом дрібних плям (КП-2), немає сухих ділянок (КУ-1); **в** – хвоя з великим числом чорних і жовтих плям (КП-3), всох кінчик 2 – 5 мм (КУ-2); **г** – всохла третина хвої (КУ-3); **д** – всохло більше половини довжини хвої (КУ-4); **е** – вся хвоя жовта і суха (КУ-4); **КП** – клас пошкодження (некрози); **КУ** – клас всихання хвої

При проведенні роботи для отримання достовірних результатів ми відбрали 200 хвоїнок. Розбір їх проводився в лабораторії, хвою розглядали за допомогою лупи. Всі хвоїнки були поділені на групи, відповідно до вище наведених класів всихання та пошкодження.

Результати досліджень наведені нижче (рис. 2.).

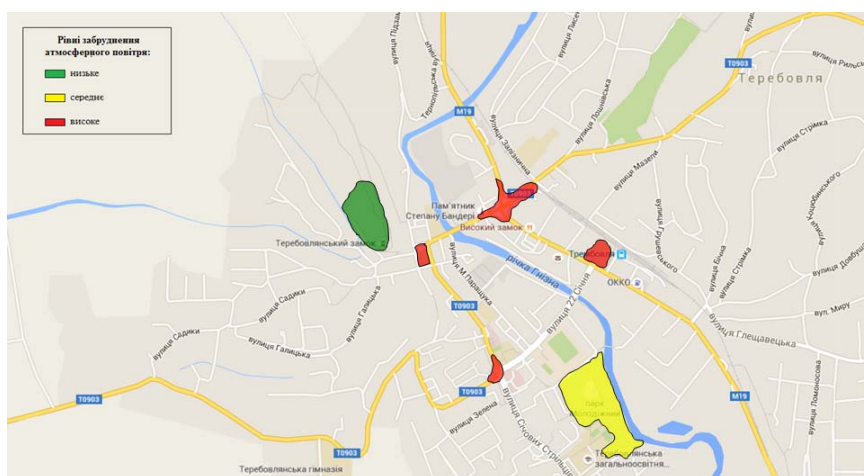

Рис. 2. Стан атмосферного повітря у місті Теребовля

У результаті досліджень було виявлено за шкалою оцінки що найчистішим є повітря на Замковій горі. Такий висновок можна зробити по сланевій будові лишайників, а також за станом хвої. Черговою групою по чистоті повітря був об'єкт, які знаходились біля Тербовлянської школи I – II ступенів №1, а саме парк «Молодіжний» у лишайників на цій території спостерігалось незначне пожовтіння слані, що в принципі можна пояснювати незначним забрудненням повітря, хвоя з невеликим числом дрібних плям та сухих ділянок. Найбільш сухою і жовтою була слань у лишайників, а також із зібраної хвої більшість з великим числом чорних і жовтих плям, спостерігалися всохлі кінчики хвоїнок на 2 – 5 мм, у деяких сосен живої, здорової хвої зовсім мало, так як всохла третина хвоїнок, які росли на території парку імені Тараса Шевченка, у сквері князя Василька, біля Тербовлянської взуттєвої фабрики, яка завдає значної шкоди довкіллю, забруднюючи стічними водами ґрунт, повітря та підземні води нашого міста, а також в центрі міста на перехресті доріг та поблизу залізниці.

Дані результати пояснюються тим, що на цих об'єктах спостерігається значний антропогенний вплив людини на оточуюче середовище, а лишайники які використовуються в методі біоіндикації є своєрідними рослинами - «губками», які втягують в себе різні речовини з оточуючого середовища і таким чином показують його стан.

Таким чином для покращення стану атмосферного повітря у місті доцільно запропонувати: завершити проект будівництва об'їзної дороги, яка б могла розвантажити вулиці міста і пришвидшити рух автотранспорту, це значно би покращило екологічний стан міста; збільшити кількості зелених насаджень на території міста тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стольберг Ф.В. Екологія города: Учебник/ Ф.В. Стольберг. – К. : Либра, 2000. – 464 с.
2. Янковська Л.В. Екологія міських систем: навчально-методичний посібник. Частина 1. Підсистеми міста. / Л.В. Янковська – Тернопіль: ТНПУ, 2010. – 136с.
3. Аналіз методів оцінки забруднення придорожного простору [Електронний режим]. – Режим доступу: – http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/ponp/2010/2010-Articles/UkrNDI-EP_2010_21.pdf

Власюк Т.

Науковий керівник – проф. Царик Л.П.

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ПИТНОЇ ВОДИ І ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ДЖЕРЕЛ ВОДОПОСТАЧАННЯ

Запаси прісної води розподілені на планеті вкрай нерівномірно. Так, в Африці лише близько 20% населення забезпечені регулярним водопостачанням, тоді як у Європі цей показник перевищує 95%.

Проблема забезпечення населення водою і послугами каналізації стоїть дуже гостро: 1,1млрд. людей не має доступу до чистої прісної води, а саме 65% – в Азії, 27% – в Латинській Америці й води Карибському басейні та 2% – в Європі. У незадовільних санітарних умовах (без каналізації) живуть близько 2,4 млрд. осіб, їх 80% в Азії, 13% – в Африці, 5% – в Латинській Америці й Карибському басейні та 2% – у Європі. Кожні двоє з п'яти мешканців нашої планети не мають доступу до належних умов санітарії [4].

Щодо ситуації в Україні, то загалом Україна слабо забезпечена водними ресурсами.

Якщо розглядати забезпеченість областей України, то слід відзначити максимальну питому водозабезпеченість населення (6,34 тис.м³ на рік) місцевим середньо-багаторічним стоком в Закарпатській області, 3,33 – в Івано-Франківській, 3,14 – в Чернігівській, 2,46 – в Житомирській, 2,10 – у Волинській, а мінімальну – 0,13 тис.м³ на рік в Херсонській, 0,15 – в Одеській, 0,23 – в Донецькій, 0,26 – в Дніпропетровській, 0,34 – в Запорізькій. По Україні – 1,145 тис.м³ на рік. [1].

Водні ресурси Тернопільської області є досить обмежені, і за водозабезпеченістю регіон займає 15 місце в Україні.

На території Тернопільської області нараховується 1401 річка загальною довжиною 6066 км, 26 водосховищ загальною площею водного дзеркала 3742 га, об'ємом води 81,2 млн.м³ і 886 ставків загальною площею водного дзеркала 5627 га, об'ємом води 58,8 млн.м³.

На території області налічується 26 водосховищ загальною площею водного плеса 3579 га, об'ємом води 81,2 млн. м³ і 886 ставків загальною площею водного плеса 5627 га, об'ємом води 58,8 млн. м³, 3432 артезіанські свердловин і 74285 шахтних колодязів [3].

З 35 міст і селищ області 24 забезпечені каналізаційними очисними спорудами, але тільки 4 з них працюють ефективно у містах Тернопіль, Заліщики, Почаїв та частково – в смт. Гусятин. Інші підприємства комунальної сфери відводять недостатньо-очищені стоки, а стоки таких міст як Бережани, Борщів, Зборів, Ланівці та частина стоків міст Бучач, Монастирська, Хоростків відводяться без очистки.

Бережанське МКП «Добробут», КП «Зборівський водоканал», Кременецьке КП «Міськводгосп», КП «Тербовля» віднесені до переліку екологічно- небезпечних об'єктів області, а Чортківське виробниче управління водоканалізаційного господарства тривалий час входить до «Переліку екологічно-небезпечних об'єктів України» [2].

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Санітарний контроль за якістю питної води на КП Тернопільводоканал включає безпеку в епідемічному відношенні, нешкідливість хімічного складу, сприятливі органолептичні показники (запах, смак, присмак, колір), радіологічна безпека.

Якість вихідної води повинна відповідати діючим нормативним документам на джерела централізованого господарсько-питного водопостачання, а саме: ГОСТу 2761-84 «Джерела централізованого господарсько-питного водопостачання» та ДСанПіНу № 4630-88.

Якщо проаналізувати середні результати хімічного та бактеріологічного аналізів питної води м. Тернополя з водозабору «Тернопільський» (табл. 1) окремо по свердловинах, то можна зробити висновок, що показники є подібними і відповідають нормам.

Таблиця 1

Середні результати хімічного та бактеріологічного аналізів питної води м. Тернополя, водозабір «Тернопільський» за період з травня по жовтень 2016 р.

Показник, що визначається	Одиниця виміру	Св. 1	Св. 2	Св. 3	Св. 4	Св. 6	Св. 9	Св. 14	Вих. №4	Норма
Загальне міробне число	КУО/см ³	2	3	5	4	2	3	7	0	
Загальні колиформи	КУО/100 см ³	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	
Температура	градуси	12,8	13,0	11,9	12,4	12,2	13,0	12,1	н.ч.п.	
Кольоровість	градуси	0	5	5	10	0	5	5	0	20°
Мутність	мг/дм ³	0,36	н.ч.м.	н.ч.п.	0,36	0,36	0,53	0,36	н.ч.п.	1,5
Запах	бали	0	0	0	0	0	0	1 нафт.	1 хл.	2 б
Смак, присмак	бали	0	0	0	0	0	0	1 нафт.	1 хл.	2 б
Окислюваність	мг/дм ³	1,12	0,96	0,8	0,96	0,96	1,52	0,96	1,04	4
pH	-	7,3	7,35	7,4	7,2	7,05	7,3	7,05	7,3	6,0-9,0
Жорсткість	моль/дм ³	8,5	8,4	7,8	8,2	8,1	7,5	9,1	8,0	7
Хлориди	моль/дм ³	30,0	31,0	20,0	23,0	37,0	15,0	62,0	41,0	350
Сульфати	моль/дм ³	52,06	52,06	54,80	57,54	35,62	21,92	60,28	50,69	500
Аміак	моль/дм ³	н.ч.м.	н.ч.м.	н.ч.м.	н.ч.м.	0,0526	0,1053	н.ч.м.	н.ч.м.	2
Нітрити	моль/дм ³	0,00518	н.ч.м.	0,01036	0,01554	н.ч.м.	0,01550	0,00912	н.ч.м.	3,3
Нітрати	моль/дм ³	25,13	28,1	26,25	25,50	33,0	37,50	27,75	25,50	45
Залізо	моль/дм ³	0,0449	н.ч.м.	0,2935	0,0869	0,0652	0,0869	н.ч.м.	0,0435	0,3
Сухий залишок	моль/дм ³	493,6	436,0	432,4	423,6	440,0	510,0	537,8	490,5	1000
Мідь	моль/дм ³	0,02	0,02	0,03	0,02	0,02	0,03	0,03	0,02	1
Алюміній	моль/дм ³	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5
Фтор	моль/дм ³	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19	0,8
Цинк	моль/дм ³	0,02	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	5
Свинець	моль/дм ³	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03
Марганець	моль/дм ³	0	0	0	0	0	0	0	0	0,1
Молибден	моль/дм ³	0	0	0	0	0	0	0	0	0,25

Проте потрібно звернути увагу, що для свердловини №14 характерний нафтовий запах та смак, проте ці показники знаходяться в межах норми. Також можна звернути увагу на те, що вода зі свердловин №2, №3 та №4 має кольоровість, тоді як в інших свердловинах цей показник дорівнює нулю. Показники pH знаходяться в межах норми і перебувають на рівні 7,2-7,35 при нормі 6,0-9,0.

Щодо середніх результатів хімічного та бактеріологічного аналізів питної води з «Верхньо-Івачівського» водозабору (табл.2), то тут можна звернути увагу на те, що на відміну, від «Тернопільського» водозабору, де кольоровість має лише 3 свердловини, тут всі свердловини мають такий показник, як кольоровість. Жорсткість води з свердловини №36 перевищує норму, а у свердловин №27, 31 А, 34, 39 показник заліза перевищує норму у більше, ніж 3-8 разів [5].

Середні результати хімічного та бактеріологічного аналізів питної води м.Тернополя, водозабір «Верхньо-Івачівський» за період з травня по жовтень 2016 р.

Показник, що визначається	Одиниця виміру	Св. 27	Св. 31	Св. 31А	Св. 34	Св. 36	Св. 37	Св. 38	Св. 39	Св. 40	Вих. №4	Вих. №5	Норма
Загальне міробне число	КУО/см ³	5	8	10	6	4	5	7	5	3	1	3	
Загальні колиформи	КУО/100с м ³	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні	
Температура	градуси	11,8	11,9	11,8	11,5	11,9	11,9	11,8	11,8	11,8	11,9	11,9	
Кольоровість	градуси	15	10	15	10	10	10	15	15	5	10	10	20°
Мутність	мг/дм ³	1,07	0,71	1,07	0,36	1,07	0,71	0,71	1,07	0,71	0,53	0,71	1,5
Запах	бали	2 бол.	б/з	б/з	б/з	1 зем-бол.	2 бол.	б/з	2 сірковод.	б/з	1 хл.	б/з	2 б
Смак, присмак	бали	2 бол.	б/с	б/с	бс	1 зем-бол.	2 бол.	б/с	2 сірковод.	б/с	1 хл.	б/с	2 б
Окислюваність	мг/дм ³	1,76	1,92	1,84	2,4	1,92	2,4	2,56	2,4	2,24	1,52	1,6	4
pH	-	7,35	7,2	7,0	7,15	7,3	6,95	7,1	6,95	7,2	7,4	7,3	6,0-9,0
Жорсткість	моль/дм ³	6,4	5,1	5,2	6,7	8,5	7,1	6,5	6,6	6,7	6,4	6,5	7
Хлориди	моль/дм ³	11,0	14,0	13,0	13,0	12,5	14,0	15,5	15,0	14,5	13,0	13,25	350
Сульфати	моль/дм ³	13,70	19,18	24,66	10,96	16,44	9,59	10,96	16,44	19,18	10,96	12,33	500
Аміак	моль/дм ³	0,184	н.ч.п.	0,131	н.ч.п.	0,789	н.ч.п.	н.ч.п.	1,578	н.ч.п.	0,052	0,052	2
Нітрити	моль/дм ³	0,04	1,44	н.ч.п.	0,051	н.ч.п.	0,0207	0,014	0,02	0,016	н.ч.п.	0,01	3,3
Нітрати	моль/дм ³	11,25	10,5	9,38	11,63	9,0	9,75	9,38	10,13	10,5	9,00	10,5	45
Залізо	моль/дм ³	2,435	н.ч.п.	1,0	1,043	0,22	0,17	0,04	2,69	н.ч.п.	0,173	0,478	0,3
Сухий залишок	моль/дм ³	397,8	400,5	417,4	410,0	429,0	400,4	439,0	418,4	451,4	428,4	440,4	1000
Мідь	моль/дм ³	0,03	0,03	0,02	0,03	0,02	0,04	0,03	0,02	0,02	0,04	0,03	1
Алюміній	моль/дм ³	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5
Фтор	моль/дм ³	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,8
Цинк	моль/дм ³	0,03	0,03	0,04	0,03	0,02	0,02	0,04	0,03	0,02	0,01	0,02	5
Свинець	моль/дм ³	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03
Марганець	моль/дм ³	0,01	0,02	0,01	0	0	0,02	0	0	0,04	0	0	0,1
Молібден	моль/дм ³	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,25

Отже, порівнявши якість води із водозаборів, можна дійти висновку, що якість води з «Білецького» водозабору є кращою за воду «Верхньо-Івачівського» водозабору. На нашу думку, великий вплив на різницю в якості води між водозаборами відіграє Малахівське сміттєзвалище, яке негативно впливає на «Верхньо-Івачівський» водозабір, забруднюючи його води. Дане сміттєзвалище знаходиться на північний-схід на відстані 2,5-3 км від водозабору і розташоване в його санітарній зоні.

Провівши опитування серед мешканців міста Тернопіль, ми дійшли висновку, що жителі міста Тернопіль для власного споживання найбільше використовують привізну воду. Їй надають перевагу 32% опитаних. На другому місці – джерельна вода. Перевагу їй надає 31% респондентів. Воду з крану споживають 28% і лише 9% використовує бутильовану воду (рис 1.).

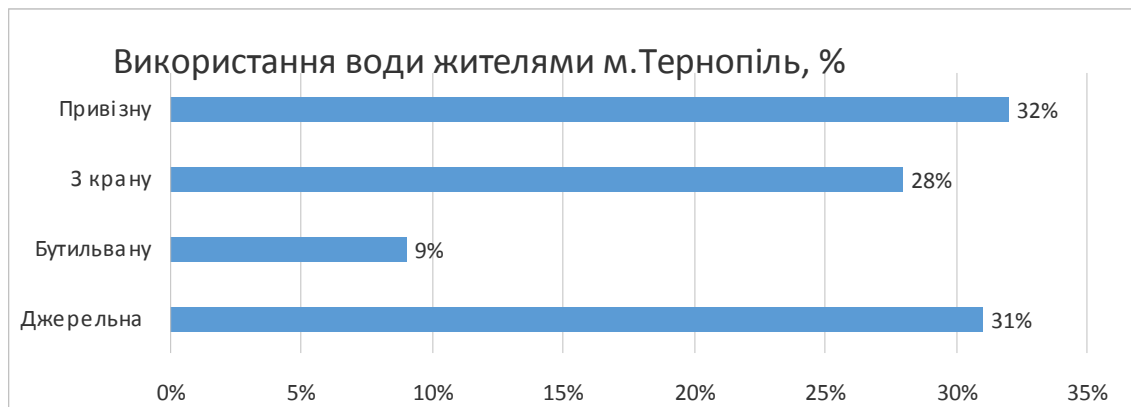

Рис.1. Використання води жителями м. Тернопіль, %

Тепер можна розрахувати середню вартість спожитої води за день, відповідно до джерел споживання. В середньому одна людина за один день випиває (має випити) 3 літри води. А, отже, знаючи середню вартість води за 1 літру води (табл. 3), можна розрахувати скільки коштів людина використовує для щоденного споживання води.

Таблиця 3

Вартість 1 літри води з різних джерел споживання

Вода	Вартість, грн/л
Централізоване водопостачання (з крану)	0,0048
Привізана	0,80
Бутильована	~6

Щодо джерельної води, то її вартість є відносною, оскільки до затрат можна віднести лише використання транспорту для її доставки, а тому визначити реальну вартість важко. Також можливий варіант, коли людина живе неподалік джерела, а тому дана вода є безкоштовною і витрат людина не несе.

Отже, провівши прості розрахунки, отримаємо наступні затрати на споживання 3 літрів води в день:

Таблиця 4

Вартість споживання 3 літрів води в день

Вода	Вартість, грн
Централізоване водопостачання (з крану)	0,0144
Привізана	2,4
Бутильована	~18
Джерельна	Залежить від відстані до джерела

Провівши аналіз таблиці 4, а також враховуючи якість води з інших джерел споживання (таблиця 1, 2) ми бачимо, що найвигідніше використовувати джерельну воду, якщо джерело розташоване неподалік місця проживання. А згідно із опитування жителів міста Тернопіль, джерельна вода є одним із лідерів споживання, а отже це ще раз підтверджує думку, що споживання джерельної води є не тільки корисним, а ще й економічно обґрунтованим.

Використання води з крану є економічно вигідною, проте якість по всіх показниках поступається іншим джерелам споживання, а тому в опитування дана вода і займає останнє місце.

На почесному першому місці серед споживачів розташована привізана вода та вода з автоматів, що пов'язано із належною якістю даної води, помірною ціною, а також значною кількістю точок продажу води.

Бутильована вода займає останнє місце, що, в першу чергу пов'язано із значною вартістю води, яка майже у 9 разів є дорожчою за привізну воду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заставний Ф.Д. Географія України: У 2-х книгах/ Федір Дмитрович Заставний. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.
2. Департамент екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації.
3. <http://provse.te.ua/2011/03/stan-vodnyh-resursiv-ternopilskoji-oblasti>
4. <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001295/12955e.pdf>
5. http://www.vodokanal.te.ua/index.php?name=Html_Content&op=page&folder=8&contentsite=dsanpin.htm

Бегеш М.

Науковий керівник – асист. Дітчук І. Л.

ПРАЦЯ Л. МЕЧНИКОВА «ЦИВІЛІЗАЦІЯ І ВЕЛИКІ ІСТОРИЧНІ РІКИ» ЯК ПРИКЛАД СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІЧОК

Актуальність теми дослідження. Дослідженням річок займався багато вчених, але здебільшого вони розглядали їх лише з географічного (фізико-географічного) погляду. Водночас були випадки, коли дослідженням річок цікавилися представники суспільних наук. Йдеться про видатного вченого, соціолога, географа, представника географічного напрямку в соціології Льва Мечникова, який розкрив розвиток чотирьох найбільших цивілізацій світу під впливом річок, розглянувши таким чином історичні ріки з суспільно-географічного погляду. Такі дослідження є актуальними й сьогодні, адже річки в теперішньому суспільстві мають не менш істотне значення.

Метою роботи є аналіз суспільно-географічного дослідження річок Львом Мечниковим у праці «Цивілізація і великі історичні ріки».

Вивченість проблеми. Дослідженням праці Л. Мечникова «Цивілізація і великі історичні ріки» займались зарубіжні, насамперед, російські вчені. Доволі детальний аналіз твору знаходимо у передмові, написаній В. Євдокимовим до останнього видання книги [2], а М. Мохначова через призму праці

Мечникова розглянула великі історичні річки як просторово-часовий континуум культури [4].

Виклад основного матеріалу. Наукова спадщина Льва Мечникова доволі значна: лише опублікованих робіт (книг, брошур, статей, нарисів, повістей та ін.) нараховується понад 400 найменувань загальним обсягом близько 1 000 друкованих аркушів [1]. Серед них чимало робіт і географічного характеру. Зокрема, книга «Цивілізація і великі історичні ріки», у якій автор розвинув думку про синтез географічного і соціокультурного факторів в історії розвитку цивілізації, розробив історико-соціологічну концепцію про вплив географічного середовища на людське суспільство.

У книзі «Цивілізація і великі історичні ріки» Л. Мечников розглянув загальні теоретичні питання і зосередився на дослідженні людської історії т. зв. періоду підневільних союзів. Книга складається з одинадцяти глав, що мають такі назви: 1. Що таке прогрес?; 2. Прогрес в історії; 3. Географічний синтез історії; 4. Людські раси; 5. Середовище; 6. Великі історичні періоди; 7. Область річкових цивілізацій; 8. Ніл; 9. Тигр і Євфрат; 10. Інд і Ганг; 11. Хуанхе і Янцзи.

У своїй книзі Мечников розв'язував три проблеми:

1. Як з'явилося людське суспільство і цивілізація загалом. 2. Які шляхи розвитку земних цивілізацій. 3. Якими були цивілізації епохи підневільних союзів [2].

Л. Мечников зазначав, що метою його дослідження було встановити «відношення і взаємний зв'язок, які існують між певним фізико-географічним середовищем і різними стадіями соціальної еволюції, між різними періодами колективної історії людського роду» [3]. При цьому автор неодноразово наголошував, що у своєму дослідженні він є насправді далеким «від географічного фаталізму», яким нерідко дорікають теорії про вплив середовища [3].

Оригінальність концепції Льва Мечникова в тому, що він вперше звернув належну увагу на роль водного середовища в процесах соціогенезу. «З нашого погляду, – писав Мечников, – основною причиною зародження і розвитку цивілізації є річка. Річка в будь-якій країні є виразом живого синтезу, всієї сукупності фізико-географічних умов: і клімату, і ґрунту, і рельєфу земної поверхні, і геологічної будови даної області» [3, тут і далі переклад наш – Б. М.]. Він детально пояснює, в чому конкретно полягає розвиваюча роль таких річок, як Ніл в Єгипті, Тигр і Євфрат у Месопотамії, Інд і Ганг в Індії, Хуанхе і Янцзи в Китаї.

Автор звертає увагу на те, що історичне значення річок не завжди залежить від їх довжини чи повноводності, адже дотепер найбільш потужні ріки не грали помітної історичної ролі. Так, він проводить паралелі між історичними цивілізаційними та сибірськими річками, зауважуючи, що річки можуть бути надто сприятливими для існування людини, але водночас непридатними для розвитку і прогресу цивілізації, наводячи такі аргументи: «занадто сприятливі і зручні умови дозволяють мешканцям даного географічного середовища затримуватися на нижчих щаблях розвитку і проходити цілі століття в стані бродячих хліборобів, які задовольняються лише старою, необробленою землею. Винагороджуючи занадто щедро окремих, людей, що живуть ізольованим життям, такі сприятливі умови не мають в собі стимулу до координування окремих умов у щось складне, усупільнене, не змушують людину переходити до вищих форм солідарності, що є необхідною умовою історичного розвитку» [3].

Лев Мечников називає історичні річки «великими вихователями людства», оскільки річка-годувальниця змушувала населення об'єднувати свої зусилля у загальній роботі, вчила співпраці, засуджувала ледарство і самолюбство окремої людини або групи, вселяла почуття глибокої пошани до об'єкта загального догляду. З річкою були пов'язані легенди і міфи, звичаї та обряди, її населяли різні божества і темні сили, що відкривають свої таємниці тільки обраним. Річка була втіленням історичного минулого і з нею пов'язувалася надія на майбутнє.

За словами автора, «типова велика історична річка Ніл щорічно створювала своїми благодійними розливами не тільки новий шар родючого ґрунту, але водночас формувала і нові соціальні зв'язки, сприяла зміцненню і розвитку складного організованого суспільства» [3]. Фізико-географічні умови нільської долини, де жили мешканці Єгипту, штовхали їх до колективної роботи та товариської праці, саме це і послужило причиною подальшого процвітання і розвитку цивілізації.

Порівнюючи з Нілом річки Тигр і Євфрат, Мечников зазначає, що вони мають зовсім інший характер, хоча розвиток і Єгипетської і Месопотамської цивілізацій є схожим. Південна частина долини цих річок, ґрунт якої суцільно складається з наносів родючої землі, була першим місцем, де людина звільнився зі свого тваринного стану зуміла перейти в стадію цивілізованого життя.

Басейни Інду і Гангу мали майже однакові географічні умови і слугували для вирішення основної проблеми – регулювання вод території Індійської цивілізації. Річка Інд, так як і Ніл, зрошує своїми водами пустелю і робить родючою навколишню місцевість. У долині Гангу, за словами Мечникова, цивілізація досягла вищих фаз розвитку швидше ніж у долині Інду, хоча в долині Гангу більше несприятливих умов.

Розвиток Китайської цивілізації не міг відбутися без Янцзи і Хуанхе, які сприяли спільності праці, трудовій дисципліні в усіх сферах життя населення. Ґрунтові та географічні умови річки Хуанхе вимагали поділу земель на ділянки, зрошення їх каналами та участі в роботі невеликих груп. Ця умова сприяла розвитку серед населення почуття сімейної та общинної автономії, такої характерної для землеробського Китаю. З іншого боку, відмінні особливості ґрунту пробуджували у населення інстинкт солідарності.

Таким чином, характеризуючи історичні ріки давніх цивілізацій, Лев Мечников показав їх географічне та соціальне значення, їх подібність та відмінності, їх вплив на прогрес культур у майбутньому.

На сторінках своєї книги Мечников наводить варіант періодизації історії людства, в основу якої ним покладено масштаби освоєння географічного середовища через призму водного чинника. Ця трьохперіодна світова історія (періоди: річковий, середземноморський, океанічний) відповідає загальноприйнятому поділу всесвітньої історії на давні віки, середньовіччя і новий час; водночас вона є оригінальним прикладом географічного підходу до історичної періодизації. Отож, Л. Мечников розділив всю історію людства на:

I. річковий період, який відповідає давнім вікам і охоплює історію чотирьох великих цивілізацій давнини, які виникли в басейнах великих річок.

Поділяється на дві епохи:

1) епоху ізольованих народів (закінчується до XVIII ст. до Р. Хр.);

2) епоху початкових міжнародних зносин і зближень народів (від перших війн Єгипту й Ассіро-Вавилонії до появи на історичній арені пунічних (фінікійських) федерацій десь близько 800 року до Р. Хр.);

II. середземноморський період, який відповідає середнім вікам;

III. океанічний період (новий час), який характеризується помітною перевагою західноєвропейських держав, що лежать на побережжі Атлантики [3].

Детально розглядаючи особливості «річкового періоду», коли зароджуються перші великі цивілізації, Мечников висвітлює основні риси наступних етапів – «морського» і «океанічного». Закономірність соціальної еволюції проявляється, на його думку, в тому, що цивілізації, які виникли на берегах великих річок, поступово розширюються, охоплюють узбережжя морів і, нарешті, виходять на простори океанів, які тепер уже не розділяють, а навпаки, об'єднують країни і народи. Відповідно до цих трьох періодів Мечников розглядає і зміну форм соціально-політичного життя, на яке об'єктивно вплинуло географічне середовище.

Висновки. Суспільно-географічне дослідження річок, проведене в праці «Цивілізація і великі історичні ріки», демонструють невід'ємний вплив водного середовища на зародження і розвиток найбільших цивілізацій світу. Історико-соціологічна концепція, представлена у даній книзі, різнобічно розкриває взаємодію людського суспільства з природним середовищем, демонструючи їх синтез в історії.

Сценарій і темпи розвитку давніх річкових цивілізацій є дуже близькими за своєю сутністю, а тому можна з упевненістю говорити, що ріки, за Мечниковим, є головним фундаментом, спільним початком трудової праці населення з наступним його усупільненням.

Дане дослідження не втрачає свого науково-пізнавального значення й сьогодні, оскільки річки є невід'ємною складовою частиною життєдіяльності людського суспільства на будь-якому етапі його існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дітчук І. Л. Лев Мечников та його роль у географічних дослідженнях: післяслово з нагоди ювілею // Історія української географії. – 2009. – Вип. 19. – С. 12-24.
2. Евдокимов В. И. Предисловие // Мечников Л. И. Цивилизация и великие исторические реки; Статьи / Сост., предисл., примеч. В. И. Евдокимова. – М.: Изд. группа «Прогресс», «Пангея», 1995. – С. 5-28.
3. Мечников Л. И. Цивилизация и великие исторические реки; Статьи / Сост., предисл., примеч. В. И. Евдокимова. – М.: Изд. группа «Прогресс», «Пангея», 1995. – 464 с.
4. Мохначева М. П. Мечников: «великие исторические реки как пространственно-временной континуум культуры» // Новая локальная история: пограничные реки и культура берегов. Мат. второй Междунар. Интернет-конф. Ставрополь, 20 мая 2004 г. – Ставрополь, Изд-во СГУ, 2004. – С. 171-175.

Кузик І.

Науковий керівник – проф. Царик Л.П.

ЗЕЛЕНА ЗОНА МІСТА – ЯК ФАКТОР ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УРБООКОСИСТЕМИ (НА ПРИКЛАДІ М. ТЕРНОПОЛЯ)

Актуальність дослідження. Проблема ефективного функціонування комплексної зеленої зони міста є актуальною для більшості муніципалітетів України, оскільки простежуються тенденції ущільнення міської забудови, зменшення частки зелених насаджень, збільшення антропогенних навантажень на урбоекосистеми.

Зелені насадження виступають одним із основних факторів екологічної безпеки урбанізованого середовища. Зелені зони є природним каркасом міста і відіграють екологічну, естетичну, рекреаційну, соціальну, економічну та містобудівну роль. Оптимізація їхнього стану є умовою збалансованого розвитку урбанізованих територій та забезпечення здоров'я жителів міста. Ступінь озеленення території виступає одним із індикаторів екологічної безпеки населених пунктів. Зелені зони урбанізованих територій приваблюють мешканців та пом'якшують мікроклімат міста у будь-яку пору року. Співвідношення зелених насаджень та кількості жителів населеного пункту відображається на їхньому здоров'ї та працездатності.

Посилення темпів урбанізації, в першу чергу, супроводжується забудовою зелених територій, забрудненням атмосферного повітря, ґрунтів та водних екосистем. В багатьох країнах світу надають великого значення плануванню, збереженню та підтримці зелених територій, визнають необхідність вважати їх інтегральною частиною розвитку міста. Добре сплановані та організовані зелені зони підсилюють екологічну, соціальну та економічну цінність міст, і як наслідок, поліпшують якість життя мешканців. Тому проблема зменшення та упорядкування комплексної зеленої зони населених пунктів є першочерговою у вирішенні багатьох муніципалітетів.

Метою дослідження є вивчення структури та функціональних особливостей зеленої зони міста Тернополя. Визначення територіального співвідношення зелених насаджень у місті та забезпечення виконання ними захисних функцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика зелених насаджень урбоєкосистеми її екологічної безпеки та сталого розвитку є новою та вивченою лише в окремих аспектах. Подібні дослідження проводилися в контексті екологічних проблем міста, класиками урбоєкології: Кучерявим В.П. [8], Стольбергом Ф.В. [13], Владимировим В.В. [2].

На сучасному етапі розвитку прикладної екології та геоєкології існує ряд досліджень зеленої зони обласних центрів України, зокрема «Зелена зона м. Львова та її екологічний стан» О. Собечко [12]; «Аналіз та вдосконалення зеленого каркаса міста на прикладі м. Вінниці» В.В. Швець, В.С. Калініченко. О.О. Кудлаєнко [1]; «Методичні аспекти інвентаризації зелених зон урбанізованих територій (на прикладі РЛП «Знесіння»)» М. Елбакідзе, О. Завадович, Т. Ямелинець [10]; «Сучасний стан лісів зеленої зони м. Рівне та заходи щодо посилення їх еколого-захисних функцій» С.В. Івашинюта [5].

Системним вивчення комплексної зеленої зони м. Тернополя на сьогоднішній день практично не займаються. Окремі дослідження проводилися по розробці екологічної мережі м. Тернополя (Царик Л.П., Царик П.Л. [14;15]) та фітомеліоративної ролі зеленої зони урбоєкосистеми м. Тернополя (І.Позняк [11]). У 2013 році Тернопільською міською радою прийнято «Концепцію комплексного озеленення м. Тернополя» [6], та випущено серію «Екологічних бюлетенів м. Тернополя» і «Екологічний паспорт м. Тернополя» [4].

Виклад основного матеріалу. Комплексна зелена зона міста (КЗЗМ) – це сукупність озелених, вкритих рослинним покривом територій міста і приміської зони, які формують єдину систему взаємопов'язаних елементів ландшафту населеного пункту і прилеглої району, що забезпечує комплексне вирішення питань озеленення території, охорони природи й рекреації і спрямована на поліпшення праці, побуту та відпочинку громадян [7].

Комплексна зелена зона міста, як система природних та природно-антропогенних складових урболандшафтів, є своєрідним екологічним каркасом планувальної структури населеного пункту і має складну ієрархічну структуру (рис.1) [9]. Зелена зона міста виконує рекреаційну, природоохоронну, санітарно-гігієнічну, естетичну, економічну і соціальну функції для здорового довкілля та екологічної безпеки території.

Рис.1 Ієрархічна структура зеленої зони населених пунктів [9]

Згідно «Державних будівельних норм України планування і забудови міських і сільських поселень» (ДБН 360-92**), площу озелененої території житлового кварталу слід визначати з розрахунку не менше 6 м² на 1 людину (без урахування шкіл і дитячих дошкільних закладів) [3]. Тоді як Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) вважає, що на одного жителя міста потрібно 50 м² міських насаджень та 300 м² – приміських.

Площа озелених територій міста визначається з урахуванням природної зони у якій знаходиться

населений пункт та відповідної кількості жителів. КЗЗМ ділиться на дві складові (підзони) – лісопаркова (внутрішньо міська) та лісогосподарська (заміська). Нормативи визначення лісопаркової та лісогосподарської частин зеленої зони міста наведені у таблицях 1, 2 [13].

Таблиця 1

Нормативи визначення площі лісопаркової частини лісів зеленої зони

Численність населення (тис. осіб)	Розмір лісопаркової частини (га/1000 осіб)
< 100	7
100-250	15
250,1-500	20
500,1-1000	25

Таблиця 2

Нормативи визначення площі зеленої зони міста, га/1000 осіб

Природна зона	Лісистість, %	Місто з населенням, тис. осіб					
		□ 500	250-500	100-250 (218)	50-100	10-50	□ 10
Мішані ліси	□ 25	200	165	125	105	70	55
	20-25	160	130	100	85	55	45
	15-20	135	110	85	70	50	40
	10-15	90	75	55	50	30	25
	5-10	60	45	35	30	20	15
	□ 5	30	25	20	17	10	10
Широколистяні ліси	□ 25	220	180	135	120	80	65
	20-25	175	140	110	95	65	50
	15-20	145	120	90	80	55	45
	10-15	100	80	60	55	35	30
	5-10 (8)	65	50	40	35	25	20
	□ 5	35	30	20	19	15	10
Лісостеп і степ	□ 15	160	130	100	85	60	45
	10-15	110	90	70	60	40	30
	5-10	70	55	45	35	25	20
	3-5	40	30	25	20	15	10
	□ 3	25	20	16	15	10	7

Відповідно, розрахункова площа КЗЗМ Тернополя становить: $40 \text{ га} / 1000 \text{ осіб} \times 218 \text{ 104 осіб} = 8724,2 \text{ га}$. Лісопаркова частина КЗЗМ встановлюється відповідно із розрахунку $15 \text{ га} / 1000 \text{ осіб} \times 218 \text{ 104 осіб} = 3271,6 \text{ га}$. Таким чином лісогосподарська частина КЗЗМ Тернополя становить: $8724,2 - 3271,6 = 5452,6 \text{ га}$.

Станом на 2016 рік лісопаркова частина КЗЗМ Тернополя складається із зелених насаджень площею 1014 га (Голов. Упр. Держмагенства, 2016 р.), проти розрахунку 3271,6 га. Таким чином дефіцит зелених насаджень міста становить 2257,6 га. Лісогосподарська частина КЗЗМ Тернополя включає лісові масиви за межами території міста у радіусі 15 км (для прикладу у Львові ця межа встановлена в 30 км, у Чернівцях – 20 км). В цю умовну зону входить 50 017 га земель, в тому числі 4 550 га лісів, при потребі 5452,6 га. Таким чином дефіцит лісів лісогосподарської частини КЗЗМ Тернополя становить 902,6 га. Загальний дефіцит зелених і лісових насаджень КЗЗМ Тернополя складає $2257,6 + 902,6 = 3160,2 \text{ га}$.

Зелена зона міста є одним із ключових факторів екологічної безпеки урбоєкосистеми та має важливе функціональне значення. Так, для прикладу, оптимальна потреба кисню на одну людину складає 400 кг/рік, стільки ж його продукує 0,2 га зелених насаджень міста [7]. Річна потреба кисню для мешканців Тернополя складає: $218 \text{ 104 ос.} \times 400 \text{ кг} = 87 \text{ 241 600 кг} = 87,24 \text{ тис. тонн кисню}$. Для продукування такої кількості кисню необхідно: $218 \text{ 104 ос.} \times 0,2 \text{ га} = 43 \text{ 608 га}$ зелених насаджень.

Подібно, 1 га лісових насаджень без шкоди для себе поглинає 5 тонн вуглекислого газу, 400 кг – сірчаного газу. 100 кг – хлоридів і 25 кг – фторидів, та продукує 4 т кисню [8]. Враховуючи те, що у м. Тернопіль зосереджено лише 400 га лісів, то за рік вони поглинають: 2 000 т вуглекислого газу, 160 т – сірчаного газу, 40 т – хлоридів та 10 т – фторидів.

Отож, зелений каркас міста відіграє важливе значення у забезпеченні здорового та безпечного довкілля для повноцінної життєдіяльності громадян. Зелена зона сприяє пом'якшенню мікрокліматичних умов урбоєкосистеми,

створенню додаткових місць відпочинку, продукуванню кисню тощо. Виходячи з цього вважаємо за необхідне нарощення потенціалу зелених насаджень у м. Тернопіль та максимальне збереження існуючих. А враховуючи те, що дефіцит зелених насаджень КЗЗМ Тернополя становить близько 3000 га, потрібно сприяти насажденню лісових масивів у сільських радах 15 кілометрової зони навколо м. Тернополя. Висаджувати ліси необхідно на малопродуктивних та високоеродованих землях, вздовж доріг, річок, меліоративних каналів, навколо діючих сміттєзвалищ, ставків, окремих населених пунктів, на пустирях та неугіддях.

Таким чином, оптимізаційні заходи КЗЗМ Тернополя повинні включати:

- закладку у м. Тернополі нових паркових зон;
- введення мораторію на вирубку лісопаркових насаджень;
- заборону ведення будівельних робіт із порушення ДБН;
- відновлення зелених газонів на місці тимчасових торгівельних точок;
- проведення інвентаризації зелених насаджень м. Тернополя: паркових зон, скверів, бульварів тощо;
- прийняття та реалізація Генерального плану та плану зонування м. Тернопіль із максимальним збереженням існуючих зелених насаджень;
- розширення площ зелених насаджень прибудинкових територій, особливо новобудов;
- озеленення подвір'їв дошкільних та шкільних освітніх закладів, територій ВНЗ;
- закладку лісів на території прилеглих до міста сільських радах та об'єднаних територіальних громадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз та вдосконалення зеленого каркасу міста на прикладі м. Вінниці / В.В. Швець [та ін.] // Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві: науково-технічний збірник, 2013. – №1. – С. 83-87.
2. Владимиров В. Урбоекологія. Курс лекцій / В. Владимиров. – М.: МНЭПУ, 1999. – 204 с.
3. ДБН 360-92** «Планування забудови міських і сільських поселень» // Держбуд України – 19 березня 2002 року. №1/52 – 179 – 108 с.
4. Екологічний паспорт м. Тернополя [Електронний ресурс]. Режим доступу - www.menr.gov.ua.
5. Івашинюта С.В. Сучасний стан лісів зеленої зони м. Рівне та заходи щодо посилення їх еколого-захисних функцій: автореф. дис. канд. с-г. наук : 06.03.03. / Сергій Володимирович Івашинюта. – Харків. – 2007. – 22 с.
6. Концепція комплексного озеленення м. Тернополя // Тернопільська міська рада. – 31 жовтня 2013 року. - № 6/38/11 – 29 с.
7. Кучерявий В. Зелена зона міста / В. Кучерявий – К.: Наукова думка, 1981. – 247 с.
8. Кучерявий В. Урбоекологія / В. Кучерявий – Львів: Світ, 1999. – 360 с.
9. Кучерявий В. Фітомеліорація/В. Кучерявий – Л.: Світ, 2003. – 540 с.
10. Методичні аспекти інвентаризації зелених зон урбанізованих територій (на прикладі регіонального ландшафтного парку «Знесіння») / М. Елбакідзе [та ін.] // Вісник Львів. УН-ТУ. Серія географічна. – 2005. – №32. – С. 96-109.
11. Позняк І. Фітомеліоративна роль комплексної зеленої зони урбоєкосистеми м. Тернополя / Ірина Позняк // Наук. записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль : СМП «Тайп». – 2015. – № 2 (випуск 39). – С. 193-199.
12. Собечко О. Зелена зона міста Львова та її екологічний стан // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2009. – Випуск 37. – С. 215-224.
13. Стольберг Ф. Екологія города : Учебник / Ф. Стольберг – К.: Либра, 2000. – 464 с.
14. Царик Л. Локальна екомережа як природоохоронна система міста Тернополя // Любомир Царик, Петро Царик / Стратегія сучасного міста // Матеріали Всеукраїнської наук. - практ. Конференції – Сімферополь, Крим Ін. – т. бізнесу УЕУ. – 2012. – С. 138-143.
15. Царик П.Л. Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області) / П. Л. Царик – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – 172 с.

Тимків І.

Науковий керівник – доц. Варакута О. М.

КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ШКОЛЯРА

Найкорисніше в житті – це власний досвід

В. Скотт

Внаслідок реформування системи освіти України, сучасні тенденції світової інтеграції зводять проблему розвитку особистості в ранг важливих завдань. Тому, на сьогоднішній день набуває популярності впровадження інтерактивних методів, прийомів навчання і виховання, які є більш ефективними засобами у формуванні життєвої і професійної компетентності сучасного українського школяра, опануванні інформаційних технологій, підвищенні ефективності навчання і якості знань.

Тому, на сьогоднішній день, завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити учня вчитися, використовуючи різноманітні інтерактивні форми навчання, в тому числі і кейс-технологію.

Актуальність визначеної теми зумовлена тим, що сучасна школа недостатньо успішно готує випускників до вирішення життєвих проблем, не розвиває здатність розбиратися в людях, відстоювати

свою точку зору, не в повній мірі формує компетенції самоосвіти та саморозвитку, що ускладнює процеси входження випускників в соціальне середовище.

Тому метою статті є обґрунтування доцільності використання кейс -технології в навчально-виховному процесі, як форми інтерактивного навчання сучасного українського школяра.

Теоретичні засади застосування сучасних педагогічних технологій, в тому числі кейс-технології, у навчальному процесі розкрито у працях І. М. Богданової, Е. А. Михайлова, В. І. Матірко, В. В. Полякова, Ю. А. Ткаченко, О. І. Сидоренко, Ю. П. Сурмин та ін.[5].

Кейс-технологія - це загальна назва технологій навчання, що представляють собою методи аналізу. Суть технології полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються "кейсом") для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень учнями з певного розділу навчання дисципліни [1].

Кейс-технологія була розроблена англійськими науковцями М. Шевером, Ф. Едейем., вперше кейс-метод був застосований у 1910 р. при викладанні управлінських дисциплін у Гарвардській бізнес-школі, яка добре відома своїми інноваціями.

З методичної точки зору **кейс** - це спеціально підготовлений навчальний матеріал, який «містить структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики».

Цінність кейс-технології полягає в тому, що вона одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми, а також вдало суміщає навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що безумовно є діяльним і ефективним в реалізації сучасних завдань системи освіти [4].

Також кейс-технології доцільно впроваджувати в навчальний процес з географії, адже невід'ємною частиною сучасного уроку географії є самостійна практична діяльність учнів (самостійний пізнавальний творчий пошук школярів, рішення ними проблемних ситуацій, навчання формулювання проблем, своєї точки зору, її аргументації, вибір шляхів вирішення проблеми). Саме ці завдання успішно дозволяє вирішувати кейс-метод.

Кейс-метод - інструмент, що дозволяє застосувати теоретичні знання до вирішення практичних завдань [2].

Метод сприяє розвитку в учнів самостійного мислення, вміння вислуховувати і враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити свою. За допомогою цього методу учні мають можливість проявити і удосконалити аналітичні та оціночні навички, навчитися працювати в команді, знаходити найбільш раціональне рішення поставленої проблеми [3].

Отже, застосування вчителем кейс-технології на уроках географії з одного боку формує позитивну мотивацію до навчання, зменшує "пасивних" і невпевнених у собі учнів, стимулює індивідуальну активність учнів, забезпечує високу ефективність навчання і розвитку майбутніх фахівців, формує певні особистісні якості і компетенції, а з другого дає можливість самому вчителю самовдосконалюватись та розвивати свій творчий потенціал.

Таким чином, технологія "кейс" дотримується загальних цілей навчання: засвоєння змісту й відпрацювання навичок на необхідному рівні, особистісний розвиток учня, розвиток аналітичних навичок і вміння працювати в команді, здатність вислухати й зрозуміти альтернативну точку зору, уміння виробляти узагальнююче рішення з урахуванням альтернатив, планувати свої дії й передбачати їхні наслідки [5].

Тому, цілком ймовірно, що найближчими роками кейс-технологія стане однією з домінуючих в процесі навчання, що сприятиме всебічному розвитку компетентностей сучасного українського школяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Відкритий урок / Кейс-технологія . – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://festival.1september.ru/articles/599068/>
2. Вікіпедія / Кейс-метод . [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%>
3. Інфоурок / Кейс-технологія на уроках географії . [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://infourok.ru/keystehnologii-na-urokah-geografii-1346847.html>
4. Освіта / Методика та технологія . [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/31951/
5. Педагогіка / Кейс – метод . [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm

Сукар Х.

Науковий керівник – проф. Царик Л.П.

ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ЗБРАЗЬКОГО РАЙОНУ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку нашої держави, коли відбувається реформування усіх державних підрозділів, змінюється і системний підхід в управлінні водними ресурсами. Управління водними ресурсами віднесено до пріоритетних напрямків державної політики України і розглядається як один із найважливіших чинників сталого розвитку суспільства. Окрім цього,

жахливий стан водотоків України, особливо малих річок, змушує серйозно задуматись про їх збереження. Тенденція до зникнення таких водотоків, зменшення запасів питної води в окремих населених пунктах зумовлює необхідність вивчення цієї проблеми та реалізацію шляхів її вирішення.

Подібні проблеми водогосподарського сектору притаманні і населеним пунктам Збараського адміністративного району. Зникнення малих річок, падіння рівня підземних вод, забруднення ґрунтових вод це комплексна проблема всієї Тернопільської області.

Метою дослідження виступає аналіз особливостей водокористування у Збараському районі.

Виклад основного матеріалу. Водні ресурси Тернопільської області є досить обмежені, і за водозабезпеченістю регіон займає 15 місце в Україні. Гідрологічною особливістю водних ресурсів регіону є значний вклад місцевого стоку, що формується в межах області на схилах Волино-Подільської височини; його середньо-багаторічний обсяг становить 1,81 км³, а в маловодний рік він скорочується до 1,05 км³ на рік. Загальний обсяг річкового стоку на території регіону в середньо-багаторічному виразі дорівнює 7,26 км³. У маловодний рік 95%-ної забезпеченості сумарні водні ресурси зменшуються в 1,77 рази і становлять 4,10 км³ на рік.

Усі води (водні об'єкти) на території Збараського району є надбанням народу, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту. Водні ресурси забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу і є обмеженими та уразливими природними об'єктами. Водні об'єкти надаються тільки у користування.

Збараський район займає верхню частину межиріччя річок Серету і Збруча, сягаючи на півдні вододілу Дністра і Прип'яті. Через те немає тут великих рік. Не рахуючи Серету, який тече поза межею Збараського району і Збруча, на території Збаражчини течуть їх притоки. Тут нараховується 10 річок і потоків, довжини 10 і більше кілометрів, що впродовж усього року мають воду. Крім них, є дрібні потічки, які наповнюються водою лише на весні під час танення снігів і після зливних дощів влітку. Загальна довжина річкової мережі Збаражчини приблизно 230 кілометрів, середня її густота близько 0,3 кілометра на один кілометр квадратний площі.

Головна річка Збаражчини – Гнізна, яка до злуки з притокою Гніздечною називається також "Гнила Гнізна". Її довжина становить близько 73 кілометра, а площа 870 кілометрів квадратних. Вона витікає з Кременецьких гір в околиці села Шимківці.

Основний же споживач води в Збараському районі є сільське господарство (70 % її загального використання). Це зумовлено передусім збільшенням площ зрошуваного землеробства. Відомо, що зрошувані землі набагато продуктивніші від незрошуваних. Сьогодні у світі площа зрошуваних земель становить 15 % загальної площі сільськогосподарських угідь, а дають ці землі понад 50 % усієї продукції.

Водопостачання населення (близько 10 % усієї спожитої людством води) задовольняє його потреби в питній воді та комунально-побутові (робота підприємств побутового обслуговування, поливання вулиць і зелених насаджень, протипожежні заходи тощо). Незважаючи на те, що протягом останніх десятиріч інтенсивність водокористування залишилась постійною, а подекуди скоротилась, має місце потенційна недостача води, і особливо у міських ареалах. Питання забезпечення населення і народного господарства свіжою водою дедалі загострюються. Залишається проблемою витік води із розподільчих систем та неефективне використання води. Значні обсяги споживання води в процесі економічної діяльності, зростання скидів забруднених вод у поверхневі водойми – головні чинники антропогенного навантаження на водні ресурси.

Питання забезпечення населення і народного господарства свіжою водою дедалі загострюються. Залишається проблемою витік води із розподільчих систем та неефективне використання води. Значні обсяги споживання води в процесі економічної діяльності, зростання скидів забруднених вод у поверхневі водойми – головні чинники антропогенного навантаження на водні ресурси.

Таблиця 1.1

Водопостачання в області та в районі.

	Подано води до водопровідної мережі						Із загальної кількості поданої води, %					
	всього, млн. м ³			частка від забраної води, %			очищено			втрачено при транспортуванні в		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
По області	109,3	90,3	71,3	36,8	47,2	54,1	51,7	75,8	75,7	2,7	6,2	21,6
Збараський	1,6	1,2	1,1	29,6	27,9	57,9	77,1	89,1	91,4	11,6	1,3	13,2

Значним споживачем води в Збаражі є комунальне господарство, яке у 2015 р. на свої потреби використало 44,0 % загального обсягу використаної свіжої води, тоді як в середньому по Україні - лише 20%. Комунальне господарство забезпечує господарсько-питні і побутові потреби населення в житловому фонді та у сфері матеріального виробництва, санітарні потреби міст і селищ міського типу, а також виробничі потреби промислових підприємств. Особливістю комунального господарства є споживання води високої якості. Проте майже 25% води, що подається до водопровідної мережі, не очищається. Вся вода проходить крізь очисні споруди Збараського району.

Іншим аспектом впливу на підземні води у невеликих населених пунктах є системи приватних каналізацій. Проблема утилізації стічних вод індивідуальних садиб сьогодні напрочуд актуальна, адже переважна більшість реконструйованих приватних домогосподарств переведено на котельне опалення та водопостачання з місцевих криниць. Для збору стічних вод збудовано септики. Тільки незначна їх частина відповідає вимогам. Більшість із них дають можливість стічним водам просочуватись у ґрунти. В межах 10-20 м від септиків знаходяться колодязі питної води, у які з часом потраплятиме інфільтрат. Якість питної води істотно погіршується. Окрім того, у нас не врегульована проблема вивозу і утилізації стічних вод. Місцеві мешканці переважно вивозять стоки септиків у лісопосадки, яри, балки, на поля. Жодна із служб не контролює цього процесу. Таким чином в межах населених пунктів та їх околицях відбувається масштабне неконтрольоване забруднення ґрунтів і горизонтів підземних вод, що безумовно відбиватиметься на здоров'ї людей.

Найбільш оптимальним шляхом вирішення проблеми утилізації стічних вод індивідуальних садиб є те, що вивіз стічних вод має бути регламентованим угодою між власниками септиків і дирекцією найближчих комунальних очисних споруд, у якій вказано частота вивозу. Збудовані за проектом септики мають бути сертифіковані. Поступлення на утилізацію стічних вод необхідно обліковувати відповідними записами і контролювати частоту вивозу стоків. Вирішенням даної проблеми повинна займатись окрема служба, подібно до тієї, що займається вивозом твердих побутових відходів. Тільки реалізація такого підходу дозволить нам вирішити вкрай актуальну та небезпечну проблему збереження підземних вод, з якою стикаються мешканці практично усіх невеликих населених пунктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітенко І.М. Чинники формування та особливості прояву екостанів природних компонентів та екоситуації на теренах Тернопільської області / І.М. Вітенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Географія. Спеціальний випуск: стале природокористування: підходи, проблеми, перспектива – Тернопіль : СМП „Тайп”. – № 1(випуск 27). – 2010. – С. 274 – 278.
2. Водні ресурси: раціональне використання / Е.П. Ушаков, А.А. Голуб, Ю.П. Беличенко та ін. – М.: Економіка, 1987. – 126с.
3. Географічна енциклопедія України: в 3-х т./ Ред. Г 35 кол.: О. М. Маринич та ін.. – К. Видавництво «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. – Т.2: 3-О.: іл.. – 465 с.
4. Гінзула М.Я. Водогосподарське природокористування / М.Я. Гінзула // Природокористування. Навчальний посібник.– Тернопіль: Редакц.- видавн. відділ ТНПУ, 2015 – С. 34-61.
5. Гінзула М.Я. Аналіз проблеми якості поверхневих вод Тернопільської області / Мар'яна Гінзула / Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем Каньйонового Придністров'я: матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої сторіччю ботанічних досліджень у регіоні (м. Заліщики, 11-12 вересня 2014 р.). – Львів: Ліга-Прес, 2014. – С. 186-190.
6. Камінська Т.В. Особливості управління водними ресурсами за басейновим принципом / Т.В. Камінська // Економіка: зб. наук. пр. – Рівне: НУВГП, 2011. - №3 (55). – С. 115.
7. Мариняк Я.О. Вплив сукупності еколого-географічних чинників на функціонування водогосподарських геосистем / Я. О. Мариняк // Матеріали міжнародної наукової конференції “Еколого-географічні дослідження в сучасній географічній науці”. – Тернопіль, 1999. – С. 69-70.
8. Малі річки України: Довідник / А.В. Яцик, Л.Б. Бишовець, Є.О. Богатов [та ін.]; за ред. А.В. Яцика. – К.: Урожай, 1991. – 296 с.
9. Природні умови та ресурси Тернопільщини. / за ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. – Тернопіль: ТзОВ: «Тернограф», 2011. – 512 с.; іл.
10. Природокористування: навчальний посібник. / [Царик Л.П., Барна І.М., Грицак Л.Р., Лісова Н.О., Стецько Н.П., Чеболда І.Ю., та ін..] – Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2015 – 398 с.
11. Сокіл К. Забруднення річкових басейнів Тернопільщини скидами стічних вод / К. Сокіл // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія : Географія. – Тернопіль : Видавн. відділ ТНПУ. –2008. – № 1 (випуск 23). – С. 190-193.
12. Царик Л.П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика / Л.П. Царик. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2006. - 256 с.
13. Царик Л.П. Гідроекологічна ситуація / Л.П. Царик // Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика (на матеріалах Тернопільської області). – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – С. 78-85.
14. Царик Л.П. Екологічна географія: [Навч. посібник] / Л.П. Царик. – Тернопіль: Тайп, 2013. – 159 с.
15. Чеболда І.Ю. Географічні проблеми збалансованого розвитку території / І.Ю. Чеболда // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль : Видавн. відділ ТНПУ. –1998. — С. 111-114.

Хонтиї І.

Науковий керівник – проф. Сивий М.Я.

АКТИВІЗАЦІЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ЕКЗОГЕННИХ ГЕОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Актуальність теми дослідження. Надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру являють собою одну з серйозних загроз на сучасному етапі розвитку суспільства. Захист населення і території від надзвичайних ситуацій є важливим завданням державних органів влади всіх рівнів.

Вивченість проблеми. Наукових праць, присвячених дослідженню природно-техногенної безпеки України, динаміки її стану, структури та організації опубліковано доволі багато. Це – праці С. Волошина, Г. Рудька, Б. Данилишина, О. Каноненко, А. Качинського, В. Ковтуна, В. Луцька, О. Ральчука, А. Степаненка та ін. У них викладені теоретичні положення безпеки, запропоновані методика і методи досліджень на рівні країни. Аналіз природно-техногенної безпеки України на регіональному рівні проводили Г.В.Жаворонкова, В.О. Жмуденко, О.В. Кріль та ін.

Зокрема, Г.В.Жаворонкова [2] представила принципи, згідно з якими формується стратегія технологічної безпеки регіону, обґрунтувала розробку механізму її реалізації, визначила ціль, принципи побудови та функції такого механізму.

В.О. Жмуденко [3] сформулювала сутність і узагальнила основні види аграрних ризиків та інструменти управління ними.

Потребують подальшого вдосконалення питання теоретико-методологічних і прикладних засад забезпечення природно-екологічної безпеки обласних регіонів, зокрема Тернопільської області.

У межах Тернопільської області вивченням надзвичайних ситуацій природного характеру займається О.В. Кріль [4]. В своїх публікаціях розширила теоретичні засади і розробила прикладні аспекти проблеми природно-техногенної безпеки Тернопільської області та м. Тернополя. Вперше провела функціонально-просторовий аналіз чинників формування та прояву надзвичайних природних і техногенних ситуацій та подій в межах Тернопільської області та м. Тернопіль.

Метою роботи є з'ясування природних чинників, які призводять до виникнення небезпечних екзогенних геологічних процесів в Тернопільській області з урахуванням аналізу просторового аспекту ймовірного їх негативного впливу на стан природного середовища життєдіяльності населення.

Виклад основного матеріалу. Незбалансована господарська діяльність на територіях розвитку природних екзогенних геологічних процесів створює реальні передумови для їх активізації та призводить до неминучих змін геологічного середовища, що викликає загрозу виникнення надзвичайних ситуацій різного рівня, в тому числі проблеми безпеки життєдіяльності населення та функціонування господарських об'єктів.

Поширення та активізація небезпечних природних явищ (НПЯ), що розвиваються під впливом природних чинників, тісно пов'язані з кількістю атмосферних опадів їх розподілом за сезонами року, режимом випадання, температурними змінами у внутрішньорічному і багаторічному розрізі та режимом ґрунтових вод. З метою оцінки впливу різних чинників на розвиток і активізацію НПЯ, в першу чергу найбільш швидкоплинних, окрім метеоумов (кількість опадів, їх розподіл по сезонам року) аналізуються гідрогеологічні умови та найбільш мінливий з показників - рівень ґрунтових вод.

У межах Тернопільської області протягом 2015 р. набули розвитку такі екзогенні геологічні процеси природного походження як зсуви, карст, просідання лесових ґрунтів [1].

Таблиця 1.

Поширення екзогенних геологічних процесів на території Тернопільської області станом на 2015 р.

№ з/п	Вид ЕГП	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, шт.	Ураженість, %
1	Зсуви	11,74	117	0,09
2	Карст	13790	1371**	100
3	Просідання лесових ґрунтів	9380		67,95

**) у випадку прояву карстового процесу об'єктом є поверхневий карстопрояв.

Вивчення режиму підземних вод, перш за все ґрунтових, показав, що для території з розвинутими промисловістю та сільським господарством природний режим у чистому вигляді відсутній, формування режиму підземних вод відбувається під дією сумісного впливу природних та техногенних чинників. Дія природних чинників режиму підземних вод проявляється у формуванні сезонних коливань рівнів (весняного максимуму, літньо-осіннього та передвесняного мінімумів), дія техногенних чинників - у зміні термінів встановлення характерних положень рівнів та збільшенні або згладжуванні амплітуд підйому чи спаду за сезон.

Зсувні процеси. Зсуви є одними з найпоширеніших несприятливих екзогенних процесів на території України. На Тернопільщині, згідно доповіді Міністерства з надзвичайних ситуацій України, нараховується понад 100 ділянок прояву зсувних процесів. Значна їх кількість приурочена до меж населених пунктів. Багато міст області знаходяться у дуже складних інженерно-геологічних умовах, з контрастним, розчленованим рельєфом. Серед них Кременець, Бучач, Заліщики, Гусятин, Тербовля, Чортків, Бережани.

У межах області протягом 2015 р. зафіксовано 117 зсувів площею 11,74 км², з них 24, що мають площу 1,15 км², були активними. Ураженість території складає 0,09 %. На забудованій території розташовано 38 зсувів. Зсувонебезпечні схили зафіксовані в межах м. Тернопіль на площі 0,188 км², Борщів – 0,044 км², Бучач – 0,052 км², Кременець – 0,267 км², Тербовля – 0,028 км² [1].

Активізація зсувних процесів в Тернопільській області станом на 2016 р.

Розташування	Ураженість території зсувами, км ²	Кількість зсувів, шт.	Кількість населених пунктів у зонах зсувів, шт.
Бережанський	5,72	4	1
Борщівський	21,17	19	1
Бучацький	31,46	22	1
Гусятинський	7,15	5	1
Заліщицький	14,3	10	1
Збаразький	7,15	5	1
Зборівський	1,43	1	1
Козівський	2,86	2	1
Кременецький	24,31	17	3
Монастирський	8,8	6	1
Теребовлянський	24,31	17	3
Чортківський	5,72	4	1
Тернопільський	17,16	12	2
м.Тернопіль	-	3	

** за даними Тернопільського обласного управління статистики*

Карстові процеси. Карст – це інженерно-геологічний процес, що відбувається при взаємодії води з розчинними гірськими породами. Він є особливо небезпечним тому, що його раптова активізація може сприяти виникненню миттєвих провалів чи осідань земної поверхні.

Розвиток карсту на території Тернопільської області має регіональні відмінності, які пов'язані з нерівномірним розподілом площ порід, здатних до карстування, характером прояву процесу (підземні та поверхневі прояви) та щільністю розподілу карстопроявів, що змінюється від 1-10 до 60 шт./км².

Відомо, що в Тернопільській області поширені численні різноманітні підземні і поверхневі форми карстового рельєфу. Вони спричинюють просідання земної поверхні, ускладнюють експлуатацію споруд та будівництво.

Варто зазначити, що 80% території області становить площа поширення карсту [3]. Карст поширений у гіпсо-ангідридах на площі 13,8 тис.км² (100%), з них карст відкритого типу поширений на площі 0,47 тис.км² (3,40%), покритого – 6,03 тис.км² (43,7%), перекритого – 7,30 тис.км² (52,90%). Карстопроявів у 2015 р. межах області зафіксовано 1371 [1].

Просідання лесових ґрунтів. Просідання ґрунту призвело до початку масової руйнації житлових будинків центральної частини м. Збаража [4]. Ця проблема спричинена наявністю підземних пустот і ходів, і для свого вирішення потребує виконання геофізичного електромагнітного зондування, маркшейдерської зйомки підземель, натурних обстежень виявлених підземних пустот, тощо (в рамках Програми, затвердженої постановою Кабінету Міністрів від 29.05.2000 р. №846).

Лесові ґрунти мають також значний вплив на умови господарювання. Результатом негативної дії є замочування, що викликає негативні зміни в ландшафті, руйнування та зміщення різних об'єктів. Таким чином, територія, на якій поширені лесові ґрунти становить 9380,0 км². А це охоплює 68% території Тернопільської області [1]. Варто зазначити, що негативним аспектом у дестабілізації геологічного середовища є здатність лесових ґрунтів до переходу у текучий стан в результаті підтоплення, який характеризується втратою несучої здатності.

Ерозійні процеси. Ґрунтовий покрив Тернопільської області сприятливий для вирощування сільськогосподарських культур лісостепової зони. Значної шкоди родючості ґрунтів завдає водна ерозія. Розвитку ерозійних процесів (утворенню ярів) сприяє інтенсивне розорювання схилів горбів. Площа еродованих земель безперервно збільшується і становить зараз 38,7% від площі ріллі. Всього по області ця площа становить 3,82 км² [5].

Протягом 2015 р. відмічалася бічна ерозія місцями вздовж р. Коропець, Стрипа. В руслах р. Серет, Нічлава та деяких їхніх приток на окремих ділянках спостерігалися незначні прояви як бокової, так і донної ерозії (рис.1.).

Як видно з діаграми, найінтенсивніше відбувалися ерозійні процеси в Борщівському, Заліщицькому, Збаразькому, Лановецькому Монастирському та Чортківському районах, у яких значна частка земель розташована на крутих схилах. Вони посилюються в тих ділянках, де вирощують просапні культури (цукровий буряк, овочі тощо), і там, де проводиться оранка вздовж схилів.

Рис. 1. Ерозійні процеси (яружні) Тернопільської області

Висновки. Активізація небезпечних екзогенних геологічних процесів впродовж 2015 р., що формувалась під впливом переважно природних чинників, перш за все кількості атмосферних опадів, їх розподілу за сезонами року, температурних змін у внутрішньорічному і багаторічному розрізі та режимом ґрунтових вод, була нижчою, ніж у попередні роки.

З метою зменшення негативного впливу активізації НПЯ на об'єкти господарювання, попередження виникнення надзвичайних ситуацій, вкрай необхідно є розробка стратегії охорони довкілля оцінки та прогнозування ступеня геологічного ризику. Для вирішення задач, пов'язаних із передбаченням небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій, що викликані активізацією екзогенних геологічних процесів необхідним є:

- подальше уточнення просторових меж поширення процесів та ділянок їх активізації;
- визначення головних чинників активізації;
- ведення моніторингу розвитку екзогенних геологічних процесів зі збільшенням пунктів спостережень, в першу чергу, в районах інтенсивної господарської діяльності.

Наявність достовірної інформації щодо місця прояву, рішень, які приймаються та реалізуються на різних рівнях державної влади умов розвитку та чинників активізації НПЯ, суттєво вплине на прийняття управлінських рішень, які приймаються та реалізуються на різних рівнях державної влади

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний інформаційний геологічний фонд України [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://geoinf.kiev.ua>.
2. Жаворонкова Г. В. Технологічна безпека регіону як складова національних інтересів технологічної безпеки держави / Г. В. Жаворонкова // Економічний вісник університету. - 2013. - Вип. 21(1). - С. 99-105.
3. Жмуденко В. О. Особливості управління ризиками в аграрній сфері/ Вікторія Олександрівна Жмуденко // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред.: М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет, 2015. – Вип. 3. – № 58. – С. 55–61.
4. Кріль О.В. Надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру: еколого-географічні аспекти (на матеріалах Тернопільської області) : автореф. дис... канд. геогр. наук : 11.00.11 / О. В. Кріль; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л., 2013. - 20 с. – укр.
5. Паспорт ризику виникнення надзвичайних ситуацій в Тернопільській області.

Сельська І.

Науковий керівник – доц. Лісова Н. О.

ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ СМЕТАНИ

Сметана — національний слов'янський кисломолочний продукт, який виготовляють на основі пастеризованих вершків шляхом їх сквашування закваскою на чистих культурах молочнокислих бактерій *Lactococcus* sp. з додаванням чи без додавання термофільного молочнокислого стрептокока *Streptococcus salivarius* subsp. *thermophilus*. Саме сметана відрізняється високими харчовими якість. У ній містяться такі вітаміни, як А, D, Е, В1, В2, РР, С, а утворена молочна кислота надає дієтичних властивостей. Завдяки цьому сметана широко використовується у лікувальному харчуванні: її призначають хворим на недовілля та людям з порушеннями функції органів травлення, а значна кількість лецитину в продукті попереджує розвиток атеросклерозу. Тому цей продукт рекомендують для харчування хворих, які страждають поганим апетитом і травленням [2].

Сметана також є важливим кондитерським інгредієнтом. Вона використовується в різних заквасках, при виготовленні тіста, кондитерських кремів і декоративної глазури. В останні роки виробники заради економії створюють сметанні продукти з додаванням крохмалю, сухого молока та інших інгредієнтів, які негативно позначаються на якості і властивості продукції.

Незалежно від жирності, у складі сметани містяться необхідні для людського організму вітаміни і

мікроелементи, багата білками, жирами і вуглеводами [4].

Свої корисні властивості сметана набуває завдяки бактеріям, до того ж, при заквашування вершковий і молочний білки повністю змінюють свою структуру, стаючи легкими для засвоєння нашим організмом. Таким чином, сметана сприятливо впливає на процеси травлення, так само як й інші молочнокислі продукти: кефір, йогурт, кисле молоко.

Сметана має важливе значення для підтримки життєдіяльності організму, оскільки містить фосфор, калій, цинк, магній. Цей кисломолочний продукт багатий на кальцій, що сприяє зростанню і зміцненню кісток. Крім того, сметана складається з тваринного білка, натуральних цукрів і чистої води. Разом з тим, цей продукт калорійний, має великий вміст жирів, тому людям, що стежать за своєю вагою, дуже часто вживати її не варто. Дуже корисно з'їсти кілька ложок сметани, присипаної цукром або змішаною з медом, для відновлення сил після сильного стресу, зняття депресії, покращення настрою. Цей кисломолочний продукт рекомендується вживати людям зі слабкою системою травлення, він підвищує апетит, має виключно корисний вплив на гормональний фон і репродуктивну функцію організму [1].

Для розвантажувальних днів можна взяти сметану з середньою або малою жирністю - вона позбавить організм від зайвої рідини, нормалізує обмінний процес, що допоможе організму звільнитися від зайвих кілограмів. Така дієта рекомендується також людям, які мають цукровий діабет II типу, якщо у них є проблеми з надлишковою вагою.

Нормою вважається 400 г сметани 20-30% жирності: її слід їсти по 80 г через кожних 3 години. У результаті повинно вийти 5 прийомів. Протягом всього розвантажувального дня зі сметаною, на відміну від інших дієт, дозволяється випивати не більше 2-3 склянок шипшинового настою. Їсти сметану треба дуже повільно, невеликими порціями, краще всього кавовою ложечкою. У цьому випадку відбувається ілюзія, що ви наїлися маленькою порцією. Подібний прийом можна застосувати і відносно першого і другого блюда, для того щоб навчитися їсти мало, але поживно [3].

Сметана здатна поєднуватися майже з усіма іншими продуктами. Проте, не рекомендується пробувати поєднання сметани з молоком, м'ясом, рибою, цукерками, цукром і горіхами. М'ясо так само можна запекти в сметанному соусі, замінивши ним шкідливий майонез [2].

Вчені-медики, біологи, фізіологи підрахували, що в нормі людина за рік повинен з'їдати 6,5 кг цього продукту. Якщо дану цифру перевести в добове значення, то тоді виходить всього лише 20 г, це занадто усереднена норма, так що ця цифра повинна сприйматися тільки як приблизна [3].

Норма споживання сметани повинна складатися з урахуванням багатьох моментів: енергетичні витрати організму, збалансованість харчування, присутність в раціоні у достатніх кількостях всіх життєво важливих речовин, а також повинні враховуватися вік, стать, вага.

Говорячи про користь сметани, вкрай важливо пам'ятати про правильне зберігання цього кисломолочного продукту. Якщо сметана довгий час перебувала при підвищеній температурі, або в упаковку потрапило повітря, молочний жир окислюється, мікроорганізми починають посилено розмножуватися, внаслідок чого з'являється кислий смак і продукт втрачає свої неповторні якості. При появі цвілі сметана має прогірклий смак, а що з'явилися грудки білка або відокремлюються сироватка говорять про ознаки підморожене продукту. У нашій країні, як правило, термін зберігання сметани становить 72 години, імпортований продукт може зберігатися до двох місяців через спеціальну термічну обробку [4].

Сметану застосовують не тільки в кулінарії, але і в косметології. Відомі домашні ефективні маски для обличчя з сметани і полуниці, що також характеризує користь і шкода сметани. Якщо використовувати цей кисломолочний продукт розумно, пам'ятати про його калорійності та жирності, він принесе тільки користь.

Значний вміст молочного жиру, сприятливо збалансованого за жирно-кислотним складом, у вигляді легко засвоюваних жирових кульок додає особливу цінність сметані як продукту харчування. Повноцінні білки містять всі незамінні амінокислоти, відіграють важливу роль у формуванні структурно-механічних властивостей продукту. Молочнокислі бактерії, що входять до складу закваски, здатні синтезувати вітаміни (особливо групи В), що сприяє підвищенню біологічної цінності продукту. Так, культури молочнокислого стрептокока підвищують в сметані вміст тіаміну (В1) на 14% і рибофлавіну (В2) - на 10,2%; а комбінація культур молочнокислого і вершкового стрептокока підвищує вміст фолієвої кислоти більш ніж на 20,0%.

У сметані містяться всі вітаміни, наявні в молоці, при цьому жиророзчинних вітамінів А, Е, особливо необхідних для нормального росту дітей і підвищення захисних властивостей організму, в 5-10 разів більше, ніж водорозчинних [3].

Основний асортимент складає сметана у натуральному вигляді з різним вмістом жиру. В залежності від масової частки жиру та мікрофлори закваски випускають такі види сметани: дієтичну 10%-ну, 15, 20, 30%-ну, 35%-ну, любительську 40%-ну, сметану ацидофільну 20%-ну.

Сметану виготовляють резервуарним та термостатним способом із свіжих вершків різної жирності, а також пластичних, заморожених і сухих. До складу також входить молоко незбиране, знежирене, сухе незбиране вищого сорту, сухе знежирене розпилювальної сушки і масло вершкове несолене вищого сорту. Консистенція готового продукту в значній мірі залежить від вмісту в вершках сухих знежирених хрещовин, особливо білків. З підвищенням їх змісту сметана набуває більш густу консистенцію, збільшується щільність

згустку, сповільнюється виділення з нього сироватки[6].

Найбільш поширеною причиною виникнення дефектів сметани та інших кисломолочних продуктів є недоброякісна сировина (молоко, добавки), порушення технології виготовлення, недотримання умов і строків зберігання. Невиражений (прісний) смак зумовлюється пониженою кислотністю і слабким ароматом. Дефект виникає при використанні недоброякісної закваски (слабке кислоутворення) або при дуже низькій температурі сквашування. Хлібний і нечистий смак виникає внаслідок забруднення молока або закваски сторонньою мікрофлорою.

Ще одним дефектом сметани є підвищений вміст у їх складі кишкової палички, наявність патогенної мікрофлори. Причина виникнення таких дефектів — низька температура обробки молока або вершків, недостатня кількість закваски при сквашуванні. Тривалість сквашування при цьому збільшується, що призводить до активізації сторонньої мікрофлори, зокрема патогенної.

При дослідженні якості сметани використовували методику органолептичних показників якості сметани. Органолептичний метод полягає у визначенні якості продукції за допомогою органів чуття людини (зору, слуху, дотику, смаку). Тому органолептична оцінка має вирішальне значення при проведенні контролю якості продукту для споживача і не може бути повністю замінена вимірювальними методами, які доповнюють її [5].

Для проведення дослідження якості сметани, ми обрали 5 зразків: домашня сметана, куплена на ринку, «Молокія» 22% жирності, «Премія» 20% жирності, «Простоквашино» 20 % жирності.

Спочатку був проведений зовнішній огляд упаковки, її цілісності, стану за вимогами ГОСТ до маркування сметани. Після огляду маркування відмічено, що продукти повністю відповідають вимогам нормативних документів, виробник інформує покупця про найменування та місцезнаходження заводу, контактні дані, стандарти, сертифікацію, про склад, терміни придатності та зберігання, харчової та енергетичної цінності, а також умови зберігання та дату виготовлення.

Проведена органолептична оцінка якості продукту. Бальна оцінка органолептичних показників наведена в таблиці 1. За результатами, найкращим зразком виявився №1 Домашня сметана та №2 Сметана з ринку, які отримали 5 балів, дещо нижчу оцінку отримав зразок №3 сметана «Молокія» - 4,6 балів, зразок № 5 «Премія» - 4,4 бали, а зразок № 4 «Простоквашино» отримав саму нижчу оцінку – 4 бали, оскільки він не відповідав усім вимогам та показникам стандарту.

Таблиця 1

Бальна оцінка органолептичних показників

Найменування показника	Марка досліджуваного зразка				
	Сметана домашня	Сметана з ринку	Сметана «Молокія»	Сметана «Простоквашино»	Сметана «Премія»
Упаковка і маркування			5	5	5
Колір	5	5	5	5	4
Консистенція	5	5	5	5	5
Смак	5	5	4	3	4
Запах	5	5	4	2	4
Середня оцінка в балах	5	5	4,6	4	4,4

Проведено досліді на наявність згущувачів, оскільки для того, щоб вона була густою додають крохмаль. Виявити крохмаль можна за допомогою каплі йоду, якщо він присутній то сметана посиніє. В результаті дослідження в жодному із зразків не було виявлено крохмалю. Це свідчить про те, що виробники дотрималися технології виробництва сметани.

Ще одним дослідженням була перевірка на наявність рослинних жирів, результатами є те, що зразок №1 Домашня сметана та зразок №2 Сметана з ринку рекомендовані для споживання, оскільки рослинні жири відсутні, це підтверджено тим, що при додаванні даних зразків в 100 мл окропу сметана повністю розчинилася. Всі інші зразки містять рослинні жири, оскільки у воді утворилися білі пластівці і сметана одразу ж піднялася верх. Найкраще це спостерігалось у зразка № 5 «Премія». У зразків № 4 «Простоквашино» і №3 «Молокія» більше було помітним утворення пластів, проте відділення сметани у воді не було сильно вираженим.

Отже, дослідивши усі зразки, можна зробити висновок, що найкращі показники у зразка №1 і №2, це підтверджується також тим, що у них відсутній крохмаль та рослинні жири. Тому можна рекомендувати споживати домашню сметану згідно з вище зазначеним, оскільки вона відповідає усім вимогам ДСТУ 4418:2005.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко В.В. Технологія виробництва і переробки молока та молочних продуктів / Власенко В. В., Машкін М. І., Бігун П. П. – Вінниця: ГПАНІС, 2000 – 306 с.
2. Користь і шкода сметани для здоров'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gerwoman.ru/page/korist-i-shkoda-smetani-dlja-zdorovja>.

3. Поздняковскій В.М. Експертиза молока і молочних продуктів. Якість і безпека: Навчально-довідковий посібник / В.М. Поздняковскій - Новосибірськ: Сиб. унів. вид-во, 2007. - 477с
4. Склад і корисні властивості сметани. [Електронний ресурс] // Портал здоров'я – Режим доступу: <http://toyhealth.ru/page/sklad-i-korisni-vlastivosti-smetani>
5. Тест дослідження сметана.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.chernigiv-biznes.com.ua/ua/2012-08-16-20-57-46/1387-test-doslidzhennia-smetana>
6. Шидловська В.П. Органолептичні властивості молока і молочних продуктів. / Шидловська В.П. - М.: Колос, 2000. - 280 с.

Сплавінська Ю.

Науковий керівник – доц. Лісова Н. О.

ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ КИСЛОМОЛОЧНОГО СИРУ ТА ГЛАЗУРОВАНІХ СІРКІВ

Кисломолочні продукти давно визнані дієтичними, завдяки високій засвоюваності та стимулюванні секреторної функції шлунку, підшлункової залози, вони є корисними та користуються великим попитом у населення. Але не всі виробники сумлінно використовують правильну технологію виробництва та нехтують вимогами щодо якості. У зв'язку з цим, важливим питанням є з'ясування якості кисломолочного сиру в домашніх умовах.

Мета роботи – встановлення якості кисломолочних сирів та глазуrowаних у домашніх умовах.

Кисломолочні продукти – це продукти, вироблені сквашуванням молока або вершків чистими культурами молочнокислих бактерій з додаванням або без додавання дріжджів або оцтовокислих бактерій. Деякі кисломолочні продукти отримують у результаті тільки молочнокислого бродіння, при цьому утворюється досить щільний, однорідний згусток з вираженим кисломолочним смаком. Інші ж продукти отримують у результаті змішаного бродіння – молочнокислого і спиртового [5].

Сир є традиційний білковий кисломолочний продукт, що володіє високими харчовими і лікувально-дієтичними властивостями. Його виробляють шляхом сквашування пастеризованого цільного або знежиреного молока і видалення з отриманого згустку частини сироватки. Сир з непастеризованого молока можна використовувати тільки для вироблення виробів, що піддаються обов'язковій термічній обробці (вареники, сирники), а також для виробництва плавлених сирів. До складу сиру входить 14 - 17% білків, до 18% жиру, 2,4 - 2,8% молочного цукру. Він багатий кальцієм, фосфором, залізом, магнієм - речовинами, необхідними для росту і правильного розвитку молодого організму. Сир і вироби з нього дуже поживні, оскільки містять багато білків і жиру. Білки сиру частково пов'язані з солями фосфору і кальцію. Це сприяє кращому їх переварюванню в шлунку і кишечнику. Тому сир добре засвоюється організмом [8].

Технологічними інструкціями, з дотриманням санітарних правил для підприємств молочної промисловості, затверджених у зазначеному порядку для виробництва кисломолочного сиру повинні застосовуватись наступні види сировини та допоміжних матеріалів:

- молоко коров'яче незбиране згідно з ДСТУ 3662;
- молоко знежирене, кислотністю не більше 20 оТ, одержане з коров'ячого молока згідно з ДСТУ 3662;
- вершки, одержані з коров'ячого молока згідно з ДСТУ 3662 або згідно з чинними нормативними документами;
- закваски або заквашувальні препарати прямого внесення вітчизняного виробництва згідно з чинними нормативними документами або аналогічні закордонного виробництва за наявності гігієнічного висновку центрального органу виконавчої влади у сфері охорони здоров'я України;
- пепсини харчові згідно з ДСТУ 4459;
- препарати ферментні згідно з ДСТУ 4457;
- хлорид кальцію двоводний, хлорид кальцію фармакопейний, хлорид кальцію технічний безводний не нижче 1 гатунку згідно з чинними нормативними документами;
- воду питну згідно з ГОСТ 2874 [4].

Сир перед використанням його для вироблення сирних виробів піддають органолептичній оцінці та аналізу на вміст жиру (для жирного і напівжирного сиру) і вологи, кислотність і періодично на пастеризацію вихідної сировини.

Якість решти компонентів, що входять за рецептурою до складу сирних виробів, періодично контролюють на відповідність їх ТНПА.

Після перемішування всіх складових частин, з мисильної машини відбирають по кожному замішуванню, перед фасуванням пробу сирної маси, в якій визначають: органолептичні показники; вміст жиру по ГОСТ 5867-69; кислотність по ГОСТ 3624-67; вологу по ГОСТ 3026-47 або експрес-методом; періодично реакцію на пастеризацію за ГОСТ 3623-56. За проведення цих операцій відповідає начальник виробничої лабораторії.

Перевірка показників безпеки: масова частка свинцю, кадмію, миш'яку, ртуті, залишкова кількість пестицидів, афлатоксин М1, антибіотики-здійснюється ВТК один раз на квартал.

Контроль мікробіологічних показників: кількість молочнокислих мікроорганізмів, бактерії

кишкових паличок, патогенні мікроорганізми, в тому числі сальмонели, кількість дріжджів – здійснюється мікробіологом не рідше 1 разу на 3 дні.

Отримані показники відносять і до готового фасованих продуктів. Кількість компонентів, що входять до складу сирних виробів, періодично перевіряють за фактичною закладці, а вміст сахарози-за фактичною закладці або рефрактометричним методом.

Періодично, але не рідше одного разу на декаду, в солодких сирних виробках контролюють вміст сахарози по ГОСТ 3628-47 [1].

В залежності від вихідної сировини кисломолочний сир поділяють на жирний, напівжирний та нежирний. Жирність цих виробів може бути різною від 5 до 23% і залежить від жирності сиру, а також рецептурної кількості вершкового масла та вершків.

З кисломолочних сирів виготовляють сиркові вироби (сирки, сиркові маси, креми, пасти, торти). В рецептуру сиркових виробів можуть входити також сичужні сири, цукор, мед, різні цукати, родзинки, горіхи, ванілін, кава, какао, кориця, плодово-ягідні та інші добавки. Крім солодких сиркових виробів виготовляють солоні сирки і сиркові маси, в які поряд з кухонною сіллю можуть додавати кмин, томатну пасту, кріп, перець і таке інше. До сиркових виробів належать також молочно-білкова (альбумінна) паста та альбумінні сирки, які виготовляють з молочної сироватки. У них знаходиться майже 1% білка, головним чином альбуміну, який не коагулює під дією сичужного ферменту і високої кислотності, а тому під час виробництва сирів залишається в сироватці.

Сирки – це сиркові вироби, розфасовані у споживчу тару. Сиркові маси – вироби, розфасовані у споживчу тару масою від 200г до 2 кг та в транспортну тару. Сирки можуть бути глазуровані шоколадною глазур'ю. Як правило, їх виготовляють із жирного кисломолочного сиру з додаванням вершкового масла, а також різних смакових та ароматичних речовин і прикрашають візерунком з крему або вкривають глазур'ю [6;7].

Глазуровані сирки є цінним та поживним продуктом, якій поєднує з високими смаковими характеристиками наявність великої кількості білків та вуглеводів, а також необхідних мікроелементів, таких як кальцій, магній.

Сьогодні існує велике різноманіття сиркових виробів, які відповідно до Закону України «Про молоко та молочні продукти» виготовляються як згідно з вимогами національного стандарту України – ДСТУ 4503:2005 «Вироби сиркові. ЗТУ», так і згідно з вимогами технічних умов підприємств-виробників.

Сиркові вироби повинні відповідати вимогам зазначеного стандарту і виготовлятися за рецептурами та технологічними інструкціями, затвердженими в установленому порядку для кожного найменування відповідно до державних санітарних правил для підприємств молочної промисловості ДСП 4.4.4.011 «Державні санітарні правила для молокопереробних підприємств», затверджених МОЗ України 11.09.1998 р [3].

Асортимент кисломолочного сиру та виробів на його основі, зокрема й солодких сирків, в торгівельній мережі є надзвичайно широким. Молочний жир – досить дорогий компонент усіх молочних продуктів. Саме тому серед чималої кількості виробників виникає бажання замінити дорогу сировину на більш дешеву, проте не завжди якісну. Одним з найпоширеніших способів фальсифікації молочної продукції є заміна молочного жиру на більш дешеву рослинну олію. Найчастіше виробники використовують олії тропічного походження: пальмову, кокосову та замінники сухих вершків на рослинній основі. Проте такий продукт повинен називатися вже не молочним, а молокозмісним. Також найпростішим способом фальсифікації є виготовлення сиру з меншою часткою жиру, ніж зазначено в маркуванні [2].

Основними методиками визначення якості кисломолочного сиру та сирних виробів є органолептичні та фізико-хімічні показники. Для перевірки якості сиру в домашніх умовах використовували методику на перевірку рослинних жирів та крохмалю. При проведенні експертного контролю кисломолочних продуктів крім органолептичних методів контролю за зовнішнім виглядом, консистенцією, смаком, запахом, кольором, інструментальними методами визначають масову частку жиру, вологи (для сиру), сухих речовин, титруєму кислотність, аміний азот, наявність харчових добавок. Безпека кисломолочних продуктів встановлюють за змістом токсичних елементів, мікотоксинів, антибіотиків, гормональних препаратів, пестицидів, радіонуклідів.

Для експериментальних досліджень якості кисломолочного сиру нами було обрано 5 видів кисломолочних сирів: сир «Слов'яночка» - 9% жирності (зразок №1), сир «Повна чаша» - 5% жирності (зразок №2), сир «President» - 5% жирності (зразок №3), домашній сир (зразок №4), ринковий сир (зразок №5).

Крім органолептичних показників продукту оцінювалась упаковка та маркування. Органолептична оцінка включала оцінювання за зовнішнім виглядом і консистенцією продукту, кольором, смаком і запахом. За зовнішнім виглядом, консистенцією та кольором усі сири відповідали вимогам стандарту. Всі види сирів мали чистий, ясно виражений аромат, приємний злегка кислуватий смак без сторонніх присмаків та запахів. Однак, зразок №3 «President» мав надмірно кислий смак.

Стосовно пакування зауважень не було. Більш практична упаковка із пластикових коробочок і в них сир краще зберігається. Щодо маркування, то не у всіх сирах було зазначено умови зберігання, зокрема це зразок №2 «Повна Чаша» і зразок №3 «President», у останньому частина тексту в маркуванні розміщена таким чином, що важкодоступна для читання, тому інформація не є легкодоступною для споживача.

В результаті перевірки було встановлено, що наявність крохмалю не було виявлено в жодному зразку сиру, на наявність рослинної олії було виявлено, що Домашній сир, Ринковий сир, Слов'яночка та Повна Чаша злегка підсохли і змінили колір, отже у них немає рослинної олії, а якщо і є значить у незначній кількості. Сир President практично не змінився. За результатами проведення оцінки якості за органолептичними показниками, можна зробити висновок, що за зовнішнім виглядом, консистенцією та кольором усі сири відповідали вимогам стандарту. Всі види сирів мали чистий, ясно виражений аромат, приємний злегка кислуватий смак без сторонніх присмаків та запахів. Однак, зразок №3 «President» мав надмірно кислий смак.

Для порівняльного аналізу якості глазуrowаних сирків нами були придбані 5 глазуrowаних сирків різних виробників: сирок глазуrowаний «Дольче» (зразок №1), сирок глазуrowаний «Чудо» (зразок №2), сирок глазуrowаний «Фанні» (зразок №3), сирок глазуrowаний «Премія» (зразок №4), сирок глазуrowаний «Злагода» (зразок №5).

Для об'єктивності дослідження сирки були вилучені з упаковки. Жоден із сирків в упаковці не мав льоду. Це говорить про правильне їх зберігання та транспортування від виробника до реалізатора. Від зміни температури навколишнього середовища на сирках проступили маленькі краплі вологи, хоча це, мабуть допустимо. Покрив глазуру залишився цілим практично у всіх сирках, проте всі сирки мали численні тріщини, крім сирка «Злагода».

При розрізуванні сирків навпіл, глазуру усіх сирків кришиться і ламається. Покрив глазури різної товщини. Найтонший він у сирка ТМ «Чудо».

За смаковими властивостями всі сирки відповідали вимогам, проте яскраво відчувалися ароматизатори. Сирок ТМ «Чудо» на відміну від інших мав мokrішу і м'якшу сирну масу і солодший смак. Запах усіх сирків був приємним з притаманним кожному присмаком.

В результаті перевірки глазуrowаних сирків на наявність крохмалю було виявлено, що у всіх сирках він є присутній, про що свідчить темно-синій, майже чорний колір сирної маси. Проте глазуrowаний сирок ТМ «Чудо» має коричнево-жовтий колір. Наявність крохмалю у глазуrowаних сирках даних зразків є зазначеною у їхньому складі, про що свідчать результати наших досліджень. Питання тільки в тому в якій кількості виробник додає крохмалю в сирну масу.

Отже, в результаті досліджень можна сказати, що серед кисломолочних сирів якісніші домашній та ринковий сири, для всіх інших варто звертати увагу на склад, герметичність упаковки та температурний режим. Серед глазуrowаних сирків найякісніший сирок ТМ «Чудо».

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбатова К. К. Фізико-хімічні та біохімічні основи виробництва молочних продуктів / К. К. Горбатова. – Санкт-Петербург: ГІОРД, 2007. – 364 с.
2. ГОСТ Р 52790-2007 Сирки сирні глазуrowані. Загальні технічні умови.
3. ДСТУ 4503:2005 Вироби сиркові. Загальні технічні умови.
4. ДСТУ 4554:2006 Сир кисломолочний. Технічні умови.
5. Дубцов Г. Товароведение пищевых продуктов: учебник [для студ. высш. учебн. зав.] / Г. Дубцов. - М. : Экономика, 2001. - 456 с.
6. Дунченко Н. И. Экспертиза молока и молочных продуктов. Качество и безопасность. / Н. И. Дунченко. – Новосибирск: Сибирское университетское издательство, 2007. – 477 с.
7. Иванов И. В. Влияние породы скота на состав молока и производство сыра : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.18.04 - "61:07-5/4187" / Иванов Игорь Владимирович – Кемерово, 2007. – 123 с.
8. Кириченко Л. С. Товарознавство продовольчих товарів: Опорний конспект лекцій [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. С. Кириченко. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 90 с.

Кодлюк І.

Науковий керівник – доц. Новицька С.Р.

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НОВИКІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ЗБРАЗЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Земельний фонд переважної частини території України зазнає надмірного антропогенного впливу, який виражається в перевищенні допустимих показників його сільськогосподарської освоєності та незбалансованості структури земельних угідь. Стан земельних ресурсів близький до критичного.

Об'єктом нашого дослідження є сільськогосподарське землекористування на території Новиківської сільської ради Збразького району Тернопільської області, куди входять три села, а саме Новики, Опрілівці та Чумалі. Загальна площа всіх земель – 10,892 км² (1089,2га). Серед земель найбільшу територію займають землі сільськогосподарського призначення (88%), з яких 77,3 % - рілля.

Порушення екологічно-допустимих співвідношень площ рілля, природних кормових і лісових угідь негативно відбилося на стійкості агроландшафтів. На всій території сільської ради поширені процеси деградації земель, серед яких найбільш масштабними є ерозія (близько 57,5 відсотка території), забруднення (близько 20 відсотків території), підтоплення (близько 12 відсотків території).

Сучасне використання земельного фонду характеризується рядом недоліків, які пов'язані з

недостатньою увагою як до природних, так і до господарських чинників, які великою мірою впливають на об'єктивну придатність земель і відповідно на ефективність їх використання. Тому проблема оптимізації сільськогосподарського землекористування є надзвичайно актуальною і розв'язати її неможливо без розроблення й удосконалення методологічних і практичних основ ґрунтозахисних систем землеробства, системи заходів щодо оптимізації структури сільськогосподарських угідь тощо.

Розв'язанню проблеми оптимізації сільськогосподарського землекористування присвячені роботи Д.С. Добряка [3], О.П. Канаша [1, 3], І.Р. Карплюка [2], В.І. Кривова [4] та ін.

Здійснений аналіз структури земельних угідь Новиківської сільської ради показав значну її диференціацію і відхилення від науково-обґрунтованих норм. Так, станом на 2016 рік площа земель сільськогосподарського призначення становила 87,56% загальної площі сільської ради, з них 737,7 га (77,3%) – рілля, 216,1 га (22,7%) – пасовища і сіножаті. Ліси та інші лісовкриті площі займали 61,1 га (5,6%), забудовані землі – 7,7 га (0,7%), відкриті заболочені землі – 18,2 га (1,67%), води – 9,8 га (0,9%) та урбанізовані землі – 38,6 га (3,57%). Тобто природні угіддя становлять -305,2 га (28%), с/г угіддя – 737,7 га (67,75%), а під забудовою -46,3 га (4,25%).

Рівень розораності території (67,75%) свідчить про високе технологічне навантаження на земельні угіддя і необхідність їхньої оптимізації.

Кліматичні умови регіону в цілому сприятливі для вирощування сільськогосподарських культур, характеризується умовами помірного континентального клімату.

Ґрунтовий покрив району зумовлений помірним континентальним кліматом, лісовою і степовою рослинністю. Ґрунтоутворювальні породи представлені четвертинними осадовими породами вітрового та водного походження. У районі переважають потужні (гумусовий горизонт - 80-120 см) та середньої потужності (гумусовий горизонт - 40-80 см) чорноземи. Важливою характеристикою цих ґрунтів є їхня змитість унаслідок ерозійних процесів. Так, на пологих схилах, як правило, змивається верхня частина гумусового горизонту, через що утворюються слабозмиті чорноземи, які легко піддаються механічному руйнуванню водою, вітром, сільськогосподарською технікою тощо. Серед чорноземних ґрунтів переважають залишково- і слабосолонцюваті, крім того, поширені й супіщані ґрунти.

М'якість порід, з яких складається поверхня Збарзького району, високий рівень її розораності й освоєння зумовлюють активну ерозійну діяльність - руйнування земної поверхні під дією води і вітру. У середньому з 1 га орних земель за рік змивається і видувається вітром близько 30 т ґрунту. При збільшенні площ лісових насаджень, природних кормових угідь, зменшиться вплив дестабілізуючих факторів. Адже серед заходів щодо припинення деградаційних процесів питання оптимізації співвідношення земельних угідь є дуже важливим.

Висновки. Аналіз сучасного стану використання сільськогосподарських угідь на досліджуваній території свідчить про високий рівень антропогенного навантаження на земельні ресурси, який зумовлює низьку екологічну стабільність землекористування в цілому. Для оптимізації сільськогосподарського землекористування на місцевому рівні необхідно зменшити частку орних земель за рахунок виведення з інтенсивного обороту деградованих земель та розширення площ під екологічностабілізуючими угіддями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Канаш О.П. Ґрунтово-екологічні чинники раціонального використання земель України / О.П. Канаш // Проблеми земельної реформи в Україні. - К. : РВПС України, 1994. - 190 с.
2. Карплюк І.Р. Екологічні аспекти оптимізації землекористування / І.Р. Карплюк // Землеустрій і кадастр. - 2007. - 1994. - С. 4-6.
3. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх еколого- безпечного використання. - 2-ге вид. допов. / [Д.С. Добряк, О.П. Канаш, Д.І. Бабміндра, І.А. Розумний] - К. : Урожай, 2009. - 464 с.
4. Кривов В.І. Еколого-економічні аспекти оптимізації структури земельних угідь сучасних агроландшафтів та формування екологічної мережі в ринкових умовах / В.І. Кривов, Р.В. Тихенко // Управління земельними ресурсами в контексті стратегії сталого розвитку. - Львів : Укр. технології, 2005. - С. 37-44.

Пастух М.

Науковий керівник – асист. Дем'янчук П. М.

СЕЛИТЕБНІ ЛАНДШАФТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність дослідження. З моменту проголошення незалежності нашої держави значно посилилась зацікавленість населення до витоків і першоджерел своєї історії, рідного міста, села, заселення території держави в цілому та її окремих регіонів. Це зумовило відновлення розвитку історико-географічних досліджень, які особливо поглибилися на початку ХХІ ст.

Дослідження формування та розвитку населених пунктів на різних історико-географічних етапах відображають особливості освоєння людиною тієї чи іншої території, економічний та соціальний розвиток останньої, дозволяють виявити тенденції та закономірності динаміки кількості та структури населених

пунктів, їх генезису, чисельності населення, його етнічного та національного складу в регіоні. Найбільш актуальними історико-географічними дослідженнями є для найменш урбанізованих регіонів, до яких належить Тернопільська область.

Метою дослідження є пошук закономірностей і чинників формування мережі поселень та особливостей їх сучасної структури в межах Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. З ландшафтознавчого погляду вперше селитебність розглянув Ф. М. Мільков. Селитебні ландшафти, згідно з його трактуванням, це антропогенні ландшафти населених пунктів: міст і сіл з їх будовами, вулицями, дорогами, садами і парками; це антропогенний ландшафт, що формується і функціонує під впливом селитебної діяльності людей. Якщо селитебна діяльність людей призводить до розбудови міста – формується міський, містечка – містечковий, села – сільський селитебний ландшафт [2].

Ландшафти заселених територій, або селитебні, займають особливе місце в системі антропогенних ландшафтів. З їх появою почався активний процес антропогенізації натуральних та формування антропогенних ландшафтів. Система поселень формує своєрідний каркас антропогенних ландшафтів тої чи іншої території, а люди і техніка, які тут знаходяться, є основним джерелом їх подальшого розвитку.

Просторове розташування та природні чинники на всіх етапах історичного розвитку сприяли заселенню території Тернопільської області. Політичні і соціально-економічні фактори підсилювали або послаблювали цей процес, однак ніколи його не зупиняли і не переривали.

Селитебні ландшафти Тернопілля починають активно розвиватись ще на початку VIII ст. коли у східних слов'ян наступив вищий етап їх соціально-економічного розвитку. Його процеси призвели до формування феодальних виробничих відносин, в відтак – сприяли активному заселенню території Тернопільщини та виникненню господарсько-адміністративних центрів – градів і ремісничих поселень. У X – на початку XIII ст. зародилися великі слов'янські міста, укріплені поселення (наприклад місто Терембля та ін.). У XIV-XVII століттях 19 міст області отримали Магдебурзьке право, що позитивно відбилося на розвитку ремесл і торгівлі, а це в свою чергу активізувало селитебні процеси.

Перша світова і громадянська війни послабили розвиток селитебного процесу, призвели до розорення та знищення значної кількості населених пунктів. З 1916 по 1920 роки населення Західного Поділля скоротилося майже на 200 тис. чоловік (з 2,9 до 2,7 млн. осіб) [1].

У західних районах Поділля спостерігалась масова міграція населення в Канаду, США, Південну Америку. Лише впродовж 1925-1928 рр. з Тернопільського воєводства виїхало понад 80 тис. осіб. У 30-х роках, внаслідок штучного голодомору, втрат у роки другої світової війни та зменшення у зв'язку з цим природного приросту, чисельність населення помітно скоротилася а ріст селитебних територій призупинився.

Аналіз особливостей заселення Поділля в 30-40-х роках [2, 3], а також подальший розвиток селитебного процесу у другій половині XX ст. свідчить про те, що у повоєнні роки, внаслідок поступового зростання кількості поселень та інтенсивного розвитку селитебного процесу в межах Тернопільської області сформувалась відносно щільна система розселення, помітно зросли площі селитебних ландшафтів.

Порівняльний аналіз системи демографічних показників, що характеризують розподіл населення в ландшафтних районах (табл. 1), дозволив виявити значну контрастність заселення кожного ландшафтного району та визначити ступінь селитебного навантаження на них (рис. 1).

Таблиця 1.

Ступінь селитебного навантаження на ландшафтні райони Тернопільської області

№ п/п	Ландшафтний район	Чисельність населення, осіб	Площа, км ²	Ступінь селитебного навантаження
I.	Західно-Подільська височинна область			
1.	Товтровий природний округ	61 925	777	49,7
2.	Тернопільський природний район	237 593	3 908	60,8
3.	Гусятинський природний район	135 569	2 057	65,9
4.	Придністровський природний район	119 281	1 715	69,5
II.	Середньоподільська височинна область			
5.	Кременецький горбогірно лісовий р-н	51 575	878	57,7
6.	Лановецький природний регіон	179 727	2 806	64,5
III.	Розтоцько-Опільська горбогірна область			
7.	Бережанський горбогірний лісовий р-н	64 627	1 178	54,9
8.	Монастириський горбогірний лісовий р-н	28 003	505	55,5
IV.	Область Малого Полісся			
9.	Область Малого Полісся	31 625	674	46,9

* Розраховано за матеріалами обласного управління статистики станом на 2014 р. [4].

Характерним для регіону досліджень є те, що поряд із слабо заселеними районами мають місце площі із дуже високим ступенем заселеності. Така відмінність яскраво спостерігається в Гусятинському та Придністровському ландшафтних районах (ЛР), де ступінь селитебного навантаження найвища і становить 65,1-70,0. На це не в останню чергу вплинуло його територіальне розташування відносно сприятливого для заселення фактору, а саме важливої водної артерії – р. Дністер. Адже відомо, що ще з давніх часів найоптимальнішими для заселення території були долини рік.

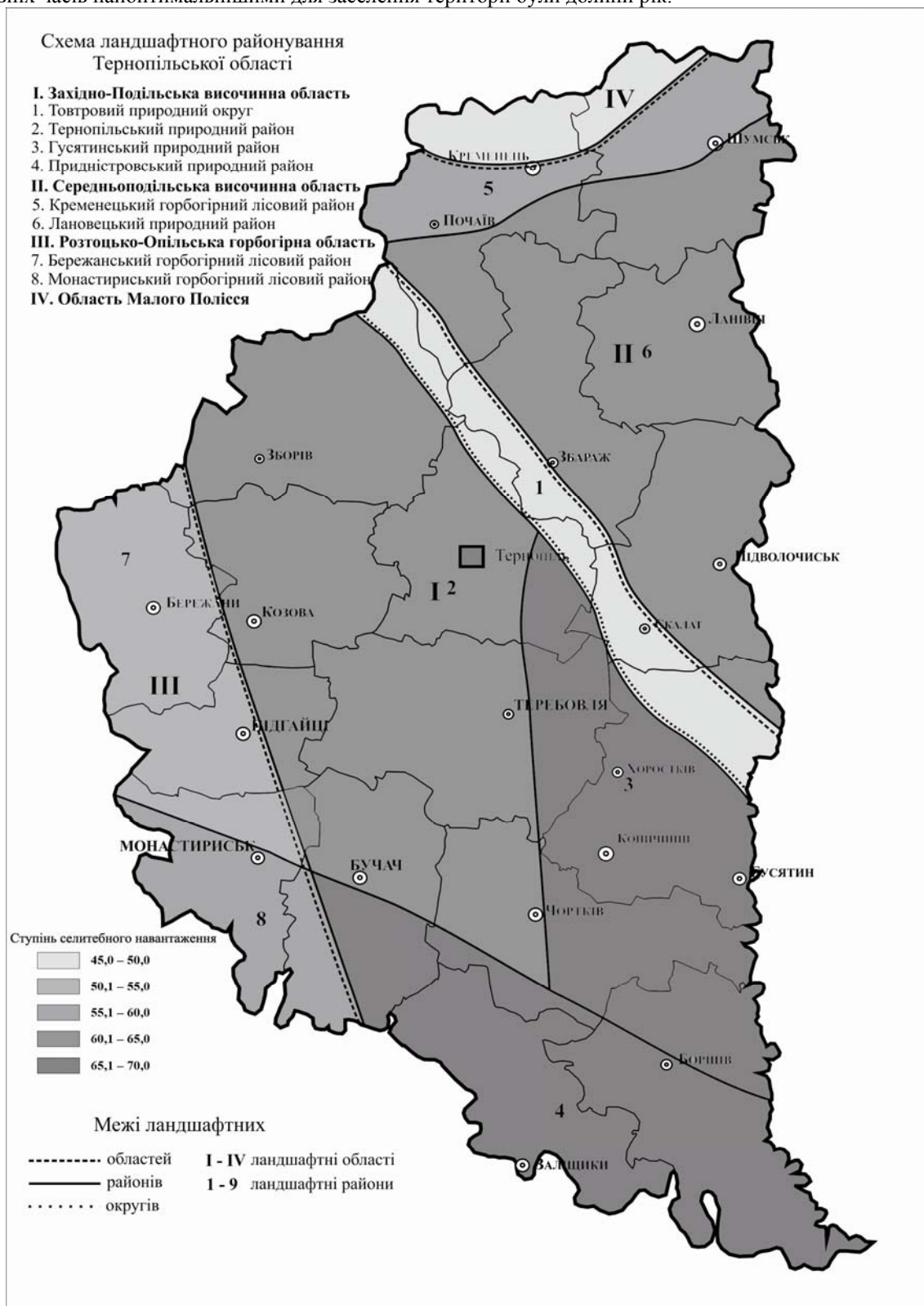

Рис. 1. Ступінь селитебного навантаження на ландшафтні райони Тернопільської області

Високим ступенем селитебного навантаження відзначається також Тернопільський ЛР, це зумовлено тим, що в його межах розташований обласний центр (м. Тернопіль) та кілька міст (Теребовля, Бучач, Збараж (ступінь селитебного навантаження тут становить понад 60).

Розтоцько-Опільська горбогірна область до складу якої входить Бережанський та Монастирський горбогірні лісові райони відзначається найменшим показником селитебного навантаження. Цей показник коливається в межах 55,1-60,0. Таким же показником селитебного навантаження характеризується Товтровий природний округ, що зумовлено тим, що тут менш сприятливі умови для селитебного освоєння.

Висновки. Таким чином, аналіз диференціації населення на території ландшафтних регіонів Тернопільської області, дозволяє зробити висновок про значну контрастність заселеності окресленого регіону і, відповідно, різних показників селитебного навантаження на нього. При цьому, за площею домінують території із слабким і середнім ступенем селитебного навантаження (біля 65%) і лише 35% території має дещо вищі показники. Найбільша кількість населення проживає у південних районах Тернопільщини, а найменш заселеною є територія в межах Товтрового природного округу і Розтоцько-Опільської горбогірної області (Бережанський і Монастирський горбогірні лісові райони). Така ситуація зумовлена геоморфологічними особливостями цих територій. Практично у всіх ландшафтних районах області переважає сільське населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай Л.И. Селитебные геосистемы физико-географических районов Подолии / Л.И. Воропай, М.Н. Куница. – Черновцы: ЧГУ, 1982. – С. 22-25.
2. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафто / Г. І. Денисик. – Вінниця, 2012. – 334 с.
3. Денисик Г.І., Бабчинська О.І. Селитебні ландшафти Поділля / Г. І. Денисик, О. І. Бабчинська. – Вінниця: Теза, 2006. – 203 с.
4. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2014 рік. – Тернопіль, 2015. – С.50-53.

Балан М.

Науковий керівник – доц. Питуляк М.Р.

СУЧАСНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТЕР'Я

Земельні угіддя – це землі, що систематично використовуються, або можуть використовуватися для конкретних господарських цілей. До основних земельних угідь, з яких складаються земельні ресурси України, та від стану яких в значній мірі залежить екологічна ситуація в країні, відносяться сільськогосподарські, лісові та природоохоронні землі [2].

Сільськогосподарські землі, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції називаються сільськогосподарськими угіддями. Основними видами сільськогосподарських угідь є рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження.

Сільськогосподарські угіддя Тернопільського Придністер'я займають площу 217330 га. У їх структурі найбільшу площу займають орні землі – 177650,25 га (81,7%). Найменшою є частка багаторічних насаджень – 1,9% та сіножатей – 0,9%. Пасовища займають площу 33675,47 га (15,5%)

У структурі сільськогосподарських угідь Борщівського району найбільшу частку займає рілля – 86,01%, значно меншу частку займають пасовища – 10,5%, багаторічні насадження – 2,5%, сіножаті – 0,7% (Рис. 1).

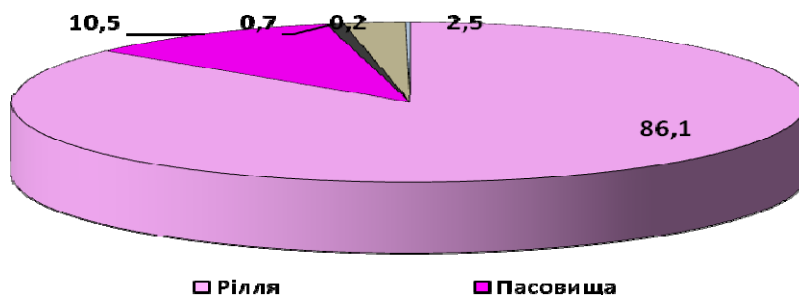

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь Борщівського району (%)

Загалом, у районі простежується територіальні відмінності у структурі сільськогосподарських угідь.

Найбільша частка ріллі простежується в таких сільських і селищних радах: Більче–Золотецька, Вигодська, Вільховецька, Горошівська, Дністровська, Жилинська, Лосяцька, Озерянська, Мельниця–

Подільська, Шершенівська і становить від 90,2% до 96,1%. Найменшу частку рілля займає в Устянській - 74,8%, Висічанській - 75,5% та Вовковецькій - 75,7% сільських радах.

Найбільша частка пасовищ у таких сільських радах: Худиківська - 32,6% , Устянська - 24,04%.

Щодо багаторічних насаджень, то найбільша їх частка в смт Скала - Подільська - 40,9%, в м. Борщів, Вовковецькій та Заліській сільських радах - від 6,7% до 10,3%. Найменша частка багаторічних насаджень в Шершенівській - 0,2%, Сков'ятинській - 0,5%, Бабинецькій - 0,6%, Більче - Золотецькій - 0,7%, Устянська - 0,8 % сільських радах.

Порівняно з ріллею, багаторічними насадженнями і пасовищами - сіножатей у адміністративних районах значно менше. Так, найбільшу частку сіножатей мають такі сільські ради: Циганська - 2,21%, Сапогівська - 2,17%, Кривченська - 2,39%. Немає сіножатей у Пилатківській, Жилинській, Дзвиняцькій, Верхнякіській, Висічанській сільських радах.

У структурі сільськогосподарських угідь Буцацького району, частка рілля переважає і становить - 81,4%, частка багаторічних насаджень - 1,3%, сіножатей - 1,2%, а пасовищ - 15,9% (Рис. 2).

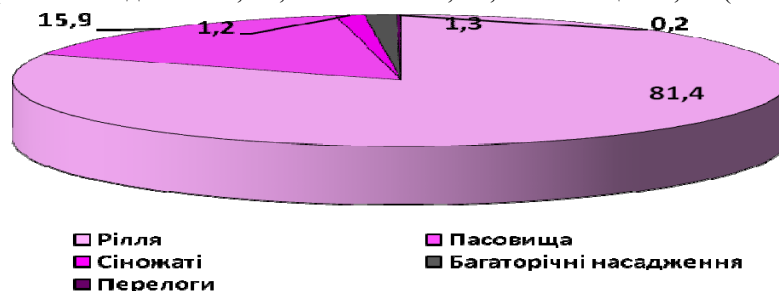

Рис. 2. Структура сільськогосподарських угідь Буцацького району (%)

Найбільша частка рілля у таких сільських радах: Дулібівська, Жниборіцька, Заривинецька, Зеленська, та ін.. (від 82,1% до 90,4%).

Найбільше багаторічних насаджень зосереджено в Возилівській, Жизномирській, Зеленській, Космиринській, Ліщанецькій, Новопетликівській, Стінківській, Підзамочківській, Трибунівській сільських радах і становить від 2% до 6,2%.

Найменша частка сіножатей у таких сільських радах: Бобулинська, Жизномирська, Зеленська, Миколаївська, Пилявська, Сороківська, Жниборіцька, Киданівська, Озерянська, Переволецька від 0,02 % до 0,9%.

Найбільшу частку пасовищ у складі сільськогосподарських угідь мають такі сільські ради : Бариська - 23,7%, Берим'янська - 25,4%, Бобулинська - 26,1%.

У структурі сільськогосподарських угідь Монастирського району, найбільшу частку займає рілля - 69,3%. У цьому районі значною є частка пасовищ - 28,5%. Найменша частка багаторічних насаджень - 1,4% і сіножатей - 0,7% (Рис. 3).

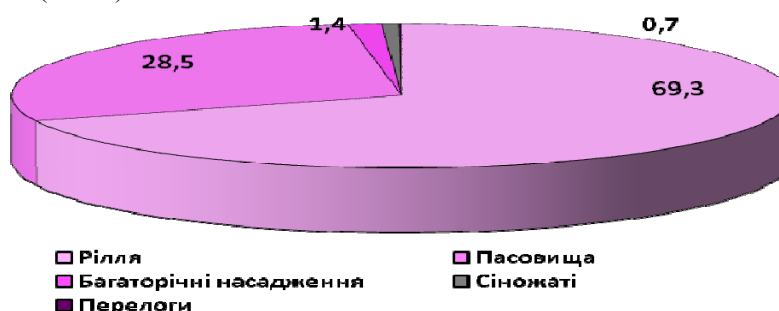

Рис. 3. Структура сільськогосподарських угідь Монастирського району (%)

Якщо аналізувати частку рілля по сільській радах, то найбільшу частку вона займає в: Гориглядівській - 86,2%, Доброводівській - 81,8%, Олешівській - 87,6%. Найменшу частку рілля займає у таких сільських радах: Велеснівській, Вербківській, Горішньослобідській, Горожанській, Завадівській, Комарівській, Криницькій, Тростянецькій та м. Монастирська і становить від 54,4% до 69,3%.

Частка пасовищ в Монастирському районі дещо менша ніж частка рілля. Найвищі показники мають такі сільські ради як, Вербківська, Горішньослобідська, Горожанська, Гранітненська, Дубенківська, Комарівська, Красіївська, Швейківська, Завдівська і становлять від 30,4% до 45,0%.

Частка багаторічних насаджень є дуже низькою в районі. Її найвищі показники в Велеснівській, Вербківській, Горожанській, Задарівській, Олешівській сільських радах, смт. Коропець від 2,5 % до 4,3 %.

Що стосується сіножатей, то їх частка дуже низька. В таких сільських радах, як Усте - Зеленська

3,6 %, Криницька – 3,5 %, Горішньослобідська -2,1 %, Горожанська – 2,6 %, Комарівська 2,2 %.

У структурі сільськогосподарських угідь Заліщицького району, найбільшу частку займає рілля – 82,9%. Найвища частка рілля у структурі сільськогосподарських угідь таких сільських рад як: Бедриківська, Буряківська, Винятинська, Ворвулинська (від 81,1% до 95,4%) (Рис. 4).

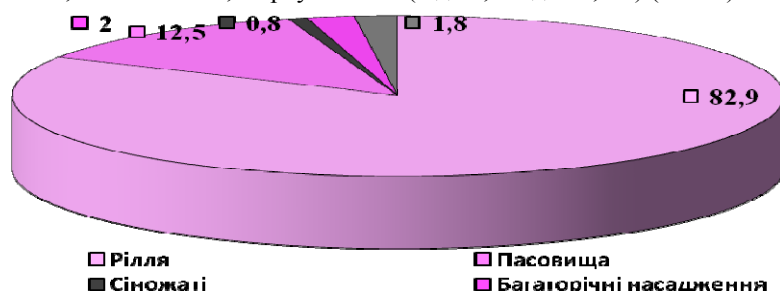

Рис. 4. Структура сільськогосподарських угідь Заліщицького району (%)

Значно меншу частку в Заліщицькому районі займають пасовища – 12,5%. Найбільшу частку пасовищ (від 20,8% до 31,2%) мають Дунівська, Касперівська, Колодрібська та інші сільські ради.

Найменшу частку пасовищ, що становить від 2,7% до 9,6% мають такі сільські ради: Головчинська, Добрівлянська, Дорогичівська, Зозулинська, Подільська, Солоненська, Торськівська.

Частка сіножатей є найнижчою 0,8%. Найвищий її показник тільки в Новосілківській сільській раді – 14,6%.

Частка багаторічних насаджень в Заліщицькому районі є низькою – 2,0%. Найвищі показники в Дунівській – 9,5%, Зеленогайській – 23,9% сільських радах та м. Заліщики – 7,7%.

На території Тернопільського Придністер'я найвища частка рілля в структурі сільськогосподарських угідь Борщівського району – 86,1%. Найменша частка рілля у Монастириському районі – 69,3%. Частка пасовищ змінюється в межах від 10,5% у Борщівському районі до 28,5% - у Монастириському районі. Такі відмінності у структурі сільськогосподарських угідь можна пояснити відмінностями у рельєфі та залісненості території.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головне Управління Держземагенства в Тернопільській області [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zem.te.ua/>
2. Земельні ресурси України / За ред. Медведєва М.М., Лактіонові Т.М. – К.: Аграрна наука, 1998. – 150 с.
3. Питуляк М.Р. Потенціал земельних ресурсів. Природні умови та ресурси Тернопільщини / Наук. ред. М.Я.Сивий, Л.П.Царик. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. – С. 213-220.

ЗМІСТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ	3
<i>Катола В. УКРАЇНСЬКА КАРИКАТУРА ЯК ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ.....</i>	<i>3</i>
<i>Триюда Л. СЕМАНТИКО-СЛОВОВІРНА СТРУКТУРА СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У ЗБІРЦІ ОПОВІДАНЬ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ»</i>	<i>5</i>
<i>Пальчинська О. ЗМІСТ І ФОРМА КОНТРОВЕРСІЙНОГО ТВОРУ: АНАЛІЗ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТ «ЕКСПРЕС» І «УКРАЇНСЬКА ПРАВДА»).....</i>	<i>8</i>
<i>Качалуба Н. ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПРИРОДА КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» НА МАТЕРІАЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО ВИДАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ГАЗЕТИ «СВОБОДА».....</i>	<i>10</i>
<i>Рибка С. КОНЦЕПТ «ВІЙНА» У МОВІ СУЧАСНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ПРО АТО.....</i>	<i>12</i>
<i>Брилінська О. ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЗЕТНІЙ ПЕРІОДИЦІ</i>	<i>14</i>
<i>Костюк Ю. СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ЛЕКСИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ</i>	<i>16</i>
<i>Якимущин О. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВНИХ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У МОВОТВОРЧОСТІ С. САПЕЛЯКА.....</i>	<i>19</i>
<i>Бойчук Н. ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК ЕТНОЛІНГВІСТИЧНА ОСНОВА РОМАННОГО ТРИПТИХА Р. ІВАНИЧУКА «ХРЕСНА ПРОЩА».....</i>	<i>21</i>
<i>Люлька М. ЛІРИКА ІВАНА МАЛКОВИЧА У ШКІЛЬНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....</i>	<i>23</i>
<i>Михайлишин І. ФОРМУВАННЯ ПУНКТУАЦІЙНИХ УМІНЬ ВОСЬМИКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ РЕЧЕННЯ З ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ</i>	<i>25</i>
<i>Гавришок О. ПОХОДЖЕННЯ ТА МОТИВИ ВИБОРУ ЖІНОЧИХ ОСОБОВИХ ІМЕН СЕЛА КУПЧИНЦІ КОЗІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	<i>27</i>
<i>Савчук Ю. СКЛАДНІ БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ РЕЧЕННЯ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДАРИ КОРНІЙ «ЗВОРОТНІЙ БІК ТЕМРЯВИ»)</i>	<i>30</i>
<i>Навозняк О. ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ ОСОБИСТОЇ ДРАМИ Е.М.РЕМАРКА У РОМАНІ «ТРИУМФАЛЬНА АРКА».....</i>	<i>32</i>
<i>Серкіз Н. ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ У ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ».....</i>	<i>34</i>
<i>Туницька Л. КОМУНІКАТИВНІ ТАКТИКИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОГО ЖАНРУ ПОРАДИ.....</i>	<i>37</i>
<i>Серкіз Н. ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ВОДИ У ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ».....</i>	<i>38</i>
<i>Колесник Н. СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВІ ДОМІНАНТИ ЗАГОЛОВКОВИХ КОМПЛЕКСІВ У ТЕКСТАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКИХ ОНЛАЙН-ЗМІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИДАНЬ «ПРО ВСЕ», «ТЕРНОПІЛЬСЬКІ ГАРЯЧІ НОВИНИ» ТА «ФАКТОР ТЕРНОПІЛЬЩИНИ»)</i>	<i>41</i>
<i>Данилевич А. ОБРАЗ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ.....</i>	<i>43</i>
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ	46
<i>Морська С. ПРОБЛЕМА ЮРИДИЧНОГО ПОЗИТИВІЗМУ ТА ПРИРОДНО-ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ</i>	<i>46</i>
<i>Сорока Ю. ЛЕКСИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У СФЕРІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ.....</i>	<i>48</i>
<i>Крищущин Т. ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРАХ М. МАТІОС ТА М. Г. КІНГСТОН.....</i>	<i>50</i>
<i>Бурдик В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ.....</i>	<i>52</i>
<i>Триндяк І. ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД.....</i>	<i>54</i>

ЗМІСТ

<i>Тихоліз І. РЕАЛІЇ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНА/ЕТНОСПЕЦИФІЧНА ЛЕКСИКА</i>	56
<i>Кужіль О. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ВЛАСНИМИ НАЗВАМИ</i>	58
<i>Бурдик В. ФІЛОСОФІЯ НАУКИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ</i>	60
<i>Костич С. ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕЛЕСЕРІАЛУ «MISFITS/ПОКИДЬКИ»</i>	62
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	66
<i>Тимчак П. АРХІПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЙОСИФА СЛІПОГО В ПЕРІОД ЗАСЛАННЯ (1944 – 1963 рр.)</i>	66
<i>Тимчак П. СПЕЦИФІКА ІДЕЇ ГУМАНІЗАЦІЇ НАУКИ</i>	68
<i>Струганець М. ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ІВАНА ОГІЄНКА НА ОСНОВІ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИХ МАТЕРІАЛІВ ЧАСОПИСУ «РІДНА МОВА» УПРОДОВЖ 30-Х РОКІВ ХХ СТ.</i>	71
<i>Пістун Н. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХОДУ ПОЧАЇВСЬКОГО МОНАСТИРЯ ПІД ЮРИСДИКЦІЮ УНІЙНОЇ ЦЕРКВИ НА ПОЧАТКУ ХVІІІ СТ.</i>	74
<i>Олійник С. СУЧАСНІ НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИНЕНИХ КРАН СВІТУ</i>	76
<i>Караїм Т. 25 РОКІВ ДІАЛОГУ УКРАЇНИ І БІЛОРУСІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИКЛИКІВ</i>	79
<i>Петрик Ю. ПОЛЬСЬКИЙ ВЕКТОР ПОЛІТИКИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ В ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА (1113 – 1125 РР.)</i>	81
<i>Баран Б. ПРОТИДІЯ УПА ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗАКЕРЗОННЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ</i>	84
<i>Козюпа В. ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНІЗМУ</i>	87
<i>Владика В. ЦЕРКВА У СВІТОВІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ДУХОВНІЙ ІСТОРІЇ</i>	89
<i>Мохун Я. ЮЛІАН БАЧИНСЬКИЙ – ПОЛІТИК І ДИПЛОМАТ</i>	92
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	97
<i>Кашицька М. ЛІХЕНО- ТА ФІТОІНДИКАЦІЯ СТАНУ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ МІСТА ТЕРЕБОВЛЯ</i>	97
<i>Власюк Т. ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ПИТНОЇ ВОДИ І ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ДЖЕРЕЛ ВОДОПОСТАЧАННЯ</i>	99
<i>Бегеш М. ПРАЦЯ Л. МЕЧНИКОВА «ЦИВІЛІЗАЦІЯ І ВЕЛИКІ ІСТОРИЧНІ РІКИ» ЯК ПРИКЛАД СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІЧОК</i>	102
<i>Кузик І. ЗЕЛЕНА ЗОНА МІСТА – ЯК ФАКТОР ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УРБОЕКОСИСТЕМИ (НА ПРИКЛАДІ М. ТЕРНОПОЛЯ)</i>	104
<i>Тимків І. KEYС-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ШКОЛЯРА</i>	107
<i>Сукар Х. ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ЗБАРАЗЬКОГО РАЙОНУ</i>	108
<i>Хоптій І. АКТИВІЗАЦІЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ЕКЗОГЕННИХ ГЕОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ</i>	110
<i>Сельська І. ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ СМЕТАНИ</i>	113
<i>Сплавінська Ю. ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ КИСЛОМОЛОЧНОГО СИРУ ТА ГЛАЗУРОВАНИХ СИРКІВ</i>	116
<i>Кодлюк І. ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НОВИКІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ЗБАРАЗЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	118
<i>Пастух М. СЕЛИТЕБНІ ЛАНДШАФТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	119
<i>Балан М. СУЧАСНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТЕР'Я</i>	122
ЗМІСТ	125

ББК 74.480.278
С.88

Магістерський науковий вісник. — Випуск № 27. — 2017. — 127 с.

***Видрук оригінал-макету
у науковому відділі Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка***

Комп'ютерна верстка: **Процик Н.І.**